

TIDSSKRIFTET ANTROPOLOGI NR. 82

TEKNOLOGI 2

INDHOLD

Stine Willum Adrian, Barbara Ann Barrett, Birgitte Bruun, Perle Møhl og Bo Wagner Sørensen TEKNOSOCIALE SAMMENFILTRINGER Redaktionelt forord	3
INTERVIEW	
My Madsen, Dorthe Brogård Kristensen og Barbara Ann Barrett ANTROPOLOGIEN, TEKNOLOGIEN OG FREMTIDEN Interview med Ayo Wahlberg og Maja Hojer Bruun	7
Simone Anna Felding og Nete Schwennesen BAG SKÆRMEN PÅ EN DIGITAL PLATFORM Kunstfærdigt integrationsarbejde og nye samarbejdskonstellationer	19
Lene Tegllhus Kauffmann og Ulla Skjødt LIVSHISTORIER SOM GRUNDLAG FOR VÆRDIGHEDS- GENERERENDE PRAKSIS?	37
Line Steenhold og Tom Børsen FRA ADFÆRDSSTYRENDE KONTROL TIL INDIVIDUEL DIGITAL MEDIERING Kritisk teknologiteoretisk analyse af dagpengesystemets digitale ressourcer	57
Mia Krogager Mathiasen og Christina Vestergaard MINI-PUBLIC SOM METODISK EKSPERIMENT I STUDIER AF FREMTIDSTEKNOLOGIER OG SOCIALE ROBOTTER	83
Sophia Forchhammer Mortensen VÆRKTØJ TIL FÆLLESSKAB	105
Mads Skovgaard og Søren Elias Bendixen INKLUSION I DET DIGITALE FÆLLESSKAB Hacking af open source-software og progressiv politik i New York City	123
POSITIONER	
PERLE MØHL: En robot på operationsstuen	143
MY MADSEN: At undskylde eller ikke undskylde	153

ANMELDELSER

Steffen Dalsgaard & Morten Nielsen (eds): *Time and the Field* 161
Anmeldes af Mathias Sosnowski Krabbe

Sofie Danneskiold-Samsøe, Yvonne Mørck & Bo Wagner Sørensen:
Æresrelateret social kontrol: teori og praksis i socialt arbejde 163
Anmeldes af Jeppe Schmidt Grüner

Henrik Hvenegaard Mikkelsen: *Cutting Cosmos. Masculinity and Spectacular
Events among the Bugkalot* 166
Anmeldes af My Madsen

REDAKTIONEN HAR MODTAGET 169

FORFATTERLISTE 171

DANSKE RESUMEER 173

ENGLISH SUMMARIES 177

GAMLE OG KOMMENDE NUMRE 181

Rettelse til *Tidsskriftet Antropologi* nr. 80 *Undskyld*

Ved en beklagelig fejl blev Ida Helene Asmussen flere steder i *Tidsskriftet Antropologi* nr. 80 *Undskyld* benævnt Rasmussen.

Redaktionen

TEKNOSOCIALE SAMMENFILTRINGER

Redaktionelt forord

STINE WILLUM ADRIAN, BARBARA ANN BARRETT, BIRGITTE BRUUN, PERLE MØHL OG BO WAGNER SØRENSEN

Når man slår ordet „teknologi“ op på internettet, fremtoner et væld af blå billeder af elektroniske netværk, ansigtsgenkendelsessystemer og andre digitale hi-tech-former. Teknologi forstås ofte som noget, man kan sætte strøm til, som en af deltagerne i den indledende „duelog“ i *Tidsskriftet Antropologi* nr. 81, *Teknologi 1*, siger. Og sådanne digitale teknologier er da også i høj grad blevet objekter for antropologisk forskning den senere tid, ofte i et analytisk begrebsunivers, der ser på samspil mellem teknologier og mennesker og på de politiske, økonomiske og organisatoriske kræfter, der er viklet ind i og spiller sammen med det sociale og det materielle. Men teknologi er så meget andet. Det har vi ønsket at anslå med numrenes forsider, hvor typografiens dans hen over siden udgør en æstetisk og designmæssig teknologi.

Studiet af teknologi favner bredt inden for antropologien, og antropologer med speciale i teknologier findes inden for forskellige områder: robotter, transportmodeller, medicinske teknologier, registre, self-trackingteknologier for bare at nævne et par af de felter, som dækkes i temanumrene af *Tidsskriftet Antropologi* nr. 81 og 82, *Teknologi 1* og 2. Antropologer er også at finde inden for andre teknologiområder såsom klima, „big data“, medier, kunstig intelligens, biometrisk grænsekontrol og telekommunikation. Antropologisk teori og etnografiske metoder har vist sig at være særlig nyttige og efterspurgt inden for teknologiforskning på universiteter og forskningsinstitutioner, hos konsulentfirmaer såvel som inden for kommerciel og industriel teknologiudvikling.

Antropologiske studier af teknologi er dog på ingen måde noget nyligt opstået, men går så langt tilbage som faget selv. Teknologi var i den første forskning ofte det, som definerede mennesker og samfund – industrielle, agerbrugs-, bronzealder-, stenalder-, jæger-samler-samfund – og placerede dem på en evolutionær skala af teknologisk definerede udviklingsmæssige trin. Alt efter den faglige tradition opstod teknologier i de enkelte samfund uafhængigt af hinanden, gennem en

naturlig og iboende samfundsmæssig og teknologisk evolution, eller som noget, der spredte sig fra samfund til samfund gennem lån, tyveri og udveksling – diffusion – for nu at nævne nogle få forståelser. Teknologi var det første, der faldt den opdagelsesrejsende i øjnene, det, der blev beskrevet, og det, man kunne tage med hjem og gemme eller udstille, både praksisformer og ting.

I dette århundrede har antropologiens fokus været på teknologiers kropsliggjorte, materielle og sociale aspekter, blandt andet inspireret af Marcel Mauss' fokus på kroppens teknikker som både kollektive og kulturelle. Antropologer, STS-forskere (Science & Technology Studies), arkæologer og historikere af teknologi har vist, at teknologisk innovation ikke har fulgt en ensidig udvikling fra enkle til raffinerede teknologier, at innovation ikke blev født ud fra konkrete livsnødvendigheder eller overlevelseshudfordringer, og at „opfindelser“ ikke kan tilskrives geniale enkeltindivider, en mesterfortælling, som Bryan Pfaffenberger kalder et standardsyn på teknologi. Antropologer har også skrevet sig ind i Heideggers kritik af moderne teknologi. Her bliver naturen betragtet som en ressource, som kan lagres og udvindes og underlægges kontrol og styring. Heidegger ser en risiko for, at denne opfattelse af naturen kan ende med også at gælde mennesket selv, som dermed kan blive betragtet som en genstand eller en ressource, hvorved mennesket fremmedgøres fra sin egentlige essens. Antropologer har nuanceret Heideggers fremmedgørelsestese ved at afdække teknologien i dens mangfoldighed og kompleksitet som noget både potentielt fremmedgørende og kreativt og frisættende.

Ontologiske spørgsmål, der forener antropologer og andre, der arbejder etnografisk med forskellige former for teknologi, inkluderer: Hvilke fremtider forestilles, skabes og udleves gennem menneskeligt engagement med teknologi? Hvordan påvirker kultur teknologisk innovation og vice versa? Hvordan er teknologier med til at forme politiske processer og omvendt? Og hvordan opstår nye former for sansende og tænkende „væsener“ – cyborgs, komplekse sammenstykninger – når mennesker og maskiner arbejder sammen og filtreres ind i hinanden?

Temanumrene er blandt andet blevet til i forbindelse med etablering af det danske netværk, Research Network for the Anthropology of Technology, initieret af Maja Hojer Bruun fra Aarhus Universitet. Netværket har til formål at samle den institutionelt spredte antropologiske og etnografiske forskning inden for teknologi, at sammenligne på tværs af teknologifelter og at styrke forbindelsen mellem dansk og international teknologiforskning. Temanumrene er opstået i kølvandet på den livlige aktivitet, som netværket har sat i gang.

De seks artikler i dette nummer er skrevet af forfattere fra en række forskellige forskningsinstitutioner i Danmark og omhandler så vidtfaavnende em-

ner som: 1) det manuelle og algoritmiske arbejde, der ligger til grund for den digitale platform Venskabsportalen, designet til at forebygge og afhjælpe ensomhed (Felding & Schwennesen), 2) livshistoriers betydning for værdighed i pleje af demente (Kaufmann & Skjødt), 3) en teknologiteoretisk analyse af dagpengesystemets digitale ressourcer (Steenhold & Børsen), 4) „mini-public“ som en særlig metode til kvalitativ dataindsamling og vidensformidling i antropologisk forskning af fremtidsscenarier, her brugen af en robot i ansættelsessamtaler (Mathiasen & Vestergaard), 5) et „makerspace“ i Vancouver, hvor værktøj ejes i fællesskab og bruges i et politisk transformativt projekt og som en social teknologi (Forchhammer), og 6) hacking af open source-software af progressive newyorkere (Skovgaard & Bendixen). Desuden indeholder nummeret to positioner samt en række anmeldelser. Dette andet temanummer indledes med et interview med Maja Hojer Bruun og Ayo Wahlberg: to forskere fra forskellige forskningsinstitutioner, som begge har arbejdet med teknologi i forskellige former, i samtale om de aktuelle udviklinger inden for *the anthropology of technology*, om emergente teknologier og det affødte behov for udvikling og afprøvning af eksperimenterende metoder.

INTERVIEW

ANTROPOLOGIEN, TEKNOLOGIEN OG FREMTIDEN

Interview med Ayo Wahlberg og Maja Hojer Bruun

MY MADSEN, DORTHE BROGÅRD KRISTENSEN OG BARBARA ANN BARRETT

I dette interview taler vi med Ayo Wahlberg og Maja Hojer Bruun, der har grundlagt et netværk for alle antropologer, der arbejder inden for områderne teknologi og data – The Research Network for the Anthropology of Technology: Future Technologies, Culture and Human Practices.

Maja er lektor i pædagogisk antropologi, teknologi og organisationer ved Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet. Som adjunkt på Aalborg Universitet i 2013 var hun i et samarbejde med ingeniører, filosoffer og STS-forskere med til at starte den tværfaglige uddannelse teknoantropologi. Siden har hendes forskning handlet om nye og emergerende teknologier (*emergent technologies*) – altså teknologier, som endnu ikke er en del af vores hverdagsliv. Aktuelt forsker hun i robotter, droner, krypteringsteknologi og data i et projekt i Vejle, som handler om klimatilpasningsteknologier, og hvor dele af byen og dens omgivelser fungerer som et levende laboratorium, hvor der eksperimenteres med forskellige metoder og teknologier.

Ayo er professor MSO på Institut for Antropologi ved Københavns Universitet. Empirisk har den røde tråd i Ayos arbejde altid været teknologi. Hans engagement med teknologiforskning går tilbage til, at han som kandidatstuderende arbejdede med internationale udviklingsstudier i Hanoi, Vietnam, på Institut for Kemi. Her blev der talt „benhård vestlig kemi“ i samarbejde med mere traditionelle forestillinger. Projektet ledte videre til en ph.d., som undersøgte samspillet mellem bioteknologi og urtemedicin, og derefter et projekt om udvikling og udbredelse af reproduktive teknologier i et barnspolitikkens Kina. Aktuelt leder Ayo forskningsprojektet „Chronic Living“, som omhandler teknologi i konteksten af kronisk sygdom, og hvor tilblivelsesprocessen af medicinske teknologier fra produktionsprocessen til markedsproduktet følges via både patienter og medicinsk personale.

Netværket for antropologi og teknologi har indtil videre fostret fire velbesøgte konferencer, en håndbog i teknologiantropologi samt etableret helt nye relationer mellem antropologer både i og uden for academia. Vi taler her med dem om teknologiens gennemsyren af hverdagslivet, behovet for at samle „teknologiantropologer“ på tværs af arbejdsområder og om, hvordan man forsker i teknologi, der slet ikke findes endnu.

My: Hvorfor startede I netværket [the Research Network for the Anthropology of Technology: Future Technologies, Culture and Human Practices]? Hvorfor mente I, der var behov for at starte sådan et netværk?

Maja: Det hænger jo sammen med teknoantropologi. Jeg var blevet ansat der i Aalborg, og vi var ikke særligt mange antropologer. Så det var sådan en reaktion på en eller anden ensomhed fagligt. Så var det også en konstatering af, at der sad mange antropologer rundtomkring og beskæftigede sig med teknologi, typisk i tværfaglige sammenhænge og meget typisk også væk fra de store antropologiske miljøer i Danmark. Nu var Ayo selvfølgelig på Institut for Antropologi, men ellers så sidder folk rundtomkring, Dorthe [Brogård Kristensen, red.] på Syddansk Universitet, Britt [Ross Winthereik, red.] ude på IT-Universitetet, Klaus [Høyer, red.] på folkesundhedsvidenskab og Cathrine [Hasse, red.] på DPU (Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse) ved Aarhus Universitet. Så vi prøvede ligesom at samle nogle folk, som sad i forskellige miljøer. Dansk antropologi har stor succes inden for det teknologiske felt. Mange af dem, der er med i vores netværk, sidder på Alexandra Instituttet og Dansk Teknologisk Institut, og herovre i København er der Steno Diabetes Center og mange andre forskningsinstitutioner og strategiske forskningsinstitutioner, som bruger antropologer. Så vi er mange antropologer, der arbejder med teknologi ude i samfundet, og dem vil vi gerne invitere ind i en mere akademisk dialog om, hvad teknologi er. Fordi mange af dem har jo i virkeligheden mere spændende projekter, end vi har her på universitetet, altså, de har mere fingeren på pulsen med, hvad der rører sig. Jeg tror, at netværket startede i Danmark, fordi der er så mange antropologer i Danmark, der arbejder inden for dette felt. Hvis man er på internationale konferencer om teknologi, møder man utrolig mange danske antropologer.

Ayo: Der er mange uddannede antropologer, som ender på steder, hvor der er nogen, der efterspørger dette her menneskelige aspekt. Hvordan opdages, bruges eller løser man bestemte udfordringer? Og så er der brug for denne her mellem-menneskelige kompetence. Vi må jo konstatere, at teknologi er et afgørende element, om det er klimaforandringer, det digitale, robotterne, *artificial intelligence* eller det sundhedsmæssige. Det er også de tre hovedområder, som optræder i sammenhæng med vores forskningsnetværk: „miljø“, som er meget ingeniørdrevet,

„IT“, hvor programmørerne er meget i spil, og så „sundhed“ med både lægerne og techfirmaer osv. Internationalt beskæftiger folk sig også med problemstillinger knyttet til lige præcis de tre emnegrupper. Tidligere har vi haft *the anthropology of technology* som et felt, der har eksisteret i forskellige former siden 80'erne og 90'erne, og efterfølgende kom STS som en måde at studere teknologi på, som nogle valgte at følge. Men Maja har i den grad set, at der manglede et fællesskab for at studere teknologi i vores fag også, så vi kommer måske med netværket på det rette tidspunkt i forhold til, at der er efterspørgsel både fra samfundet og fra forskningsverdenen.

Dorthe: Bevillingen blev givet til at skabe et netværk. Hvad er der sådan helt konkret kommet ud af det?

Maja: Først og fremmest er der kommet en serie utrolig succesrige konferencer. De var planlagt som seminarer, men har vist sig at blive konferencer med over 100 deltagere og mange papers fra danske universiteter og internationale deltagere. Der har lige været afholdt en på Syddansk Universitet om „Optimering“, som Dorthe [Brogård Kristensen, red.] var vært på. Så var der én på IT-Universitetet om „Big data and the power of narrative“ [IT-Universitetet, marts 2019, red.], og før den var der „Appropriating technologies“, som Københavns Universitet var vært for [september 2018, red.]. Endnu før var der også et seminar om de fællesskaber og kollektiver, som opstår ud af og gennem teknologier [Aarhus Universitet, maj 2018, red.]. De her konferencer har vist sig at være rigtig gode, frugtbare mødesteder for antropologer, der arbejder både på universiteter, andre forskningsinstitutioner og i virksomheder rundt omkring. Vi er også ved at redigere en håndbog for teknologiantropologi, som vi håber udkommer i slutningen af 2020 eller i starten af 2021.

Ayo: En type håndbog, som meget sigende ikke eksisterer endnu! Altså, der har været skrevet bøger om anthropology and technology, men der er ikke en håndbog. Og en håndbog er altid en slags blåstempling af et felt. Vi er helt klart det sted henne nu, hvor vi mangler en håndbog til undervisningssammenhænge, men også som noget, der samler forskere fra hele verden, som på en eller anden måde selv identificerer sig inden for teknologifeltet – uden at de nødvendigvis selv kalder sig for *anthropology of technology scholars*.

My: Ja – nu er vi nået til håndbogsstadiet, men måske skulle vi nu snakke lidt om, hvad teknologi er for noget, og hvordan det har udviklet sig i antropologien – hvordan vi er kommet derhen, hvor sådan et netværk og sådan en håndbog kommer til at blive etableret.

Maja: Ligesom vores kulturbegreb igen er blevet mere materielt, genoptager vi måske i virkeligheden mere nogle temaer og nogle metoder i antropologien, som har været fremme før. Vi har så som en del af dette netværk prøvet at samle op på den historie, der er omkring teknologi. Malinowskis generation gjorde op med, at antropologi skulle være indsamling af genstande og sådan noget, og så blev studier af teknologi marginaliseret og blev i stedet til studier af materiel kultur – til etnografiske samlinger af alle mulige redskaber og dragter, og hvad der var af materiel kultur, som blev udstillet. Men nu løber det materielle ligesom tilbage i antropologien igen, men med et andet fokus, nemlig et fokus på de nye teknologier – altså på moderne ingeniørkunst, bioteknologi, kommunikationsteknologi og den slags teknologier. Vores nuværende antropologiske teknologibegreb er mere socioteknisk og systemisk, hvor teknologi er genstande, men også kropsliggjorte handlinger, viden, organisationsformer, magtformer, magtforhold, værdier og moralitet. Altså sådan en systemisk, holistisk tilgang til teknologi.

Ayo: Jeg vil tilføje, at en af de ting, vi har snakket om i redaktionsgruppen for håndbogen, er, at vores fag egentlig er afhængigt af et teknologibegreb. Hvis vi går helt tilbage til „*hvorfor anthropos og ikke andre dyrearter*“ – til hvorfor vores fag er opstået – så var det, som vi startede med at kalde *material culture*, det var det, at vi kunne lave ild, og at vi kunne bruge redskaber til at opnå de basale formål. På den måde har hele vores fag faktisk altid været afhængigt af et teknologibegreb, dog uden at det nødvendigvis var det, der var i fokus. Så teknologi er egentlig ... Vi er ikke et fag uden det. Men hvorfor er håndbogen aktuell lige nu? Min påstand ville være, at teknologi ligesom er en selvfølge som løsning i forhold til alle de problematikker, der er emergente i dag. Hvordan i alverden løser vi de kriser, vi er omringet af? Der er ingen, der sætter spørgsmålstegn ved det. Hvad enten man ser det som et negativt element eller som vores redning, er teknologi simpelthen fasttømret nu som en del af at skulle gå til de udfordringer. Hvad enten man er en lille landsby i Indien eller i en megaby i USA, er det blevet en selvfølge. Og så er det jo, at antropologien igen bliver sindssygt vigtig i kraft af vores metode, både i forhold til at sætte spørgsmålstegn og gå kritisk til værks. Så det vil være min påstand, at det er nu, vi har brug for en håndbog, fordi teknologi er allestedsnærværende, vi kan ikke forestille os det 21. århundrede uden teknologi.

My: *Hænger teknologiens vigtighed og allestedsnærværelse sammen med, at der også er et skift i main actors eller main players på teknologifronten? Er der sket et skift, der har åbnet op for antropologien?*

Maja: Altså, Ayo, du kender jo STS-miljøet bedre, end jeg gør, i virkeligheden. Men sådan som jeg har forstået det, startede det jo meget med sådan en filosofisk, videnskabsteoretisk interesse: Hvad er videnskab, hvad er teknologi? Sådan meget

historiske og sociologiske studier. Men det er som om, at nu er der også kommet en *empirisk* vending i STS. Formanden for 4S [The Society for Social Studies of Science, red.] har fx været antropolog de sidste to gange. Det er, som om der er kommet en interesse for antropologien også i det felt. Samtidig med det har virksomheder og organisationer også fået interesse for antropologisk viden. Så på den måde er jeg meget optimistisk for antropologien i det teknologiske felt.

Ayo: Jeg tror, at det måske er de andre *players*, der netop har gjort, at vi nu er så relevante. Inden for *sustainability*, inden for sundhed og inden for IT og det digitale – de tre store områder de seneste 30-40 år – har der siden 80'erne og 90'erne været stort fokus på *emerging technologies*. Og der er kommet produkter ud af det, der er kommet resultater, såsom iPhones, vindmøller osv. Men i takt med at de resultater og produkter bliver til, finder virksomhederne og ingeniører osv. ud af, at hov, det er ikke blot teknisk det her. Der er faktisk nogle mennesker, der skal bruge de her teknologier. Hvis det er en vindmølle, er der noget med at forhandle, hvor de skal placeres og hvorfor – det er noget med mennesker, og så ringer de efter os, om man så må sige. Det er lidt unfair at sige, fordi langt de fleste „teknikere“, når man laver studier med dem, er totalt opmærksomme på de her problematikker, men er selvfølgelig mere fokuserede på det, de skal lave. Så vi kommer med i en arbejdsdeling, og det giver jo mening, fordi så kan vi komme ind med vores ekspertise. Det er den slags efterspørgsel, som også driver vores relevans. Så de andre *players* gør antropologien relevant. Altså, lige nu i det danske samfund ser jeg meget positivt på vores kandidaters fremtid, vores ph.d.ers fremtid, fordi vi har nogle kompetencer, som er meget relevante for eksempelvis virksomheder, for ingeniører, for programmører.

Maja: Det kan også være, at de problemer, der bliver opdaget i de teknologiske miljøer, er blevet mere sociale. Altså, jeg tænker fx på robotingeniørerne. Den fagdisciplin, som de har haft på banen tidligere, har været psykologer, erhvervspsykologer og sådan nogle med en meget individualistisk tilgang. Men i og med at teknologier bliver medier for det sociale, og de problemer, der opstår, handler om fx identitet og værdier, vender de teknologiske miljøer sig også mod de fag, der ved mere om det sociale spil. Det er også dem, som vi er i dialog med nogle gange om at definere teknologierne og teknologiernes rolle.

Dorthe: Så der er nogle emergerende teknologier, og der er nogle samfundsmæssige, politiske udfordringer, der gør, at teknologien er blevet så vigtig et felt, hvor antropologien kan give noget særligt. Kan I give nogle eksempler på studiet af teknologi, hvor antropologi på den måde er kommet med nogle vigtige indsigter?

Ayo: Absolut. Nu nævner jeg bare ét eksempel i vores nuværende projekt med sundhedsteknologi, hvor Natasja Kingod har været post.doc. Hun har set på type 1-diabetikere, og hvad de gør, med særlig interesse for digitale platforme for *peer to peer*-relationer, fx Facebook. I de offentlige debatter har vi set, at nogle læger skælder ud på patienter for at bruge Facebook, fordi det er fyldt med kvaksalveri. I stedet skal de komme til deres konsultationer og høre efter, hvad eksperterne siger osv. Det er der selvfølgelig noget om, fordi selvfølgelig er der kvaksalveri derude. Men det, som Natasja så gør, er at mobilisere de antropologiske metoder, ikke kun *lurke* [dansk: lure] på Facebook-sider, men faktisk at gå hjem til type 1-diabetikere og sidde med dem, når de er på Facebook. Og ad den vej finder hun ud af, at der foregår alt muligt andet end „kvaksalveri“. Dels finder hun ud af, at de faktisk er ret gode til at være politimænd over for hinanden og advare hinanden mod dårlig information. Men det er også et sted, hvor de udveksler helt lavpraktiske erfaringer: Hvis én skal dyrke sport, hvor skal man så lægge den der måler bedst, hvilket klister er det bedste at gøre det med osv. Og den viden kan antropologen så gå tilbage til lægerne med og give dem et redskab til at snakke med deres patienter om brugen af sociale medier uden den der løftede pegefingre. Sådan nogle Facebook-grupper er noget meget nyt. Før skulle man rejse for at mødes med diabetesforeningen, organiseret én gang om året, så der er tale om en kæmpe forandring, hvor antropologiske indsigter kan være med til at nuancere måske forfejlede instrukser fra lægen, som siger: Hold jer væk fra Facebook. Facebook bliver en platform, der muliggør en relevant forbindelse mellem nogle mennesker. Diabetikerne, der melder sig ind, har intet til fælles, ud over at de har type 1-diabetes. Det er fascinerende og viser, hvordan vores tilgange beriger, nuancerer og komplicerer nogle etablerede sammenhænge.

Maja: Jeg sidder og tænker på mit forskningsprojekt [„Living Labs – An Interventionist Ethnographic Approach to Technologies of the Future“] i Vejle, hvor – ligesom med Facebook og lægerne – så eksisterer der mange forestillinger om hinanden og forventninger forskellige grupper iblandt, hvor antropologers rolle typisk er at komme frem med de mere usynlige perspektiver. I Vejle-projektet er det sådan, at kommunens medarbejdere i teknik- og miljøforvaltningen rigtig gerne vil inddrage borgere i planlægningsprocesser og aktivere borgere til medansvar og gøre dem selvhjulpne til at agere på klimaforandringerne – helt konkret til at sikre deres huse mod oversvømmelser. Der prøver de så med nogle nye apps at give borgerne relevante redskaber. Borgerne på deres side føler i virkeligheden, at de allerede tager ansvar. De føler, at kommunen ikke kommunikerer, hvad deres strategier er, fordi al den viden og alle de data, der er, bliver ikke synliggjort for borgerne. Så borgerne laver deres egne netværk, vidensformer og initiativer uden om kommunen. De laver deres egne teknologier, der hjælper

dem. De laver nabonetværk, de opsøger internationale hjemmesider for byggematerialer, og de opbygger alle mulige former for viden og relationer, som de kan bruge. Vi i forskningsprojektet har været med til at vise, at der helt tydeligt er sådan en fuldstændig miskommunikation og misforestilling om hinanden og om, hvad nyttig viden er, hvad fremtidssikring er, og hvordan det skal gøres.

My: Det, I fortæller, handler meget om det metodiske. Men hvad med vores teoriapparat og vores etiske overvejelser i antropologien – spiller de også ind?

Maja: Jeg synes jo igen og igen, at jeg må ty til klassiske antropologiske begreber. Jeg har lige skrevet en artikel om tillid. Det er så i forhold til krypteringsteknologi, men altså, hvordan kryptografer – det er matematikere og ingeniører, der arbejder med kryptering – har forestillinger om internettet, fx som et fristed eller en modmagt. Hvordan det kan skabe tillid på nye måder mellem borgere. Så der har jeg ligesom måtte grave frem til nogle antropologiske begreber om, hvad er det, der skaber sammenhængskraft, og hvad det er, der skaber tillid på nye måder. Det bliver en måde at aktualisere nogle antropologiske begreber på. Gøre dem relevante i vores nutid. Det kunne også være et tema som forholdet mellem natur og kultur. Hvad der ses som naturligt og kulturelt, et gammelt antropologisk tema. Jeg synes ikke, at antropologien skal reduceres til sine metoder.

Ayo: Enig. Der ingen tvivl for mig om, at efterspørgslen, jeg snakkede om, er meget metodedrevet. Men metodedrevet forstået på den måde, at vi skal bidrage med vores begreber i forhold til det mellemmenneskelige, som vi efterspørges til at generere indsigter i. Men på teoriplan – hvis vi vender tilbage til denne klassiske multifacetterede, antropologiske definition af teknologi – så er der det materielle, det systemiske og noget med processerne. Og det er ligesom den tredeling, vi som antropologer kan bidrage med indsigter i, alt afhængigt af hvor vi vælger at lægge vores snit. Vi kan gøre det sammen med brugerne som i brugerinnovation og brugerdrevet innovation, eller vi kan være inde i laboratorierne som i STS-agtig *laboratorieetnografi*, eller vores fokus kan være på produktionen af viden/teknologi. Så den definition – det materielle, systemiske og processerne, der binder dem sammen – det er dér, jeg mener, at antropologer har en plads, og ikke blot som dem, der snakker med mennesker, men også dem, der kan komme ind og være strateger, være med i vismandspaneler osv. Der har vi stadigvæk en udfordring i, at vi skal opbygge „kapital“ i forhold til at blive inviteret med i de kredse og få antropologerne ind på lige fod med økonomerne og statskundskaberne. Der er et stykke vej endnu. Det er ikke, fordi antropologi har været fastfrosset siden Malinowski, men det kræver, at vi udvikler os, så vi ikke kun er dem, der studerer symbolske relationsformer, og hvordan slægtskab genererer betydning og mening i folks liv – det gør vi selvfølgelig også – men vi er også begyndt at

arbejde sammen med ingeniørerne. Og vi er igen i stigende grad begyndt at interessere os for de her helt store, politiske makrosystemiske interesser.

Dorthe: Kan man sige, at teknologi stiller nogle nye krav til de antropologiske metoder? Altså fx, hvordan man studerer emergende teknologi, teknologi, som ikke er der endnu.

Maja: Ja, altså der har vi jo måttet udvikle nogle nye metoder, fx det, vi kalder interventionistiske metoder. For eksempel har vi prøvet at lave nogle eksperimenter, hvor vi er fløjet med droner hen over private hjem – det er egentlig forbudt, det er ikke en praksis, der eksisterer endnu – men det blev vi nødt til at opstille for at få nogle reaktioner, nogle praktiske reaktioner, i en kontekst, hvor mange danskere er meget teknologioptimistiske og ikke vil udtale sig negativt om ny teknologi, men gerne vil gå med tiden og vise, at man er progressiv og interesseret. Men når der så flyver sådan en larmende drone hen over ens baghave, stejler folk alligevel mere, end de ville gøre, hvis man nøjedes med at interviewe dem. Altså, vi lavede først interviews, og så lavede vi de her praktiske overflyvninger. Og der kom noget helt forskelligt ud af det. Så det er én ting, vi har gjort, at designe nogle feltsteder og nogle samtaler og nogle situationer, som endnu ikke findes. Og så har vi brugt mere materielle og visuelle metoder, været genstandsorienterede og arbejdet med nye formidlingsformer, som både kan formidle og skabe debat. I forbindelse med en ny krypteringsteknologi har vi fx prøvet at lave en VR-produktion [virtual reality, red.] – en prototype – hvor man går ind i en virtuel verden, hvor man kan forestille sig, at vores data flyder på nye og helt andre måder. Vi lavede det som en virtuel verden, dels som en måde at formidle, hvordan kunne sådan en ny teknologi være, dels for at skabe debat: Hvilke problemer kunne det rejse? Det var et eksperiment med en ny form for formidling og vidensproduktion for at italesætte nogle af de her emergende teknologier.

Ayo: Så vil jeg tilføje, at jeg opererer meget med denne her „assemblage ethnography“-tankegang. Jeg ser den lige præcis som en udvikling af den etnografiske metode, forstået på den måde, at tilstedeværelse stadigvæk er virkelig afgørende. Så teknologiantropologi kræver, at man rent faktisk er det sted, hvor den givne teknologi er i spil. For eksempel med reproduktiv teknologi i Kina var det vigtigt for mig, at jeg rent faktisk var på en fertilitetsklinik. Men jeg lavede ikke kun et klassisk sundhedsantropologisk studie. At have snakket med familierne meget længe og set, hvordan de lever med infertilitet og alle de udfordringer, de møder – det ville være den klassiske sundhedsantropologiske tilgang. Som STS'er var jeg også inde og se på laboratorierne, og fordi Kina har denne meget særlige historik omkring etbarnspolitikken, måtte jeg også redegøre for, hvordan disse teknolo-

gier blev til i Kina. Og de tre lag – makro, meso og mikro – der skal vi udvikle os etnografisk. Så hvordan får du etnografisk indsigt i makro, meso og mikro? Mikro, det kender vi jo, for det er det, vi har undersøgt i årtier efterhånden – men de to andre? STS hjælper med at forstå *lab*-delen, men hvad med den der policy og lovgivning osv.? Der er selvfølgelig „audit cultures“ med Marilyn Strathern og Susan Wright på DPU, som har haft det som objekt. Men at beskæftige sig med alle lagene på én gang, det er en kæmpe udfordring for etnografen, fordi det bliver betragtet og fungerer som tre forskellige studier. Men jeg mener absolut, at teknologibegrebet i antropologien med dets materielle, system- og proceskomponenter gør, at vi skal bevæge os på alle de tre niveauer.

Maja: For at vende tilbage til det her med teorierne, som vi talte om tidligere. Noget af det, jeg tror, er antropologiens styrke, det er, at vi har enormt forfinede begreber og diskussioner om, hvad områder som „socialitet“ og „viden“ egentlig er. Det, synes jeg igen og igen, er noget af det, vi udfordrer og videreudvikler. Det sociale, de fællesskaber, der opstår, hvad man kan være fælles om og med og på hvilke måder, hvordan man kan opleve fællesskab på nye medierede måder og på denne, typisk for antropologien, ikke-dømmende måde. Vi prøver at forstå, hvori det sociale ligger her, og hvad det egentlig er for nogle oplevelser, folk har. Så jeg synes, at det sociale som begreb udvikler sig enormt meget med studier af teknologi. Og med hensyn til vidensformer, hvor vi jo går helt tilbage til rationalitetsdebatten, og hvad der tæller som viden, det har antropologer meget raffinerede diskussioner om, som er milevidt fra det, jeg møder blandt andre fag, hvis rationalitets- og vidensbegreb hviler på nogle helt bestemte forestillinger.

Ayo: Ja, og så skal der ikke herske nogen tvivl om, at vores samarbejdspartnere, de kommer jo altså fra det „rationelle“, der kom fra oplysningstiden i Vesten. Men det, vi kan som antropologer, er netop at komme ind og anerkende, at der absolut er en rationel tilgang – ingen tvivl om det – men så at nuancere og sige: Det er bare ét rationale, der er også andre. Og det er noget, vi har empirisk belæg for og kan redegøre for, og som kan overraske vores samarbejdspartnere. Når vores samarbejdspartnere så får det præsenteret, kan de godt se det, men det er bare ikke noget, de havde, lad os sige, en uddannelse eller en baggrund for overhovedet at forestille sig.

Maja: Ja, og de kan også godt blive overraskede over, at de selv er noget andet, end de troede, at de var, ikke? Altså, deres egne organisationsformer er måske slet ikke sådan, som de tror, de er. Vi finder pludselig noget „bias“ eller nogle værdier, som var usynlige, som de ikke selv kan se i deres arbejde. De tror måske, de er mere rationelle og videnskabelige, end de egentlig er.

Ayo: Ja. Og neutrale. Og igen, vi bruger det som et kritisk ord: I tror, I er neutrale. Men for dem er det en dyd. En dyd, de har fået igennem en uddannelse, som vi er meget hurtige til at kritisere. Men det, vi skal huske – som en, der underviser i videnskabsteori, bruger jeg meget tid på at minde de studerende om dette – er, at der er en grund til, at det er en dyd. Det tjener et formål i forhold til deres arbejde. Vi har en anden funktion, som er at gøre tingene mere komplekse. Og det er da klart, vi har en fordel der, fordi ud over at vi interesserer os for teknologien, og hvordan den skal være derude i samfundet, ser vi også på dem, på vores samarbejdspartnere. Fordi de er mennesker, som har det til fælles, at de mødes jævnligt i deres laboratorier og dermed udvikler, ja, uskrevne regler og værdier, som de måske aldrig har sat ord på. Og så kommer antropologen ind og forstyrrer.

My: *I sagde begge to det her med, at samarbejdspartnerne blev overraskede over, at de troede, de var nogle andre. Men virker det også tilbage på os selv? Udvikler antropologerne sig også i det møde?*

Ayo: Det, jeg synes kendetegner ikke alene antropologien, men også socialteori fra 90'erne og opad, altså postmodernitetens indtog, det er multiplicitetstankegangen. Jeg har altid arbejdet med kemikere, biomedicinere og nu så onkologer og andre og må ærligt indrømme, at i sundhedsantropologi er hele vores identitet bygget på en kritik af dem for deres reduktionistiske, snævre, kropfikserede, symptomorienterede, tilgang til sundhed. Og den kritik var også berettiget og på sin plads. Men min tilgang nu er meget mere multiplicitetstankegangen. Det at forstå, at der er en grund til, at de bliver trænet, som de gør, og at det rent faktisk har resulteret i udviklingen af dialysemaskiner, diabetesinsulin og alle de andre vigtige ting, som holder folk i live. Jeg er begyndt gennem STS og antropologisk nysgerrighed at sætte mig ind i deres livsverdener som videnskabsmænd, og hvorfor netop neutralitet og objektivitet er en dyd. Men jeg vil vove at påstå, at der ikke er mange af mine samarbejdspartnere, som er begyndt at sætte sig ind i min uddannelse og den tilgang, jeg bringer. Det, synes jeg, er det næste skridt. At vi får opbygget så meget respekt om antropologien – og vi er godt på vej – at de begynder at tænke: „Hey, jeg bliver sgu nødt til at sætte mig ind i det der, for ellers misser jeg ud i forhold til at blive en bedre læge eller robotudvikler eller ...“

Dorthe: *I forlængelse af det har antropologien så en særlig politisk, etisk, moralsk forpligtelse i forhold til at studere teknologi? Har vi fx nogle særlige forpligtelser over for at repræsentere eller se patient-bruger-perspektivet i forhold til teknologi eller at have en særlig kritisk tilgang til udvikling af teknologi?*

Maja: Ja, altså, jeg synes jo, at antropologer i kraft af vores faghistorie og vores tilpasningsdygtige metoder er forpligtede til at se noget af det, som de andre

fags teorier og metoder ikke kan se. Og det behøver ikke være de undertrykte, vi skal studere, eller praktikere eller brugere ude i hverdagslivet, det kunne også godt være udviklerne. Den antropologiske vinkel er de usynlige ting, som ikke bliver tydelige ved, at man fx udtaler sig i et interview, men som man kun kan se gennem deltagerobservation og at gøre ting sammen. Så deltagerobservation forpligter os stadig på den måde, tænker jeg.

Ayo: Jeg mener absolut, at vi har en forpligtelse i forhold til det kritiske. En etisk og en disciplinær forpligtelse. Men jeg vil tillade mig at skelne – i multiplicitetens tegn – mellem tre herskende former for kritik i antropologien. Den første er at give en stemme. Tale på vegne af dem, som ikke har mulighed for, at deres stemme bliver hørt. Nummer to er så lidt mere sådan social theory, frankfurterskolen, og det er kritik af alle de her negative effekter af teknologi. Antropologen og etikeren sammen med filosofierne har stadigvæk en rolle i forhold til at dæmpe „hype“ og vise, at enhver teknologi altid har omkostninger, altid utilsigtede effekter, og mange af dem er negative. Og så den tredje, hvor jeg befinder mig. Min rolle er historificering, som skal bidrage til afnaturaliseringen af det, der tages for givet – om det så er værdier eller *techno determinisme*. Det er selvfølgelig den franske, poststrukturalistiske baggrund, der kommer til syne der. Det er en kritik, der ikke er affejende, men viser ved at historificere og situere etnografisk og historisk, at det kunne være anderledes. Vi skal lære alle tre kritikformer på en gang – og der er plads til alle, der skal være plads til alle – men måske også lidt mere anerkendelse af, at der er forskellige måder at være kritisk på uden de sædvanlige kampe.

BAG SKÆRMEN PÅ EN DIGITAL PLATFORM

Kunsthædigt integrationsarbejde og nye samarbejdskonstellationer

SIMONE ANNA FELDING OG NETE SCHWENNESEN

Vi vil i denne artikel undersøge det manuelle og algoritmiske arbejde, der foregår bag skærmen på en digital platform, som er designet til at afhjælpe og forebygge ensomhed. I de senere år er ensomhed kommet på dagsordenen i landets kommuner og adresseres i stigende grad som et kommunalt problem, hvilket afspejles i de mange nye indsatser, som er udviklet for at få folk til at mødes og danne nye relationer, fx seniorklubber, samtalegrupper og kaffeselskaber (Wahl-Brink et al. 2015). Ved at skabe et virtuelt mødested for kommunens borgere repræsenterer platformen et forsøg på at digitalisere sådanne kommunale indsatser.

Platformen, som vi her kalder „Venskabsportalen“, udbydes til kommuner af en privat virksomhed og finansieres af kommunerne via et abonnement. Abonnementet giver kommunens borgere fuld adgang til at oprette sig som brugere og benytte platformen gratis. Venskabsportalen fungerer som en slags digital opslagstavle: Borgere kan lave et opslag, hvor de præsenterer sig selv og efterlyser andre borgere, som har lyst til at deltage i en social aktivitet eller danne et fællesskab om en særlig interesse. Interesserede borgere kan respondere på opslaget ved at skrive et svar, som er synligt for tilmeldte brugere, eller ved at sende en privat besked til afsenderen. Hvor kontakten mange gange forbliver virtuel på mere gængse sociale medier såsom Facebook, Instagram og Twitter, er hensigten med Venskabsportalen, at den virtuelle forbindelse manifesterer sig i fysiske møder eller fælles sociale aktiviteter. I virksomhedens markedsføring af platformen lægges der ligeledes særligt vægt på, at den udgør et trygt og sikkert alternativ til mere almene sociale medier, hvor der er mindre kontrol med brugere og indhold og derved også større risiko for at opleve grænseoverskridende adfærd.

I det følgende vil vi se nærmere på det omfattende og usynlige arbejde, der foregår bag skærmen på Venskabsportalens brugergrænseflade. I et review over studier, der undersøger, hvorvidt online medieret social interaktion kan være med

til at afhjælpe ensomhed og social isolation, konkluderer Beneito-Montagut et al., at der ikke findes stærk evidens for, hvorvidt de digitale platforme virker eller ej. Dette skyldes ifølge forfatterne, at der ikke er foretaget nok systematiske, metodisk og teoretisk grundige studier af fænomenet (Beneito-Montagut et al. 2018). I denne artikel er vi imidlertid ikke optaget af, hvorvidt platformen har den tilsigtede effekt hos brugerne. Effekt- og brugerstudier er væsentlige, men efterlader ofte det indtryk, at teknologier er stabile og tekniske entiteter, der fungerer automatisk og uden menneskelig indblanding. Vi er derimod interesseret i at belyse det menneskelige og tekniske arbejde, hvorigennem Venskabsportalen *etableres* og skabes i praksis. Hvor antropologer som Daniel Miller har sat fokus på, hvordan sociale medier som Facebook anvendes, tilpasses og omformes lokalt og på tværs af tid og geografi (Miller et al. 2016; Miller 2011), ønsker vi at sætte fokus på det sociale og tekniske arbejde, der former selve mediet, og den måde, det fremstår for brugerne på skærmen. Vi er her inspireret af nyere studier inden for tværfaglige videnskabs- og teknologistudier, der har sat fokus på, hvordan teknologier fungerer gennem et omfattende „opretholdelses- og reparationsarbejde“ (Denis 2019; Schwennesen 2019a; Graham & Thrift 2007; Henke 1999). En vigtig pointe er her, at teknologier sjældent er definitive eller afsluttede, men snarere kan forstås som skrøbelige infrastrukturer, der involverer både menneskeligt og teknologisk arbejde, og som er i konstant fare for at bryde sammen, hvis de ikke vedligeholdes og tilpasses (Denis 2019). Graham og Thrift og Henke knytter i den forbindelse an til Goffmans scenemetafor (Goffman 1959) i deres forståelse af teknologi. Hvor Goffman bruger scenemetaforen til at beskrive, hvordan selvet formes gennem forhandlinger og social interaktion med henblik på opretholdelse af en bestemt „selv-fremstilling“ *frontstage*, sætter forfatterne fokus på, hvordan forestillinger om teknologier og deres effekter tilvejebringes gennem praktiske hverdagshandlinger, som både er tekniske og menneskelige. Inspireret heraf betragter vi i det følgende Venskabsportalens brugergrænseflade og virksomhedens markedsføring over for kommunerne som en synlig „frontstage“, der fremstiller en særlig forståelse af, hvad platformen er, og hvad den kan. Vi refererer omvendt til det arbejde, der foregår bag skærmens brugergrænseflade som „backstage“, et arbejde, der er usynligt for brugerne og til dels for kommunerne, men som samtidig er helt afgørende for, at teknologien kan leve op til virksomhedens fremstilling af, hvad teknologien er, og hvad den kan. I artiklen viser vi gennem begrebet *kunsthærdigt integrationsarbejde*, hvordan dette arbejde artikuleres og mobiliseres manuelt såvel som digitalt via algoritmer. Ved at fokusere på det menneskelige og algoritmiske arbejde, der foregår bag skærmen på den digitale platform, udfordres forståelsen af platformen som neutral, automatisk og teknisk. Som vi skal se, fremstår den, som andre teknologier, i stedet som en skrøbelig anordning

af forbindelser mellem mennesker og teknologi, som kontinuerligt skal vedligeholdes for ikke at bryde sammen. Afslutningsvis diskuterer vi, hvordan der opstår et paradoksalt forhold til teknologien, når Venskabsportalen på den ene side mobiliserer en forestilling om platformen som en teknologi, der er i stand til at fungere automatisk, og på den anden side må indgå i et krævende usynligt integrationsarbejde for at få den til at indfri de forventninger, der skabes til teknologien frontstage. Hermed opretholdes forestillingen om teknologien som et teknisk og neutralt værktøj, som på ironisk vis både udgør en forudsætning og en trussel for virksomhedens forretningsmodel.

Teori

I vores analyse forstår vi Venskabsportalen som en socioteknisk infrastruktur, der muliggør, at mennesker kan få kontakt til hinanden, selv om de ikke er fysisk til stede i det samme rum. Hvor begrebet infrastruktur i daglig tale henviser til konkrete, materielle arrangementer, der muliggør, at noget eller nogen bliver transporteret gennem tid og rum, fx vejen, ledningerne, rørene, vand, information eller elektricitet, udtrykker begrebet *socioteknisk infrastruktur*, at infrastrukturer udgøres af et større arrangement af sociale, tekniske, politiske og diskursive elementer (Star 1999). Star beskriver, hvordan infrastrukturer ofte kan fremstå kedelige, trivielle og betydningsløse, men at de i virkeligheden er fulde af dramaer og indbyggede skjulte værdier, der kan studeres og afdækkes etnografisk (ibid.). Star opfordrer til, at vi med etnografiske metoder kan lave en *strukturel omvendning*,¹ der sætter arbejdet bag sociotekniske infrastrukturer i forgrunden og kigger nærmere på de menneskelige handlinger og beslutninger, der på trods af deres usynlighed er afgørende forudsætninger for, at infrastrukturen kan opretholdes (op.cit.385). I vores analyse laver vi en strukturel omvendning, hvor vi sætter arbejdet bag skærmen af platformen i forgrunden og undersøger de værdier og handlinger, platformen skabes og formes igennem. Gennem begrebet *kunsthædigt integrationsarbejde* viser vi, hvordan dette „backstagearbejde“ artikuleres og mobiliseres manuelt såvel som digitalt via algoritmer. Vi er her inspireret af Lucy Suchman (1996), som bygger videre på Stars opfordring og beskriver arbejdet bag en socioteknisk infrastruktur som *artikuleringsarbejde*. Suchman definerer artikuleringsarbejde som „de vedvarende bestræbelser på at føre usammenhængende elementer – af organisering, af professionelle praksisser, af teknologier – sammen til fungerende konfigurationer“ (Suchman 1996:407; egen oversættelse). De forskellige elementer i Venskabsportalens sociotekniske infrastruktur udgøres blandt andet af platformens brugergrænseflade, algoritmer, kommunale politikker, Venskabsportalens medarbejdere, platformens brugere og

kommunale medarbejdere. Suchman bruger begrebet *kunsthædige integrationer* til at understrege, hvordan artikuleringsarbejdet skabes gennem tilpasninger og integration af infrastrukturen i en eksisterende praksis:

Udtrykket [kunsthædige integrationer] har til formål at gøre opmærksom på aspekter af systemudvikling og brug, der har været skjult, stået i baggrunden eller i skyggen, og bringe dem frem i lyset. [...] trivielle aktiviteter, som bidrager til at inkorporere teknologier i fungerende hverdagspraksisser og vedligeholde deres funktioner (ibid.; egen oversættelse).

Denne proces, hvor det usynlige artikuleringsarbejde bringes frem i lyset, stiller værdier bag teknologierne til skue og viser det store arbejde, der ligger bag teknologierne – et arbejde, der ofte tilskrives teknologien selv og ikke de personer, der udfører det (op.cit.407-8, 420-1). Dette arbejde kan beskrives som „opretholdelses- og reparationsarbejde“, idet det foretages med henblik på at opretholde en forestilling om, hvad teknologien er, og hvad den kan (Denis 2019; Schwennesen 2019a; Graham & Thrift 2007; Henke 1999). I dette tilfælde fremstilles teknologien som en teknisk entitet, der fungerer som et transparent og passivt virtuelt mødested for mennesker, der søger at skabe kontakt til andre. Samtidig med at teknologien søges stabiliseret gennem et omfattende integrations- og reparationsarbejde, som vi skal se i det følgende, er det vigtigt at understrege, at infrastrukturen er skrøbelig og altid i fare for at bryde sammen. Jensen og Morita argumenterer i den forbindelse for, at infrastrukturer kan betragtes som eksperimentelle arrangementer, hvorigennem nye konfigurationer mellem mennesker og teknologi skabes, hvorfor vi aldrig kan vide, hvilken effekt teknologien har (Jensen & Morita 2017). Der er derfor et potentiale for forandring, når nye teknologier integreres i en allerede eksisterende infrastruktur, men på hvilken måde og med hvilken effekt er bestemt af den konkrete og specifikke praksis, hvorigennem det sker. Med dette analytiske udgangspunkt vil vi i det følgende synliggøre det kunsthædige integrations- og reparationsarbejde, som finder sted bag skærmen på Venskabsportalens brugergrænseflade.

Baggrund og metode

Venskabsportalen er udviklet af en dansk virksomhed, som de seneste seks år har udbudt den til kommuner i Danmark. Venskabsportalen er løbende blevet justeret og udviklet, blandt andet gennem offentlig-private innovationssamarbejder (OPI) mellem virksomheden og forskellige kommunale partnere. Platformen er således delvist et resultat af den danske stats aktuelle massive investeringer i samarbejds- og udviklingsprojekter mellem private virksomheder og offentlige institutioner.

Forventningen er, at disse investeringer på sigt vil blive en økonomisk rentabel investering for den danske stat ved ikke bare at gøre det muligt at levere bedre og mere effektivt velfærdsarbejde gennem digitalisering, men også at udvikle teknologier og digitale løsninger, som gennem eksport og salg på et globalt marked kan skabe øget vækst og velstand i det danske samfund (Schwennesen 2019b).

Artiklen bygger på et samarbejdsprojekt mellem virksomheden og forskere ved Center for Sund Aldring, Københavns Universitet, som forløb i 2018-2019. Projektet havde fokus på, hvordan Venskabsportalen opleves, tilgås og bruges i to samarbejdskommuner i Storkøbenhavn: blandt medarbejdere i kommunerne, blandt brugere over 65 år i de to kommuner samt af virksomheden selv. Formålet var at give virksomheden en bredere forståelse af denne målgruppe og deres eget arbejde med platformen, som de kan bruge til den fremtidige udvikling af platformen.²

Det etnografiske feltarbejde blev foretaget af Felding over seks måneder i vinterhalvåret. Felten er etableret ved at følge de forbindelser, platformen etablerer til forskellige aktører (kommunale medarbejdere, medarbejdere i virksomheden, brugere) på forskellige lokationer (kommune, virksomhed, private hjem, online). I de to kommuner er der udført interviews med seks medarbejdere, deltagerobservation ved fire kommunalt arrangerede begivenheder og tre forebyggende hjemmebesøg.³ Hos virksomheden er der udført to interviews og deltagerobservation cirka en dag om ugen i hele projektperioden. Blandt brugerne er der foretaget ni interviews, som er foregået i interviewpersonernes private hjem. Rekrutteringen af interviewpersoner har været en blanding af purposive sampling og snowballing (Bernard 2011:145-9): Kommunerne og deres medarbejdere er udvalgt og kontakten i samarbejde med virksomheden, virksomhedens medarbejdere er udvalgt ud fra deres arbejdsområde, og rekrutteringen af brugere er foregået ved at skrive direkte på Venskabsportalen, ved at rekruttere til kommunale begivenheder samt gennem henvisning fra virksomhedens medarbejdere.

Herudover har Felding foretaget onlinefeltarbejde, primært på Venskabsportals hjemmeside samt på virksomhedens profiler på Facebook, Instagram og LinkedIn. Kingod beskriver i sit studie af onlinegrupper for type 1-diabetikere på Facebook, hvordan mediet både blev en kilde til rekruttering, data om hendes informanter og en felt for deltagerobservation (Kingod 2018:82). På samme måde har Venskabsportalen både fungeret som rekrutteringskilde, givet baggrundsdata og været et sted, hvor der kunne udføres onlinedeltagerobservation. Løbende i projektperioden er dette onlinefeltarbejde blevet dokumenteret gennem screenshots fra Venskabsportalen, der efterfølgende er blevet kodet på lige fod med andet empirisk materiale. Det samlede materiale udgør således transskriberede interviews, feltnoter og screenshots fra onlinedeltagerobservation. I artiklen brug-

es primært empirisk materiale fra deltagerobservation og interviews med virksomhedens medarbejdere. Det resterende empiriske materiale har givet os en baggrundsforståelse, som har været vigtig for vores analyse, men bruges kun implicit i denne artikel.

Feltarbejdet er således ikke defineret af et fysisk sted eller en særlig gruppe af mennesker, men af fænomenet Venskabsportalen og de forbindelser, platformen skaber og virker gennem på tværs af tid og sted (Hine 2015:65-66). Felten er på mange måder sammensat og spredt, hvilket er karakteristisk for onlinefeltarbejder (Albris & Wahlberg 2018:264). Albris og Wahlberg bruger begrebet *webnografi* til at beskrive digitale studier, hvor antropologer: „studere[r] netværks-emner ved at følge forbindelser online“ (op.cit.261), hvor det digitale både udgør konteksten for studiet og er det studerede objekt. Mens webnografi er karakteriseret ved primært at foregå online, har dette feltarbejde fulgt forbindelser både offline og online. Det er imidlertid ikke let at skelne mellem det digitale og det analoge (op.cit.261-4), da de forbindelser, vi analyserer, går på tværs af det analoge og det virtuelle, og den online og offline felt overlapper, influerer og henviser til hinanden. Felten findes online på Venskabsportalen samt andre platforme og offline på virksomhedens kontor, i borgernes hjem, på kommunale kontorer, på cykelture med kommunale medarbejdere og til kommunale begivenheder. Felten er også samtidig online og offline, idet Felding har brugt *think-aloud*-metoden til, i samarbejde med borgere og medarbejdere i virksomheden, at gennemgå platformen og dens funktioner (Kingod 2018:76-7).

Jöhncke argumenterer for, at alle feltarbejder er en samarbejdsrelation, og at relationen i nogle tilfælde kompliceres af, at vores samarbejdspartnere både indgår som en del af felten, vi undersøger, og er professionelle partnere i projektet (Jöhncke 2018:125-8, 135). Samarbejdsrelationen til virksomheden bærer netop præg af denne dobbelthed; den har været produktiv og skabt nye muligheder for i fællesskab at finde interessante perspektiver, men har også skabt friktion, når det antropologiske blik er gået fra at være professionel partner til at lægge et konstruktivt kritisk blik på arbejdet (ibid.). Under feltarbejdet har det derfor været vigtigt gentagelsesvist at gøre opmærksom på Feldings rolle som feltarbejder i virksomheden, blandt andet gennem italesættelse af hendes rolle som forsker og ved praktisk at illustrere dette ved feltnoteskrivning og ved interviews. Vi har haft særlig opmærksomhed på at afstemme forventninger undervejs ved løbende at præsentere virksomhedens leder for empiriske indsigter. Projektets indsigter er præsenteret for virksomheden og udgivet i en projektrapport, hvor fokus på brugernes oplevelser ved at anvende portalen har været i fokus. Her viste undersøgelsen, at mange af de ældre brugere var glade for platformen, der gav dem anledning til at mødes med andre, hvilket i nogle tilfælde udviklede sig

til venskaber. I denne artikel er vores vidensinteresse derimod en anden. Her er vores afsæt at belyse det omfattende menneskelige og algoritmiske arbejde, der foregår bag skærmen på den digitale platform og herigennem bidrage til en mere generel problematisering af den udbredte forestilling om, at teknologier er neutrale og tekniske entiteter, som fungerer uden menneskelig indblanding, og som kan implementeres på tværs af kontekster som standardiserede pakkeløsninger. Herudover er studiet en påmindelse om, at digitale platforme, som for mange umiddelbart opleves som neutrale og transparente, er tilrettelagt og formet af mennesker og algoritmer.

At skaffe brugere gennem promoveringsarbejde

I det følgende betragter vi Venskabsportalen som en socioteknisk infrastruktur, der potentielt kan forbinde mennesker på tværs af tid og sted. Et af de helt grundlæggende elementer i infrastrukturen er, at platformen har brugere, der er aktive. Hvis der ikke er brugere og aktivitet på platformen, bryder den sammen og har ingen funktion og derfor ingen værdi for kommunerne. Hermed er forudsætningen for at kunne sælge Venskabsportalen til kommunerne ikke længere til stede, og virksomheden vil ikke kunne opretholdes på længere sigt. Antallet af brugere er da også et centralt omdrejningspunkt for virksomheden, og der er hele tiden stort fokus på „at skaffe brugere“ i det daglige arbejde i virksomheden. Dette sker ved, at virksomheden er aktivt engageret i at promovere platformen og rekruttere nye aktive brugere – et arbejde, virksomhedens ejere selv betegner som „en kæmpe opgave“, som efterhånden er blevet den primære arbejdsopgave blandt virksomhedens medarbejdere. En af virksomhedens ejere beskriver her, hvordan det er kommet bag på ham, at det er nødvendigt at bruge så meget tid på promovering af platformen:

Vi troede [da vi startede platformen], at vi skulle være support og udvikle [platformen], men ikke, at vi skulle sælge og udbrede [...] Før arbejdede vi 80 procent med salg til kommuner og 20 procent med at få brugere ind. Nu er det omvendt. Det er en kæmpe opgave. [...] Det koster penge. Vi bruger mange penge på det her (feltnoteuddrag 19.10.18).

Promovering af platformen består af både offline- og onlinebegivenheder. Offlinepromovering foregår eksempelvis på skoler og biblioteker, hvor der uddeles gratis markedsføringsmateriale og arrangeres events, gennem uddannelse af kommunens medarbejdere, i diverse medier som aviser, fjernsynsprogrammer og lokalaviser og gennem et utal af flyers, der uddeles i de medvirkende kommuner. Onlinepromovering foregår primært gennem annoncer på Google og

Facebook, men også ved brug af sociale medier, gennem konkurrencer og gennem samarbejder med blandt andet patientforeninger og museer. De forskellige promoveringskanaler har direkte indflydelse på væksten i antallet af brugere og på, hvilken profil brugerne har: Uddeling af markedsføringsmaterialer på skoler og gymnasier giver hurtigt mange unge brugere, mens deltagelse i kommunale begivenheder målrettet seniorer kun giver enkelte brugere.

Virksomhedens onlinepromoveringsarbejde er i høj grad formet af annoncer, som præsenteres online på Facebook og Google. Virksomheden køber annoncer målrettet særlige brugergrupper med opfordring til, at de bruger Venskabsportalen til særlige formål. Brugere, der kommer ind på platformen på den måde, opretter ofte opslag inden for det emne, som annoncen har fokus på, og det giver virksomheden indflydelse på nye brugeres profiler, hvilke opslag de laver, og hvad de er rettet mod. En af virksomhedens ejere siger:

Vi kan se, at vores medarbejder faktisk kan gå ind og definere og ændre indholdet på Venskabsportalen med de her annoncer. Han har lige lagt nogle forskellige annoncer op om sorg, og nu kan vi se, at der begynder at poppe opslag op, der handler om sorg. Det begynder pludselig at fylde mere på platformen. Så på den måde kan vi faktisk også styre, hvem der opretter sig som brugere, og hvilken slags opslag de laver, gennem de her annoncer (feltnoteuddrag 19.10.18).

Når Venskabsportalen gennem annoncer har indflydelse på dele af indholdet på platformen, opstår der et fokus på, hvilke brugere og opslag der er „gode“. For Venskabsportalen er det vigtigt med mange brugere, men også at få de *rigtige* brugere. Brugerne og deres opslags værdi tydeliggøres, da de pludselig kan opgøres i kroner og øre, idet Googles og Facebooks algoritmer viser prisen pr. bruger på hver enkelt annonce. Hvor meget succesfulde annoncer har en lav pris pr. bruger, har annoncer, der kun skaffer enkelte brugere, en høj pris pr. bruger:

To medarbejdere gennemgår deres Facebook-annoncer. Pris pr. bruger er det vigtigste tal. Det skal helst ligge omkring 10-15 kroner på Facebook. Men det er meget forskelligt. ‘Du kan se her. Den her ligger på næsten 20 kroner. Det er lidt for højt. Men det er en annonce om sorg. Der er to, der er blevet brugere. Men her kan vi måske virkelig gøre noget. Her kan vi gøre en forskel for nogle, der har det svært. Så der vil vi gerne gå ind og betale lidt mere. Der er 20 kroner måske ikke meget. Det ville vi nok ikke betale for en badmintonmakker, men her kan det give mening’ (feltnoteuddrag 19.10.18).

Det er her interessant at se, hvordan der opstår et hierarki i opslagene og brugerne, og hvordan virksomheden skelner mellem kvantitet og kvalitet. Kvantitet, forstået som antallet af brugere, er væsentligt, og det er altid godt, når brugertallet er højt – det ses, når Venskabsportalen er ude og dele markedsføringsmaterialer ud

for at få mange brugere på ungdomsskoler. Samtidig er kvalitet lidt flere penge værd – det er de brugere, der kan være med til at opretholde samarbejdet med kommunerne, og det er også der, hvor Venskabsportalens medarbejdere føler, de virkelig kan gøre en forskel, hvis de kan hjælpe de mere udsatte brugere med at få det bedre. Denne dobbelthed mellem forretning og at ville gøre noget godt er allestedsnærværende for Venskabsportalen. De har startet virksomheden, fordi de gerne vil hjælpe andre, men skal også sælge et produkt til kommunerne. De tager derfor også hensyn til, hvilke brugere virksomheden vurderer, at kommunerne ønsker og prioriterer højest.

Igennem promoveringsarbejdet har virksomheden stor indflydelse på, hvem der bruger platformen. Virksomheden positionerer Venskabsportalen, når de er ude og promovere siden, og promoveringsarbejdet har derfor stor betydning for både indholdet på platformen og for, hvordan platformen opfattes af brugerne:

Det er godt med de to nyheder om Venskabsplatformen i Politiken og Go' Morgen Danmark. En medarbejder fortæller, at hun kan se, at der kommer brugere ind på henholdsvis 60+ og 50+. Det er virkelig godt. Der er rigtig mange kommuner, der gerne vil have de ældre ind, men de kan være lidt sværere at få fat på [...] Dem, der opretter sig lige nu, er næsten alle sammen kvinder. De to nyheder havde fokus på kvindelige, midaldrende brugere. Medarbejderen siger, at det næste indslag bør være med mænd (feltnoteuddrag 18.12.18).

Det store promoveringsarbejde og opmærksomhed og indsats i forhold til at skaffe brugere afspejles i en løbende stigning i antallet af brugere over tid. Antallet af brugere spiller en central rolle i virksomhedens promoveringsarbejde over for kommunerne, hvor det kontinuerligt fremføres som bevis på, at Venskabsportalen gør en positiv forskel for borgere i samarbejdskommuner, og at kommunernes investering således har givet et positivt afkast.

Manuelt og algoritmisk screeningsarbejde

Ud over promoveringsarbejdet etableres Venskabsportalens infrastruktur via et omfattende manuelt og algoritmisk screeningsarbejde af hvert eneste opslag, besked og kommentar på Venskabsplatformen. For at forstå, hvordan virksomheden screener opslag, er det centralt først at forstå, hvordan en bruger kan oprette et opslag på platformen. Et opslag oprettes ved at udfylde en formular, hvor en bruger kan skrive en overskrift, en beskrivelse, uploade et billede og tilføje et geografisk område, hvor opslaget har relevans. Herefter klikker brugeren på „Opret et opslag“, hvorefter opslaget automatisk oprettes på Venskabsportalen.

Når en bruger åbner Venskabsportalen, ser han eller hun et udvalg af opslag, der er organiseret i fire kategorier: i nærheden, i regionen, i resten af landet, og

til sidst ses foreninger. Opslagene er således organiseret geografisk og inddeles efter den kommune, brugeren selv bor i. Det udsnit af opslag, brugerne ser, er udvalgt af en randomiseret algoritme. Det betyder, at brugeren ser et udsnit af opslag, der er tilfældigt udvalgt af algoritmen inden for de enkelte kategorier. De er ikke udvalgt efter dato, relevans eller tema, men er en tilfældig blanding af alle opslag inden for området.

Når et opslag er slået op på platformen, bliver indholdet scannet af et digitalt værktøj. Der scannes blandt andet for særlige ord, der vurderes upassende. En medarbejder får automatisk en besked, hvis disse ord forekommer i et opslag, hvorefter medarbejderen straks gennemgår opslaget. Alle andre opslag gennemgås manuelt inden for cirka 24 timer. Venskabsportalen kalder denne del af deres arbejde for „screening“, og her redigeres og tjekkes opslagene for upassende indhold, der bryder med platformens retningslinjer, som ikke tillader opslag med henblik på dating eller kommercielle formål eller upassende og krænkende indhold. Tilliden til platformen er afgørende, da den er med til at adskille portalen fra andre sociale medier som fx Facebook:

Jeg føler mig mere usikker med Facebook. Jeg ved ikke hvorfor. Venskabsportalen, tror jeg, er et mere lukket system end Facebook. Jeg tror, det er derfor, jeg føler mig mere sikker på Venskabsportalen end på Facebook (bruger).

Screeningen foretages med henblik på, at brugerne ikke får dårlige oplevelser med ubehagelige kommentarer eller beskeder, og er med til at understøtte brugernes oplevelse af portalen som et trygt og sikkert sted, hvor de kan dele private detaljer om deres liv. Herudover foretager et par af virksomhedens medarbejdere tilpasning og justering af opslagene, så de i højere grad appellerer til brugerne. Medarbejderne tilføjer eksempelvis billeder på opslag, som er oprettet uden billeder, de læser korrektur og tilretter overskrifter og beskrivelser, de omstrukturerer beskrivelser, omformulerer sætninger og fjerner indhold. Venskabsportalens retningslinjer er i udgangspunktet simple, og screeningen foregår hurtigt, men ved nærmere eftersyn er det et kompliceret arbejde, som er rettet mod at gøre opslagene så attraktive for andre brugere som muligt, samtidig med at Venskabsportalen bibeholdes som et trygt og intimt mødested uden grænseoverskridende adfærd:

Når Sarah går ind på et opslag, skimmer hun det. Hun er først og fremmest opmærksom på, om der er et billede på. Er der ikke det, åbner hun en mappe med billeder, der er emneopdelt, for at finde et billede, der passer til opslagens indhold. Finder hun ikke, hvad hun vurderer som et passende billede, går hun online og finder et. Det overrasker mig [Felding], at der ofte er personer på billederne. Så henviser opslagens billede jo til en anden person end den, der har skrevet opslaget. Det havde jeg slet ikke forestillet mig. Når jeg sidder som bruger og kigger på

opslagene, ser det ud, som om personen på billedet og forfatteren til opslaget er identiske. Sarah ændrer indimellem meget i teksten. Hun retter (nogle) stavefejl og skriver bedre overskrifter. Hun retter til og fjerner ting, der kan misforstås som dating: En bruger skriver, at han er en meget sød mand, der søger venner. Sarah fjerner 'meget sød'. Et andet sted skriver en bruger, at hun bor i et bestemt område og har en bil. Sarah fjerner hele sætningen. Generelt fjerner hun henvisninger til sted i teksten. Sarah lægger de 'gode' opslag i flere kommuner, hvorimod andre kun bliver i den kommune, de er oprettet i (feltnoteuddrag 8.2.19).

Som vi ser her, er der mange gråzoner i screeningsarbejdet. Det kan være svært at vurdere, hvornår indhold er romantisk, og hvornår det er venskabeligt, som det ses, når Sarah redigerer opslaget fra den meget søde mand. Venskabsportalens medarbejdere forklarer, at screeningarbejdet er med til at sikre, at opslag får svar. De ved, at opslag uden billede sjældent får svar, og tilføjer derfor billeder, og de deler opslag mellem kommuner for at sikre opslagenes synlighed og dermed øge sandsynligheden for svar. De fortæller, at det ligeledes er grunden til, at de gør overskrifter mere indbydende og tilretter sproget og indholdet i opslagene:

Ida, der oplæres i screeningen af opslag, har lidt svært ved at finde ud af, hvornår opslag skal lægges i andre kommuner. Sarah forsøger at forklare, men der er mange undtagelser. Det handler både om emne, køn, alder og lokalitet. Handler opslaget om venner i København, skal den ikke lægges flere steder. Der er rigeligt med opslag med venner. Det viser sig dog senere, at dette ikke gør sig gældende, hvis det fx er et opslag i Vestjylland. Der er ikke lige så meget indhold der, og derfor skal det lægges i flere kommuner. Samtidig er folk mere fleksible i det område og laver mange ting på tværs af kommunegrænserne, forklarer Sarah. Et andet opslag er nogle mænd, der vil starte en madklub og derigennem få venner i København. Ida tænker det som venner i København og lægger det ikke andre steder. Det viser sig dog at være forkert. Sarah forklarer, at mændene er meget svære at få fat på, så dem vil Venskabsportalen rigtig gerne have ud i flere kommuner. Madklub er også godt. Dem er der ikke lige så mange af (feltnoteuddrag 8.2.19).

Ønsket om, at alle Venskabsportalens brugere får svar på deres opslag, er ikke det eneste ræsonnement bag screeningsarbejdet. Der er ligeledes en anden logik bag arbejdet med opslagene, hvor nogle opslag vurderes som gode. Hvis et opslag vurderes som godt, tilføjes det til flere kommuner. Rent praktisk sidder medarbejderne med et lille kort over Danmarks kommuner ved siden af sig, hvor de finder samarbejdskommuner i nærheden, hvor de kan tilføje opslaget. Det er med til at give brugere i flere kommuner oplevelsen af, at det er opslag nær dem, og det giver det enkelte opslag en større rækkevidde, og dermed får brugeren større sandsynlighed for at få svar, samtidig med at det giver brugerne en oplevelse af, at der er flere opslag i deres kommune.

Et komplekst og usynligt hierarki af opslag

Under screeningsarbejdet pågår en kompleks vurdering af, hvad der vurderes som et godt opslag, og som dermed skal opslås i mange kommuner, og omvendt, hvilke opslag der vurderes som mindre attraktive:

Sarah åbner et opslag. Det her er rigtig godt. Der er både nogle diagnoser – brugeren kæmper med nogle psykiske udfordringer – og han vil også lave sund mad. Det er rigtig godt. Den slår ud på mange forskellige områder, forklarer Sarah mig. Det lægger vi i flere kommuner. Sådan nogle cases vil kommunerne gerne have (feltnoteuddrag 8.2.19).

Der er intet tydeligt italesat hierarki mellem opslag med regler for, hvilke opslag der også lægges i andre kommuner. Men alligevel er det tydeligt, at emner som „sygdom“, „handikap“, „sorg“ og „ensomhed“ prioriteres højere end eksempelvis „sport“ og „venner“, da de taler mere direkte ind i kommunale interessefelter. Køn har også en betydning. For eksempel er en mand, der leder efter venner, bedre end en kvinde, der leder efter venner, da der er færre mænd på platformen. Alder har ligeledes en betydning; ældre brugere er generelt sværere at få ind på platformen og derfor bedre end yngre. Geografi har ligeledes indflydelse på vurderingen af opslaget. Her er det afgørende, hvor mange opslag der er i kommunen, men også, hvilke samarbejdskommuner der ligger i nærheden, og om medarbejderne i virksomheden vurderer, at folk i området er villige til at køre et stykke vej for at mødes med andre brugere. Et konstrueret eksempel på et opslag, der vil være lavt rangeret på platformen, er en ung kvinde, der søger venner i København. Her fremkommer både emnet, køn, alder og geografi hyppigt, og det vil derfor ikke blive lagt i flere kommuner. Omvendt vil et opslag med en mere sjældne kombination som fx en mand med mentale udfordringer i Ringkøbing-Skjern, der søger en motionspartner, blive delt i flere kommuner, da det forekommer sjældent og flugter fint med kommunens øvrige sundhedspolitik. Diversitet er ligeledes en faktor. Det er afgørende, at der er mange forskellige opslag i alle kommuner, samtidig med at der skal være en form for balance. For eksempel ønsker medarbejderne ikke, at der er alt for mange opslag om ensomhed i en kommune, da det er vigtigt, at platformen virker tiltalende for en bred målgruppe af borgere, som har mange forskellige ønsker og behov.

Vurderingen af, hvorvidt et opslag skal tilføjes til flere kommuner, er også tæt forbundet med de kommunale samarbejdspartneres forventninger til platformen:

Vi ved, kommunerne godt kan lide at se de her ekstra svage borgere. Det er meget der, fokus ligger for kommunerne. Det er der, vi virkelig kan gå ind og gøre en forskel. Men vi kan også se, at det har langt større værdi både for os og de borgere (medarbejder).

Medarbejderen beskriver her et samtidigt hensyn til kommunerne, brugerne og Venskabsportalen. Venskabsportalen navigerer inden for forskellige rationaler og hensyn, der nogle gange overlapper, men ikke altid. Kommunerne abonnerer ofte på Venskabsportalen for at ramme et særligt segment af borgere – oftest er platformen købt af en afdeling i kommunen, der arbejder med en specifik målgruppe, og de er derfor primært interesserede i denne målgruppe. Kommunerne har samtidig et ønske om at spare penge og forebygge sygdom og ensomhed hos borgerne og vil derfor gerne se nogle gode historier om borgere – i deres specifikke målgruppe – der har fået det bedre, efter at de har brugt Venskabsportalen. Brugerne ønsker at få svar på deres opslag, beskeder og kommentarer og se relevant indhold på platformen. Venskabsportalen ønsker at være en relevant platform, der kan beholde de kommunale (betalende) samarbejdspartnere, få folk til at mødes online og offline, have gode statistikker og bevare brugernes tillid til platformen. Alle disse ønsker påvirker Venskabsportalens vurderinger, når de redigerer i brugernes opslag. Officielt handler screeningen om, at brugerne får svar og ikke bebyrdes med upassende indhold, men det handler lige så meget om at efterleve kommunernes og Venskabsportalens egne krav og ønsker til platformen, så platformen kommer til at indfri det, kommunerne er blevet stillet i udsigt. Disse evalueringer af opslagene er dybt indlejrede i de medarbejdere, der screener opslag, og alt dette foregår som oftest ubemærket og i løbet af få sekunder. Som nævnt er der dog mange gråzoner i arbejdet, hvilket fører til, at de medarbejdere, der arbejder med screening, spørger hinanden til råds, når de er i tvivl om, hvordan de skal screene et opslag. Som vist i dette afsnit kræver vurderingerne da også komplekse evalueringer af forskellige logikker, hensyn og sammensætninger, der i sidste ende påvirker opslagernes synlighed og indhold på platformen.

Konklusion

I denne artikel har vi belyst det manuelle og algoritmiske arbejde, der etablerer Venskabsportalen som en socioteknisk infrastruktur, det manuelle og digitale screeningsarbejde samt online- og offlinepromoveringen af platformen. Herigennem er det blevet tydeligt, hvordan forskellige værdier og vurderinger er bestemmende for, hvordan platformen etableres online, og hvilke opslag brugerne ser på platformen. Det kræver stor opmærksomhed og meget arbejde fra virksomhedens side at udføre dette arbejde. Brugere skaffes, opslagene oprettes, redigeres, ændres og placeres af forskellige humane og nonhumane aktører – af brugerne, af platformens design og algoritmer, af andre platformes algoritmer, af medarbejdernes daglige screening og redigering, af Venskabsportalens promote-

ringsarbejde samt af Venskabsportalens og brugernes forventninger. Størstedelen af dette arbejde forbliver usynligt for brugerne og kommunerne, og ingen af de interviewede brugere har fortalt om eller bemærket det.

Vi har i artiklen synliggjort dette *reparations- og integrationsarbejde*, som i stor udstrækning optræder i den usynlige kulisse til platformen. Det er en krævende og omfattende proces, som er rettet mod, at brugere er aktive på platformen, at de får svar, at de har tillid til den, samt at kommunerne forbliver tilfredse med samarbejdet. Alt sammen med henblik på at etablere platformen som et værktøj, der får mennesker til at mødes, overbeviser kommunerne om platformens værdi og sikrer, at de fornyr deres abonnementer.

Integrationsarbejdet afslører virksomhedens paradoksale forhold til teknologi, hvor de over for kommunale kunder på den ene side mobiliserer teknologien som en singulær enhed, der er i stand til at fungere mere eller mindre automatisk og uden indblanding fra menneskelige aktører, og på den anden side må indgå i det usynlige og samtidig omfattende integrationsarbejde. Hermed opretholdes forestillingen om teknologien som et teknisk og neutralt værktøj, samtidig med at det usynlige arbejde på ironisk vis både er betingende og (kan være) undergravende for virksomhedens forretningsmodel, da det kræver bemærkelsesværdigt meget tid og opmærksomhed.

Vores indblik i det usynlige og kunstfærdige integrationsarbejde bag Venskabsportalens brugergrænseflade har ændret vores opfattelse af platformen. Når Felding under feltarbejdet efter deltagelsen i oplæring åbnede platformen, begyndte hun at overveje, hvorvidt billederne virkelig kom fra den pågældende person, om et opslag kom fra en anden kommune, og om teksten mon var blevet ændret. Platformen fremstod mindre autentisk, end før hun fik indsigt i det usynlige arbejde bag platformen, og hun havde ikke længere fuld tillid til autenticiteten af platformens indhold. Synliggørelsen medførte en (midlertidig) tillidskrise i forhold til platformen. Interessant nok har denne skepsis været fuldstændig fraværende blandt de interviewede brugere af platformen. Det er tydeligt, at brugerne har stor tillid til platformen og deler intime og nogle gange ligefrem hemmelige detaljer om sig selv – nogle anonymt, men andre med fulde navn og billeder – selv om alle opslag er offentlige. Brugere deler detaljer om deres sygdomshistorik, udfordringer, seksualitet, ensomhed eller andre ting og skriver nogle gange ligefrem i opslaget, at de ikke har delt disse detaljer med deres venner og familie. Venskabsportalens infrastruktur fungerer altså netop i kraft af sin usynlighed.

Oudshoorn bruger begrebet *teknologiske monstre* til at beskrive teknologier, der er teknisk avancerede, men ikke er i stand til at tiltrække brugere og derfor bryder sammen. Dette skyldes, at det usynlige arbejde, der udføres af mennesker omkring og bag teknologien, ikke anerkendes, men forsømmes (Oudshoorn

2008:283). Forsømmes dette arbejde bag skærmen, risikerer platformen at blive overflødiggjort og blive et teknologisk monster. For hvis den ikke længere er en platform, brugerne og kommunerne har tillid til, og ikke længere opleves som et medie, der kan skabe forbindelser mellem mennesker, mister den både brugerne og de betalende kommuner.

Screeningsarbejdet er således nødvendigt for at undgå, at Venskabsportalen bliver til et teknologisk monster. Samtidig er det afgørende, at screeningen ikke bliver så omfattende, at indholdet fremstår uautentisk og manipulerende, hvorved platformen risikerer at miste brugernes tillid. Brugere skal både have tillid til, at de ikke møder „upassende“ indhold, og til, at de fremstilles, som de selv ønsker det, og ikke kun, som Venskabsportalen ønsker det. Der er derved et tillidsparadoks iboende i screeningen. Screening er på en og samme tid afgørende for at opretholde platformen som et tillidsfuldt, trygt rum, hvor brugerne ikke oplever negative reaktioner på deres sårbarhed og åbenhed. Men samtidig kan screeningen også bryde den tillid, som den forsøger at bevare, ved at redigere for meget i indholdet og blive for synlig.

Sociale medier og internettets infrastrukturer medierer store dele af vores onlinelev. De fleste af os ved godt, at fx Google og Facebook på forskellig vis bearbejder og udvælger det indhold, vi ser, men vi er ikke nødvendigvis bevidste om, hvordan det sker, og hvilke effekter det har. Venskabsportalen er på mange måder et uskyldigt eksempel, men hvis et mindre medie som Venskabsportalen, hvis primære formål er at skabe fællesskaber og forebygge ensomhed, er opbygget med en infrastruktur, der er så ladet med værdier og moderationer, hvordan står det så ikke til med de større medier, vi bruger på daglig basis? Især når det drejer sig om platforme, der i modsætning til Venskabsportalen lever af klik og data og derfor har en enorm interesse i at manipulere indholdet, så interaktionen på platformen øges. Bevidstheden om det usynlige arbejde, der foregår bag de platforme, vi omgiver os med til daglig, er central for livet i en digital alder, hvor disse platforme i høj grad er med til at strukturere vores adfærd og sociale liv. Dette tydeliggøres også i den stadigt stigende udvikling og brug af digitale teknologier og platforme til understøttelse af velfærdsydelser i Danmark. Her er det vigtigt, at de ellers skjulte værdisætninger og nye samarbejdskonstellationer, der opstår mellem private virksomheder og offentlige institutioner og mellem digitale teknologier og menneskeligt arbejde, bringes frem i lyset, så kommuner, borgere og virksomheder kan reflektere over værdierne og forholde sig kritisk til dem.

Noter

1. Oversat fra *structural inversion*.
2. Projektet er finansieret gennem EU Regionalfonds-projektet „Copenhagen Healthtech Solutions (CHS)“ repræsenteret ved CACHET, Copenhagen Center for Health Technology. Projektets primære indsigter er udgivet i en projektrapport, og ideerne til artiklen er præsenteret på en konference (Felding & Schwennesen 2019).
3. Forebyggende hjemmebesøg er et tilbud, der udbydes til ældre borgere i alle danske kommuner, hvor en kommunal medarbejder kommer på hjemmebesøg for at „afklare behovet for fremtidige besøg og identificere de ældre, som har et særligt behov for en forebyggende indsats“ Sundheds- og Ældreministeriet 2016).

Litteratur

- Albris, Kristoffer & Ayo Wahlberg
2018 At være online. Webnografi og digitale metoder. I: H. Bundgaard, H.O. Mogensen & C. Rubow (red.): Antropologiske projekter. Side 261-74. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Beneito-Montagut, Roser, Nizaiá Cassián-Yde & Arantza Begueria
2018 What do We Know about the Relationship between Internet-Mediated Interaction and Social Isolation and Loneliness in Later Life? *Quality in Ageing and Older Adults* 19(1):14-30. DOI: 10.1108/QAOA-03-2017-0008.
- Bernard, H. Russell
2011 Sampling III. Nonprobability Samples and Choosing Informants. In: H.R. Bernard: *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. Pp. 143-55. Lanham: Altamira Press.
- Denis, David J.
2019 Why do Maintenance and Repair Matter? In: A. Blok, I. Fariás & C. Roberts (eds): *The Routledge Companion to Actor-Network Theory*. Pp. 283-93. New York: Routledge.
- Felding, Simone Anna & Nete Schwennesen
2019 Digital Meeting Places. Creating Intimate and Safe Connections with Digital Means. Conference Paper from *The Digitally Engaged Patient*. København.
- Goffman, Erving
1959 *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Graham, Stephen & Nigel Thrift
2007 Out of Order. Understanding Repair and Maintenance. *Theory, Culture & Society* 24(3):1-25. DOI: 10.1177/0263276407075954.
- Henke, Christopher R.
1999 The Mechanics of Workplace Order. Toward a Sociology of Repair. *Berkeley Journal of Sociology* 44:55-81. www.jstor.org/stable/41035546.
- Hine, Christine
2015 *Ethnography for the Internet. Embedded, Embodied and Everyday*. London: Bloomsbury Academic.

- Jensen, Casper Bruun & Atsuro Morita
2017 Introduction. Infrastructures as Ontological Experiments. *Ethnos Journal of Anthropology* 82(4):615-26. DOI: 10.1080/00141844.2015.1107607.
- Jöhncke, Steffen
2018 Projektets sociale relationer. I: H. Bundgaard, H.O. Mogensen & C. Rubow (red.): *Antropologiske projekter*. Side 125-36. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Kingod, Natasja
2018 The Tinkering M-Patient. An (Auto-)Praxiographic Study of Attuning to a Life with Type 1 Diabetes through Online and Offline Support. Ph.d.-afhandling, Det Samfundsvidenskabelige Fakultet. København: Københavns Universitet.
- Miller, Daniel
2011 *Tales from Facebook*. Oxford: Polity Press.
- Miller, Daniel, Elisabetta Costa, Nell Haynes, Tom McDonald, Razvan Nicolescu, Jolynna Sinanan, Juliano Spyer, Shriram Venkatraman & Xinyuan Wang
2016 *How the World Changed Social Media*. London: UCL Press.
- Oudshoorn, Nelly
2008 Diagnosis at a Distance. The Invisible Work of Patients and Healthcare Professionals in Cardiac Telemonitoring Technology. *Sociology of Health & Illness* 30(2):272-88. DOI: 10.1111/j.1467-9566.2007.01032.x.
- Schwennesen, Nete
2019a Algorithmic Assemblages of Care. Imaginaries, Epistemologies and Repair Work. *Sociology of Health & Illness* 41(1):176-92. DOI: 10.1111/1467-9566.12900.
2019b Surveillance Entanglements. Digital Data Flows and Ageing Bodies in Motion in the Danish Welfare State. *Anthropology & Aging* 40(2):10-22. DOI: 10.5195/aa.2019.224.
- Star, Susan Leigh
1999 The Ethnography of Infrastructure. *American Behavioral Scientist* 43(3):377-91. DOI: 10.1177/00027649921955326.
- Suchman, Lucy
1996 Supporting Articulation Work. In: R. Kling (ed.): *Computerization and Controversy. Value Conflicts and Social Choices*. Pp. 407-23. San Diego: Academic Press.
- Sundheds- og Ældreministeriet
2016 Forebyggende hjemmebesøg. Sundheds- og Ældreministeriet. <https://sum.dk/Aeldre/Forebyggelse-paa-aeldreomraadet/Forebyggende-hjemmebesoeg.aspx> Læst 6.4.2020.
- Wahl-Brink, Dorit, Mia Saskia Olesen & Christina Dige Rejkjær
2015 *Ensomhed blandt ældre. Myter og fakta*. København & Aarhus: Marselisborg – Center for Udvikling, Kompetence & Viden, Marselisborg Media.

LIVSHISTORIER SOM GRUNDLAG FOR VÆRDIGHEDSGENERERENDE PRAKSIS?

LENE TEGLHUS KAUFFMANN OG ULLA SKJØDT

Denne artikel handler om, hvordan begrebet livshistorie kan få betydning for værdighed i pleje og omsorg af den ældre, der lever med demens på et plejecenter, og dermed for, hvordan den ældre bliver mødt i sin aktuelle livssituation. Begrebet er ikke nyt i forhold til værdig pleje og omsorg (Bjelland 2014; Brownie & Horstmanshof 2012; Cooney & O'Shea 2019; Moyle et al. 2011), men på de to plejecentre i Danmark, hvor vores feltarbejde foregik, er nye projekter om livshistorier blevet gennemført i relation til de såkaldte værdighedsmidler, der har til formål at understøtte en værdig ældrepleje. Som en medarbejder på et plejecenter i vores undersøgelse forklarer:

Der kom nogle millioner ud til kommunerne, og så skulle alle kommuner lave en værdighedspolitik. Og det har vi så arbejdet med her på den måde, at vi har haft konsulenter på. Vi har arbejdet med værdigheden som sådan, og der har vi så konkret taget fat på livshistorierne.

Livshistorier er altså også en del af en større fortælling, idet værdighed i pleje og omsorg for ældre synes at være blevet et emne, der har politisk bevågenhed (Sundhedsstyrelsen 2017). I 2019 har Sundhedsstyrelsen oprettet et Videnscenter for værdig ældrepleje, som arbejder for at sikre sårbare ældre og deres pårørende en værdig alderdom. Hovedparten af beboerne på plejecentre i Danmark i dag lever med demens (Gjødsebøl, Koch & Svendsen 2017; Skjødt 2016), og plejen og omsorgen for dem løftes primært af pleje- og omsorgspersonale, der er uddannet som social- og sundhedshjælpere og -assistenter. Derudover kan ergoterapeuter, demenskonsulenter og sygeplejersker være tilknyttet de enkelte boenheder i mindre grad (Skjødt 2016). Demenssygdommen er oftest ganske fremskreden, når først der visiteres til en plejebolig, da man skal have behov for omfattende eller fuldstændig pleje for at blive tildelt en plejebolig (ibid.).

I demenshandlingsplanen fra 2017 bliver værdighed præciseret som: „... den enkelte, der lever med demens, og dennes pårørende skal mødes af en indsats af høj faglig kvalitet, som bygger på værdighed, medmenneskelighed og respekt for den enkeltes ønsker, behov, ressourcer og for personen bag ved sygdommen“ (Sundheds- og Ældreministeriet 2017:5). Livshistorier kan, som vi skal se, forstås som et svar på denne politiske dagsorden om, hvordan værdighed kan fremmes, men planen rummer ikke et konkret svar på, hvad der konkret forstås ved værdighed. Det synes dog forbundet til den forståelse af demens, der udtrykkes på en fin måde i et citat i publikationen: „Jeg er Jens med demens, men jeg er også Jens imens“ (op.cit.2). I lyset af disse politiske perspektiver bliver det interessant at se nærmere på sammenhængen mellem livshistorier og værdighed i praksis.

I feltarbejdet var vi som udgangspunkt optaget af, hvordan en anden politisk ambition udspiller sig, nemlig hvordan såkaldte velfærdsteknologier kan understøtte livskvalitet for beboere og arbejdstilfredshed for pleje- og omsorgsmedarbejdere på plejecentre (Kauffmann & Rosager 2019), og vores fokus var således i udgangspunktet ikke på hverken livshistorier eller værdighed. Men i vores fordybelse i det empiriske materiale blev det klart, at livshistorier synes at blive forstået som en slags „quickfix“ til værdighed, og at værdighed er blevet en begrebsliggørelse af målsætningen for omsorgens praksis. Dermed kom vi til at anskue livshistorien som en slags teknologi, en materialitet, som potentielt får betydning i relationen mellem den professionelle og personen, der lever med demens.¹

Hasse og Wallace (2014) taler om omsorgsteknologi som en betegnelse for de teknologier, der anvendes i omsorgen for ældre i hjemmet og på plejecentre, fx alarmer, sensorteknologi og sociale hjælperoboter (op.cit.83) – alle de teknologier, som vi var optaget af i vores undersøgelse. Hasse og Wallace inkluderer ikke livshistorier på deres liste. Men livshistorien skal ligesom mange „artefakt“teknologier understøtte omsorgen, og den får sin værdi gennem spillet mellem pleje- og omsorgsmedarbejdere og personen, der lever med demens. På den måde kan livshistorien betragtes på lige fod med andre teknologier, der former omsorgen. Men hvordan kan livshistorier bidrage til at skabe værdighed for personer, der lever med demens, og hvad betyder værdighed egentlig i denne sammenhæng? Det er dette spørgsmål, vi er optaget af. Dermed bliver teknologiperspektivet i nogen grad henvist til baggrunden, selv om det som bagtæppe skinner igennem i analysen. Til sidst samler vi dette perspektiv op og trækker det frem i forgrunden.

Formålet med artiklen er dermed at diskutere den øgede interesse for livshistorier som en transformation af omsorgen i en retning, hvor værdighed potentielt skabes, og hvordan denne transformation afføder, at sygdommen demens og de

personer, der lever med den, potentielt bliver til på nye måder. Artiklen er bygget op af et kort afsnit om det teoretiske udgangspunkt for at forstå livshistorier i relation til værdighed, efterfulgt af et afsnit om kønskategorisering som identitetshåndtering, som viser, hvordan identitetshåndtering kan foregå på, hvad man kunne kalde kategoriseringsniveau. Derefter følger fire analytiske afsnit med forskellige perspektiver på livshistorien. Det første viser, hvordan også livshistorien kan resultere i en relativt overfladisk identitetshåndtering, hvor livshistorien forstås som et aftryk af personen, der lever med demens. Det næste afsnit ser nærmere på, hvordan livshistorien kan bidrage til hukommelsesterapeutiske tiltag, der åbner for en virkelighedskonstruktion, hvor fortiden spiller en mere aktiv rolle i nutiden. Dernæst ser vi nærmere på ideen om stjernestunder som en identitetshåndtering, der bevæger sig mellem det opgavecentrerede og det personcentrerede perspektiv. Til sidst ser vi på livshistorien som en mere dynamisk virkelighedskonstruktion, inden vi i konklusionen samler teknologiperspektivet op.

Værdighed som identitetshåndtering og virkelighedskonstruktion

På baggrund af et norsk studie argumenterer Bjelland (2014) for, at formålet med brug af livshistorier er identitetshåndtering, og at de fungerer som en aktiv virkelighedskonstruktion. Det betyder, at individuelle ældre i forskellige kontekster bruger livshistoriske elementer til identitetshåndtering såvel som til etablering af sociale fællesskaber og tilhørsforhold, der hænger sammen med virkelighedskonstruktion. Identitetshåndtering er dermed en selektiv og situeret udvælgelse af fortid som led i strategier for selvrepræsentation, der legitimerer adfærd og skaber kontinuitet i livsforløbet (op.cit.82). Bjellands informanter er ikke personer, der lever med demens, og hendes fokus er heller ikke, hvordan livshistorier anvendes af pleje- og omsorgsmedarbejdere. Men pointen om identitetshåndtering og virkelighedskonstruktion er alligevel interessant i relation til det empiriske grundlag for denne artikel, idet livshistorier og arbejdet med dem udfolder, „hvem personen, der lever med demens, er“. Virkelighedskonstruktion handler her ikke så meget om at indskrive sig i specifikke, sociale fællesskaber, men mere om etableringen af tilhørsforhold i en specifik historisk tid, en generation, og dermed som en forankring i fortiden såvel som i nutiden. Identitetshåndtering er i denne sammenhæng forstået som en opgave for pleje- og omsorgsmedarbejdere snarere end noget, som personen, der lever med demens, skal præstere. Identitetshåndtering kommer her ikke bare til at handle om, at der inddrages historiske elementer i livshistorien, men også om, at der skabes forbindelse mellem fortid og nutid. Denne forbindelse afspejler det, Bjelland taler om som strategier for selvrepræsentation – her kommer det til at handle om strategier for at lade

personen, der lever med demens, fremstå som andet og mere end det og dermed blive mødt med værdighed.

Værdighed kommer på den måde til at handle om at blive mødt som en person med en historie såvel som en nutid; som et unikt individ og ikke blot en diagnose. Empirien udfolder, hvordan pleje- og omsorgsmedarbejdere må anvende den enkeltes livshistorie for at skabe hans eller hendes identitet her og nu. Det er i dette perspektiv, livshistorier kan komme til at fungere som en slags omsorgsteknologi, der skaber den enkeltes identitet og dermed åbner for værdighed.

Cooney og O'Shea (2019) viser ved en litteraturgennemgang, hvordan det er veldokumenteret, at livshistorier hjælper pleje- og omsorgsmedarbejdere til at se personer, der lever med demens, som individer og ikke blot som kategorier. De uddyber deres fund i litteraturgennemgangen med en analyse af interviews med pleje- og omsorgsmedarbejdere om deres erfaring med at anvende livshistorier. Deres fund bekræfter litteraturgennemgangens konklusion om, at produktionen af livshistorier bidrager til det, Kitwood (2009) kalder personcentreret pleje og omsorg (Cooney & O'Shea 2019:2741). De kommer frem til, at selve processen med at producere livshistorien – livshistoriearbejde – kan være afgørende i forhold til at se personen bag demensen og for, hvordan det lykkes at lade pleje og omsorg tage udgangspunkt i den enkelte fremfor i pleje- og omsorgsrutiner og kategoriseringer.

Vi vil i det følgende diskutere, hvordan livshistorier, når de bliver til i en institutionaliseret form og anvendes som „livshistoriearbejde“ af pleje- og omsorgsmedarbejdere, kan bidrage til værdighed, forstået som identitetshåndtering og virkelighedskonstruktion. Først vil vi dog se nærmere på, hvordan kategorisering udspiller sig i den pleje- og omsorgspraksis, vi fik beskrevet af vores informanter på de to plejecentre, hvor feltarbejdet udspillede sig.

Kategorisering som identitetshåndtering

Den personcentrerede tilgang (Kitwood 2009) står i pleje- og omsorgsarbejdet med ældre generelt, og dermed også ældre på plejecentre, i naturlig kontrast til en opgavecentreret tilgang, hvor opgaverne primært retter sig mod personlige og praktiske behov som fx personlig pleje og rengøring (Skjødt 2016, 2019). I empirien udtrykkes denne skelnen, når en medarbejder fortæller, at „det sociale“ typisk uddelegeres til uuddannet personale eller frivillige. „Det sociale“ synes at handle om at være sammen med andre, da hun beskriver, at „det sociale“ kan være, når frivillige tilrettelægger en „klub“, hvilket sker én gang om måneden:

De frivillige laver noget, vi kalder klub. Der er en mandeklub med yatzy og dåseøl og en dameklub, hvor der drikkes bobler, lægges neglelak og gives håndmassage [...] Det er jo bare livskvalitet, så det batter, for vores beboere, men det er ikke

noget, vi [pleje- og omsorgsmedarbejdere] er i stand til at give dem, så altså, hvis hun [den frivillige] ikke gjorde det, så ville de ikke få det [...] Det er noget, der er taget fra os, som det er nu.

I forhold til identitetshåndtering og virkelighedskonstruktion forekommer disse aktiviteter også interessante, idet de kan ses som håndtering af kønsidentitet; der sker en kønskategorisering af den mere stereotype slags. Jenkins (2000) beskriver den slags kategorisering som institutionaliseret og peger på, at „det er oftest, i hvert fald delvist, en bevidst praksis udført af dem, der kategoriserer“ (Jenkins 2000:14; vores oversættelse). Her kan man dog diskutere, om de frivillige, der bliver omtalt af informanten, handler bevidst, når klubben skal fungere på den beskrevne måde, eller om deres praksis snarere er baseret på deres egne, internaliserede køns kategorier.

Med disse stereotype kategoriseringer skriver opgaven med klub sig for så vidt ind i den opgavecentrerede form snarere end den personcentrerede tilgang, på trods af at informanten fortæller om den som noget særligt, noget, der ikke hører under de opgaver, hun og hendes kolleger skal tage sig af. Hvis cafeen skulle være personcentreret, skulle der være plads til en langt mere individualiseret kønskategorisering. Den slags stereotyp kategorisering, som her kommer til udtryk, kan være et uheldigt udgangspunkt for identitetshåndtering, og her bliver det således klart, at livshistorien kan have betydning i forhold til en mere personcentreret og mindre kategoriserende tilgang.

I vores feltnoter beskrives følgende samtale:

En ergoterapeut fortæller, at værdighedsprojektet har betydet, at medarbejderne skulle indsamle livshistorier for at bruge dem i hverdagen i forhold til den enkelte beboer. Det har betydet, fortæller hun, at man i en boenhed har skiftet opgavesedlen ud med kort, der beskriver, hvad der er en god dag for den enkelte beboer. For eksempel har en af beboerne ikke lyst til at komme i bad, men vil helst have etagevask, som hun har fået hele sit liv. Ergoterapeuten fortæller videre, at hun har været med til samtalerne med beboerne og sammen med en demensspecialist spurgt til, 'hvad er en god dag' for den enkelte. Hun fortæller eksempler fra dette arbejde, heriblandt hvordan en af beboerne har sagt, at hun har skrællet nok kartofler i sit liv, så hun vil helst være fri, hvis det skal være en god dag.

Eksemplet om kvinden, der har skrællet kartofler nok i sit liv, er interessant i lyset af kønskategorisering, idet husarbejde ofte ses som en meningsfuld aktivitet for kvinder. Hun får fortalt, at hun ikke vil skrælle flere kartofler i sit liv, og dermed undslipper hun i et givent omfang den stereotype kønskategori, i hvert fald i forhold til kartoffelskrælning.

Sådanne kønsstereotyper kan være svære at undslippe, når man ikke længere rigtigt kan svare for sig selv. En viden om personen bag demensdiagnosen, som

den kommer til udtryk i fortællingen om en god dag, er tydeligvis afgørende for, at man kan finde aktiviteter eller som i dette tilfælde lade kvinden nyde, at andre skræller kartofler, mens hun ser på. Så mødes den enkelte ældre, der lever med demens, i sin egen ret.

Spørgsmålet er dog, om livshistorien kan afløse stereotyper om køn, især hvis en kvinde ikke kan forklare, at hun ikke længere har lyst til at skrælle kartofler, eller hvis hun nogle gange har lyst og andre gange ikke har lyst. Med denne anvendelse af livshistorien er der også en risiko for, at pleje- og omsorgspersonalet kommer til at tage et billedligt udsagn for pålydende og gøre det abstrakte for konkret.

Som citatet viser, skal livshistorien resultere i en identifikation af, hvad der er en god dag for den enkelte, hvilket så skal noteres på kort, som skal erstatte opgavesedlerne. Selv om det ikke uddybes i interviewet, hvordan det lader sig gøre, kommer det til at fremstå ret konkret, hvordan anvendelsen af livshistorier kan ses som en anledning til at indrette omsorg og pleje mere personcentreret. Livshistorien er således ikke bare en historie om den enkelte, men et begreb, der potentielt står for det „rigtige“ udgangspunkt for organisering af pleje og omsorg til den enkelte. Derfor er det interessant at se nærmere på, hvordan livshistorien italesættes af pleje- og omsorgsmedarbejdere, pårørende, demensspecialister og ledere. Det er denne empiri, de følgende afsnit tager udgangspunkt i.

Livshistorien som et aftryk af en historisk person

De livshistorier, vi stødte på i feltarbejdet, er et skriftligt dokument om livet, der går forud for sygdommen, ofte suppleret med billeder. De kan handle om fakta såsom børn, bolig og tidligere erhverv, men også om særlige begivenheder i livet, fx bryllup eller børnebørns fødselsdage og interesser og vaner. Alt sammen udgør en slags historiske fakta, hvad enten de er individuelle eller af mere kollektiv karakter som fx 2. verdenskrig. De nedskrives ofte med hjælp fra de pårørende, idet personer, der lever med demens, sjældent selv er i stand til at bidrage fuldt ud til den. Livshistorier opbevares på forskellige måder som fx i en mappe i den enkeltes bolig, på en iPad og/eller i computerens „CARE“-system på kontoret.

På de to plejecentre, der indgik i vores projekt, fandt vi livshistorier på den enkeltes stue; det ene sted i en mappe og det andet sted på en iPad. Indholdet var forskelligt og kunne være både tekst og billeder, men det var altid historisk. Med iPad-modellen var det svært for beboeren selv at åbne den, idet mange af de ældre ikke er rutinerede i anvendelsen af moderne digitale teknologier. Mappen var lettere tilgængelig og kunne anvendes af fx os, når vi talte med de ældre i deres bolig. Vi kunne med mappen i hånden bladre og se billeder og ud fra dem spørge ind til deres liv.

Det historiske aspekt af livshistorien har betydning for den enkelte ældre på forskellig måde, som det kommer til udtryk i nedenstående citat:

Det er vigtigt med en rigtig god livshistorie. Demente kan ikke sætte ord på, hvad det er, de måske er bange for. Eller hvad det er, de ser. Fordi mange demente har også hallucinationer. Og der er det en rigtig god idé at vide, om de har haft en kat. Har de boet i en 1-værelses lejlighed i en baggård i København? Har de levet under krigen? Det giver rigtig god mening. For så kan man altså sige: Det behøver du ikke at være bange for, fordi jeg er lige her. Så det giver rigtig stor tryghed, at man kender folks livshistorie.

Dette udsagn peger på, at kendskab til den enkeltes livshistorie kan føje noget til opfattelsen af vedkommende. Kendskab til en persons fortid giver et billede af, hvem han eller hun er – eller måske rettere var – og åbner tilsyneladende for en forståelse af, hvad han eller hun kan være bange for. Som nævnt peger Bjelland (2014) på, at livshistorien er en virkelighedskonstruktion for de personer, der indgår i hendes studie. Når personer, der lever med demens, oftest ikke selv er i stand til at konstruere livshistorier som strategier for selvrepræsentation, og livshistorien bliver konstrueret og fortolket af andre, bliver virkeligheden for så vidt konstrueret af pleje- og omsorgsmedarbejdere, som ønsker at forstå, hvem personen, der lever med demens, er. Den historisk forankrede identitet bliver således fortolket i en specifik sammenhæng, hvor den tjener bestemte formål, herunder at forstå reaktioner og handlinger i nutiden, som her med formålet at skabe tryghed.

På baggrund af feltarbejde på et plejecenter beskriver Anne Kerstine Nielsen (2015), at pleje- og omsorgsmedarbejdere ser det at bevare eller vedligeholde identiteten som en vigtig arbejdsopgave, og hun peger på, at livshistorien er et „sted“, hvor personens „autentiske selv“ kan findes. Med begrebet om autenticitet trækker hun på filosofen Charles Taylor, der argumenterer for, at en sammenhængende livshistorie, hvor fortid, nutid og fremtid bindes sammen til en meningsfuld historie, spiller en afgørende rolle for konstruktionen af det autentiske selv (op.cit.14). Med livshistorien, som den formes i denne specifikke kontekst, er der dog fokus på fortid og ikke så meget nutid – og slet ikke fremtid.

Alligevel får vi i citatet indtryk af, at livshistorien medvirker til at fastholde identiteten eller det autentiske selv, i hvert fald i et vist omfang, når der i citatet peges på, hvordan fortiden er en del af den enkeltes historie. Ifølge Jenkins (2000) handler identitet både om den personlige og den sociale identitet, hvor den personlige identitet kun delvis er i vores egen magt; vi er som personer også underlagt andres kategoriseringer. Jenkins (2000) er hovedsageligt optaget af, hvad han kalder social identitet, og i lyset af, at de personer, vi her ser nærmere på, ikke har styrke til at fastholde deres autentiske selv gennem selvrepræsentation, bliver det relevant at fokusere på netop livshistorien som forbundet til den sociale identitet.

I den sociale identitet ligger naturligvis et magtaspekt, der handler om, hvem der har ret eller magt til at definere en given situation. Denne ret eller magt bliver afgørende for, hvilke identiteter der er mulige (op.cit.9). Dermed handler det ikke blot om, hvad der står i livshistorien, men også om, hvordan livshistorien kategoriserer personer, der lever med demens.

Jenkins (2000) taler om en primær og sekundær form for social kategorisering og skitserer en lang række kontekster for den. Den primære socialisering er den, der præger barndommen og relationen mellem barnet og de voksne. Men også andre sociale relationer udspiller sig på lignende måde, hvor nogen har retten til at kategorisere andre, fx i diagnosticering af demens og i legitimering af interventioner i relation hertil. Også de stereotype køns-kategoriseringer, vi diskuterede ovenfor, kunne ses som et udtryk for denne slags kategorisering. I lyset heraf bliver livshistorien og de fakta, den indeholder – køn, ægteskabelig status, tidligere erhverv og boligforhold samt elementer af kollektive historiske begivenheder – en kategorisering, der tegner et aftryk af mennesket i centrum af vores kollektive historie. Dermed er der fokus på, at såkaldte ydre faktorer og kategoriseringer, som de udspiller sig her, bidrager til en virkeligheds-konstruktion, hvor historiske fakta har konsekvenser for, hvem man kan være, og hvilke sammenhænge der kan trækkes på i identitetshåndtering.

I artiklen „De skrev hende ned“ beskriver Simonhjell og Hellstrand (2019), hvordan struktur og format af det, de kalder livsarket (en norsk udgave af livshistorien), bestemmer, hvordan fortællingen bliver formidlet. Det har betydning, hvem der forfatter livshistorien, om det fx er en ægtefælle, børn eller venner, og også i hvilken form den bliver til. Simonhjell og Helstrand pointerer, at fortællinger og viden forbundet til fortællingen altid er situeret, idet både fortælleren og de begreber og diskurser, der former fortællingen, vil have betydning (op.cit.7).

I lyset heraf giver det mening at udvide begrebet om „livshistoriearbejde“, så det ikke kun handler om, hvordan livshistorien bliver til, men også om, hvordan den får betydning i en situeret praksis, og hvordan den afspejler bagvedliggende forståelser eller diskurser. Citatet ovenover viser, at frygt kan hænge sammen med historiske begivenheder. Livshistorien bliver dermed et bidrag til at forme en nutid med fortidigt indhold for personen, der lever med demens. Virkeligheden konstrueres således på måder, der trækker fortiden ind i nutiden og åbner for, at den danner rammen for fortolkningen. Fortiden bliver dermed determinerende for den identitetshåndtering, der kan finde sted, og for, hvem man kan være i den aktuelle nutidige situation.

Pårørende er ofte involveret i at få livshistorien „på plads“, som en demensspezialist forklarer:

Ja, de pårørende er ofte med til at få skrevet livshistorien ned. Også for at hjælpe borgerne til at sætte ord på, hvad er der sket. Det er lige fra starten af, hvor de er blevet født henne, hvor mange har de været i børneflokkene, hvornår er de blevet gift, hvornår har de fået børn, hvad har de lavet, hvor har de boet henne, interesser, sjove episoder, kaldenavne. Hele baduljen. Simplethen det hele.

Her fremgår det, hvordan pårørende involveres i tilblivelsen af livshistorien. Flere af de pårørende, der var informanter i vores undersøgelse, fortalte ligeledes, hvordan de havde bidraget til livshistorien, som følgende uddrag fra et interview viser:

I: Skulle I beskrive din mors livshistorie?

R: Ja. Det var min far, der gjorde det. Ja, jeg sagde til ham, at det synes jeg, han skulle gøre. Fordi han havde jo mere styr på det, end jeg havde, ikke? Det synes han var vældig spændende, så han havde skrevet op og ned. Så han var forberedt! (Griner hjerteligt).

Vi ser her, hvordan moderens livshistorie har været et vigtigt anliggende for faderen, men også, at det var vigtigt at „have styr på det“, hvilket indikerer, at der er én historie, som er den rigtige. På den måde bliver historien måske hovedsagelig faktaorienteret, som også demenskoordinatorens udtalelse indikerer.

Gjødsebøl og Svendsen (2019) taler om usammenhængende personlighed („discontinuity in personhood“) som noget, de pårørende tilskriver familiemedlemmet, der lever med demens. Med dette begreb påpeger de, at for den pårørende bliver han eller hun til to-i-en, så at sige; den, der var før, og den, der er nu, som adskilte dele (op.cit.53). Vores empiri ovenfor indikerer, at denne usammenhængende personlighed også præger medarbejdernes pleje- og omsorgsperspektiv, da det er „hele baduljen“ fra tiden før, som er i fokus i livshistorien. I lyset af dette bliver det autentiske selv, som vi med reference til Nielsen (2015) har omtalt ovenfor, udfordret, idet autenticiteten netop er knyttet til en sammenhæng mellem fortid, nutid og fremtid.

Den pårørende til den person, der lever med demens, ser, hvordan sygdommen ændrer vedkommende, og når indflytning i plejebolig bliver aktuelt, er ændringerne oftest radikale, ligesom også deres indbyrdes relation er ændret (Pedersen 2018). Ved at lade den pårørende føre ordet i tilblivelsen af livshistorien er der således et næsten naturligt fokus på den, der var før, som noget andet end den, der er nu. Hvis livshistorien så tilmed bliver til som fakta, er der ikke fokus på betydningen for den enkelte af de begivenheder, der kommer til at forme livshistorien. Tiden kommer til at stå stille, så at sige, og den virkelighed, der konstrueres, formes hovedsageligt af fortiden.

Livshistorie og hukommelsesterapi

Livshistorie er ikke bare en fortælling om et liv, der gik forud, men en fortælling, der tjener et ganske bestemt formål, nemlig at fremme værdighed. Med dette fokus bliver det interessant at se nærmere på, hvordan forskellige aktiviteter udgør en del af det, vi er optaget af her som identitetshåndtering og virkeligheds-konstruktion.

En af de pårørende, vi interviewede, fortalte med glæde om, hvordan personalet havde gjort det til en vane at tænde for musikken i hendes ægtefælles bolig, da hun havde oplyst, at hendes mand var glad for musik i sit tidligere liv. Mandens interesse for musik tidligere er grunden til, at han holder af at lytte til det også nu, hvor han lever med demens, og det er også den forbindelse, den pårørende etablerer. Musik er kendt som en sansestimulering, der kan bringe ro til personer, der lever med demens, og som bliver agiterede (Craig 2014). Forskningen på dette område peger på, at musik, der er velkendt, synes at have en bedre effekt end ukendt musik. For eksempel beskrives det, at selv rolig barokmusik kan have den modsatte effekt, altså forårsage rastløshed, aggressiv adfærd, vredladenhed og svigtende hæmninger, hvilket henviser til betegnelsen agitation (Vink et al. 2013). I lyset af dette kan viden om lige præcis musikpræferencer være en vigtig del af livshistorien.

I relation til den enkelte kan livshistorien anskues som en slags hukommelses- eller sanseterapi; den kan hjælpe et menneske, der i et eller andet omfang har mistet hukommelsen som resultat af sygdommen, med at finde sin „autenticitet“ ved at skabe forbindelsen mellem fortid og nutid (og fremtid). Mileski et al. (2019) har udarbejdet et kvalitativt review om sensorisk og hukommelsesterapi i plejen af personer, der lever med demens. De argumenterer for, at den slags terapi har en positiv effekt på personer, der lever med demens, som bliver mindre urolige og aggressive, mindre vandrende og dørsøgende og bedre til at indtage føde. I eksempler, hvor fortiden kan gøre, at personen, der lever med demens, bliver bange i en given situation, er det ikke helt klart, hvordan viden om den enkeltes fortid helt konkret kan bidrage til at skabe tryghed. Men i lyset af eksemplet med musikken her og i øvrigt ifølge Mileski et al. (ibid.) synes det at kunne trække fortiden ind i nutiden at være en anerkendelse af selve forbindelsen mellem fortid og nutid.

Musikken i sig selv skaber dog potentielt mere end en forbindelse mellem fortid og nutid. Tyler (2017) har beskæftiget sig med kunst som et „rum“, hvor personen, der lever med demens, kan være i dialog med sin omverden på alternative måder. Det rationelle og sproglige forsvinder måske, men som hun forklarer gennem sin analyse af pårørendes rolle i det, hun med henvisning til Mattingly kalder moralske laboratorier, er der en anden mulighed end at vende ryggen til, når

de almindelige former for kommunikation forsvinder (op.cit.286). Hun beskriver en lang række initiativer rettet mod personer, der lever med demens, fx kunstmalning, og viser, hvordan de åbner for andre udtryk. Hun refererer til Batting, en anden amerikansk demensforsker, der hævder, at kunsten tilbyder måder at skabe meningsfuldhed på i livet for personer, der lever med demens, og som i et medicinsk perspektiv anses for liv uden mening (op.cit.287). Musikken eller andre kunstarter åbner for forbindelser eller relationer, hvor det bliver muligt for en person, der lever med demens, at udtrykke sig på nye måder. I lyset af dette bliver musikken endnu mere vigtig, ikke bare som fortiden, der skaber en ramme om nutiden og dermed en hukommelsesterapi, men også som en mulighed for at skabe mening i den enkeltes liv. Det kræver et personcentreret snarere end et opgavecentreret perspektiv og en åbenhed at finde ind til den enkelte, lige her og nu. Vi skal se nærmere på livshistorien i forhold til den personcentrerede tilgang nedenfor.

Livshistorien som grundlag for stjernestunder

Lederen på et af de plejecentre, der indgik i vores undersøgelse, talte i et interview om værdighedspolitik og livshistorier i relation til, hvad hun kalder stjernestunder:

I relation til værdighedsmidlerne har vi taget livshistorier på alle beboerne og fundet ud af, hvad der er en stjernestund for dem. Og det har faktisk været en øjenåbner. For der var fx en, hvor det bedste, der kunne ske for hende, var, hvis hun kunne få lov at gå rundt i morgenkåbe – du ved, til klokken 11 eller sådan noget i den stil. Eller at en kunne få lov at få en Baileys klokken 8 om aftenen – eller hvad det kunne være. Det er sådan nogle små bitte ting! Og det har vi nu fået skrevet ned, sådan at vi er i stand til at fortælle hinanden – også når der kommer en ny eller en anden en – det er dét, der er livet for hende.

Her kommer livshistorien altså til at være grundlaget for, at pleje- og omsorgspersonalet kan skabe „stjernestunder“; arbejdet med livshistorien har givet dem indsigt i, hvad der betyder noget for den enkelte. Gjødsbøl og Svendsen (2019) har ligeledes fokus på stjernestunder og peger med begrebet på en stund, hvor personen, der lever med demens, udtrykker en form for velvære eller tilfredsstillelse som respons på interaktionen med personalet. På den måde bliver deres udlægning en lidt anden end den, der kommer til udtryk i citatet.

At tillade en beboer at gå rundt i morgenkåbe til kl. 11, hvis det er det, hun foretrækker, kræver, at organiseringen af pleje og omsorg kan tage hensyn til den enkelte. Skabelsen af stjernestunder synes dermed at kræve en dedikeret indsats såvel som tid og konkurrerer med opretholdelsen af den skematisk organiserede,

standardiserede og opgavecentrerede tilgang (Skjødt 2019, 2020). Derudover er eksemplet interessant, fordi lederen taler om stjernestund på en bestemt måde; en måde, der som nævnt adskiller sig fra Svendsen et al. (2018), som har udført feltarbejde på et plejecenter med fokus på relationen mellem pleje- og omsorgspersonalet og personer, der lever med demens. Begrebet stjernestunder er et empirisk begreb både for os og for dem, som dog således bruges på en anden måde af deres informanter; for dem er det relationelle i fokus.

Når tilladelsen til at gå i badekåbe til kl. 11 i vores eksempel ses som en stjernestund, synes årsagen at være, at livshistorien skal sikre, at personen, der lever med demens, kan opretholde sine vaner, som naturligvis kan være historisk forankrede, men som også er et udtryk for, hvordan hun har det bedst lige her og nu. Dermed kan det anskues som en identitetshåndtering, der rækker ud over kategorier som køn såvel som historiske fakta, som vi diskuterede ovenfor. Her kommer det personlige i spil. Det er altså det personlige, der er centralt i den forståelse af stjernestunder, som informanten her har i spil.

I lyset af spændingen mellem opgavecentreret og personcentreret omsorg er det dog relevant at overveje, om livshistorien som fokuseret på det personlige kan få praktiske pleje- og omsorgsopgaver af den opgavecentrerede type til at blive mere personcentrerede. Følgende uddrag af et interview med en medarbejder kunne umiddelbart tyde på det:

I: Hvad ... Har I så skrevet livshistorien op i en bog eller på en iPad eller i et system på pc'en?

R: P.t. har vi ikke fået noget sådan fast produkt ud af det. Det, vi gerne vil have ud af det, det er, at man har et skilt på døren til deres bolig. Altså, vi har tre ting, som er vigtige for den her person. Det kan være, at man ... du behøver ikke at banke på, for hvis du banker på, så får du et rigtig surt resultat på den anden side af døren. Så det kan være, man bare skal komme med et frisk 'god morgen!' fx. Og det kan også være, at øh ... at de godt kan lide, at vinduet bliver åbnet, eller at de får en kop kaffe, før vi går i gang, eller hvad der nu lige er vigtigt for den her person. Og det er rart at vide for nogle, der er afløser. Det er rart at vide, når man er ny på afdelingen. Og det er også rart at vide, når man er pårørende, fordi man kan se, de har fokus på, at det er de tre ting, som min mor godt kan lide.

Det bliver her klart, at livshistorien kan risikere at blive reduceret til „tre ting, der kan stå på en seddel og hænge på døren“. Det kan naturligvis være de vigtigste tre ting, og dermed kan der etableres et udgangspunkt netop for den personcentrerede pleje og omsorg. Men spørgsmålet er, hvordan de tre ting former opgaven ud fra de to kategorier af pleje og omsorg, vi har fat i her. Med tre ting på sedlen som en slags opskrift for, hvordan man skal møde personen bag døren, bliver det, der kunne se ud som et godt udgangspunkt for den personcentrerede tilgang, måske

til en opgave lidt på lige fod med at give støttestrømper på eller hjælpe med et bad. Hvis bare vinduet bliver åbnet og kaffen serveret, er alt godt. Men i værste fald kan det betyde, at der er mindre grund til at forholde sig til det enkelte menneske, som det fremtræder lige den dag, for man ved jo allerede, hvad der skal gøres. Opgaven bliver dermed standardiseret og kan let passes ind i den opgavecentrerede pleje. Stjernestunder, som Gjødsbøl og Svendsen (2019) beskriver dem med fokus på det relationelle, eller som vi har forstået dem med fokus på det personlige, er der ingen garanti for med denne løsning. Man kan sige, at identitetshåndteringen på sin vis bliver præget af kategorisering, da livshistorien bliver en slags „etiket“, der bestemmer, hvordan personen, der lever med demens, kan blive mødt. Det fremmer således ikke nødvendigvis den værdighed, der er den overordnede ambition.

Livshistorier som dynamiske virkelighedskonstruktioner

Højlund og la Cour (2017) peger på, at teknologier bidrager til at „fastlægge rutiner omkring intime og ikke-intime arbejdsopgaver, knyttet til at tage hånd om en gruppe (ofte sårbare) menneskers liv“ (op.cit.273). Livshistorier bidrager på samme måde til fastlæggelse af rutiner på den måde, at de giver medarbejderen en viden at handle ud fra. Denne viden kan, hvis den tjener et effektiviseringsformål, blive styrende og dermed betyde, at medarbejderen overser, hvad Højlund og la Cour kalder „væren“. Her afspejler livshistorien en hvilken som helst anden teknologi, og som Højlund og la Cour peger på, gør teknologien omsorg og liv muligt, men de risikerer samtidig at overse netop liv (op.cit.289). Når Højlund og la Cour taler om liv og væren, nærmer vi os aspekter, som rækker ud over historie og kategorier, og dermed kommer nutiden i fokus.

Personer, der lever med demens på et plejecenter, udfordrer på sin vis forestillinger om liv; de er, som Svendsen et al. (2018) peger på, i udkanten af livet i velfærdsstaten (op.cit.20). Men værdighedsmidlerne og det nye fokus på livshistorier peger i retning af en etisk fordring, som også bekræftes af flere af vores informanter. Livshistorien og med den det „livshistoriearbejde“, hvis mål er at opretholde værdigheden hos personer, der lever med demens, skal opretholde mennesket ikke blot som et biologisk væsen, men også med identitet; en person med et autentisk selv. Identitetshåndteringen kommer til udtryk i arbejdet med livshistorien, når den danner grundlag for en pleje og omsorg, hvor den enkeltes vaner og interesser tages i betragtning, og hvor den enkelte mødes som et menneske med både en fortid og en nutid, men også en fremtid, hvor kortsigtet den end er. Hvis livshistorier skal fremme værdighed, skal de kunne hjælpe pleje- og omsorgsmedarbejdere til at nå disse mål og dermed understøtte grundlaget for værdighed.

Gjødsebøl og Svendsen (2019) beskriver, hvordan der i arbejdet med personer, der lever med demens, bruges både den mere personlige livshistorie, fx hvor mange børn og børnebørn den enkelte har, og mere almene historiske kendsgerninger som fx begivenheder af betydning i den periode, den enkelte har levet. De peger dog også på, at der i mødet mellem pleje- og omsorgsmedarbejderen og personer, der lever med demens, kan indgå mere nutidige begivenheder. Gennem et studie af det konkrete møde leverer de et eksempel på, hvordan en medarbejder taler med den person, hun hjælper med påklædningen, om både hendes familie og den 9. april som en særlig dag. Derudover taler hun også med kvinden om begivenheder dagen før (op.cit.52). De viser altså, at selv om livshistorien kan være formet af historiske kendsgerninger, der placerer kvinden i „kategorier“ som mor eller husmor eller i dette tilfælde bedstemor, knyttes det til en situeret praksis, en dialog mellem de to parter, og bliver dermed et element i en samtale, der efter deres opfattelse er „enactment“:

Ved at skabe forbindelse til aftenen før og træningssessioner de sidste dage såvel som til en signifikant dato i den danske historie, 'enacter' Hanne [medarbejder] Christine [personen, der lever med demens] som et menneske med en kollektiv såvel som en biografisk fortid og med en fremtid (op.cit.52).

Begrebet „enactment“ er svært at oversætte til dansk, hvorfor vi lader det være engelsk, men meningen her er, at livshistorien, selv om den bygger på kollektive og personlige facts, kan give mulighed for, at Christine kan træde frem og udleve sig selv, så at sige, som et menneske. Gjødsebøl og Svendsen (2019) skelner primært mellem de personlige og de kollektive facts, hvilket i lyset af identitetsspørgsmålet, som vi diskuterede ovenfor, kan genskabe en form for dialektik (Jenkins 2000), hvor eksterne begivenheder knyttes til, hvad man kunne kalde interne, i relation til identiteten.

Gjødsebøl og Svendsen (2019) omtaler desuden, hvordan mere aktuelle begivenheder inddrages i historien. På den måde viser de, hvordan også nutiden aktualiseres i interaktionen, måske stadig med udgangspunkt i en viden om, hvad der er Christines præferencer, hvilke aktiviteter hun glædes over. Sådanne begivenheder vil måske ikke være del af livshistorien, men bliver alligevel en del af den viden, pleje- og omsorgsmedarbejderen trækker på. Hun må dermed have kendskab ikke bare til Christines livshistorie, men også til de aktiviteter, der foregår i Christines nutid.

Felding (2018) har også foretaget feltarbejde på plejecentre i relation til implementering af teknologi. Hun beskriver i en rapport, at plejepersonalet har fokus på beboernes velbefindende. Hun påpeger, at dette fokus bygger på:

Viden om den specifikke borgers fysiske og mentale helbred, viden om beboers personlighed, livshistorie, og hvad hun godt kan lide og ikke kan lide og [...] om, hvordan hun reagerer i forskellige situationer (op.cit.11).

Her ser vi en bredde i, hvad det er for en viden, pleje- og omsorgsmedarbejderen har brug for, og ud over vaner og præferencer er der fokus på reaktioner på nutidige situationer.

Felding (2018) argumenterer for, at viden om den enkelte er afgørende for at yde omsorg på, hvad man kunne kalde en personcentreret måde (ibid.). Livshistorien kan således, sammen med andre videnselementer, tjene til identitetshåndtering hos personer, der lever med demens, og kan betragtes som en slags intervention, som potentielt kan forbedre kontakten mellem personalet og personer, der lider af demens, ved at de fastholdes som autentiske mennesker. For at et menneske, der lever med demens, reelt kan opleve sig selv som et autentisk selv, kræves det, at livshistorien anvendes som en slags stimulering eller som „enactment“, som Gjødsebøl og Svendsen (2019) taler om, suppleret af viden om, hvordan den enkelte reagerer i specifikke situationer, og ikke bare som et aftryk og kategorisering af, hvem den demente var engang.

I artiklen af Mileski et al. (2018) peges der på, at barndomsbilleder og musik er velegnede til at få den demente til at fortælle eller vippe rytmen med foden. På den måde kommer personer, der lever med demens, til at deltage i en interaktion med deres omverden. I vores empiri ses det også, hvordan et spil med billeder og lyde fra før i tiden er en stor succes og „rigtig kunne få dem til at snakke“, som en af de interviewede medarbejdere sagde, før hun uddybede med dette udsagn om livshistorier:

Det giver tryghed hele vejen rundt. Så det er sådan planen, at vi skal bruge det fremadrettet. Og nogle steder, der har vi jo fået familien til at lave et, hvad hedder det ... Sådan ligesom et livstræ i billeder. Øh ... et fotoalbum, hvor de simpelthen har hentet helt fra begyndelsen af. Fra deres barndom og så hele vejen op igennem. Og så bruger vi tid på at sidde og bladere det igennem, og ... lægger nye billeder ind, når der sker noget nyt. Vi har lige haft besøg af Kiki, klovnene her. Som vi har taget nogle sjove billeder af, og så henter vi det frem. Det har været en god oplevelse, så snakker vi lidt om den. Og det giver rigtig stor pote, når de får trangen til at gå, vandre, ikke vide, hvor de er henne. Så kan vi ligesådan: Kan du huske dengang ...? Nu skal jeg hjælpe dig med at huske ... Og det giver rigtig meget. Især når man kan se på billeder. Så er det lige, som om at det gør det ægte.

Medarbejderen ser fordele i at arbejde ud fra livshistorien, som hun kan få til at „give pote“, når personer, der lever med demens, bliver urolige og vandrer rundt uden at vide, hvor de er. Citatet viser dog også, at livshistorien, her omtalt som et livstræ i billeder, kan tilføjes billeder fra nutiden og således ikke kun er fortid. På

den måde flettes nutid og fortid sammen og bidrager til fremtiden. Her er det dog ikke længere med indflydelse fra de pårørende. Man kan sige, at personalet her har overtaget historieskrivningen eller det, som vi med vores teoretiske udgangspunkt kunne kalde virkelighedskonstruktionen. Det er også en pointe for Gjødsbøl og Svendsen (2019), at mens historien for pårørende til personer, der lever med demens, så at sige stopper ved indflytningen på plejecenteret, er det lige præcis der, den begynder for personalet, som arbejder både for at opretholde biologiske funktioner, så langt det kan lade sig gøre, og for at skabe „stjernestunder“ for den enkelte. Dermed kan livshistorien, hvis den fortsættes og er dynamisk, bidrage til, at personer, der lever med demens, mødes med værdighed.

Konklusion

Her vil vi samle artiklens pointer op ved at sammenligne livshistorien med de teknologier, som var centrale for det fokus, vi havde under feltarbejdet. Som omtalt i indledningen har vi haft det omsorgsteknologiske perspektiv som en slags baggrund i vores analyse for at arbejde med andre teoretiske perspektiver, der kan være med til at folde betydninger af livshistorien ud i forhold til værdighed. Som det fremgår, bliver livshistorien ikke et „quickfix“ til værdighed, og på den måde holder den måske ikke helt, hvad den lover. Her minder den som løsning om mange af de teknologier, der indgik i vores undersøgelse.

Vi undersøgte, hvordan teknologier får betydning i pleje- og omsorgspraksis, og hvordan de i lyset af begrebet om omsorgsteknologi potentielt kan fremme relationer mellem personer, der lever med demens, og pleje- og omsorgsmedarbejderne og måske endda skabe forandring i den praksis og dermed kulturelle sammenhæng, de indgår i. Vi så, hvordan nogle teknologier blev brugt temmelig instrumentelt, mens andre blev brugt med større refleksion og opmærksomhed på situationen og den enkelte borger.

Livshistorien bliver taget i anvendelse efter nogenlunde samme skabelon. Når den bruges som det, vi har kaldt et aftryk af mennesket, kan man argumentere for, at den bliver mere instrumentel på den måde, at kendskab til livshistorien danner grundlag for at yde pleje og omsorg uden helt at komme i spil på en dynamisk måde. Når den anvendes som en seddel på døren med de tre vigtigste ting, former den opgaven ved at lægge en slags ramme om denne, men den påvirker ikke nødvendigvis omsorgen som en relationel proces. I lyset af det omsorgsteknologiske perspektiv bliver det dog også klart, at der sker en tilpasning mellem livshistorier og den praksis, der præger plejecentrets organisering, som udfolder sig som en spænding mellem den opgavecentrerede og personcentrerede tilgang. Dermed bliver livshistorien taget i anvendelse på en særlig reduceret måde, der

får betydning i forhold til identitetshåndtering og virkelighedskonstruktion og fletter sig ind i eller medierer samspillet mellem pleje- og omsorgspersonalet og personen, der lever med demens. Omsorgen kommer således til, på pragmatisk vis, at handle om at få tingene til at fungere, at tilpasse og indordne. Livshistorien og den analyse, vi har leveret om den, er et eksempel på, hvordan politiske ambitioner og dermed også økonomiske midler ikke bare styrer hverdagens praksis, men også bidrager til en dynamisk udvikling af handleviden, der kombinerer praktiske ambitioner – om at møde personer, der lever med demens, som andet og mere end en tom skal – med organisering af arbejdet.

I vores analyse bliver identitetshåndtering eller fastholdelsen af det autentiske selv til et udtryk for værdighed, og det, vi har kaldt „livshistoriearbejde“, bliver selve den mediering, som livshistorien skaber. Vi har valgt ikke at definere eller diskutere begrebet værdighed, men i stedet bruge det, der trådte frem gennem analysen af empirien, til at forstå begrebet, og det, der toner frem, er værdighed som noget relationelt snarere end noget, „man har“, som noget, vi som mennesker kan give hinanden i interaktionen med hinanden.

Vi har ovenfor belyst, hvordan livshistorien kan få betydning for, hvordan den enkelte medarbejder møder personen, der lever med demens, og hvordan den har potentiale til at skabe rum for dem, ikke bare som mennesker med en fortid, men som mennesker, der er i nutiden og kan inddrages i en dialog, hvis livshistorien anvendes på en situeret og dynamisk måde. Når livshistorien anvendes som en måde at stimulere hukommelse og social forankring på såvel som et udgangspunkt for omsorgsrelaterede handlinger, kan den bidrage til værdighed. Når det lykkes personalet at „enacte“ og skabe stjernestunder ved hjælp af livshistorien, skabes der netop en sammenhæng mellem fortid, nutid og fremtid. Og personer, der lever med demens, konstrueres, ikke som et resultat af livshistorien som et deterministisk instrument, men i relationen til pleje- og omsorgsmedarbejderne. På den måde skabes der rum for den væren, som i analysen kommer til at stå centralt i forhold til værdighed.

Note

1. Empirien, som denne artikel bygger på, stammer fra feltarbejde på to plejecentre i to forskellige kommuner i 2016-2017, hvor vi gjorde brug af både deltagerobservation og formelle og uformelle interviews (Hastrup 2004; Fangen 2010). Der indgår 13 dages feltnoter i den samlede empiri, baseret på ophold på plejecentre og uformelle samtaler med både personale og beboere. Vi har opholdt os i fællesrum og har besøgt enkelte af beboerne i deres bolig. Vi har ikke deltaget i planlagte pleje- og omsorgsopgaver. Vi udførte desuden ni semistrukturerede interviews med pårørende og 13 med ansatte, der alle har givet samtykke til at deltage i projektet, og interviewene blev transskriberet. Vi valgte ikke at udføre formelle interviews med beboerne, der lever med demens, men gennem uformelle samtaler med dem under vores

deltagerobservation blev vi i et vist omfang indviet i, hvad det vil sige at leve med demens og at bo på et plejecenter. Analysen af empirien er empiristytet og fænomenologisk inspireret (Giorgi 2009), hvilket afspejles i overskrifter på de analytiske afsnit i artiklen, som er udtryk for de temaer, vi identificerede i den analytiske proces.

Litteratur

Bjelland, Anne Karen

2014 Fortid og felleskap. Identitetshåndtering blandt eldre i aldersboliger. Norsk Antropologisk Tidsskrift 25(2):81-93.

Brownie, Sonya & Louise Horstmanshof

2012 Creating the Conditions for Self-Fulfilment for Aged Care Residents. Nursing Ethics 19(6):777-86. <https://doi.org/10.1177/0969733011423292>.

Cooney, Adeline & Eamon O'Shea

2019 The Impact of Life Story Work on Person-Centred Care for People with Dementia Living in Long-Stay Care Settings in Ireland. Dementia 18(7-8):2731-46. <https://doi.org/10.1177/1471301218756123>.

Craig, Jacqueline

2014 Music Therapy to Reduce Agitation in Dementia. Nursing Times 110(32-33):12-17.

Fangen, Katrine

2010 Deltagende observasjon. Bergen: Fakkbokforlaget.

Felding, Simone Anna

2018 Demensteknologier i praksis. Antropologisk Analyse. Institut for Antropologi. København: Københavns Universitet.

Giorgi, Amedeo

2009 The Descriptive Phenomenological Method in Psychology. A Modified Husserlian Approach. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press.

Gjødbsøl, Iben & Mette Svendsen

2019 Time and Personhood across Early and Late-stage Dementia. Medical Anthropology 38(1):44-58. <https://doi.org/10.1080/01459740.2018.1465420>.

Gjødbsøl, Iben, Lene Kock & Mette Svendsen

2017 Resisting Decay. On Disposal, Valuation, and Care in a Dementia Nursing Home in Denmark. Social Science & Medicine 184:116-23. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.05.022>.

Hasse, Cathrine & Jamie Wallace

2014 Omsorgsteknologier. I: L. Huniche & F. Olesen (red.): Teknologi i sundhedspraksis. Side 83-103. København: Munksgaard.

Hastrup, Kirsten

2004 Introduktion. Den antropologiske videnskab. I: K. Hastrup (red.): Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode. Side 9-33. København: Hans Reitzels Forlag.

Højlund, Holger & Anders la Cour

2017 Om brugen af teknologier på plejehjem. I: M.P. Karlsen & K. Villadsen (red.): Sundhed og magt. Side 269-99. København: Hans Reitzels Forlag.

- Jenkins, Richard
2000 Categorisation. Identity, Social Process and Epistemology. *Current Sociology* 48(3):7-25. <https://doi.org/10.1177/0011392100048003003>.
- Kauffmann, Lene Tegllus & Lone Holst Rosager
2019 Sundhedsfaglig praksis. Varme hænder og kold teknologi. *Klinisk Sygepleje* 33(4): 304-15. <https://doi.org/10.18261/issn.1903-2285-2019-04-05>.
- Kitwood, Tom
2009 Introduction & On Being a Person. In: T. Kitwood: *Dementia Reconsidered. The Person Comes First*. Pp. 1-19. Maidenhead: Open University Press.
- Mileski, Michael et al.
2018 Sensory and Memory Stimulation as Means to Care for Individuals with Dementia in Long Term Care Facilities. *Clinical Interventions in Aging* 13:967-74. <https://doi.org/10.2147/CIA.S153113>.
- Moyle, Wendy et al.
2011 Factors Influencing Quality of Life for People with Dementia. A Qualitative Perspective. *Aging & Mental Health* 15(8):970-77. <https://doi.org/10.1080/13607863.2011.583620>.
- Nielsen, Anne Kerstine Rørbye
2017 Kroppe uden personer? En antropologisk undersøgelse af personopfattelse og demens på et plejehjem i Danmark. *Speciale*. Institut for Antropologi. København: Københavns Universitet.
- Pedersen, Ina Kjøgø
2018 Drengen der blev væk. Mor, mig og demensen. København: Gyldendal.
- Simonhjell, Nora & Ingvill Hellstrand
2019 „De skrev henne ned.“ Livsarket og fortællinger om identitet og omsorg. *Tidsskrift for omsorgsforskning* 5(2):1-14. <https://doi.org/10.18261/issn.2387-5984-2019-02-03>.
- Skjødt, Ulla
2016 Ældrelev i plejebolig. Et studie af ældres autonomi- og livssituation i den politiske tilrettelæggelse af plejeboligens rammer. Ph.d.-afhandling, Afdeling for Filosofi og Idehistorie. Aarhus: Aarhus Universitet.
2019 Standardisering som redskab til organisering af sygepleje i det nære sundhedsvæsen. I: U. Skjødt & I. Jekes (red.): *Sygepleje som professionsfelt i det nære sundhedsvæsen*. Side 23-39. København: Gads Forlag.
2020 Ældrelev i den politiske tilrettelæggelse af boliger til svækkede ældre. Et historisk perspektiv. I: S. Glasdam & F.F. Jacobsen (red.): *Gerontologi*. Side 38-54. København: Gads Forlag.
- Sundheds- og Ældreministeriet
2016 Et trygt og værdigt liv med demens. Oplæg til den nationale demenshandlingsplan 2025. København: Sundheds- og Ældreministeriet.
- Sundhedsstyrelsen
2017 Livshistorier skal forbedre dementes hverdag. <https://www.sst.dk/da/nyheder/2017/livshistorier-skal-forbedre-dementes-hverdag>. Læst 27.8.2020.
2019 Videnscenter for værdig ældrepleje. <https://www.sst.dk/da/opgaver/videnscenter-for-vaerdig-aeldrepleje>. Læst 25.8.2020.

- Svendsen, Mette N., Laura E. Navne, Iben M. Gjødsbøl & Mie S. Dam
2018 A Life Worth Living. Temporality, Care, and Personhood in the Danish Welfare State. *American Ethnologist* 45(1):20-33. <https://doi.org/10.1111/amet.12596>.
- Tyler, Jeanelle
2017 Engaging with Dementia. Moral Experiments in Art and Friendship. *Cultural Medicine and Psychiatry* 41:284-303.
- Vink, Annemieke et al.
2013 The Effect of Music Therapy Compared with General Recreational Activities in Reducing Agitation in People with Dementia. A Randomized, Controlled Trial. *International Journal of Geriatric Psychiatry* 28(10):1031-38. <https://doi.org/10.1002/gps.3924>.

FRA ADFÆRDSSTYRENDE KONTROL TIL INDIVIDUEL DIGITAL MEDIERING

Kritisk teknologiteoretisk analyse af dagpengesystemets digitale ressourcer

LINE STEENHOLD OG TOM BØRSEN

Udviklingen af teknologier i søgen efter effektivisering er ikke noget nyt (Mokyr et al. 2015). I juni 2016 blev lov nr. 624 om aktiv beskæftigelsesindsats vedtaget, hvilket betyder øget digitalisering og ny IT-understøttelse i dagpengesystemet. A-kassernes brancheorganisation kritiserede lovændringen for at give et endnu mere komplekst dagpengesystem (Ritzau 2016). Karsten Mølgaard Jensen (2018), administrerende direktør i a-kassen ASE, er enig og støtter op om et forslag fra Det Radikale Venstre om at samle beskæftigelsesindsatsen ét sted: i a-kasserne. CEPOS beskylder dagpengesystemet for at være dyrt og ineffektivt. Den liberale tænketank har regnet sig frem til, at det koster 4-500.000 kroner at få en ledig i arbejde (Ishøy 2019a). En undersøgelse fra YouGov i B.T. konkluderer, at kun 1 ud af 10 ledige kommer i job på grund af en indsats fra jobcentret (Ishøy 2019b).

Organiseringen af det danske arbejdsmarked kaldes også den danske model. Den består af trepartssamarbejde, kollektive overenskomster og høj organisationsgrad (Beskæftigelsesministeriet u.d.). Der er i Danmark 23 statsgodkendte arbejdsløhedskasser (a-kasser), der tilbyder arbejdsløhedsforsikringer (STAR 2020). Systemet var oprindeligt baseret på solidaritet mellem arbejdstagere, men er i dag blevet institutionaliseret gennem omfattende lovgivning. Den ændres jævnlige som i 2016, hvor digitaliseringen forøgedes. Denne institutionalisering har medført en følelse af utryghed blandt ledige (Dagpengekommissionen 2015). Generelt er ledige bekymrede for deres levestandard og sociale status. Dette gælder også i et velfærdssamfund som det danske, hvor man kan modtage offentlig understøttelse, der sikrer overlevelse, men betyder en væsentlig nedgang i levestandard (Nordt et al. 2015).

Men kritikken går uden om de digitale platforme, som understøtter dagpengesystemet, og som lovændringerne har styrket. Der har været ganske få studier af brugere af velfærdstjenester og konsekvenserne af ny teknologi for brugere. En norsk undersøgelse konkluderer, at digitale møder ikke har erstattet fysiske

møder, og at oplevelsen af den digitale teknologi afhænger af brugerens digitale færdigheder (Hansen et al. 2018). Forsikrede ledige skal i dag gennemføre deres pligter på to digitale platforme: Jobnet.dk, jobcentres offentlige platform, samt egen a-kasses website. De digitale platforme har stor indflydelse på lediges hverdag, fordi de er et såkaldt obligatorisk passagepunkt (Callon 1984:7) for alle dagpengemodtagere. På den ene side er der en intention om at støtte de ledige i deres jobsøgning. På den anden side findes en opfattelse af, at det er nødvendigt at kontrollere, hvilket forfatter og politisk skribent Larsen (2013) betegner som forståelsen af ledighed som selvforskyldt og begrundet i dovenskab. I dette perspektiv kan ledighed forhindres af øget kontrol og økonomiske sanktioner (Pultz 2018a). Det danske ledighedssystem adfærdsstyrer de ledige ved hjælp af digitale styringsværktøjer, idet ledige risikerer at få frataget retten til dagpenge, hvis de ikke benytter de digitale platforme korrekt.

Denne artikel ser nærmere på, om ledige opfatter de digitale platforme som nyttige i jobsøgningen, og – hvis ikke – hvordan de kan transformeres, så de i højere grad opfattes som sådan af de ledige brugere. Dette vil øge forståelsen af dagpengesystemets digitale ressourcer, som er underbelyst i forskningslitteraturen, og gøre det lettere at målrette dem lediges interesser og virkelighed.

Artiklens første del præsenterer de tekniske elementer, som ledige møder i dagpengesystemet, og viser, hvordan ledige opfatter dem. Om de mener, at elementerne støtter dem i deres jobsøgning eller modarbejder dem (ifald de opfattes som meningsløse, spild af tid, stressende eller ubehagelige at benytte). I artiklens anden del gengives lediges forslag til, hvordan dagpengesystemets digitale platforme kan forbedres, så de i højere grad tilgodeser lediges interesse.

Teori og empiri

Som præmis for denne undersøgelse ligger Andrew Feenbergs kritiske teknologiteoretiske (KTT) tilgang, som er præsenteret i de to hovedværker *Transforming Technologies. A Critical Theory Revisited* fra 2002 og *Technosystem. The Social Life or Reason* fra 2017. Denne tilgang antager, at teknologi er indlejret i og filtret sammen med normative fordringer – fx sociale interesser, normer, værdier og lovgivning – i en sådan grad, at disse sociale elementer former det tekniske design. Teknologier besidder intentionalitet, deres tekniske design retter sig mod givne formål, idet normative fordringer er indskrevet og afspejles i det tekniske design (Børsen 2020: 226). Det kritiske teknologiteoretiske perspektiv ser ikke teknologi og kultur som to modpoler, men som to elementer, der former hinanden (Feenberg 2002).

Om en teknologi fremmer eller negligerer en brugergruppes interesser, afhænger af, hvilke formål der er indlejret i det tekniske design, hvad teknologien

retter sig mod, og hvordan brugergruppens repræsentanter vurderer teknologiens formål og virkning (Immervoll et al. 2020). Således opfattes teknologi og teknisk design ikke som blotte redskaber, der kan spændes for vilkårlige interesser, fordi et specifikt teknisk design fremmer specifikke formål og interesser.

Den kritiske teknologiteoretiske tilgang har blandt andet formet vores blik på dagpengesystemets digitale platforme: Vi kigger i undersøgelsen på den intentionalitet – de formål og virkninger – som platformenes tekniske design har. De digitale platforme får ledige til at gøre bestemte ting og undlade at gøre andre.

Ofte vil det være sådan, at der ikke er overensstemmelse mellem et teknisk designs intentionalitet (formål og virkning) og en påvirket gruppes interesser. Feenberg beskæftiger sig i sine analyser blandt andet med, hvordan teknologi ekskluderer medarbejderes, patienters, miljøaktivisters og hjemløses interesser. Der kan være mange årsager til, at en gruppes interesser ikke afspejles i et teknisk design (kulturelle, økonomiske, politiske, administrative).

Fremfor at dvæle ved disse årsager søger KTT-inspirerede undersøgelser at vise, at undertrykkende teknologi kan omformes, så den afspejler berørte, ofte sårbare gruppers interesser. Analyser inspireret af KTT er interesserede i at sikre, at disse gruppers interesser afspejles i de teknologiske løsninger, deres repræsentanter møder og påvirkes af.

Centralt i kritisk teknologiteori står forestillingen om, at det ikke behøver være sådan, men at ekskluderende teknologi kan omformes, så den også tjener brugergruppers ekskluderede interesser (Feenberg 2002). Målet med kritiske teknologiteoretiske undersøgelser er at vise, at dette er muligt. Man kan ikke bare bruge teknologien på en anden måde; teorien dikterer et nyt teknisk design.

Den kritiske teknologiteoretiske tilgang har formet vores fokus på den teknologi, som ledige møder, når de indrulleres i dagpengesystemet, samt på, hvordan ledige opfatter systemets digitale platforme. Vi siger, at de digitale værktøjer tjener lediges interesser, hvis ledige selv mener og kan forklare, hvordan en digital funktion understøtter deres jobsøgning. Hvis de ikke får støtte af et digitalt værktøj, men tvinges til at benytte det, bliver lediges interesser ikke tilgodeset.

Hvis dagpengesystemets digitale platforme får ledige til at gøre ting, de finder meningsløse, spild af tid, stressende eller ubehagelige, antager vi, at det tekniske design kan forandres, så ledige finder dem meningsfulde og nyttige i deres jobsøgning.

Feenberg (2002:184) kalder det at *rekontekstualisere* en teknologi. Udgangspunktet for teknologiers rekontekstualisering er inddragelse af de undertrykte gruppers ellers ekskluderede perspektiv. Dette kalder Andrew Feenberg at *demokratisere teknologien* (op.cit.153). To forskellige konfigurationer af en given teknologi kan begge opnå et højt effektivitetsniveau; en ved at udvikle brugernes færdigheder, mens den anden eliminerer dem. Under forskellige sociale forhold

og værdier kan hver enkelt konfiguration være vellykket (ibid.). Vil man ændre et samfund, en institution eller en praksis, er teknologisk innovation og teknologisk forandring et godt sted at begynde. Dette mener vi også gælder dagpengesystemets digitale platforme, som både kan støtte ledige i jobsøgningen og „tvinge“ ledige til at gøre noget, de finder meningsløst, spild af tid, stressende eller ubehageligt. Vil man forbedre lediges situation, er den teknologi, ledige møder, et godt sted at rette fokus.

Første trin i Feenbergs teknoantropologiske tilgang er at beskrive den teknologi, man ønsker at rekontekstualisere – det vil sige at beskrive teknologiens tekniske elementer og implicerede sociale interesser, der tilsammen konstituerer den teknologi, man søger at forandre. Dette kalder Feenberg at *dekontekstualisere* teknologien. Herefter følger den ovenfor nævnte rekontekstualisering, hvor ekskluderede interesser tilføjes til teknologien som omarrangerede eller nytilføjede tekniske elementer med forandret intentionalitet. Feenberg er selv opmærksom på, at en eksisterende teknologi sjældent fuldstændig inkluderer eller ekskluderer en brugergruppes interesser. Enhver teknologi afspejler i forskellig grad begge dele. Pointen i en KTT-tilgang er gennem demokratisk deltagelse at ændre på forholdet mellem indlejrede interesser og intentionaliteter i en given teknologi. Dagpengesystemet skal både disciplinere og støtte ledige. Dagpengesystemets digitale ressourcer kan derfor på samme tid både disciplinere og støtte ledige i deres jobsøgning (Ekspertgruppen 2014). Vi har valgt en kritisk etnografisk metode til empiriindsamling (Masemann 1982). Empirien består af:

1. Deltagende observation på syv møder med a-kasser, hvor nye ledige bliver introduceret til dagpengesystemets digitale styringsværktøjer samt dets pligter og regler. Alle nye ledige skal møde op til et intromøde. Observationerne er gennemført for at få indsigt i lediges livsverden og få forståelse af den information, om de digitale styringsværktøjer, ledige modtager (Krogstrup & Kristiansen 1999). Efter møderne blev noter og fotos omskrevet til „tætte beskrivelser“ (Geertz 1973).

2. Interviews med 30 ledige. Interviewpersonerne er blandt andet rekrutteret direkte i forbindelse med observation på intromøderne og gennem uddeling af flyers på jobcentre og a-kasser samt sociale medier.

Når ledige kontaktede os for at tilmelde sig et interview, startede de i narrativer. Derfor er interviewene organiseret som semistrukturerede livsverdensinterview med plads til at forfølge narrativerne. Denne fleksibilitet gav mulighed for at komme helt tæt på lediges praksis (Brinkmann & Tanggaard 2015).

3. Interviews med 19 jobkonsulenter og ledere i a-kasser og jobcentre.

Gældende for alle interviews er, at der blev givet tid til, at informanterne kunne tale ud, og informanterne havde meget at fortælle. Det er tilsyneladende

et følsomt emne. Derfor har interviewene en tidslig udstrækning på en-tre timer for at give plads til fleksibilitet og sensitivitet (Pultz 2018b). Både ledige a-kassemedlemmer samt jobkonsulenter og andre medarbejdere på dagpengeområdet har overvejelser om sanktioner i forhold til at deltage i interviews, og derfor er alle anonymiseret.¹

Interviewene er overordnet opdelt i tre hovedtemaer: informanternes kritik af dagpengesystemets digitale ressourcer, hvilke positive aspekter informanterne forbinder med de digitale platforme og informanternes forslag til forbedring af de digitale ressourcer.

Dekontekstualisering af dagpengesystemets digitale ressourcer

Ledige, der modtager dagpenge, har pligt til at udføre bestemte handlinger for at blive anset som ledige. Mange af de pligtbaserede handlinger skal udføres på digitale værktøjer:

De digitale løsninger i beskæftigelsesindsatsen har overordnet set tre forskellige formål: a) bedre service, b) effektivisering af administrative processer og c) styring af brugeres adfærd. Ofte vil digitale løsninger opfylde flere af formålene sideløbende. Traditionelt er IT-løsninger tæt forbundet med ønsket om effektivisering af administrative processer. Digitale værktøjer bidrager i stigende grad også til at påvirke adfærden blandt borgere, virksomheder og systemet (Ekspertgruppen 2014:69).

Flertallet af de digitale pligter udføres på Jobnet.dk, som er et website udviklet af Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering (STAR) i samarbejde med Kommunernes Landsforening. Jobnet.dk er målrettet understøttelse af lediges jobsøgning via Jobbank, CV-bank og informationssider. Herunder information om/fra det lokale jobcenter (Jobnet 2015). Jobnet.dk har 2 millioner besøgende om måneden (Jobnet u.d.c). Andre pligter udføres på a-kassens website. Nogle pligter kan både udføres på Jobnet.dk og på a-kassens website. Udføres de digitale pligter ikke, kan der komme en økonomisk sanktion eller sågar udmelding af systemet. Det er ikke alle digitale ressourcer, som ekspliciteres her i artiklen. Figur 1 giver en oversigt over lediges digitale pligter.

DIGITALE PLIGTER
Udfylde ledighedserklæring hos egen a-kasse
Melde sig ledig på jobnet.dk
Oprette CV på jobnet.dk under modulet Min Jobsøgning
Udfylde Min Plan på jobnet.dk under modulet Min Side
Udfylde dagpengekort på a-kassens selv-service side
Booke møder på jobnet.dk eller a-kassens hjemmeside (alt efter hvem man skal til møde med)
Registrere/uploade 1-2 ansøgninger om ugen under modulet Min Jobsøgning eller på a-kassens joblog
Dagligt tjekke og reagerere på henvendelser fra jobcenter, a-kasse eller anden aktør
Tjekke jobforslag hver 7. dag på jobnet.dk under modulet Min Side ved at trykke 'Tjek jobforslag'
Godkende Min Plan på jobnet.dk under modulet Min Side efter man har været til møde
Overholde Min Plan f.eks. den aftalte søgeadfærd
Sygemelde sig på jobnet.dk under modulet Min Side
Melde sig rask på jobnet.dk under modulet Min Side
Melde hvis man får midlertidig adresse på jobnet.dk under modulet Min Side
Melde ferie senest 14 dage før på jobnet.dk under modulet Min Side

Figur 1. Digitale værktøjer, der styrer lediges pligter.

Digital uigennemskuelighed

For at blive anset som ledig skal man melde sig ledig digitalt på Jobnet og a-kassens website. Man skal udfylde en „ansøgning om dagpenge“ hos egen a-kasse, og man skal bruge blanketter til ansøgning om ferie; hvis man er selvstændig, får eller ønsker supplerende dagpenge, vil være frivillig etc. Under hver kategori er blanketterne opdelt i undergrupper, alt efter hvilken situation ansøger står i. Uanset længden af ledighedsperiode beskriver ledige, at der på a-kassens website er mange blanketter – listen over blanketter fylder syv A4-sider udskrevet – og at det er svært at finde den rigtige blanket. Det betyder, at mange kommer til at udfylde den forkerte blanket, som Noah, der forklarer: „[D]er var frygtelig mange

blanketter, og nogle af dem var tvetydige, også selv om man kunne trykke på et ikon ved siden af, der hedder ‘råd og vejledning’“ (Noah, ledig). Det samme udtaler Lily, som er medlem af en anden a-kasse. Da hun skal melde sig ledig, kan hun ikke finde den rette blanket. Hun bruger 20 minutter på at klikke rundt for at finde blanketten, hun tror, hun skal bruge: „Wauw, er det kun mig, der synes, at det her er vildt besværligt. Det er jo helt absurd [hun sukker dybt, og det er, som om hendes klik med musen bliver højere]“ (Lily, ledig).

Informationsmængden og sproget spiller også ind. Aya synes, at de lange sætninger er med til at gøre det komplekst at navigere i den digitale informationsmængde og finde de rette blanketter:

Jeg vil gerne benytte mig af nyuddannedes rettigheder inden for blablabla. Ja, men jeg vil også gerne benytte mig af de andre muligheder, så hvad er det lige, jeg skal vælge? Det kunne bare have være meget mere simpelt, altså. De kunne have skrevet det kort og præcist (Aya, ledig).

Der en sammenhæng mellem informationsmængden, mange blanketter at vælge imellem, forståelsen af det skrevne og forvirring hos ledige om, *hvem* der forvalter deres digitale pligter: „Jeg synes det med jobcentret og a-kassen har været lidt svært at finde ud af: Hvem gør hvad og hvorfor ...“ (Carsten, ledig). Et flertal af ledige har svært ved at kende forskel på arbejdsfordeling og modus operandi mellem a-kasse, fagforening og jobcenter. Dette kan være forklaringen på, at ledige ikke kan sortere i informationsmængden, da det fremstår uklart, *hvor* de forskellige digitale pligter skal udføres, når man som ledig ikke ved, hvem som står for hvad: Er det på Jobnet eller på egen a-kasses website? Det medfører forvirring i forhold til, hvad der synkroniseres mellem Jobnet.dk og a-kassens website, og gør det svært at finde ud af, hvilke retningslinjer der skal følges:

Nej, jeg har heller ikke særlig godt styr på det. Jeg synes faktisk, det er rigtig svært at finde information. Eller, der står rigtig meget information på de to sider, du er tilknyttet [Jobnet og a-kassens website]. Det er de to sider, du hele tiden skal opdatere. Og jeg har meget svært ved at finde ud af, hvordan de virker sammen. Kommunikerer de overhovedet? Altså, hvordan er tingene forbundet? Fordi det fremgår ikke rigtigt (Mille, ledig).

En a-kasseleder er inde på noget af det samme og forklarer, hvorfor det er svært for medlemmerne:

Der er rigtig mange aktører, og der er rigtig meget information, der bliver gentaget. Selv om der er et koordinerende samarbejde mellem jobcenter og a-kasse, så er der ikke særligt meget samarbejde, når det handler om information og koordination [mellem jobcenter og a-kasse] (Mette, a-kasse, lederniveau).

Flere af informanterne oplever det som unødigt svært at navigere i blanketterne, hvilket gør, at de udfylder blanketterne forkert eller fortæller, at de er bange for, at de har udfyldt dem forkert. Det er hverken i de lediges eller dagpengesystemets interesse, da der skal bruges tid på at udrede situationen. Og både ledige og jobkonsulenter forklarer, at de skal arbejde dobbelt tid for at udrede fejl, hvis noget går galt. Andre informanter beskriver det som akut vigtigt at kunne få fat på en person, som de kan spørge til råds om, hvordan man udfylder blanketter korrekt, eller hvis der opstår et andet problem. Akutte problemer beskriver ledige som situationer, der kan resultere i økonomisk sanktion og kan løses af en jobkonsulent med det samme.

Hvis blanketterne eller de digitale systemer er svære at gennemskue eller fejlbehæftede, og der bliver taget yderlige kontakt til jobcenter eller a-kasse for at få svar eller få løst et problem, har nogle af de ledige erfaringer med, at der ikke er enighed om, hvad der er gældende for den enkelte. Ledige oplever modstridende digitale udmeldinger, der omhandler dagpengekortet, ferie, supplerende dagpenge, frivilligt arbejde, selvstændig virksomhed osv. Aksel føler, at han „er nødt til selv at undersøge, om systemerne stemmer overens. Det kan da ikke passe, at jeg skal forsikre mig om, at det, som jobcentret siger, også er det, som a-kassen fortæller mig“ (Aksel, ledig). Reglerne er de samme, men informationen er skrevet på forskellig måde på de forskellige websites, hvilket gør ledige usikre på, om de gør det rigtige. Det opleves både af jobkonsulenter hos a-kasser og jobcentre, hvor konsulenter bruger begrebet „kamp“. Wafa forklarer: „Jeg synes godt, det kan føles som lidt af en kamp, når ledige ringer ind og igen har fået forkert information af a-kassen“ (Wafa, a-kassejobkonsulent).

Book møde

Første fysiske møde med dagpengesystemet er et fællesmøde med andre ledige. Ledige har forinden udfyldt og oprettet et CV på Jobnet.dk, som skal godkendes af a-kassen på mødet. De efterfølgende individuelle møder skal ledige selv booke på Jobnet.dk (Jobnet n.d.b) eller a-kassens website, alt efter hvem man skal til møde med. Alle pligter og frister skal overholdes for at undgå økonomisk sanktion. Man kan selv beslutte, hvornår et møde skal finde sted, og hvilken jobkonsulent man vil mødes med. Dette udfordres af, at en booket jobkonsulent alligevel ikke er i stand til at deltage i mødet. Emma forklarer:

Også sidste gang, jeg planlagde et møde gennem Jobnet.dk, aflyste konsulenten, og jeg måtte planlægge og indkalde igen. Jeg kunne vælge, hvem jeg gerne ville tale med. Jeg kunne vælge mellem tre eller fire konsulenter. Til sidst viste det sig at være en helt femte, jeg skulle mødes med. Hvorfor skal jeg så overhovedet kunne

vælge? Og helt ærligt, så føler jeg ikke, at systemet er transparent. Heller ikke for de mennesker, der arbejder hos a-kassen eller i ministeriet (Emma, ledig).

Muligheden for at booke møder beskrives også som ligegyldig, uforståelig og ineffektiv, når styringsværktøjet ikke giver medbestemmelse eller ikke virker efter hensigten. „Book møde“ medierer ikke medbestemmelse og medindflydelse. Hvis den ledige faktisk kunne booke møde med den samme jobkonsulent, kunne det give en mere strømlinet og individuel indsats. Det er dog de færreste, der oplever dette i praksis. „Book møde“ medierer heller ikke digital individualitet. Andre ord, som forbindes med denne funktion, er rodebutik, frustrerende og dumt.

Tjek jobforslag og forslag

Det, som koster ledige flest penge, er, hvis de glemmer at bekræfte, at de er job-søgende, ved at trykke på knappen „Tjek dine jobforslag“ på Jobnet under „Min side“. Det skal gøres hver syvende dag, og hvis man glemmer det tre gange i træk, bliver man anset som ikke-ledig og afmeldt, og så skal man genindmeldes. Alle jobkonsulenter, vi har talt med, udtaler, at de kun ønsker at hjælpe ledige med at komme i job.

På et intromøde forklarer jobkonsulenten:

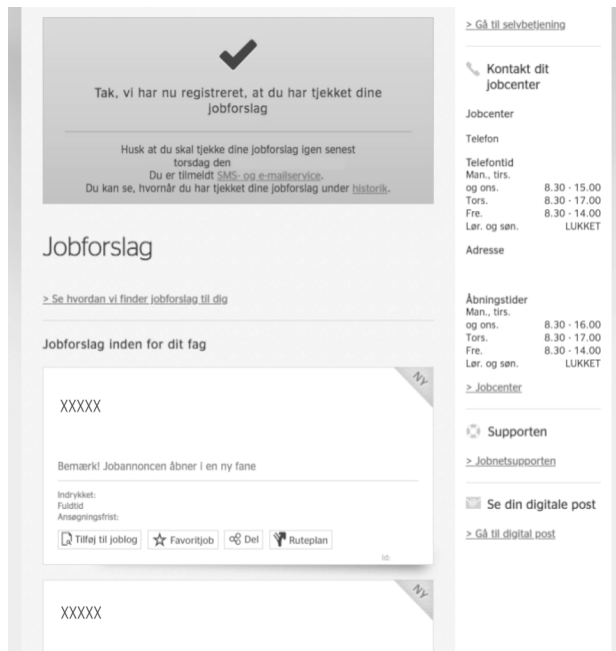
Jeg får rigtig mange spørgsmål om, hvorfor det er netop de her jobforslag, I får. Og jeg ved det desværre ikke. Jobcentrene siger, at Jobnet søger på nøjagtig samme måde, som andre søgemaskiner gør. Hvis det rammer helt ved siden af, så prøv lige at gå ind i jeres Jobnet-CV og tjek, om der nogle af jeres kvalifikationer, der skal ændres. Jer, der jobsøgningsmæssigt er inden for den brede paraply, får altså også tilbudt rugbrødsjob, hvis jeres profil fx omfatter salg (observation af fællesmøde).

Det digitale styringsværktøj „Tjek jobforslag“ er et digitalt kontrolværktøj på Jobnet.dk, hvor den ledige bekræfter at stå til rådighed. Tjek jobforslag-funktionaliteten frustrerer og beskrives som „dum“, „helt godnat“ og „irriterende“: „Men det virker bare absurd, at jeg bare skal tjekke et jobforslag. Det viser jo ikke, at jeg fucking gør noget som helst. Jeg synes, det er irriterende, at det er sådan en syvdagesting“ (Pernille, ledig). Når der trykkes på „Tjek jobforslag“, genereres der jobforslag. Disse opfattes ofte som ikke relevante, når de ikke passer med uddannelse, ønskede arbejdsområde eller erfaringer indskrevet i det digitale CV:

Men jeg har jo skrevet de ting, jeg har lavet. Altså, jeg har jo ajourført med alle mine erfaringer. Jeg har svært ved at se, det peger i retning af pædagogstillinger. Hvis der er ti jobforslag, så kan halvdelen godt være pædagogstillinger eller souschef i en eller anden børnehave. Det er helt håbløst (Mikkel, ledig).



Figur 2a. Tjek dine jobforslag.

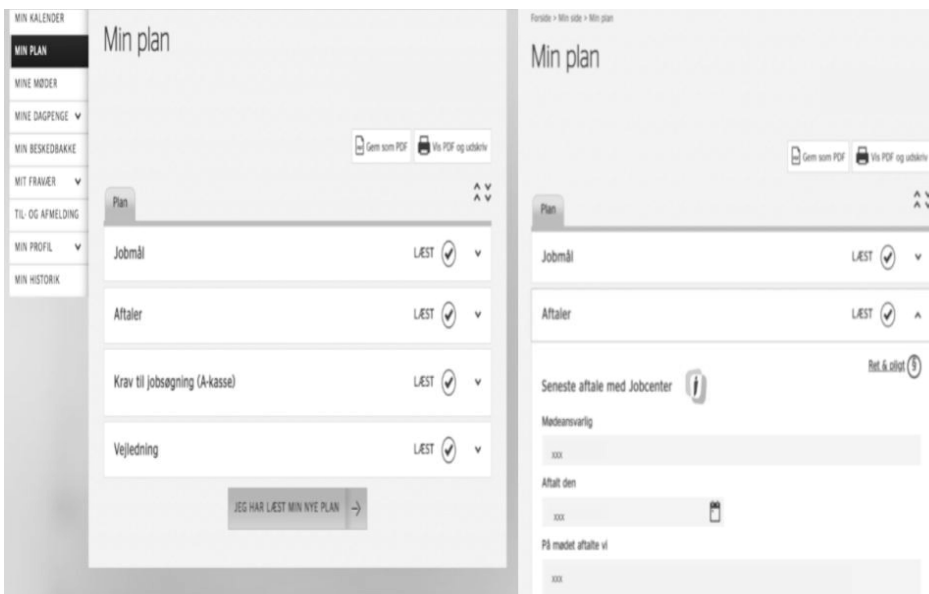


Figur 2b. Når du har trykket på „Tjek dine jobforslag“, kommer de genererede jobforslag frem.

Når jobforslagene ikke er relevante, lader ledige være med at læse dem. „Det mest åndssvage er, at jeg jo ikke tjekker de der opslag på Jobnet, fordi jeg ikke synes, de er så gode“ (Therese, ledig). De genererede jobforslag bliver beskrevet ved latter og med jokes: „Nej, der er hele to jobforslag, og det ene er i vores lokale pølsevogn. Fantastisk!“ [sagt med ironi] (Trine, ledig). Årsagerne kan være, at der ved erfaring med eksempelvis „salg“ ikke skelnes mellem salg i en købmand eller salg inden for andre brancher. Eller at den ledige ikke har angivet, hvilke stillinger han eller hun ønsker. Mange af jobforslagene opfattes ikke som relevante eller som mismatch og medierer ikke digital individualitet. Den 1. januar 2020 er kravet om at trykke „tjek dine jobforslag“ på Jobnet.dk minimum hver syvende dag blevet afskaffet (STAR u.d.). Systemets kunstige intelligens genererer dog fortsat jobforslag.

Min plan

„Min plan“ er en side under Jobnet.dk (Jobnet 2020). Efter samtale med en jobkonsulent indsættes „en plan for kommende aktiviteter“, som efterfølgende skal accepteres af den ledige ved at trykke „jeg godkender min nye plan“. Det aftalte er bindende.



Figur 3. Min plan på Jobnet.dk.

Ledige er bange for, at noget går galt, og for økonomisk sanktion, hvilket påvirker dem til at udvikle forskellige strategier til at sikre gyldigheden af de bindende aftaler i „Min plan“:

Blandt andet så informerede jeg om, at jeg optog samtalen, og at jeg gerne ville have et skriftligt referat sendt til min private mail, som jeg ville godkende, inden det kom op på Min plan [hvilket ledige ikke har krav på]. Min jobkonsulent, som i øvrigt gik ned med stress umiddelbart efter den samtale, begyndte simpelthen at græde, fordi hun følte, at jeg ikke havde tiltro til hendes arbejde. Hun følte, at jeg slet ikke kunne se, at hun bare gerne ville hjælpe mig med at få et arbejde. Og jeg tror endda, at jeg var relativt sød ved hende. Altså ved at sige: ‘Det er ikke dig. Det er bare, fordi jeg lige vil have styr på, at ikke noget går galt, og at jeg har hørt, at det er ret vigtigt, at man har tingene på skrift, så man kan klage senere, hvis der går noget galt’ (Sandra, ledig).

Ledige kan se og godkende det, som jobkonsulenter har skrevet ind i Min plan. Den ledige behøver ikke godkende Min plan, hvis vedkommende ikke er enig i det, som jobkonsulenten har skrevet. Det er både tidskrævende for jobkonsulenten og den ledige at skulle bruge tid på at sende e-mails uden om systemet. Denne mistillid til jobkonsulenterne kan dog på den anden side forklares med, at jobkonsulenterne har en høj sagsstamme af ledige. Det gør det svært at nå forberedelsen til samtalen, at informere om regler og love og samtidig skulle dokumentere det aftalte i Min plan oven i alle andre opgaver, de også varetager. Jobkonsulenterne kan derfor have svært ved at nå at skrive det hele ind i Min plan:

Vi skal kraftedeme også registrere i hoved og røv. Og nu skal du huske at lave et notat der, nu skal du huske at trykke der, nu skal du huske at afrapportere der, fordi ellers så [hun stopper op og trækker forpustet vejret ind, som om hun har talt så hurtigt, at hun har glemt at trække vejret] registreres det hele, og i morgen når du kommer ud, og du ikke har gjort det, du skulle, så bum, så står der en chef (René, a-kassejobkonsulent).

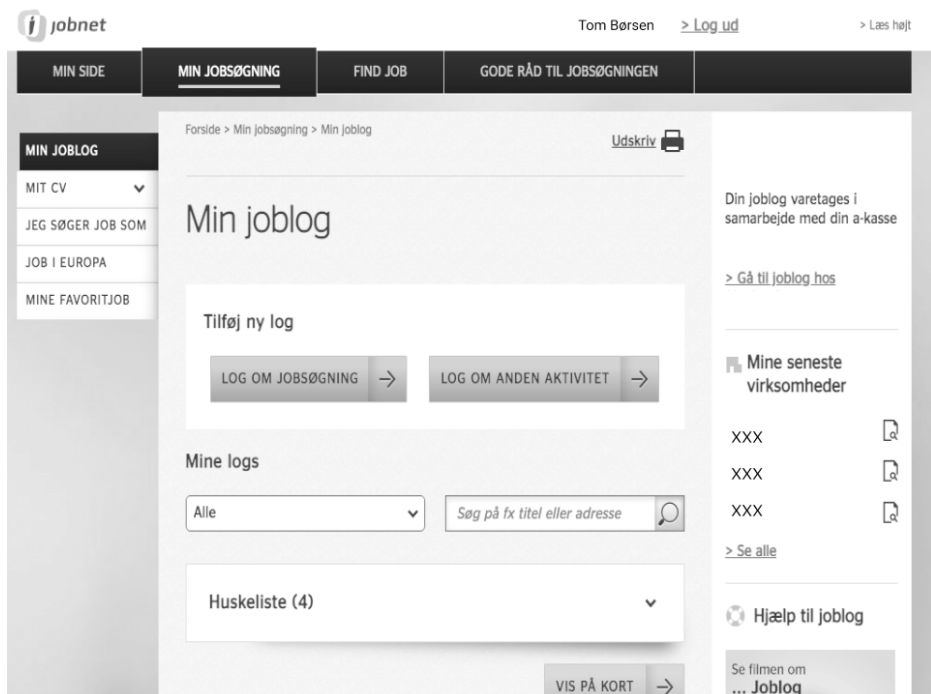
Som allerede nævnt kritiserer flere af informanterne den manglende individuelle indsats med en jobkonsulent, som kender den ledige og dennes sag. Dette afspejles i modulet Min plan, når medlemmerne beskriver, at det aftalte ikke er indskrevet, hvilket beskrives som følsomt.

Det personlige og individuelle møde er vigtigt: „Jeg kan bare bedre lide at tale med en, der kan hjælpe mig med det samme og sætte sig ind i min situation“ (Alex, ledig). Hvilket jo i sig selv er modsætningsfyldt, når mange ledige ikke har tillid til systemet og ønsker det dobbelt dokumenteret, inden de trykker „godkend“ i Min plan. Mange har selv oplevet systemfejl. Alle ledige gav udtryk for, at en jobkonsulent kan udrede en fejl med det samme, og at de digitale systemer

ikke kan gøre det. En anden metode, som ledige bruger for at sikre sig mod fejl i Min plan, er at tage screenshots af, hvad der står på Min plan, og gemme dem.

Joblog

På Joblog dokumenterer ledige jobsøgningen. Nogle a-kasser stiller en Joblog til rådighed på deres website, der synkroniseres med Jobnet. Kravet er, at den ledige skal opdatere Joblog hver uge og have søgt minimum én officielt opslået stilling. Hvis ansøgningen ikke er dokumenteret med upload på Jobloggen, kan sanktionering forekomme. Tilgængeligheden for arbejdsmarkedet vurderes blandt andet ud fra oplysningerne om medlemmernes jobsøgningsaktivitet på Joblog. Informationen bruges også til at rådgive ledige. Jobcenter og a-kasse er forpligtede til at vejlede samt at kontrollere, om den ledige står til rådighed og overholder det aftalte på Min plan, eksempelvis om en aftalt digital jobsøgningsstrategi afspejles i Joblog.



The screenshot shows the Jobnet website interface. At the top, the user is logged in as 'Tom Børsen' with a 'Log ud' link. The main navigation bar includes 'MIN SIDE', 'MIN JOBSØGNING' (selected), 'FIND JOB', and 'GODE RÅD TIL JOBSØGNINGEN'. On the left, a sidebar menu lists 'MIN JOBLÓG', 'MIT CV', 'JEG SØGER JOB SOM', 'JOB I EUROPA', and 'MINE FAVORITJOB'. The main content area is titled 'Min joblog' and includes a 'Udskriv' button. Below the title, there are two buttons: 'LOG OM JOBSØGNING' and 'LOG OM ANDEN AKTIVITET'. A section for 'Mine logs' features a dropdown menu set to 'Alle' and a search box with the placeholder 'Søg på fx titel eller adresse'. A 'Huskeliste (4)' dropdown is also visible. On the right side, there is a message: 'Din joblog varetages i samarbejde med din a-kasse' with a link '> Gå til Joblog hos'. Below this, a section titled 'Mine seneste virksomheder' lists three entries labeled 'XXX' with document icons. At the bottom right, there is a 'Hjælp til joblog' section with a link 'Se filmen om ... Joblog'.

Figur 4. Joblog. Ledige skal uploadere en-to ansøgninger om ugen på Min Joblog under modulet „Min Jobsøgning“ eller på a-kassens website (Jobnet u.d.a).

Størstedelen af tiden bruges på at lede efter jobs og sende ansøgninger samt på at dokumentere jobsøgningsaktiviteterne på de digitale platforme, men dokumentationen beskrives som „spildte kræfter“. Hvis ledige ikke er aktive digitalt, går de og udtænker strategier til at håndtere Jobnets krav eller tænker på, hvad de skal gøre, nå eller mangler. Der er ikke altid nok relevante jobs at søge, og det får ledige til at lægge forskellige strategier. En måde er at søge jobs på, som de håber på ikke at få. Enten fordi de er overkvalificerede eller ikke har kompetencerne: „Jeg har aldrig nogensinde siddet og loddet eller noget andet, vel, men det er bare for at søge arbejde. Det er ulempen, synes jeg. Man bliver nødt til at søge jobs, som man reelt set ikke ønsker“ (Rosa, ledig). Og selv om der søges jobs, som de ikke ønsker, reflekterer ledige over, at det tager tid fra dem selv og arbejdsgiverne, der skal forholde sig til disse ansøgninger. Rikke fortæller, at hun selv har været arbejdsgiver og ved, hvordan de gør, når der skal ansættes. Derfor synes hun ikke, man skal sende et fast antal ansøgninger om ugen:

Jamen, det er da spild af arbejdsgiverens tid og spild af min tid at sende en ansøgning, når jeg ikke har lyst til at få jobbet. Jeg har også selv prøvet at få jobansøgninger. I den første sortering tager man dem fra, der *skal* søge, og så lægger man 50 procent væk. Man spilder jo folks tid med sådan noget. Det er en af de ting, man burde lave om. Man skal ikke sende fast. Det er ligesom at sige, at du skal gå ud og skide klokken ni om morgenen, det kan man da ikke (Rikke, ledig).

En anden måde, som medlemmerne vælger at indrette sig på, hvis der ikke nu skulle være jobs at søge, er ved at gemme allerede sendte ansøgninger og fordele dem på de følgende uger:

Der kan godt være en uge, hvor der har være en fire-fem stykker. Så har jeg også søgt dem. Men ellers har jeg gjort det sådan, at jeg har gemt en eller to jobansøgninger, som jeg ikke har dokumenteret, fordi hvis der nu kun er en i næste uge ... Og de ser jo meget på, at der absolut skal ligge to om ugen. Man kan ikke lægge fem i en uge og ingen i de følgende uger. Man gør jo, som man skal. 200 ansøgninger har jeg da i hvert fald sendt (Signe, ledig).

En tredje måde er at dokumentere med falske ansøgninger i Joblog, hvis der ikke er jobs at søge, eller hvis det digitale format ikke passer: eksempelvis videoansøgninger, der ikke kan uploades på Joblog som primær ansøgning: „Så uploader jeg sådan to phoney ansøgninger“ (Sandra, ledig). Da Sandra ikke kan dokumentere sine ansøgninger i videoformat, er hun bange for at blive afsløret i at uploade falske ansøgninger, selv om hun søger det tredobbelte af, hvad hun skal på en uge. Informanterne beskriver dokumentationskravet med ord som „kontrol“ og „overvågning“. Når rationalet er, at medlemmerne skal dokumentere det ansøgte, for at de *også* kan få bedre råd og vejledning samt effektivisere

jobprocessen, er der risiko for, at tilbuddet om hjælp drukner i kravet om kontrol. „Altså, der er flere gange, hvor jeg har tænkt, at det sgu da ikke er brugerne, der bliver hjulpet“ (Agnes, ledig). Jobloggen tjener med andre ord ikke lediges interesser, da funktionen opfattes som et adfærdsstyrende kontrolorgan. Lediges utilfredshed med kontrollen viser sig som mistillid til systemet, som gør, at de får mindre søgemod: „Jeg har overhovedet heller ikke brug for at blive kontrolleret, det gør bare, at jeg har mindre mod på at søge“ (Sofia, ledig). Ledige finder ikke, at Joblog støtter dem på vej i job, og udtænker strategier, som tager tid fra dem selv og jobkonsulenterne.

Digitale værktøjer medierer ikke individuel jobsøgning

Ovenfor er gennemgået nogle af dagpengesystemets digitale elementer, og det er beskrevet, hvordan de opleves af ledige brugere. De ledige synes ikke, at de digitale værktøjer støtter dem i deres jobsøgning. Deres erfaringer forgrener sig som mistillid til jobkonsulenter og systemet, hvilket får dem til at sende falske ansøgninger eller optage samtaler med jobkonsulenter. Det er vanskeligt at udføre digitale pligter, da det er svært at orientere sig i dagpengesystemets digitale platforme. Bare det at melde sig ledig er en udfordring for mange. Sproget er svært, kompliceret og vanskeligt tilgængeligt. Der kommer nogle gange forskellige udmeldinger fra systemets forskellige aktører. Det er svært at få svar på tvivlsspørgsmål. Alt dette genererer en følelse af usikkerhed hos ledige, der frygter for deres dagpenge, som er deres eksistensgrundlag.

De digitale styringsværktøjer bliver ikke alle opfattet som relevante, da de vanskeliggør individuel betjening. Hvilken jobkonsulent man har booket et møde med, betyder ikke noget, da møder ofte aflyses, eller der dukker en anden jobkonsulent op end hende, som er booket til møde. De jobforslag, som systemet finder frem i Jobforslag, opleves som generiske og sjældent relevante.

Nogle ledige oplever, at jobkonsulenter manipulerer med beskrivelserne af indgåede aftaler i Min plan. Samtidig manipulerer ledige med jobansøgninger: Gamle og falske ansøgninger uploades på Joblog. De ledige søger jobs, de ikke ønsker eller er kvalificerede til. Samlet set både peger det på og bidrager til mistillid til systemet.

Ledige giver udtryk for, at de frygter at blive økonomisk sanktioneret, hvis det „bliver opdaget“, at de har udtalt sig og kritiseret dagpengesystemet. Dette vidner om manglende tro på systemet og lediges demokratiske rettigheder. Frygten for sanktioner forstærkes af sprogbrugen i mails og beskeder, som modtages på de to platforme:

Der er altid en trussel med. Altså, det er ligesom om, at de lige skal have den der med om, at der er nogen, der ikke kan finde ud af det. Det kan da godt være, men vi er nok mange, der godt kan. Vi behøves ikke lige at skulle trues med, at vi mister vores dagpenge, når vi føler, at vi gør det, vi skal (Agnes, ledig).

William beskriver det som, „[...] at der næsten står ‘fuck dig til sidst’. Det er de her ting, du skal gøre. Hvis du ikke gør det, så skal du være opmærksom på, ikke at du bliver straffet, men at det kan have konsekvenser for dine dagpenge. Jeg hader de der pegefingre!“ (William, ledig). Sprogbrugen i teksterne opfattes af nogle som en løftet pegefinger, som styrker modviljen mod de digitale pligter. Årsagen til denne opfattelse kan både findes i de tekster, der afsendes fra dagpengesystemet, og i, at ledige retter deres frustration over ikke at komme i beskæftigelse mod systemet. Et muligt eksempel på det, Agnes, William og andre ledige reagerer på, er følgende vending: „Får du ikke booket rettidigt ... har det konsekvenser for din dagpengeret. Du bliver nemlig automatisk afmeldt jobcentret, hvis du ikke har booket en samtale inden for fristen“ (udsnit af mødebrev fra Akademikernes A-kasse).

Tanken om at få frataget dagpengeretten påvirker ledige, som bruger en stor del af tiden på at tænke over de digitale pligter: Overses information, fejler systemet, burde man have taget et screenshot? „I starten var jeg usikker på, om jeg ville misse vigtig information, og at det ville skade min status og mulighed for at modtage dagpenge“ (Helle, ledig). Medlemmerne føler, at der er mange digitale pligter, der skal huskes, hvilket medfører en følelse af stress.

[D]et kan stresser en lidt, synes jeg. Det der med, om du nu har husket at tjekke det hele. Om du nu har husket at sige dut der, sat hak der og alt det der. Jamen, det er jo, fordi man hele tiden tænker, at man bliver ramt, hvis man ikke har gjort det (Rosa, ledig).

Endvidere udtaler en, som har været ledig før, at kontrol i ledighedssystemet engang var baseret på lediges psykiske velbefindende, men at det i dag er baseret på kontrol: „Dengang følte jeg egentlig mere, at det var en kontrol af, om folk havde det godt, og at de ikke gik psykisk ned på det. I dag der føler jeg måske mere, at det bare er kontrol“ (Sanne, ledig).

Alle de interviewede a-kassemedlemmer fortæller, at de ikke ønsker økonomisk sanktionering. En sanktionering beskrives som: „meget traumatisk. Jeg havde ingen dagpenge. Det er hele ens eksistensgrundlag, der forsvinder“ (Morten, ledig). Andre informanter benytter ord som „bange“ eller „umyndiggjort“. De digitale styringsværktøjer repræsenterer på den måde en frygt, som gør, at flertallet af ledige arrangerer sig helt anderledes end tiltænkt på måder, som besværliggør det for dem selv eller for jobkonsulenterne. Dagpengesystemets digitale værktøjer reflekterer ikke det dobbelte formål – både at kontrollere og støtte de

ledige i deres jobsøgning – som lovgivningen foreskriver. For at forklare dette kan vi gå tilbage til en af KTT's og Andrew Feenbergs inspirationskilder, til den første generation af Frankfurterskolen (Jay 1996). De undersøgte det moderne samfund, som de påviste i høj er grad styret af instrumentel fornuft. Historisk set har det været en dialektisk proces, hvor den instrumentelle fornuft bliver til sin egen antitese: en ny form for tvang (Horkheimer & Adorno 1997). Et samfund, som primært styres af instrumentel fornuft, er „endimensionelt“ (Marcuse 2013). I dette studie viser den instrumentelle fornuft sig i dagpengesystemets digitale platforme gennem et endimensionalt fokus på kontrol af lediges handlinger. Men den instrumentelle fornuft hviler her på en forestilling om, at ledige dagpengemodtagere ikke vil gøre en tilstrækkelig indsats for at komme i beskæftigelse, hvis de ikke bliver kontrolleret.

Rekontekstualisering gennem demokratisk deltagelse

Der findes imidlertid alternativer til den instrumentelle fornuft, og det er muligt at gå videre end blot at dekontekstualisere en teknologi. Efter at vi har dekontekstualiseret dagpengesystemets digitale platforme, vil vi derfor ved hjælp af lediges input rekontekstualisere de digitale platforme ved at foreslå en ny balance mellem den instrumentelle fornuft og en brugerinvolverende rationalitet.

Teknologier er multistabile. De kan eksistere i flere konfigurationer. Dagpengesystemet og de digitale styringsværktøjer er i dag effektive til at få ledige akassemedlemmer til at udføre bestemte handlinger på nettet. De opfattes slet ikke altid som effektive til at understøtte ledige i deres bestræbelser på at komme i beskæftigelse. De ender med at udvikle strategier, der ikke er fokuseret på jobsøgning, men på at opfylde systemets krav. Der skal en rekontekstualisering af de digitale ressourcer til. Teknologier er multistabile i den forstand, at de kan konfigureres forskelligt. Forskellige teknologiske konfigurationer er mulige, og deres stabilitet afhænger af omgivelserne. Teknologi kan både designes til at intensivere kontrol og til at understøtte kommunikation og medindflydelse. Derfor kan teknologier redesignes gennem demokratisk medinddragelse. Om de så er stabile, afhænger af konteksten. Startpunktet for rekontekstualiseringen er inddragelse af sårbare grupper:

Kritisk teori fastholder, at der kan være mindst to forskellige kulturelle arrangementer, der udvikler sig i samspil med forskellige teknologier. Udgangspunktet for en ny vej må ikke søges i spekulative teknologiske fantasier, men blandt marginaliserede teknologibrugere i det eksisterende system. Teknologier, der svarer til forskellige kulturelle arrangementer, sameksisterer således allerede i vores eksisterende samfund (Feenberg 2002:15; vores oversættelse).

Ifølge Feenberg er rekontekstualiseringen af en ekskluderende teknologi baseret på empati og demokratisk samtale og ikke på overvejelser om effektivitet og hierarki. Ofte henvises der til Habermas' (2015) filosofiske tekster om kommunikativ handling, men i teknoantropologien er KTT snarere knyttet til aktionsforskning, som:

... er en deltagende proces, der ... søger at samle aktion og refleksion, teori og praksis, i samspil med andre i jagten efter praktiske løsninger på spørgsmål, som er af presserende betydning for mennesker (Bradbury 2015:4; vores oversættelse).

Vi har identificeret følgende input til rekontekstualisering af dagpengesystemets digitale styringsværktøjer: Mette (a-kasse, lederniveau) ønsker, at de digitale platforme sammenlægges til én samlet platform, der skal understøttes med grundlæggende vejledningsmateriale. Det vil afskaffe den ukoordinerede information og lette den svære opstart. En ledig foreslår trinvis information: „Og den der information: Det ville være helt vildt fedt, hvis der var sådan et trinsystem, der fortæller præcis, hvad skal jeg gøre, efter jeg har gjort det her. Det ville gøre alt“ (Mille, ledig). Ovenstående flugter med at samle beskæftigelsesindsatsen ét sted, som også administrerende direktør i a-kassen ASE Karsten Mølgaard Jensen og Radikale Venstres tidligere beskæftigelsesordfører Sofie Carsten Nielsen har foreslået.

Der bliver også ønsket en tjekliste, så man ved, hvad man skal gøre, når man bliver ledig. Det kunne være med til at afhjælpe usikkerheden om, hvorvidt man gør det rigtigt:

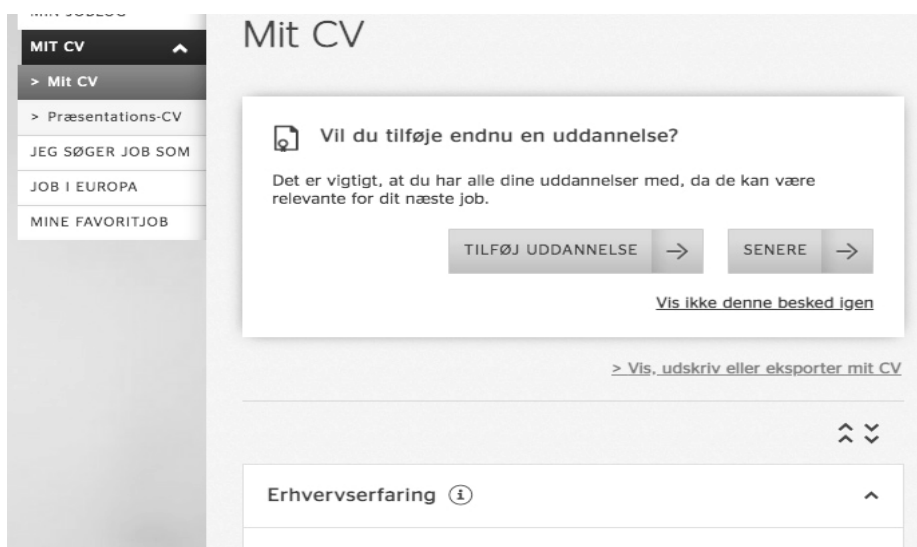
Så der følte jeg måske nok lige lidt, at, puha, at det var lang tid, inden at man begynder at få lidt at vide, om man har gjort det rigtigt med at melde sig ledig, og om det hele det fungerede, som det skal. Efterfølgende kom der en tjekliste fra a-kassen med, hvad man skal gøre. Så jo, i mit tilfælde kunne jeg se, at jeg havde gjort det rigtigt nok. Men det havde været rart, hvis man fik tjeklisten på forhånd eller den første dag, at man melder sig ledig. Så får man en fornemmelse af, at du har fået det hele med (Alma, ledig).

Præsentations-CV'et under modulet „Min jobsøgning“ på Jobnet.dk er en digital CV-skabelon, som ledige omtaler positivt. Her fremhæves det af ledige, der ikke har skrevet CV før, eller som ikke er digitalt stærke, at CV-skabelonen er let at bruge:

Jeg kan ikke skrive CV uden en skabelon. Det skal deles i en, to, tre dele. Først så skriver man dato, så skriver man, hvad det er, man har lavet, og så skriver man et eller andet, jeg kan ikke lige huske det. Det der er på Jobnet, det er meget nemmere. Det kan jeg finde ud af, og det kan jeg håndtere. Det bliver, hvor det

bliver. Jeg har sendt en ansøgning, hvor jeg fandt ud af, de ikke havde fået hele mit CV, fordi der stod, at man skulle PDF'e det [gemme det i PDF-format]. Ja, det er jo også noget nyt for mig at lave det om, man har skrevet, til en PDF-fil. Jeg havde åbenbart fået sendt en word-fil uden at have fået lavet en PDF-fil, og så er der nogle ting, der forsvinder. Sådan noget, det tør jeg ikke sende af sted, eller det gider jeg ikke. Så kan det være det samme (Lene, ledig).

Det understøttende modul „præsentations-CV“ (Jobnet u.d.d) kan være med til at understøtte jobsøgendes digitale identitet, hvis de ikke har skrevet et CV før. Det kan let printes eller gemmes som PDF efterfølgende. CV-modulet er altså et af de eksisterende elementer i dagpengesystemets digitale værktøjskasse, der faktisk fungerer og støtter de ledige.



Figur 5. „Mit CV“ på Jobnet.dk.

Andre enkelte forslag er en algoritme, som genererer en kalenderoversigt med de pligter, der skal udføres, så man ved, hvornår man skal hvad. Endvidere foreslås en forenkling af blanketterne, at skære ned på de lange sætninger og indsætte en hjælpefunktion, så man kan finde den hjælp, man skal bruge, at etablere en chatfunktion, så man hurtigt kan få svar på spørgsmål, samt at benytte Skype til møder, hvis man har langt til mødelokationen. Flertallet af ledige er enige i, at kravet om den ugentlige dokumentation af jobansøgninger bør fjernes: „Søg de jobs, du har lyst til, og som er relevante. Og ikke så meget dokumentation på det ene og det andet, hvor du skal ind og udfylde på nettet“ (Jesper, ledig). Ifølge Mette (Mette, a-kasse, lederniveau) bør Joblog følge digitalt med, så den muliggør dokumentation, der har andre formater end den traditionelle jobansøgning:

[D]igitalt skulle man understøtte, at man i dag rekrutterer på alle mulige forskellige måder ved hjælp af særligt LinkedIn og Facebook. Altså, hvis du primært søger via netværk, LinkedIn og sådan nogle ting, så står du ikke til rådighed, fordi du skal lave en skriftlig ansøgning som et svar på en stillingsannonce. Vi bevæger os over i et helt andet jobmarked, hvor tingene skal gå meget hurtigere end det med at opslå en stillingsannonce, hvor man har tre ugers frist til at ansøge og efterfølgende en periode, hvor man skal til samtale og måske også en 2. samtale. I nogle virksomheder går det bare meget hurtigere, og det foregår på en helt anden måde.

En forenkling af hele systemet vil „simpelthen gøre det enklere og fjerne alle de små krøller, der er i systemet. Få dem væk, og lav et helt enkelt system“ (Barbara, ledig). Og medarbejdere i a-kasser og jobcentre ønsker også at tilpasse indsatsen til hvert enkelt medlem, hvilket vil sige „mindre kontrol, mere tillid, mere fokus på hjælp, væk fra alt bureaukratiet“ (Kåre, a-kasse, lederniveau). Det ville samtidig understøtte alle informanternes største udtrykte ønske: „Det ville være, hvor de gik ind og tog mig som individ“ (Jytte, ledig). Midlet kunne være et digitalt system, som er „præcist, specifikt skræddersyet til mig“ (Elias, ledig), og med dagpengeregler, som er tilpasset samtiden: „[Politikerne skal] prøve at få tilpasset reglerne efter den virkelighed, der nu er kommet de sidste ti år. Jeg har bare følt, at det var en form for en proces, hvor jeg bare var et tandhjul. Men jeg vil da hellere have, at det var mere Oscar-rettet, end det var sådan arbejdsløshedsrettet“ (Oscar, ledig).

Denne digitalt medierede individualitet implicerer fx relevante jobforslag og en håndholdt indsats med den samme jobkonsulent, man eventuelt kan møde online. Det vil virke tillidsskabende og modvirke den mistillid, ledige har til systemet, „ved at vende tilbage til én kontaktperson, hvor der er en mailadresse og et telefonnummer til en, som kender ens sag“ (Morten, ledig). Der er ønsker om coaching eller hjælp til at strukturere sig selv og psyken, enten ved tilbud om træningsforløb eller – som Lene udtrykker det – „en „stopknap“ eller en „nød-knap“, man kan trykke på, der siger, „nu skal jeg have hjælp!“ (Lene, ledig). Endvidere foreslås en bostøtte- eller mentorordning i stedet for økonomiske sanktioner.

Der er generelt et ønske om mere direkte kontakt med jobkonsulenterne, da ledige ofte oplever, at jobkonsulenterne kan løse et problem med det samme, enten pr. telefon, via et fysisk møde eller online. Der er endvidere et ønske om at blive anset som et individ med unikke behov og ikke bare en sag i bunken; at interaktionen tager udgangspunkt i den enkelte. Der ønskes mere digital individualitet og mere individualitet i møderne. Det betyder længere møder, og at jobkonsulenterne skal have ordentlig forberedelsestid. Andre foreslår flere uddannelsesmuligheder for at få kompetencer, der er efterspørgsel på. Det er for eksempel ældre ledige med en uddannelse, som ikke længere eksisterer, eller ny-

uddannede, som ikke er kommet i job inden for et år. En forlænget dagpengeperiode og forlænget mulighed for supplerende dagpenge ønskes også. Dette har dog ikke direkte noget med de digitale værktøjer at gøre, omend det kulturelle og tekniske hænger sammen.

Konklusion

Der er ingen tvivl om, at det at være ledig er forbundet med stor usikkerhed, og at ledigheden påvirker ledige a-kassemødlemmer og deres netværk. Alle ønsker brændende et job og yder deres bedste for at navigere i dagpengesystemet. Lediges oplevelser med dagpengesystemets digitale styringsværktøjer er præget af adfærdsregulerende kontroltænkning samt overvågning. I denne artikel vises, at ledige mener, at dagpengesystemets digitale ressourcer hverken effektiviserer jobsøgningen eller ser dem som individer. De lediges erfaringer ansporer til „ulydige handlinger“. Et flertal har prøvet at skrive eller skriver falske ansøgninger. Frygten for at blive økonomisk sanktioneret påvirker altså adfærden og trækker opmærksomheden væk fra meningsfulde jobsøgningsaktiviteter. Kontrollen er blevet en uafbrudt advarsel om økonomisk sanktion, hvis ledige ikke lever op til rådigheds- og aktivitetskravet. De detaljerede krav til dokumentation af lediges jobsøgning er således med til at opretholde en myte om, at kontrol af ledige støtter dem i at komme i beskæftigelse. Denne myte er indlejret i dagpengesystemets digitale ressourcer, som altså ikke støtter de ledige. De digitale værktøjer opfattes derfor som irriterende, tåbelige og unyttige, fordi de ikke understøtter jobsøgningen.

Inspireret af KTT anbefales det, at de digitale ressourcer dekontekstualiseres fra den kontrolorienterede tilgang, som i dag dikterer det tekniske design af dagpengesystemets digitale værktøjer, til digitalt medieret individuel jobsøgning. Dagpengesystemets digitale ressourcer bør med andre ord rekontekstualiseres, så de bliver mere effektive i forhold til at understøtte den enkelte ledige i at komme i relevant beskæftigelse. Det betyder ikke, at digitalt medieret individuel jobsøgning får alle ledige i relevant beskæftigelse, men en rekontekstualisering vil betyde noget for de lediges oplevelse af dagpengesystemets digitale ressourcer. Fra at være noget, der modarbejder dem, vil det være noget, de synes er nyttigt, og som forhåbentlig også mere effektivt vil bidrage til at få dem i beskæftigelse. Et forslag til en sådan rekontekstualisering kunne være, at kravene om dokumentation af jobsøgningsaktiviteter lempes. Det vil både frigøre ressourcer til egentlig jobsøgning og afhjælpe følelsen af stress og angst. Hermed ikke sagt, at en rekonstruktion vil være let. Det er aldrig let at inkludere marginaliserede brugergrupperes interesser. Det kræver den rette kontekst, politisk vilje

og viden om, hvad de ledige ser muligheder i. Det er sidstnævnte bidrag, denne artikel kommer med input til.

Både ledige og jobkonsulenter ønsker et mere tillidsbaseret system, som ikke blot understøtter jobsøgning, men „stilladserer“ ledige som hele mennesker. Frem for blot helt at fjerne digitale styringsværktøjer er løsningen at rekontekstualisere og redesigne dem, så de understøtter den enkeltes jobsøgning i et samlet digitalt koordineret system. Opbygningen af de digitale websites skal således guides af funktioner, der understøtter opbygning og præsentation af den lediges individuelle digitale identitet. Det anbefales videre, at systemet opsættes sådan, at enhver ledig oplever en digitalt medieret individuel indsats, der kan erstatte den tidligere faste, tilknyttede jobkonsulent, som flere ledige forestiller sig skaber kontinuitet, individualitet, tryghed og tillid i sagsbehandlingen. Vi foreslår således ikke at vende tilbage til „de gode gamle dage“ med personlige møder, men vi forestiller os, at teknologien medierer personlige relationer mellem fast konsulent og ledig. Udfordringen er at individualisere dagpengesystemets ressourcer, så de flugter med intentionen om at understøtte ledige i jobsøgningen, effektivisere administrative processer og gøre styring af brugeres adfærd transparent.

Note

1. Vi introducerede os selv og undersøgelsen til intromøderne. Vi bad dem, der ønskede at deltage i et interview, om at rette henvendelse til os. Informanterne skulle nemlig ikke føle sig pressede til at deltage, og samtidig måtte de gerne have forholdt sig til undersøgelsens problematik. Verbalt aggressive personer blev frasorteret, da det tog fokus væk fra undersøgelsens tema. Udvælgelseskriterierne kan have haft effekt på vores fund, idet vi både har fravalgt ledige, som var direkte aggressive mod os eller systemet, og ledige, der ikke selv meldte sig som interviewpersoner. Vi mangler derfor de fravalgte lediges synspunkter. Endvidere vil nogle informanters svar afspejle, at de er nyledige, der har begyndervanskeligheder med systemets digitale ressourcer. De interviewede ledige er medlem af 10 forskellige a-kasser. De fleste havde, da de blev interviewet, meldt sig ledige inden for de seneste 6 måneder, to var overgået fra sygedagpenge, og ti havde været ledige i op til et år. De interviewede tæller både personer, der er blevet ledige for første gang, og personer, der tidligere har været ledige, er kommet i beskæftigelse og igen er blevet ledige. Blandt de interviewede var der 16 kvinder og 14 mænd, hvis uddannelsesniveau varierer fra kort (11), mellemlang (8) til lang videregående (11). 17 informanter boede øst og 13 vest for Storebælt. Deres aldersfordeling var følgende 18-29: 9, 30-49: 11, 50: 10. Det samlede indtryk af interviewene var overraskende ensartet. På trods af at hver interviewet person har sin egen historie, er opfattelserne af de digitale systemer ikke meget forskellige. Vi kan ikke lokalisere kritikken af de digitale systemer, hvilke muligheder de giver, og forslagene til, hvordan de kan forbedres, til et enkelt segment af ledige.

Litteratur

Beskæftigelsesministeriet

Uden dato Den danske model. <https://bm.dk/arbejdsomraader/arbejdsvilkaar/den-danske-model/>. Læst 5.11.2019.

- Bradbury, Hilary (ed.)
2015 The Sage Handbook of Action Research. 3rd edition. London, Thousand Oaks, New Delhi & Singapore: Sage.
- Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard
2015 Kvalitative metoder. En grundbog. København: Hans Reitzels Forlag.
- Børsen, Tom
2020 Bridging Critical Constructivism and Postphenomenology at Techno-Anthropology. *Techne. Research in Philosophy and Technology* 24(1):218-46. DOI: <https://doi.org/10.5840/techne2020320122>.
- Callon, Michel
1984 Some Elements of a Sociology of Translation. Domestication of the Scallops and the Fishermen of St Brieuc Bay. *The Sociological Review* 32(1 suppl):196-233. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1984.tb00113.x>.
- Dagpengekommisionen
2015 Dagpengekommisionens samlede anbefalinger. <https://bm.dk/media/6477/hovedrapport-pdf-pdf.pdf>. Læst 27.06.2019.
- Ekspertgruppen
2014 Ekspertgruppen om udredning af den aktive beskæftigelsesindsats veje til job. En arbejdsmarkedsindsats med mening. <https://bm.dk/media/6779/carsten-koch-udvalget-web-pdf.pdf>. Læst 13.5.2019.
- Feenberg, Andrew
2017 Technosystem. The Social Life of Reason. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Feenberg, Andrew
2002 Transforming Technology. A Critical Theory Revisited. New York: Oxford University Press.
- Geertz, Clifford
1973 Thick Description. Toward an Interpretive Theory of Culture. In: C. Geertz: *The Interpretation of Cultures*. Pp. 3-30. New York: Basic Books.
- Habermas, Jürgen
2015 [1981] *The Theory of Communicative Action. Volume 2. Lifeworld and Systems. A Critique of Functionalist Reason*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:101:1-201511114002>.
- Hansen, Hans-Tore, Kjetil Lundberg & Liv Johanne Syltevik
2018 Digitalization, Street-Level Bureaucracy and Welfare Users' Experiences. *Social Policy & Administration* 52(1):67-90. DOI: 10.1111/spol.12283.
- Horkheimer, Max & Theodor W. Adorno
1997 [1947] *Dialectic of Enlightenment*. London: Blackwell Verso.
- Immervol, Herwig et al.
2020 Social Protection in the Face of Digitalisation and Labour Market Transformations. In: W. Hynes, M. Lees & J. M. Müller (eds): *Systemic Thinking for Policy Making. The Potential of Systems Analysis for Addressing Global Policy Challenges in the 21st Century*. Pp. 99-111. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/3f4ef6f1-en>.

- Ishøj, Søren Kjellberg
2019a Jobcentercirkus for milliarder. Kun én ud af ti kommer i job. B.T. 3.6. <https://www.bt.dk/samfund/jobcentercirkus-for-milliarder-kun-en-ud-af-ti-kommer-i-job>. Læst 18.7.2019.
- 2019b Jobcentercirkus. Elektriker-Michael måtte søge job som lægesekretær. B.T. 2.6. <https://www.bt.dk/samfund/jobcentercirkus-elektriker-michael-maatte-soege-job-som-laegesekretaer>. Læst 20.7.2019.
- Jay, Martin
1996 [1973] *The Dialectical Imagination. A History of the Frankfurt School and the Institute of Social Research, 1923-1950*. Berkeley: University of California Press.
- Jensen, Karsten Mølgaard
2018 Lyt til de ledige, og giv dem en chance. *Kronik, Politiken* 22.8. <https://politiken.dk/debat/kroniken/art6670052/Vi-bruger-milliarder-af-skattekroner-p%C3%A5-et-bureaukratisk-system-baseret-p%C3%A5-mistillid-og-myten-om-den-dovne-ledige>. Læst 15.8.2019.
- Jobnet
Uden dato a Min Joblog. <https://job.jobnet.dk/CV/Jobseeking/Joblog/Overview>. Læst 10.9.2019.
- Uden dato b Møder. <https://job.jobnet.dk/CV/Citizen/Interview/InterviewOverview>. Læst 23.9.2019.
- Uden dato c Rekruttering ved annoncering. <https://info.jobnet.dk/da/arbejdsgiver/fakta-om-jobcentrenes-tilbud/rekruttering-ved-annoncering>. Læst 19.9.2019.
- Uden dato d Mit CV. <https://job.jobnet.dk/CV/Jobseeking/CV>. Læst 13.9.2019.
- 2015 Om Jobnet. <https://info.jobnet.dk/om-jobnet>. Læst 10.9.2019.
- 2020 Min plan. <https://job.jobnet.dk/cv/citizen/myplan>. Læst 21.1.2020.
- Krogstrup, Hanne Kathrine & Søren Kristiansen
1999 *Deltagende observation. Introduktion til en samfundsvidenskabelig metode*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Larsen, Rune Engelbreth
2013 *Ledighed og ledighed. Kritisk analyse af et politisk normskred*. Aarhus: Dana.
- Marcuse, Herbert
2013 [1964] *One-Dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. London: Routledge Classics.
- Masemann, Vandra Lea
1982 *Critical Ethnography in the Study of Comparative Education*. *Comparative Education Review* 26(1):1-15. DOI: <https://doi.org/10.1086/446259>.
- Mokyr, Joel, Chris Vickers & Nicolas L. Ziebarth
2015 *The History of Technological Anxiety and the Future of Economic Growth. Is This Time Different?* *Journal of Economic Perspectives* 29(3):31-50. DOI: 10.1257/jep.29.3.31.
- Nordt, Carlos, Ingeborg Warnke, Erich Seifritz & Wolfram Kawohl
2015 *Modelling Suicide and Unemployment. A Longitudinal Analysis Covering 63 Countries, 2000–11*. *The Lancet Psychiatry* 2(3):239-45. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(14\)00118-7](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(14)00118-7).

- Pultz, Sabina
2018a Jeg vil ikke i fængsel. Om den affektive ledelse af de arbejdsløses selvledelse. Tidsskrift for professionsstudier 14(27):78-90. DOI: <https://tidsskrift.dk/tipro/article/view/110406/159687>.
- 2018b Flexibility in Research Design. How Unexpected Events Can Improve Learning and Research. London: Sage. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781526435217>.
- Ritzau
2016 A-kasser. Nye dagpengeregler er endnu mere udviklede. Information 10.3. <https://www.information.dk/telegram/2016/03/a-kasser-nye-dagpengeregler-endnu-mere-indviklede>. Læst 12.8.2019.
- STAR Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering
Uden dato a Vejledning om lov om en aktiv beskæftigelsesindsats. Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering. <https://star.dk/media/11676/startvejledning.pdf>. Læst 21.12.2019.
- 2020 A-kasser og A-kassernes brancheorganisation. Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering. <https://star.dk/tilsyn-kontrol-og-klager-over-a-kassernes-afgoerelser/tilsyn-og-kontrol-med-a-kasser/oversigt-over-a-kasserne/>. Læst 1.2.2020.

MINI-PUBLIC SOM METODISK EKSPERIMENT I STUDIER AF FREMTIDSTEKNOLOGIER OG SOCIALE ROBOTTER

MIA KROGAGER MATHIASSEN OG CHRISTINA VESTERGAARD

Som et svævende, japansk magnettog med en hastighed på 603 km i timen har den teknologiske udvikling kun taget fart siden de første jernbanenets indvielse. Hvor det under tidligere teknologiske fremskridt var fx radioer, der flyttede ind i folks stuer, er det i dag i begyndende, men stigende grad robotter med såkaldte „sociale færdigheder“ eller „social intelligens“, der rykker ud i vores samfund – både i virksomheder, offentlige institutioner og i borgernes private hjem (Ford 2016; Hansen & Fredslund 2015; Jeppesen 2017; Microsoft Danmark 2019). Det er disse nye „foreign entanglements“ samlet under betegnelsen „sociale robotter“, der er omdrejningspunktet for forskningsprojektet INSOR (Studies in Integrative Social Robotics) på Aarhus Universitet, og som danner baggrund for denne artikel.

Robotudvikling bliver ofte sammenkædet med dygtige ingeniører, der med tekniske evner og programmeringsfærdigheder får maskiner til at gøre eller sige ting, som tidligere kun var tilskrevet det at være menneske (Turkle 2011). Men også flere og flere humanister, herunder antropologer, beskæftiger sig i dag med robotforskning, hvor fokus ofte er rettet på spørgsmål om menneskers interaktion med robotter, robotteknologiers effekter på vores sociale liv, valg og ændringer i samfundet samt på spørgsmål af etisk karakter, der løbende og forskelligartet melder deres ankomst, i forbindelse med at den teknologiske udvikling udfolder sig i verden (ibid.). I nogle tilfælde kan vi som antropologer gå ud i verden og observere disse processer, som de udspiller sig i praksis på samme vis som andre sociokulturelle forhold, vi er oplært i at studere med klassiske antropologiske værktøjer. Andre gange er dette ikke tilfældet. Især i forskning om udviklingen af sociale robotter er forskningsseancer ofte eksperimentelle og foregår i robot- og adfærdslaboratorier, idet udbredelsen af sociale robotter endnu er begrænset (Damholdt et al. 2019). Her har antropologer og andre humanister fået en stigende rolle, idet sociale robotter fordrer en vis form for interaktion fra menne-

skets side, og humanister formodes at vide noget om dette. Vi retter i denne artikel fokus på, hvordan man som antropolog kan arbejde med „fremtiden“ som sit forskningsobjekt, når det, som man ønsker at undersøge, „endnu ikke er“ og derfor ej heller kan observeres med klassiske antropologiske metoder. Vi beskriver i artiklen, hvordan vi som en del af et større tværfagligt forskningsprojekt, INSOR, har forsøgt at arbejde med alternative måder til dataindsamling i det fremspirende felt af fremtidsteknologier. Artiklen har til formål at introducere *mini-public* som metode til dataindsamling, vidensformidling og demokratiske debatprocesser og således gøre læseren klogere på, hvad metoden kan bidrage med i antropologisk forskning af fremtidsscenerier.¹ Artiklen åbner for et tidligt blik ind i de indsamlede data, men går ikke analytisk i dybden med materialet, idet analysearbejdet stadig er i proces i relation til en kommende tværfaglig artikel.

I forskningsprojektet INSOR arbejder forskere fra mange forskellige discipliner med et fokus på ansvarlig produktudvikling, anvendelse og håndtering af sociale robotteknologier. Tilgangen er baseret på interdisciplinær forskning, der empirisk, konceptuelt og værditeoretisk udforsker menneskelig interaktion med sociale robotter. Gruppen består af flere *workflows* (arbejdsgange), der omhandler socialitet, kognition og perception af „et andet“, af robotten som social aktør. En central del af den tværfaglige forskning i INSOR finder sted via eksperimentelle forsøg, hvor deltagere i forskellige sociale opsætninger interagerer med en teleopereret robot kaldet Telenoid.² I relation til denne artikel undersøger et workflow i projektet, hvorvidt brugen af sociale robotter som stedfortræder i jobinterview kan medvirke til at reducere ikke-intentionelle bias (fx til køn, alder, etnisk herkomst, udseende osv.). Robotter er allerede brugt i rekruttering i form af algoritmer, og der er forskning på vej, der også omhandler fysiske robotter. Oftest er det dog anonymisering til fordel for rekrutteringssiden. I dette workflow arbejdes der også med, at anonymisering kan være en fordel for ansøgersiden, altså, at brugen af sociale robotter i denne sammenhæng skal være til fordel for den svageste part. Det er naturligvis andre typer spørgsmål, der skal stilles til dette fremtidsscenerie, eksempelvis hvorvidt dette er en vej, vi ønsker samfundet skal gå.

Mini-public-begivenhedens formål er at præsentere deltagerne for mange forskellige inputs til ovenstående tema og høre deres refleksioner om, hvorfor det med metoden forventes, at essentiel, kontekstuel viden til studierne af sociale robotter i ansættelsesprocesser kan tilvejebringes. Den teoretiske udvikling bag mini-publics uddybes senere i artiklen, men kort kan formålet med mini-public-eksperimentet koges ned til følgende tre punkter: 1. *Distribuering*: en metode til at kunne frigive viden fra forskning til folk, hvilket er et vigtigt mål i enhver forskning, men ofte en vanskelig opgave at løse. 2. *Dataindsamling*: en me-

tode til at få viden retur til forskning og udvikling. Mini-public-arrangementet skaber ikke blot et særligt rum for dialog med dertilhørende adgang til værdifuld kvalitativ empiri, men åbner ligeledes op for et „testrum“. Forskere kan her præsentere eller „udsætte folk for noget fremtidigt“, hvorved en unik adgang til folks umiddelbare tanker, reaktioner og generelle stemning til et givent emne opnås. Som eksempel har INSOR-mini-public som delmål at undersøge, hvorvidt/hvordan borgergrupperes holdninger til og opfattelser af sociale robotter i rekruttering ændres afhængigt af eksponering over for konceptet. Eksponeringen består af tre elementer: en fremvisning af en fysisk teleopereret robot (Telenoiden) i en jobinterviewsituation, vidensdeling fra eksperter om forventede fordele og ulemper ved brugen af robotter i rekruttering og diskussion med andre om emnet. 3. *Deliberation til politisk opråd*: en metode, der kan fremme politiske beslutningstageres indsigt i borgeres faktiske tanker, behov og bekymringer i forhold til aktuelle spørgsmål vedrørende emergerende teknologier i vores samfund. Dette kan ske til selve mini-public-begivenheden, hvor policy-makers og borgere forenes i et fysisk rum for åben debat og dialog, og hvor også „de stille stemmer“ i samfundet får mulighed for at komme til orde i debatten. Ligeledes kan det ske efterfølgende, hvor forskere aktivt kan bruge den indsamlede viden fra borgernes ytringer til at råbe politiske instanser op og derved (som ofte ønsket) bidrage til policy.

Forskning i fremtidens teknologier – sociale robotter

Udbredelsen af sociale robotter forventes på sigt at skabe så massive ændringer i vores nuværende socioøkonomiske og sociokulturelle praksis, at det kan klassificeres som en igangværende teknologisk revolution (Ford 2016; Turkle 2011). Da det ikke er muligt at forudse langtidseffekterne af sociale robotters produktion og udbredelse, arbejdes der i forskningsprojektet INSOR med nye former for forskningsorganisering, der vil gøre forskere og udviklere i stand til at give input til udviklingen af sociale robotapplikationer fra starten af udviklingsprocessen og ikke først – som tilfældet i dag, efter at teknologien er færdigudviklet og lanceret på markedet blandt forbrugerne. Idet sociale robotter, der er designet til at interagere med mennesker, endnu ikke har fungeret i samarbejde med mennesket gennem længere tid, er det vanskeligt at samle empiriske data fra en sådan interaktion. Alligevel er tanken bag de tværfaglige forskningsprojekter om sociale robotter, som denne artikel er udsprunget af, at forskningen og samfundet bør forholde sig til spørgsmål, der opstår i forbindelse med fremtidsteknologiers udvikling (Hasse et al. 2018; Seibt et al. 2018). Udforskningen af de påvirkninger, især sociale robotter har på mennesket, bør ikke først finde sted,

når robotterne *er* implementeret, men derimod undervejs og med deltagelse af humanistiske forskere, der forholder sig til påvirkningen af mennesket og derfor bør være med til at påvirke udviklingen i form af vidensgenerering, vidensdeling og input til policy.

I forsøget på at bidrage til forskning i dette felt og imødegå ovenstående udfordring arbejder forskningsgruppen med metoder som adfærds- og tankeeksperimenter for at samle data om menneske-robot-interaktion. Adfærds- og tankeeksperimenter benyttes ofte i videnskaber som filosofi, psykologi og økonomi og tager udgangspunkt i at stille spørgsmål om, hvad der ville ske, og hvordan mennesket ville reagere, hvis noget bestemt skulle forekomme. Denne type „eksperiment“ er ofte benyttet i tilfælde, hvor man ikke kan samle data om et givent og formodet fænomen på anden vis. Tilgangen giver en mulighed for at undersøge og udfordre formodninger om nye og fremtidige scenarier og kontekster (Folger & Turillo 1999). Det ultimative metodiske formål for antropologer har hovedsageligt været at observere og dokumentere snarere end at intervenere, og som disciplin er antropologien ikke kendetegnet ved redskaber og praksisser til aktivt at forstå og engagere sig i menneskers skabelse af noget fremtidigt (Gunn et al. 2013:3). At beskæftige sig med udviklingen af noget i et fremtidsperspektiv har dog været et tema i antropologien i længere tid. Antropologer inden for områder som anvendt antropologi, aktionsforskning og især designantropologi (se fx Gunn et al. 2013 og Smith et al. 2016 om designantropologi) har i stigende grad arbejdet på at udvikle redskaber og praksisser til at indgå i samarbejde med informanter om både dataindsamling og skabelse af fremtiden. Andre antropologer har ligeledes for nylig efterlyst værktøjer til at studere „uncertain futures“, hvor metoder og baggrundsteorier ikke nødvendigvis har sin oprindelse i antropologien (Pink & Salazar 2017). Der ligger i disse retninger et fokus på den relevans og betydning, som noget under udvikling kan have på mennesker og samfund.

I forskningsprojektet om interaktion med sociale robotter er der et overordnet fokus på menneskets umiddelbare perception af robotter i forbindelse med interaktionen. Adfærdseksperimenterne undersøger desuden, hvordan deltagere i forskellige setupper med et indhold af social kommunikation forholder sig til at interagere med robotten. Kvalitative data fra tidlige adfærdseksperimenter i projektet viser, at en skepsis over for robotten kan afløses af en oplevelse af at være fri for at føle sig bedømt (Seibt & Vestergaard 2018; Seibt et al. 2020). Dette undersøges nu i andre adfærdseksperimenter med et fokus på, om der kan være en fordel ved at bruge sociale robotter som mellemlid i kommunikationsprocesser, hvor magtforholdene er asymmetriske, altså til fordel for den svage part i en given samtale (Nørskov et al. n.d.). I forskningsprojektet ligger også et formål om at rejse etiske spørgsmål på policyniveau, og vi har i projektet derfor også

arbejdet med at få viden om offentlighedens holdninger til menneske-robot-interaktion og til nogle af de tendenser, vi ser i data. En arbejdsgang i projektet er med Telenoid-robotten at undersøge spørgsmålet om, hvorvidt brugen af sociale robotter som „anonymt surrogat“ (stedfortræder) i jobinterviewsituationer kan medvirke til at reducere ikke-intentionelle bias (fx til køn, alder, etnisk herkomst, udseende osv.) i interviewerens vurdering af kandidater, samt hvorvidt ansøgerens opfattelse af fairness øges ved brug af social robotteknologi i ansættelsesprocesser.

Med udgangspunkt i det ovenstående præsenterer og diskuterer vi i artiklen metoden „mini-public“ som et eksperimentelt forsøg på at imødekomme ønsket om at lade offentligheden give sit besyv med i forhold til fremtidens samfund. Gennem de næste sektioner præsenterer vi først baggrunden for mini-public-begrebet, hvorefter den praktiske gennemførelse af det første mini-public-event i Aarhus, som blev afviklet på Godsbanen i november 2018, skitseres. Herefter præsenterer vi kort de foreløbige resultater, som forskningsprojektet har opnået ved begivenheden.

Baggrund: mini-public-begrebet - et demokratisk princip

Mini-public er ikke en ny betegnelse eller opfindelse, men et begreb med ophav i statskundskaben oprundet af tankerne om *deliberativt demokrati* (Bessette 1994; Habermas 1996; Susskind 2018) og iværksættelsen af *demokratiske innovationer* (Grönlund et al. 2014). Hensigten bag demokratiske innovationer er at engagere borgere i politiske beslutningstagningsprocesser via forskellige former for inddragende praksisser, hvor mini-public er én type sådan praksis. I den deliberative politiske begrebsramme er mini-public blevet refereret til som fora, almindeligvis organiseret af politiske beslutningstagere, hvor tilfældigt udvalgte borgere repræsenterende forskellige synspunkter er samlet for at drøfte (deliberere) et udvalgt emne i mindre, såkaldte „small-N-grupper“ (ibid.; Fung 2003; Goodin & Dryzek 2006).

Idéen om at afvikle politiske mini-publics har rødder tilbage til selve udviklingen af det teknologiske samfund i det 19. og 20. århundrede og opstår som følge af en samfundskritisk debat i 1920'erne vedrørende forståelsen af demokratisk politik og offentlighedens demokratiske rolle i forbindelse med samfundets udvikling (Marres 2005). Debatten ledes navnlig frem af de to anerkendte amerikanske tænkere, skribent og politisk kommentator Walter Lippmann (1889-1974) og filosof og samfundskritiker John Dewey (1859-1952). De fremfører argumentet om, at de komplekse anliggender, som er fremkommet med de nye teknologier (fx jernbanen, fabrikker, radioen og den daglige presse) kræver en ny og ander-

ledes forståelse af politisk demokrati, hvor objekters rolle ikke længere kan sættes i parentes med et stempel som ligegyldigheder eller sågar absurditeter (Dewey 1991; Lippmann 1997; Marres 2005). De udfordrer hermed den gældende forståelse af, at det demokratiske ideal alene vedrører subjekter: at demokrati handler om menneskers vilje, deres synspunkter og præferencer, menneskers rettigheder og humane forhold eller i dets mindste instans om menneskers mulighed for at blive repræsenteret af et andet menneske, som kan råde over subjektets skæbne via fuldmagt fra afstand. Med fremkomsten af det teknologiske samfund sker der imidlertid et sammenbrud i sidestillingen mellem demokrati og subjektivitet ifølge Lippmann og Dewey, eftersom de komplicerede miljøer, der åbnes op af de teknologiske innovationer, fordrer ikke blot politisk, men demokratisk fokus på objekter og de forhold, som teknologierne fører med sig (Marres 2005).

Hvor Lippmann først observerer, at de offentlige anliggender er blevet så komplicerede, at man ikke længe kan antage eller forvente, at borgere har kompetencerne til at tage stilling til de komplekse anliggender, som teknologierne bringer med sig, ytrer især Dewey en frygt for, at demokratiet risikerer at blive truet i det teknologiske samfund, fordi eksperter kan erhverve sig anselig magt i det nye miljø. Eksperterne kan præsentere sig som de eneste, der er i stand til at forstå de teknologiske forhold, og som derfor bør konsulteres af beslutningstagere, når man samfundsmæssigt skal finde ud af, hvad der skal gøres. Disse udfordringer til trods ankommer Lippmann og Dewey til argumentet om, at de komplekse nye forhold ingenlunde udgør en hindring for demokratisk politik, men tværtimod spiller en absolut nøglerolle for at få offentligheden involveret i politik. Det er netop fremkomsten af problemer, der er svære at „vikle ud“ (*dis-entangle*) grundet deres mærkelige, ukendte eller komplekse natur, og om hvilke information og fakta der er mest uigennemskuelig, som åbner op for og muliggør offentlighedens deltagelse i demokratiet. Velkendte, enkle og håndterbare problemstillinger er de mindst egnede, forudsat hensigten er at engagere folk i demokratisk politik, fordi det her kan forventes, at etablerede institutioner er i stand til varetage disse anliggender. De sværeste problemer, derimod, er problemer, som institutionerne ikke kan håndtere. Disse problemer kræver noget andet for at blive bedømt og taget hånd om: De kræver „en offentlighed“ (*a public*) (Lippmann 1997:121; Marres 2005:211).

Her argumenterer Dewey for, at offentligheden ikke eksisterer i sig selv ude i samfundet, men at offentligheder bliver formet af individer gennem face-to-face-interaktion, der bringes i aktion i forbindelse med forhold, som har betydning for netop dem som individer. „Offentligheder“ (*publics*) bør derfor forstås som grupperinger af aktører, der er påvirket af menneskelige handlinger eller beslutninger, men som ikke selv har direkte indflydelse på disse anliggender, der

falder uden for andre institutioners bevågenhed eller interesse (Dewey 1991). I fraværet af indflydelse må aktørerne organisere sig til „en offentlighed“, såfremt de ønsker at løse problemerne (Clark 2013; Marres 2005). Medlemmerne af en offentlighed har således det til fælles, at de alle på den ene eller anden måde er påvirket af et bestemt anliggende, men at de derforuden ikke tilhører det samme sociale fællesskab, hvorfor en offentlighed er blevet karakteriseret som „et fællesskab af fremmede“ (ibid.).

Som et mikrokosmos for en større offentlighed er mini-publics iværksatte forsøg på at indkalde og mobilisere et sådant fællesskab af fremmede. Politisk orienterede mini-publics består typisk af en borgerforsamling formet ved tilfældig udvælgelse eller sortering (Elstub 2010), der over en periode på nogle dage mødes for at tilbyde indsigt i eller bedømmelse af et specifikt spørgsmål til politiske enheder (Gastil et al. 2016; Grönlund et al. 2014). Hvor mini-publics indtil nu navnlig er blevet betragtet som bidrag til de deliberative dimensioner i politiske systemer (Chambers 2003; Dryzek & Niemeyer 2010; Fung 2003; Gastil 2000; Goodin & Dryzek 2006; Parkinson 2006; Warren & Pearse 2008), fokuserer vi med vores eksperiment på mini-publics' potentiale som metodisk værktøj til kvalitativ forskning i studier af fremtidsteknologi.³

Selv om meget har ændret sig siden starten af det 19. århundrede frem til i dag, hviler INSOR på samme grundtanke om, at det langtfra er i samfundets interesse at overlade den teknologiske udvikling alene i hænderne på faggrupper af tekniske eksperter (se Dewey 1991; Lippmann 1997). Kun få ingeniører i techsektoren har til opgave at tænke hårdt over de systematiske konsekvenser af deres arbejde. I stedet er de givet separate tekniske problemstillinger, som de skal løse (Susskind 2018). Men udviklingsspørgsmål handler ikke kun om at få ting til „at virke“ i teknisk forstand, de handler i lige så høj grad om at forstå, hvilke socioøkonomiske, politiske og sociokulturelle konsekvenser fremtidsteknologierne fører med sig, når de „sættes fri“ – fra de aflukkede testlaboratorier, hvor de ofte fremstilles og ud blandt mennesker. Ifølge INSOR-projektet bliver afgørende, etiske spørgsmål ofte overset – eller direkte forsømt – i den aktuelle udviklingspraksis: For hvordan interagerer vi mennesker i praksis med de nye sociale robotteknologier? Hvordan bliver vi påvirket socialt, følelsesmæssigt og kognitivt i mødet med fremtidsteknologierne? Og hvilket type samfund er det i det hele taget, der bliver skabt i forbindelse med udbredelsen af nye sociale robotter? Med mini-public-metoden prøver vi nedenstående at få et indblik ind i menneskers forventninger, holdninger og reaktioner på mulige fremtidsteknologier.

Mini-public-eksperimentet udfoldet - dagens opbygning og forløb

„Normalt har vi denne robot i laboratoriet. Det er en tidlig prototype, så I må være overbærende. Så vi slipper nu robotten løs og flytter den ud i en anden kontekst. [...] Vi kommer til at se [i dette liveeksperiment], hvordan en jobsamtale eventuelt kan komme til at foregå. Værsgo,“ siger ordstyreren, som er forsker. En mandlig skuespiller sidder over for Telenoid-robotten ved et rundt cafébord placeret foran deltagerbordene. Skuespilleren henvender sig til publikum og beder dem om at forestille sig, at han er direktør for en virksomhed. Dernæst henvender han sig til robotten/den kvindelige jobansøger, Lisa, som sidder i rummet ved siden af og taler igennem robotten. Robotten registrerer og afspejler under samtalen kvindens mimik og bevægelser med sit ansigt og hoved inde i salen.

Skuespiller: Hej Lisa.

Robot/Lisa: Hej.

Skuespiller: Lisa, hvorfor søger du væk fra din nuværende arbejdsplads?

Robot/Lisa: Mit nuværende job har hjulpet mig med at udvikle mine kompetencer og blive en dygtigere produktdesigner. Men det er en lille virksomhed, hvor der er begrænset med muligheder, hvis man gerne vil udvikle sine kompetencer og muligheder yderligere.

Skuespiller: O.k. Hvad kan du som medarbejder tilføre vores virksomhed, og hvorfor skal vi ansætte netop dig?

Robot/Lisa: Som produktdesigner har jeg en særlig kombination af stærke design- og tekniske færdigheder. Jeg er vant til at arbejde sammen med kunder, men også til at tage styring på projekter.

[...]

Skuespiller: Jamen, tak for det, Lisa.

Robot/Lisa: Det var en fornøjelse.

En forsker løfter robotten væk fra scenen, inden dagens ordstyrer igen tager ordet:

Ordstyrer/forsker: Tak. Næste punkt på programmet er vores første oplæg ...

Med dette opførte fremtidsscenario mellem en fiktiv jobansøger – i virkeligheden et kvindeligt medlem af forskergruppen – og en jobrekrutter indledes mini-public-begivenheden på Godsbanen i Aarhus.⁴

Umiddelbart før dette robotskuespil er deltagerne ankommet til begivenheden, hvormed dataindsamlingen til mini-public begynder. I døren står et medlem fra forskningsgruppen klar til at byde velkommen, informere om dagens program og vejlede deltagerne i Mentimeter – en simpel onlineapplikation, der i løbet af dagen anvendes til at lave „liveafstemninger“ blandt deltagerne. Deltagerne får i døren udleveret en personlig kode til Mentimeter, et spørgeskema (køn, alder, uddannelsesniveau, aktuelle jobsituation) samt en samtykkeerklæring, som de bedes læse igennem og underskrive, såfremt de indvilliger i, at forskergruppen må lydoptage og bruge deres udtalelser i anonymiseret form i forskningsøjemed.

Når deltagere har forsynet sig med kaffe, fundet en vilkårlig siddeplads ved et af de otte deltagerborde i lokalet, og diktafonen på hvert bord er blevet tændt, byder dagens ordstyrer fra forskerteamet velkommen. Ordstyreren anmoder til en start deltagerne om at afgive deres første onlineafstemning på Mentimeter, så deltagerens umiddelbare syn på debattemaet kan aflæses, før de bliver eksponeret for nye perspektiver på og viden om emnet „brugen af robotter i rekruttering“. Ved at stille deltagerne de samme spørgsmål over flere omgange i løbet af mini-public (ved start, midtvejs og til slut) er idéen, at man som researcher kan aflæse, hvorvidt deltagerne rykker deres holdninger eller ståsted undervejs i mini-public-begivenheden. Dette er muligt, fordi deltageren i hver afstemning bliver bedt om at indtaste den personlige Mentimeter-kode, som de fik udleveret ved ankomsten, samtidig med at deltagerens anonymitet sikres i deres onlinebesvarelser.

Herefter forløber denne mini-public med skiftevis et oplæg, afløst af en debatrunde omkring deltagerbordene efterfulgt af en onlineafstemning. Hvert oplæg har til hensigt at eksponere deltagerne for en ny vinkel på det givne emne til debat. De forskellige vinkler er med til at danne grundlaget for den efterfølgende debat.

Tanken bag denne fremgangsmåde er for det første at inddrage deltagerne og give dem et refleksionsrum på baggrund af informeret viden fra forskellige perspektiver og for det andet at se, om det er muligt via Mentimeter at spore en holdningsændring undervejs på baggrund af denne viden. Dette fokus fandt vi interessant på baggrund af tidligere forskningserfaring, der peger på, at mennesker ofte har meget polariserede holdninger til robotter, i både positiv og negativ retning, som ofte forandres efter kontakt med robotter (Damholdt et al. 2019). I denne sammenhæng fandt vi ikke, at der i afstemningen kunne aflæses udsving på gruppeniveau, men til gengæld oplevede vi, at afstemningsspørgsmålene gav anledning til en nuanceret debat, der bragte nye perspektiver i de efterfølgende diskussioner omkring bordene.

Da selve idéen med et mini-public er at blive klogere på borgernes perspektiver, holdninger og tanker til og om debattemnet, er det vigtigt, at oplæggene er korte og leverer et klart, præcist budskab.⁵ Til denne mini-public har vi inviteret fem oplægsholdere, der med forskellige faglige eller personlige vinkler bidrager med pointer til temaet om robotter i rekruttering fra henholdsvis et forsknings-, ligestillings- og køns-, rekrutterings-, virksomheds- og politisk perspektiv. Det første oplæg leveres af en intern professor i INSOR, der med afsæt i det opførte eksperiment med Telenoid-robotten som anonym stedfortræder i jobsamtalsituation forklarer deltagerne om forskergruppens aktuelle studier af, hvorvidt sociale robotter kan bruges til at fjerne ubevidste menneskelige bias og skabe større oplevet fairness i forbindelse med ansættelsesprocesser. Efter præsentation

tionen informerer ordstyreren om, at det er tid til dagens første debatrunde, hvor deltagerne ved deres bord bedes diskutere deres tanker og oplevelser om det, som de har set i „robotskuespillet“ og hørt i forskerens oplæg. Fra PowerPoint-præsentationen læser ordstyreren to spørgsmål op som inspiration til at åbne debatten, som lyder: Hvilke fordele og ulemper ser du ved at bruge en fysisk robot i interviewsituationer? Vil robotter kunne sikre fuld anonymitet i jobinterview – og hvilke fordele og ulemper kan der være i dette? Diskussionerne omkring bordene går i gang.

Støjniveauet stiger støt i det firkantede lokale med de rå betonvægge, idet samtalerne tager fat. Der sidder seks til otte personer ved hvert af de otte borde, opsat forskudt i lokalet. En person har taget ordet ved hvert bord, imens de omkringsiddende lytter, nikker, forsøger at afbryde eller nedfælder et hurtigt notat på deres medbragte tablets eller laptops. Ved bordet i hjørnet tættest på det store vinduesparti ud til det offentlige kulturcenter Godsbanens gårdmiljø har to kvindelige og en mandlig universitetsstuderende, et par modne mænd iført ternede skjorter og en udsendt journalist taget plads. Også her er debatten godt i gang. Temaet for diskussionen handler om sociale robotter:

Ældre jobsøgende mand: Robotter bliver en kæmpe stor del af samfundet, hvis du giver dem lov til det. Hvem er der til at programmere dem, hvad? Hvis det var mig, der gjorde det, så kunne jeg sgu godt synes, det var i orden. Men du ved ikke, hvem der sidder og styrer det. Det ved du ingenting om.

Mandlig studerende: Der er noget etik i det.

Kvindelig studerende 1: Jeg tror, jeg har en god tillid til, at robotter er mere objektive i hvert fald, selv om der selvfølgelig er programmører bag.

Ældre jobsøgende mand: Du mener, at de er mere objektive end rigtige mennesker?

Kvindelig studerende 1: Ja, i sådan en situation – i en jobsamtale.

Ældre jobsøgende mand: Jesus Christ! [...] Tendensen er farlig. [...] Det, der er sket, siden dengang jeg var samme alder som jer, til den alder, jeg er nu – hvis det sker lige så hurtigt med det der [robotudvikling], så vil jeg være bange for at leve i den verden, vi lever i, hvis jeg var dig. Det ville jeg.

Kvindelig studerende 2: Vi kan jo ikke bremse teknologien, selv om det så var det, vi ville. Der vil jo blive ved med at blive forsket i robotter, automatisering og programmer og sådan noget. Så det handler jo om at tage de her samtaler om, hvordan vi bedst bruger det. [...] Vi kan jo ikke stoppe den her udvikling, som allerede er i gang. Det, vi kan gøre, er at forske og gøre den så god som muligt. [...]

Mandlig studerende: Vi skal jo ikke stoppe med at udvikle robotter – vi skal bare snakke om, hvordan og hvad vi vil bruge dem til.

Ældre jobsøgende mand: Du skal bruge dem på de ting, der gør sådan, at de ikke ødelægger mennesket.

Mandlig studerende: Ja, men det er vi jo herrer over.

Ældre jobsøgende mand: Det ser det ikke ud til, vi er indtil videre. Der bruger man dem sådan, at man ødelægger mennesket i stedet for. Det er så din opgave [som ung og højtuddannet] at sørge for, at det bliver rettet i den rigtige retning.
Mandlig studerende: Jeg skal gøre mit bedste [griner].

Efter 20 minutter meddeler ordstyreren, at første debatrunde nu er slut, og beder deltagerne om afgive deres anden stemme på Mentimeter. Dernæst introducerer ordstyren de følgende to talere: en kvindelig oplægsholder, som er partner i et af Danmarks største netværk for karriere- og iværksættermindede kvinder, efterfulgt af en mandlig karrierådgiver fra en større dansk fagforening. Ud fra et ligestillings- og kønsperspektiv retter den kvindelige oplægsholder fokus på, hvorfor vi overhovedet taler om diversitet på arbejdsmarkedet, hvilke kønsbias der eksisterer i rekrutteringspraksis i dag, og om vi er villige til at acceptere konsekvenserne af robotter i rekruttering, selv om resultatet måske ikke matcher vores forhåbninger. Den mandlige oplægsholder følger efter med et oplæg om, hvorvidt fremtidsteknologi, herunder teknologi med indbygget kunstig intelligens, på sigt vil kunne hjælpe jobansøgere til at opleve en mere gennemskuelig ansættelsesproces, og om det er muligt eller ønskeligt at opnå en neutral proces. For er der overhovedet noget at vinde for ansøgeren eller virksomhederne ved at reducere de personlige relationer i rekrutteringen? Personligt forholder han sig skeptisk hertil, da menneskelig kemi er altafgørende for at kunne etablere et vellykket samarbejde på sigt, hvilket reduceres ved brug af (kunstigt intelligente) robotter.

Herefter starter anden debatrunde. Et spørgsmål til debatten er forinden blevet læst op af ordstyren: Tror du, at robotter kan hjælpe virksomheder til en mere fair rekruttering af medarbejdere i fremtiden? Oplever du, at fx dit køn, udseende, alder eller etnicitet påvirker dine jobchancer? Tror du, at ny teknologi kan være en del af løsningen?

Efter endnu en runde debat og afstemning præsenterer ordstyreren de sidste to oplægsholdere: en mandlige konsulent fra en dansk rådgivningsvirksomhed i digital forretningsudvikling og innovativ teknologi og en folketingskandidat fra et dansk politisk parti. Positivt stemt over for brugen af teknologi i rekruttering forudser førstnævnte i sit oplæg, hvordan teknologien i fremtiden vil åbne enorme muligheder og besparelser for de virksomheder, der er initiativrige og åbne for at prøve noget nyt. Blandt andet i forhold til screeningsfasen af potentielle kandidater vil ny teknologi kunne gøre det langt hurtigere og mere effektivt end mennesker og dermed bidrage til at frigive arbejdskraft ved at overtage repetitivt arbejde. Folketingskandidaten fortæller i sit oplæg om sit partis forsøg med at anonymisere ansøgere til stillinger internt i partiet, hvilket viste sig at være en yderst tidskrævende opgave at bedrive i praksis. Ved manuelt at overstrege alle personlige indikatorer i jobansøgninger og cv'er (fx alder, køn, profil-

billede, herkomst, dimittendår osv.) resulterede forsøget blandt andet i, at en administrativ stilling i Folketinget gik til en yderst kompetent kvinde nær pensionsalderen, som højst sandsynligt end ikke ville være blevet kaldt til samtale i en almindelig ikke-anonymiseret rekrutteringsproces. Af samme grund ser partiet positivt på udviklingen af nye teknologiske værktøjer som fx via algoritmer kan hjælpe med at optimere og simplificere sådanne processer i fremtiden, for kun herved vil industrien følge trop og forsøge sig med anonymisering i udvælgelse af jobkandidater, mener han.

Efter de sidste to oplæg slutter eventet med en fælles spørgerunde til oplægsholderne fra salen samt en kort opsummering fra forskningslederen om, hvad hun særligt har bidt mærke i af interessante perspektiver i forhold til forskningen om sociale robotter i løbet af dagen. Mange samtaler fortsætter over et glas vin og tapas, efter at eventet officielt er slut.

Analytiske refleksioner

De kvalitative data fra mini-public-begivenheden består af etnografiske observationer, oplægsholdernes flersidige præsentationer, kommentarer fra deltagerne om deres oplevelser af arrangementet, øvrige refleksioner til debatten skrevet i et åbent felt i sidste Mentimeter-afstemning og endelig deltageres mange spændende perspektiver i deres diskussioner i debatrunderne om brugen af robotter i rekrutteringsprocesser. Lydoptagelserne af debatterne er efterfølgende blevet transskriberet, gennemlæst og kodet i analytiske tematikker ud fra emner, som deltagerne gennemgående tog op i debatrunderne (Bryman 2001).⁶ Mini-public-eventet medierede således, som ønsket, en offentlig deliberativ debat, hvilket indledningsvis blev aktiveret ved at eksponere deltagerne for „noget potentielt fremtidigt“, nemlig liveskuespillet af interviewsituationen mellem ansøger (anonymiseret via en teleopereret robot) og ansætter under første møde i en ansættelsesproces. Eksperimentet og de efterfølgende indlæg fra oplægsholderne fremkaldte meningsudvekslinger, som (højst sandsynligt) ikke ville være kommet frem i lyset uden den eksperimentelle intervention.

I den antropologiske metodiske værktøjskasse findes også andre metoder, som arbejder med gruppedynamikker og det at få flersidige perspektiver frem som fx fokusgruppeinterview (Halkier 2010). Hvor fokusgruppeinterview er baseret på samtale om en række interviewspørgsmål, er formålet med mini-publics den deliberative debat, som sker på baggrund af belysning af temaet fra flere vinkler. Altså en debat, der udvikler sig på baggrund af den viden og de refleksionsspørgsmål, deltagerne får undervejs, snarere end en holdnings- og erfaringsbaseret debat. Et andet centralt element i mini-public-metoden er at blande alle

interessenter i offentligheden omkring temaet og derved give plads til, at flere stemmer på forskellige niveauer bliver hørt og hører hinanden. Her oplevede vi, at den store gruppe af deltagere fra forskellige positioner i samfundet, som også var anonyme for hinanden, muliggjorde en diskussion om magtforhold og problematikker i temaet. Særligt viste forskellen i deltagernes umiddelbare holdninger til brugen af robotter som anonymiseringsredskab i jobinterviewsituationer at afhænge af, hvilken social (magt)position de personligt befandt sig i i ansættelses-sammenhænge. Tre hovedfaktorer synes at spille ind på dette: 1) oplevelsen af diskrimination, 2) sikring af „det gode match“ mellem ansøger og ansætter og 3) ressourcer og arbejdstid. Disse vil vi nu gennemgå.

1. Diskrimination i rekruttering

Temaet diskrimination går igen ved samtlige deltagerborde i debatten og kommer særligt til udtryk på to forskellige måder. På den ene side italesættes dette tema af deltagere, som aktuelt oplever eller bekymrer sig om at blive diskrimineret på baggrund af deres køn, alder eller etniske herkomst. Hvor en ung, mandlig universitetsstuderende svarer på spørgsmålet om, hvorvidt han personligt bekymrer sig om at blive diskrimineret på jobmarkedet, med ordene, „nu er jeg jo hvid mand, ikke?“, reflekterer en kvindelig studerende ved samme bord således om emnet:

Selv om man tænker, at man er fordomsfri og sådan noget, så bliver man jo ubevidst påvirket af personens køn og etnicitet og alle de der ting. Så på den måde kan det [robotsetuppet] måske være en måde til at, i første runde, at give alle en fair chance, tænker jeg, før man udvælger [...] I stedet for at lægge det ansvar i hænderne på en eller to personer, som skal sidde og bedømme ansøgerne, så synes jeg måske, det giver mere mening at have en objektiv, fair chance til at starte med, før man så senere kommer ind med hele sin person og sine kvalifikationer osv.

Et andet sted i lokalet beretter en muslimsk kvinde, hvordan hun aktuelt oplever diskriminering mod etniske muslimer i ansættelses-sammenhænge, ligesom en moden kvinde fortæller om sin oplevelse af at blive fravalgt grundet sin alder og sit køn:

Vi snakker om muslimer, der skal ansættes ved et job, og der synes jeg, at der er meget diskrimination. Det er muligt, at det er nemmere for folk, der kommer fra andre lande a la New Zealand. [...] De lavede [på universitet] et eksperiment om kandidater, der har et dansklydende navn, og dem, der har et muslimsklydende navn. Alle andre ting fra deres cv var præcis de samme. Man kan sige, at de havde den samme baggrund osv. Resultatet viser så, at i Danmark var det meget nemmere at få et opkald fra en virksomhed, hvis du har et dansklydende navn. Jeg oplever, at jeg er for gammel til at få job. Altså, jeg bliver ikke ... Det er svært at være ...

Jeg kommer fra et job, som jeg har sagt op, fordi jeg flyttede. Men jeg bliver ikke indkaldt, og jeg tror, det er på grund min fødselsattest. Det, jeg har beskæftiget mig med, passer ikke sammen med min alder og mit køn. Så ja ...

Flere af de fremmødte deltagere arbejder i rekrutteringsbranchen, og de anerkender, at diskriminering er en del af den nuværende rekrutteringspraksis. Den optræder både i form af noget menneskeligt ubevidst, baseret på forudindtagede holdninger og menneskelige bias, og i andre tilfælde som noget utilsløret og åbenlyst. Flere deltagere fra rekrutteringsbranchen ser diskriminering som en „del af virkeligheden derude“ og som noget, det er svært at lave om på fra deres position. Dette kommer blandt andet til udtryk i en ordveksling mellem to deltagere fra rekrutteringsbranchen om virksomheders fravælgelse af kandidater baseret på etnicitet:

Mandlig deltager 1: Et eller andet sted kan man sige: Det er jo fint nok at blive anonymiseret, men vi kan jo ikke alle sammen være bonus pater, vel. Altså, forstå mig ret. [...] Fordi vi har jo også nogle kunder, undskyld mig, som er ejere eller ledere, og som siger: Han skal fandeme ikke, undskyld mig, han skal ikke ansætte Muhammed. Det vil han fandeme ikke i hans butik. Han vil ikke have Muhammed ind der ...

Kvindelig deltager 2: Og så skal han heller ikke gøre det.

Mandlig deltager 1: ... Og så skal han heller ikke det. Altså, undskyld mig, det er jo virkeligheden.

Lignende perspektiv gives ved et andet bord, hvor fravælgelsen af kandidater sker på baggrund af køn og alder:

Jeg er helt med på, at i din og i vores branche møder vi nogen gange folk, som siger: Det skal altså være en kvinde, og hun skal ikke være i den føde[dygtige alder] – men vi må bare ikke skrive det nogen steder (mandlig deltager).

Blandt deltagerne hersker der således enighed om, at diskriminering forekommer i rekrutteringsprocesser. Men hvor deltagergruppen, som oplever/frygter diskriminering, umiddelbart udtrykker en positiv ånd over for idéen om at afprøve anonymisering i ansættelsesprocesser, eventuelt via robotteknologi, for at prøve at ændre på disse forhold, er holdningen blandt deltagergruppen af rekrutteringsfolk generelt mere skeptisk. For virkeligheden i praksis er bare en anden – eller som en mandlig deltager fra rekrutteringsbranchen udtrykker det: „Filosofien bag idéen synes jeg rigtig, rigtig godt om: at man forsøger at give alle lige muligheder. Men jeg ville aldrig nogensinde selv ansætte en, inden jeg havde set personen alligevel.“ Denne holdning, som han langt fra er alene om, er tæt forbundet med deltagerens understregning af vigtigheden af at kunne sikre „det gode match“ i ansættelsesprocesser.

2. Sikring af det gode match

Ved at anonymisere jobkandidater via en robot som Telenoiden i det første møde mellem ansøger og ansætter påpeger adskillige deltagere, at man hermed frarøver begge parter en essentiel del af ansættelsesprocessen, nemlig det at kunne se hinanden an. Både i deltagergruppen, der arbejder med rekruttering, og blandt deltagerne, som ikke gør, bliver gensidig kemi mellem mennesker italesat som en altafgørende faktor for at kunne få et godt samarbejde op at køre på sigt:

Problemet er, i min verden har jeg svært ved at se, hvordan det der med mavefornemmelsen kommer med. Og jeg ved ikke, om 20 år er robotter sikkert langt mere avancerede, end vi overhovedet kan forestille os, men der jo netop det der med det gensidige match, [og om] mavefornemmelsen er den rigtige (mandlig deltager).

Men et af spørgsmålene var også, at vi skulle se på fordelene og ulemperne ved den her situation med brug af robotten. En af de store ulemper er, at man kommer til at sortere kemien fra. Måske sorterer man nogle bias fra, som er en god ting, men det dårlige er så, at man mister kemien. Og det er det, som bliver helt afgørende senere hen, om man overhovedet kan passe ind i jobbet (mandlig deltager).

Ved anonymisering via robotten bliver personlighederne mellem ansætter og ansøger gemt af vejen, i hvert fald for en stund, hvilket en yngre mandlig deltager påpeger som problematisk således:

Der ligger også en eller anden fremmedgjorthed i det. Hvis jeg søger job hos en virksomhed, hvis jeg sætter mig i den situation, og vedkommende, der ansætter mig – om det så er en leder eller et HR-udvalg eller en rekrutteringsvirksomhed, der foretager rekrutteringen – men at de ikke vil sætte ansigt på sig selv, så jeg skal sidde og tale i en eller anden mikrofon, og så hører de min stemme i et andet rum. Det virker også sådan et eller andet sted underligt, at de gerne vil afsætte tiden til at snakke med mig, men de vil ikke se mig. Det virker sådan lidt spøjst, i hvert fald hvis det er i forhold til en jobsamtale.

Imens kvinden i citatet ovenfor udtrykker, at der kan være fordele ved anonymiseringen for den svage part via robotten – „en mere fair chance“, som hun siger, rejser den mandlige deltager ovenfor en omvendt problematik, som går ud over det viste fremtidsskuespil i forhold til, at teknologien giver mulighed for at „magten“, det vil sige virksomheden, kan bruge teknologien til at gemme sig bagved.

3. Ressourcer og arbejdstid

Særligt rekrutteringsfolkene har svært ved at se nogen fordel i at anvende en robot som Telenoiden under afvikling af jobinterviews, fordi de ikke ser nogen gevinst herved. Tværtimod vil de i sådant fremtidsscenario ikke alene skulle investere i dyrt udstyr, de vil samtidig skulle give afkald på en del af deres nuværende autonomi (eller magt). Flere i gruppen fortæller, at de inden skuespillet havde forventet, at det var *ansætteren*, der „skulle være robotten“, ikke *ansøgeren*, som tilfældet var i robotskuespillet. Dette bliver tydeligt ved bord 2, hvor en kvindelig deltager fra rekrutteringsbranchen stiller sig yderst uforstående over for arrangementet:

Facilitator/forskningsmedlem: Så tanken er, at du møder en robot i stedet for den ansøger, som kommer til jobsamtalen, og så snakker I sammen igennem robotten for at gøre det anonymt. Og så er det, vi spørger: Er der nogle fordele eller nogle ulemper [ved et sådant setup], og er det noget, I tror kunne komme til at ske?

Kvindelig rekruttør: Skal man så sidde i hvert sit rum?

Facilitator/forskningsmedlem. Ja. Hvad tænker I om det?

Kvindelig rekruttør: Jeg tænker: Det giver ikke mening. Det er min holdning. [...] Så ville jeg da som forsker i stedet fokusere på at finde en løsning – altså fordi det her, det tror jeg rent markeds-mæssigt ikke vinder indpas. Men hvorimod kommer du derhen, hvor det er en rigtig robot, der interviewer kandidaten, og hvor jeg ikke skal sidde og bruge tid, så [...] Lige nu er det bare et fordyrende mellemlid, fordi vi skal til at investere i de her skærme og alt muligt, to rum, og jeg skal komme efter dig. Den dag robotten er der, som rent faktisk gør det [overtager dele af den tidskrævende proces], så bliver det interessant.

Som dette eksempel illustrerer, er det ikke et anonymiseringsværktøj til at sikre lige muligheder til gavn for „den svage ansøger“, som rekrutteringsfolkene generelt efterlyser. Derimod efterlyses en teknologisk løsning, som kan hjælpe *dem* med at procesoptimere deres arbejdsopgaver og medvirke til økonomisk tidsbesparelse. Her fremhæver flere særligt screeningsprocessen af ansøgninger, hvor de forventer, at robotter med kunstig intelligens på sigt vil kunne gøre det både hurtigere og bedre end dem selv. På denne baggrund udtrykker flere rekrutteringsfolk en skuffelse over roboteksperimentet, da de troede, at de skulle opleve en sådan ressourceoptimerende robot.

Opsamlende konklusion

Med et omdrejningspunkt omkring det at leve sammen i en verden transformeret af „tech“ rejser den politiske teoretiker Jamie Susskind argumentet om, at meget sættes i fare, når vi delegerer spørgsmål af politisk og samfundsmæssig betydning

til den lille gruppe, der tilfældigvis bliver bedt om at udvikle digitale teknologier på et givet tidspunkt. Han påpeger, at vi i stedet har brug for en intellektuel ramme, som kan hjælpe os med at tænke klart og kritisk om de politiske konsekvenser af de nye digitale innovationer (Susskind 2018:8). Det er i forlængelse af dette presserende spørgsmål, at nærværende artikel har haft sit fokus set ud fra antropologens ståsted og rolle som forsker. For er det nok som antropologer tålmodigt at vente på sidelinjen med at lave vores klassiske antropologiske undersøgelser af teknologier såsom sociale robotter, når de *er* udbredte og observerbare ude i verden, selv om vi allerede inden kan forudse store menneskelige og samfundsmæssige konsekvenser af de nye „foreign entanglements“?

Vi har i artiklen forsøgt at vise, hvordan vi i et tværfagligt samarbejde forsøger at arbejde, også antropologisk, med nye metodiske værktøjer til kvalitativ dataindsamling, distribuering af viden og etablering af et dialogrum for deliberativ debat mellem borgergrupper, forskere og policymakers for at intervenere og medvirke til aktiv stillingstagnation til samfundets teknologiske udvikling. Vores formål med at videreudvikle mini-public-begrebet fra et demokratisk princip til også at rumme en forskningsdimension som en etisk og effektiv måde til at få „de stille stemmer“ i samfundet frem i debatten, samtidig med at viden blev distribueret og givet tilbage i form af data til videre forskning, lykkedes med projektet som beskrevet.

Netop pointen med, at teknologi ofte modtages forskelligt, alt efter hvilket ståsted man har, eller hvilken (magt)position man befinder sig i og modtager teknologien på baggrund af, er et centralt omdrejningspunkt i forskningsprojektet INSOR. Eksponeringen af robotten i skuespillet var ikke tænkt som en „afsløring af en ny teknologi“, men derimod tænkt som en eksponeringsmetode til at skabe debat. Alligevel vidner deltageres reaktioner om, at det er vanskeligt at forudsige eller styre, hvordan fremtidsteknologier bliver brugt eller forstået, når de rammer samfundet. Og måske netop derfor lykkedes det med mini-public at generere en debat, hvor ny viden blev dissemineret ud til deltagerne – og således også spredt bredere ud i samfundet som helhed. At dette gør sig gældende, har vi efterfølgende set i en artikel i *Information* samt i deltagende organisationers nyhedsbreve, der med temaer om fremtidsteknologi i rekruttering og med udgangspunkt i mini-public-eventet har spredt budskabet og tankerne ud i deres netværk. Ved at distribuere viden og tanker fra aktuel forskning ud i samfundet har mini-public-eventet ligeledes åbnet op for nye samarbejder mellem Aarhus Kommune og Aarhus Universitet i et projekt mellem INSOR-forskergruppen og arbejdsformidlingen for jobafklaring og jobparathed. Mini-public-metoden har dermed opfyldt de ønskede formål med eksperimentet om at skabe et rum for deliberativ demokratisk debat, hvori meningsudvekslinger på tværs af samfundsgrupper

og -positioner får mulighed for at ytres og diskuteres i den samfundspolitisk debat. Her kan viden fra forskning frigives til et bredere publikum, alt imens nye data kan indsamles til videre antropologisk forskning i fremtidsscenerier i relationer mellem mennesker og teknologi.

Noter

1. Det metodiske eksperiment mini-public har fundet sted i samarbejde mellem to humanistiske robotforskningsprojekter på Aarhus Universitet: INSOR, Research Unit for Robophilosophy, og H2020-projektet REELER, Fremtidsteknologi, Kultur og Læring, DPU. Førsteforfatteren har arbejdet på tværs af de to projekter i metodeudviklingen. Artiklen tager afsæt i mini-public-data fra forskningsprojektet INSOR. INSOR har til formål at udvikle et nyt paradigme kaldet *Integrative Social Robotics* (ISR), der skal sikre ansvarlig produktudvikling, anvendelse og håndtering af sociale robotteknologier og er baseret på en systematisk integration af interdisciplinær forskning, der empirisk, konceptuelt og værditeoretisk udforsker menneskelig interaktion med sociale robotter. INSOR sker i et samarbejde mellem forskere fra 11 discipliner, filosofi, antropologi, psykologi, kognitiv science, business management, kommunikation og medievidenskab, konfliktstudier, datalogi og robotteknologi. INSOR er støttet af Carlsberg Fonden/Semper Ardens.
2. Androidrobotten Telenoid er udviklet i Japan af Hiroshi Ishiguro Laboratories (se Nørskov & Yamazaki 2018).
3. Vores eksperimentelle mini-public som kvalitativt metoderedskab er ikke baseret på randomiseret udvælgelse af borgere. I stedet er rekrutteringen af deltagere baseret på annoncering af eventet, hvor personer med personlig og/eller faglig interesse frivilligt har kunnet tilmelde sig. Endvidere har vi taget kontakt og udsendt invitationer til specifikke personer og steder, som vi vurderede ville have forskellig interesse i eventet og debattemaet.
4. En vellykket mini-public kræver grundig planlægning og god forberedelsestid. Fra formålet (temaet til debat) og datoen er fastlagt, til dørene åbnes, må følgende arbejdsstrin varetages:
 - a) Invitér eksterne talere til debatten, som er relevante for de perspektiver, man som arrangør ønsker at tydeliggøre.
 - b) Book et velegnet lokale til arrangementet (samt forplejning). Lokalet skal rumme a) plads til det ønskede antal deltagere placeret i grupper ved borde i klynger, b) det nødvendige tekniske udstyr og c) en følelse af at være på „hjemmebane“ for alle deltagere uanset baggrund, uddannelse, alder osv.
 - c) Rekrutter deltagere. For at gøre rekrutteringen mere overskuelig og koncentreret kan det være en idé at udarbejde en liste over aktører, (politiske) foreninger, arbejdspladser og offentlige instanser, hvor personer med formodet interesse i temaet kan opsøges med en invitation til arrangementet. For at reklamere for eventet til et bredere publikum designede vi en grafisk flyer, som blev hængt op på diverse offentlige opslagstavler, fx biblioteker, borgercenteret og uddannelsesinstitutioner, hvortil flyeren blev personligt uddelt til forskellige offentlige events. Desuden brugte vi de sociale medier til markedsføring af mini-public-eventet.
 - d) Udarbejd samtykkeerklæring, demografisk spørgeskema og liveafstemninger.
 - e) Klargøring på dagen: Deltagerborde opstilles i mindre klynger med en diktafon på hvert bord. Velkomstområde gøres klar med udskrevne samtykkeerklæringer, demografiske spørgeskemaer og klistermærker med en personlig kode til onlineafstemningen. Denne mini-public var et eftermiddagsarrangement a tre timers varighed (kl. 14-17 med efterfølgende invitation til reception i kulturcenterets café). De medvirkende bestod af 53 deltagere, fire eksterne oplægsholdere, syv medlemmer fra forskningsgruppen agerende ordstyrer, oplægsholder, etnografisk observatør, skuespiller i roboteksperimentet samt facilitatorer i debatrunderne. Placeret ved hvert bord har facilitatoren til opgave at sikre, at alle deltagere kommer til orde samt spørge ind til interessante tematikker, som opstår i debatten.

5. Hvert oplæg var tidssat til 10-15 minutter. Såfremt mini-public afvikles som et heldagsevent, kan oplæggenes varighed eventuelt forlænges.
6. Den teoretiske baggrund for kodningen af mini-public-empirien har taget afsæt i to skematiske modeller over „fairness perception“ hos ansøger og „decision-making style“ hos ansætter i ansættelsesprocesser, udarbejdet i workflowet Fair Proxies in Interviews.

Litteratur

Bessette, Joseph

1994 The Mild Voice of Reason. Deliberative Democracy and American National Government. Chicago: University of Chicago.

Bryman, Alan

2001 Social Research Methods. Oxford: Oxford University Press.

Chambers, Simone

2003 Deliberative Democratic Theory. Annual Review of Political Science 6:307-26.
DOI: 10.1146/annurev.polisci.6.121901.085538.

Clark, Brendon

2013 Generating Publics through Design Activity. In: W. Gunn, T. Otto & R.C. Smith (eds): Design Anthropology. Theory and Practice. Pp. 199-215. London: Bloomsbury Publishing.

Damholdt, Malene Flensborg, Christina Vestergaard & Johanna Seibt

2019 Testing for “Anthropomorphisation”. A Case for Mixed Methods in HRI. HRI methods. New York: Springer.

Dewey, John

1991 [1927] The Public and its Problems. Athens, OH: Swallow Press/Ohio University Press.

Dryzek, John & Simon Niemeyer

2010 Foundations and Frontiers of Deliberative Governance. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199562947.001.0001.

Elstub, Stephen

2010 Linking Micro Deliberative Democracy and Decision-Making. Trade-Offs between Theory and Practice in a Partisan Citizen Forum. Representation (46): 309-24. DOI: 10.1080/00344893.2010.499699.

Folger, Robert & Carmelo Turillo

1999 Theorizing as the Thickness of Thin Abstraction. The Academy of Management Review 24(4):742-58.

Ford, Martin

2016 Robotterne kommer. Om en fremtid uden arbejde. København: Gyldendal.

Fung, Archon

2003 Survey Article. Recipes for Public Spheres. Eight Institutional Design Choices and Their Consequences. Journal of Political Philosophy 11(3):228-367. DOI: 10.1111/1467-9760.00181.

Gastil, John

2000 By Popular Demand. Revitalizing Representative Democracy through Deliberative Elections. Berkeley: University of California.

- Gastil, John, Elizabeth Rosenzweig, Katherine Knobloch & David Brinker
2016 Does the Public Want Mini-Publics? Voter Responses to the Citizens' Initiative Review. *Communication and the Public* 1(2):174-92. DOI: 10.1177/2057047316648329.
- Goodin, Robert & John Dryzek.
2006 Deliberative Impacts. The Macro-Political Uptake of Mini-Publics. *Politics and Society*, 34 (2):219-244. DOI: 10.1177/0032329206288152.
- Grönlund, Kimmo, André Bächtiger & Maija Setälä
2014 Deliberative Mini-Publics. Involving Citizens in the Democratic Process. Colchester: ECPR Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/S1537592716002164>.
- Gunn, Wendy, Ton Otto & Rachel Charlotte Smith
2013 Design Anthropology. Theory and Practice. London & New York: Bloomsbury. DOI: 10.5040/9781474214698.ch-001.
- Habermas, Jürgen
1996 Three Normative Models of Democracy. In: S. Benhabib (ed.): *Democracy as Difference*. Pp. 21-31. Princeton: Princeton University Press.
- Halkier, Bente
2010 Fokusgrupper. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.): *Kvalitative metoder. En grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, Søren & Jakob Fredslund
2015 *Robotterne iblandt os*. Aarhus: Turbine.
- Hasse, Cathrine, Stine Trentemøller & Jessica Sorensen
2018 The Use of Ethnography to Identify and Address Ethical, Legal, and Societal (ELS) Issues. In: HRI 2018. Companion of the 2018 ACM/IEEE International Conference on Human-Robot Interaction. Pp. 393-94. New York: Association for Computing Machinery.
- Jeppesen, Lone S.
2017 Er sociale robotter maskiner eller kolleger? <https://www.djoefbladet.dk/artikler/2017/8/er-sociale-robotter-maskiner-eller-kolleger.aspx>. Læst 8.5.2019.
- Lippmann, Walter
1997 [1922] *Public Opinion*. New York: Free Press.
- Marres, Noortje
2005 Issues Spark a Public into Being. A Key but Often Forgotten Point of the Lippmann-Dewey Debate. In: B. Latour & P. Weibel (eds): *Making Things Public*. Pp. 208-17. Cambridge, MA: MIT Press.
- Microsoft Danmark
2019 *Kunstig intelligens i den offentlige sektor. 25 bud på fremtidens velfærdssamfund fra offentlige ledere*. https://mst.dk/media/173776/microsoft_rapport_raekkefoelge.pdf. Læst 12.5.2019.
- Nørskov, Sladjana, Malene Damholdt, John Ulhøi, Morten Jensen, Mia Mathiasen, Charles Ess & Johanna Seibt
Uden dato Fairness Perceptions in Job Interviews. Using a Teleoperated Robot as a Fair Proxy. Conference paper. Under udgivelse.

- Nørskov, Marco & Yamazaki, Ryuji
2018 Android Robotics and the Conceptualization of Human Beings. The Telenoid and the Japanese Concept of Nature. In: M. Coeckelberg, J. Loh, M. Funk, J. Seibt & M. Nørskov (eds): *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*. Vol. 311. *Envisioning Robots in Society. Power, Politics, and Public Space*. Amsterdam: IOS Press. DOI: 10.3233/978-1-61499-931-7-238.
- Parkinson, John
2006 *Deliberating in the Real World. Problems of Legitimacy in Deliberative Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Pink, Sarah & Juan Francisco Salazar
2017 *Anthropology and Futures. Setting the Agenda*. In: J.F. Salazar, S. Pink, A. Irving & J. Sjöberg (eds): *Anthropologies and Futures. Researching Emerging and Uncertain Worlds*. Pp. 3-22. London: Bloomsbury.
- Seibt, Johanna & Christina Vestergaard
2018 *Fair Proxy Communication. Using Social Robots to Modify the Mechanisms of Implicit Social Cognition*. *Research Ideas and Outcomes* 4:e31827. DOI: 10.3897/rio.4.e31827.
- Seibt, Johanna, Malene Flensburg Damholdt & Christina Vestergaard
2018 *Five Principles of Integrative Social Robotics. Envisioning Robots in Society. Power, Politics, and Public Space*. In: M. Coeckelberg, J. Loh, M. Funk, J. Seibt & M. Nørskov (eds): *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*. Vol. 311. *Proceedings of Robophilosophy 2018*. Amsterdam: IOS Press.
2020 *Integrative Social Robotics, Value-Driven Design, and Transdisciplinarity*. *Interaction Studies* 21(1):111-45.
- Smith, Rachel Charlotte, Kasper Tang Vangkilde, Mette Gislev Kjærsgaard, Ton Otto, Joachim Halse & Thomas Binder
2016 *Design Anthropological Futures*. London: Bloomsbury. DOI: 10.5040/9781474280617.
- Susskind, Jamie
2018 *Future Politics. Living Together in a World Transformed by Tech*. Oxford: Oxford University Press.
- Turkle, Sherry
2011 *Alone Together. Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Books.
- Warren, Mark & Hilary Pearse
2008 *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.

VÆRKTØJ TIL FÆLLESSKAB

SOPHIA FORCHHAMMER MORTENSEN

I de seneste to årtier er en bevægelse af såkaldte „makerspaces“ vundet frem mange steder i verden, især i USA og Europa (Maxigas 2014). Betegnelsen makerspace, herunder også „hackspace“ og „FabLab“ („Fabrication Laboratories“), bruges om kollektive værksteder, hvor folk kan mødes og deles om udstyr til alene eller i fællesskab at fremstille, ændre eller manipulere ting og teknologier (ibid.). Disse værksteder forbindes ofte med hightechteknologier som 3D-printere og lasercuttere, men kan også være steder, hvor mere lowtechpraksisser som cykelreparation og træarbejde finder sted. Foruden betegnelsen „making“ bliver de praksisser, der finder sted i disse værksteder, også kaldt hacking, DIY (gør-det-selv) og håndværk, og ofte bliver summen af disse steder og måder at omgås teknologi på omtalt som „makerbevægelsen“ (Dousay 2017). Bevægelsen har i de senere år tiltrukket opmærksomhed både fra populærlitteraturen og videnskabs- og teknologistudier, hvor den ofte beskrives som et politisk projekt, baseret på en ambition om at demokratisere produktionsteknologier og fremme græsrodsinnovation (Anderson 2012; Barba 2015; Dougherty 2012; Hatch 2013; Tanenbaum et al. 2013; Toombs et al. 2014). Litteraturen om makerbevægelsen bærer dog præg af, at den mangler den etnografiske tilgangs perspektiver og fokus på menneskers hverdag. I stedet for kun at spørge, hvad makerbevægelsen betyder på samfundsplan, må vi også spørge, hvad makerspaces betyder for de involverede, og hvad der er på spil i mødet mellem politisk bevægelse og levet liv. Her har antropologien potentialet til at undersøge, hvordan det opleves for brugerne af makerspaces at gå til og forandre ting og teknologier på deres egne vilkår, og hvordan det kreative arbejde indgår i et hverdagspolitisk projekt.

Med udgangspunkt i eget etnografisk materiale fra feltarbejde udført i et makerspace i Vancouver, Canada, vil jeg i denne artikel forsøge at nærme mig en sådan brugerorienteret forståelse. Artiklen vil belyse brug af og forestillinger om værktøj blandt brugere af værktøjsbiblioteket Vancouver Tool Library (VTL), hvor jeg

udførte feltarbejde i efteråret 2017. VTL er et lille kooperativ i East Vancouver, hvor medlemmer gennem køb af en andel i organisationen og betaling af et årligt gebyr får adgang til stedets udvalg af omkring 2000 stykker værktøj. Dette inkluderer hammere, save og boremaskiner, men også mere specialiseret værktøj. VTL er en nonprofitorganisation, der drives af frivillige og en enkelt deltidsansat bestyrer. Organisationens medlemmer ejer i fællesskab værktøjet, som de kan få adgang til gennem periodisk hjemlån. Feltarbejdet blev udført i forbindelse med mit speciale i antropologi i samarbejde med min specialepartner, Lea Møller Svendsen. Gennem tre måneder fungerede vi som frivillige i organisationen, observerede og deltog i workshops, arrangementer og bestyrelsesmøder og brugte adskillige timer uden for organisationens fire vægge i selskab med medlemmer og frivillige i VTL. I fællesskab med Svendsen udførte jeg derudover 19 semi-strukturerede interviews med medlemmer, frivillige, den ansatte bestyrer og andre personer med direkte eller indirekte forbindelse til VTL.

Jeg argumenterer i artiklen for, at værktøjet, der bliver lånt i VTL, fungerer som „teknologi“ for dets brugere på to forskellige måder. Det fungerer som fysisk teknologi, idet værktøjet hjælper brugeren til at udføre en konkret, fysisk opgave, der transformerer et objekt fra en tilstand til en anden. Her anvendes værktøjet som en forlængelse af brugerens krop til et specifikt fysisk formål. Værktøj fungerer imidlertid også som en social teknologi for brugerne af VTL, hvor aktiviteten at bygge og ændre ting med værktøjet fra VTL bidrager til et løbende arbejde, som medlemmer og frivillige udfører på sig selv. I min brug af begrebet teknologi vil jeg anvende Bryan Pfaffenbergers (2001, 2010) og Marcia-Anne Dobres (2010) forståelse, der ser teknologi og socialitet som uløseligt forbundne. Pfaffenberger argumenterer for, at menneskers anvendelse af redskaber til tekniske aktiviteter skaber mening i deres liv (Pfaffenberger 2001). Denne pointe bygger Dobres videre på og argumenterer for, at arbejdet med fysiske teknologier også kan være et arbejde om at forstå sig selv som et særligt menneske (Dobres 2010:48). Jeg argumenterer således for, at brugere af VTL gennem udførelse og omtale af forskellige byggepraksisser indgår i et arbejde med at forstå og skabe sig selv som mennesker med særlige præferencer, interesser og evner. Med afsæt i Pfaffenbergers (1992) teoretiske forståelse argumenterer jeg yderligere for, at det har en særlig betydning, at værktøjet og de praksisser, det motiverer, har forbindelse til makerspacet VTL. Makerspacet VTL opstår som et socialt rum, der har indflydelse på, hvilke aktiviteter og mere specifikt hvilken byggepraksis brugerne vurderer „bør“ udføres med værktøjet. Dette rum etableres særligt af de af brugerne, der er involveret i organisationens drift, og opretholdes gennem et løbende arbejde, som de udfører på sig selv og hinanden.



VTL's butikslokale.

Ideologiske værksteder

Vancouver Tool Library er, som navnet indikerer, et værktøjsbibliotek. Fænomenet er især udbredt i Nordamerika og særligt på vestkysten. Det første værktøjsbibliotek i USA blev grundlagt i Berkeley i Californien i 1979 og var dengang specifikt rettet mod resourcesvage borgere med det formål at give dem billig adgang til værktøj til at vedligeholde deres ofte forfaldne boliger (Söderholm 2016, 2018). Med sin oprettelse i 2011 var VTL det første værktøjsbibliotek i Canada, men

fænomenet har siden spredt sig til alle Canadas største byer (Toronto Tool Library 2017). Foruden at være et værktøjsbibliotek bliver VTL af dets medlemmer, frivillige og ansatte også omtalt som et makerspace. Til et internt event under mit feltarbejde blev jeg præsenteret for følgende definition af et makerspace:

Et fællesskabsorienteret initiativ, der søger at skabe lokale forbindelser, opbygge modstandsdygtighed og fremme bæredygtighed gennem ressourcodeling og opbygning af tekniske færdigheder.¹

Makerbevægelsen er blevet beskrevet som funderet på et ideal om, at „almindelige“ mennesker i højere grad bør have adgang til produktionsteknologier og til at lære at bruge dem (Anderson 2012). Makerspaces og hackspaces er fysiske værksteder, der kan facilitere denne særlige adgang. Selv om de to typer værksteder har mange ligheder, adskiller de sig på de aktiviteter, der finder sted. Den type aktivitet, der finder sted i hackspaces, tager typisk sit udgangspunkt i computere, IT og kodning, og en kerneværdi for hackspaces er „open source“-teknologi. Open source er en betegnelse, der bruges om software, der ikke kræver betaling fra brugeren, og som brugeren kan ændre og videredistribuerer (Coleman 2013). Hackspaces bygger således på en idé om, at alle skal have fri adgang til teknologi og software, uden at der skabes profit. For makerspaces gælder en lignende filosofi i relation til fysiske teknologier såsom værktøj og redskaber til at bygge, skabe og ændre objekter og ting. Makerspaces adskiller sig således fra hackspaces ved, at den aktivitet, stedet lægger op til, er mere kropslig end virtuel. Netop denne kropslige og praktiske omgang med materialer og værktøj vil jeg senere vende tilbage til, da den var af central betydning for mine samtalepartnere. I næste afsnit vil jeg præsentere eksempler på, hvem brugerne i VTL var, og hvordan de brugte det værktøj, de lånte i værktøjsbiblioteket.

Hvad bygges der i Vancouver Tool Library?

For at lære, hvem brugerne af VTL var, og hvordan de anvendte organisationens værktøj, brugte jeg under mit feltarbejde en del tid i VTL's fysiske lokale som frivillig. Her var min rolle at bemande det lille butikslokale, hjælpe medlemmer med at finde det værktøj, de skulle bruge, og registrere udlån og aflevering. På mine vagter havde jeg således mulighed for på en uformel måde at møde medlemmer af værktøjsbiblioteket og få et indblik i de projekter, de var i gang med. Det blev mig hurtigt klart, at brugere af VTL anvendte det værktøj, de lånte, på mange forskellige måder. Værktøjet blev både brugt til at bygge fælles køkkenhaver, til at opføre midlertidige lejre som et led i en protestbevægelse mod planlagte olieledninger på indfødt territorium og til at bygge specialfremstillede møbler til

eget hjem. Jeg mødte både erfarne værktøjsbrugere og folk med meget begrænset viden om værktøj og konstruktionsarbejde. Sidstnævnte mødte jeg primært til en workshopserie, som VTL afholdt, der gik under navnet „Introduktion til værktøj“. Her gav flere deltagere udtryk for, at de normalt ikke brugte værktøj i deres hverdag, men havde tilmeldt sig VTL i forsøget på at udføre mere praktisk arbejde. Jane, som jeg mødte til en workshop, fortalte, at hun var medlem af VTL, da hun gerne ville lave noget med sine hænder, nu hvor hun i kraft af sit arbejde i IT-branchen hver dag sad og kiggede ind i en computer. Sådant omtalte flere workshopdeltagere aktiviteterne at bygge og skabe, og evnen til at bruge værktøj blev uden undtagelse omtalt som værende en nyttig og vigtig evne at besidde, særligt i kraft af aktivitetens fysiske og praktiske karakter. Flere italesatte det at bruge værktøj som en vigtig livsfærdighed, fordi det var et stykke arbejde, der blev udført med kroppen, og derfor stod i modsætning til medlemmernes arbejde, hvor de fleste ligesom Jane sad foran en computer. En anden aktivitet, som byggearbejde blev sat i modsætning til, var forbrug. Dette opdagede jeg under et interview med medlemmet Yasuki, som jeg mødte på en af mine vagter. Yasuki var 38 år og havde en uddannelse i kommunikation og dokumentarfilm, men da jeg mødte ham, var han i gang med at uddanne sig til elektroingeniør. Yasuki var medlem af flere forskellige makerspaces rundtomkring i Vancouver, og da jeg besøgte ham i det østlige Vancouver for at interviewe ham, var det tydeligt at se denne interesse i at skabe og ændre ting afspejlet i hans hjem. Overalt hang eller stod der genstande, som han selv havde bygget eller ændret med værktøj fra blandt andet VTL. Begeistret viste han mig en cykel, han selv havde bygget. Stellet var viklet ind i en lyskæde med farverige lyspærer, og på baghjulet havde han installeret et musikanlæg, der var drevet af gamle computerbatterier. Han viste mig også et par skulderbeskyttere fra amerikansk fodbold, som han havde beklædt med lyserød pels. Det var helt tydeligt at se, at det at bygge og ændre ting for ham var en sjov og kreativ proces.

Jeg er vel interesseret i værktøj, fordi det er spændende og sjovt. Men på samme tid er jeg meget omhyggelig med ikke at blive en værktøjssamler. En, der samler på værktøj i modsætning til en bygger eller en skaber. [...] Jeg er mere interesseret i resultaterne og i at lære af den kreative proces, end jeg er interesseret i bare at eje mere og mere værktøj.

Yasuki sætter her ord på et gennemgående tema i måden, mine samtalepartnere omtalte værktøj. Flere understregede, at de i højere grad var interesserede i den handling, værktøjet muliggjorde, end de var interesserede i værktøjet selv. Et skilt, der hang over skranken i VTL, kommunikerede samme syn på værktøj med ordene: „Mennesker har ikke brug for en boremaskine, de har brug for et hul i

væggen.“ Sætningen hørte jeg gentagne gange anvendt under mit feltarbejde til at beskrive, at VTL var et eksempel på det, der blev kaldt „adgangsbaseret forbrug“. Her blev det ofte fremhævet, at værktøjets værdi ligger i den handling og det resultat, det muliggør, fremfor i værktøjet som objekt. I Yasukis tilfælde kom dette til udtryk i hans understregning af sin fascination af at skabe og producere fremfor „bare“ at akkumulere værktøj. Det er dog værd at bide mærke i, at det at være en „bygger“ eller „skaber“ var noget, han hele tiden måtte minde sig selv om. Dette gjorde han for ikke at blive en samler af værktøj, men først og fremmest være en bruger. At være et kreativt og handlende menneske, der skaber ting, var et ideal, som Yasuki forsøgte at efterleve, og ovenstående citat indikerer, at det var et konstant arbejde for ham at være og blive dette menneske.

Yasuki var en af de mere øvede værktøjsbrugere, jeg mødte under mit feltarbejde. Han var en del af en gruppe af brugerne af VTL, der altid havde gang i et byggeprojekt, og som besøgte VTL med en tydelig idé om, hvilket værktøj de skulle låne og til hvilket formål. Blandt disse brugere erfarede jeg, at der var visse typer projekter, som gik igen, når jeg spurgte, hvad de byggede med værktøjet. Det var fx omdannelsen af varevogne og skibscontainere til beboelige hjem. Peter, et 29-årigt medlem, der frekventerede værktøjsbiblioteket ofte i den periode, hvor jeg udførte feltarbejde i organisationen, fortalte mig, at dette var et udtryk for udbredelsen af det, han kaldte „Tiny Home“-tendensen og det fællesskab, der dannede sig omkring tendensen. Peter var selv en aktiv del af dette fællesskab og var i gang med at isolere en skibscontainer, da jeg mødte ham. Dette var første skridt mod på et tidspunkt at kunne flytte ud af sin dyre Vancouver-bolig og ind i et mindre og mere simpelt hjem. 27-årige Matt, som var formand for VTL's bestyrelse, var under mit feltarbejde i gang med et lignende projekt. Matt brugte værktøjet fra VTL til at omdanne en varevogn til bolig. Dette indebar isolering, træbelægning og bygning af seng og opbevaringsløsninger. Matt fortalte mig, at hans valg om at flytte ind i sin bil var et udtryk for et ønske om en tilværelse med færre ejendele og samtidig en måde at undgå at skulle betale en dyr husleje. Jackie var et tredje ungt medlem, der havde taget samme valg og for nylig havde opsagt sin bolig og i stedet købt en varevogn. Mødet med Jackie gjorde det tydeligt for mig, at værktøjet og byggeprocessen gjorde andet og mere for brugere af VTL end at hjælpe dem i det fysiske byggearbejde. En eftermiddag i september besøgte jeg Jackie i hendes fars baggård, hvor de sammen var i gang med at istandsætte hendes varevogn. Mens hendes far, Tom, brugte den bordsav, de netop havde lånt i VTL, fortalte Jackie om, hvad processen med at istandsætte og flytte ind i sin bil betød for hende.

At istandsætte den her varevogn føler jeg har været en eksistentiel proces. Undervejs er der opstået en masse uforudsete udfordringer, der har gjort processen

meget sværere, end den burde have været. Så det har ikke altid været nemt, men det har været det hele værd. Hele processen har lært mig en masse om mig selv. Jeg føler, det har gjort mig mere fri og uafhængig.

Jackie fortalte derudover, at hele processen havde styrket hendes forhold til sin far. Tom slukkede midlertidigt bordsaven og kiggede op fra sit omhyggelige arbejde med at skære planker af ahorntræ over i lige lange stykker. Med en tydelig stolthed i øjnene lyttede han til resten af vores samtale, hvor Jackie forklarede, at de prøvelser, de havde været igennem under byggeprocessen, havde bragt dem tættere sammen.



Indenfor i Jackies varevogn.

På trods af udfordringer og anstrengelser tillagde Jackie processen med at bygge sit varevognshjem stor værdi. Fra Jackies beskrivelse af deres arbejdsproces får man fornemmelsen af, at det netop var, fordi det var så udfordrende og anstrengende, at hun nu følte sig mere fri og uafhængig. Ligesom workshopdeltagerne tillagde Jackie altså værktøjet fra VTL og byggeprocesserne værdi, fordi arbejdet var fysisk udfordrende og gjorde hende i stand til at gøre noget praktisk med hænderne. Det, at processen kunne være hård og prøvende, var netop det, der udviklede hende som person. Antropolog Bryan Pfaffenberger pointerer sammen med sine medforfattere i bogen *Anthropological Perspectives on Technology* (2010), at genstande og redskaber kan være vigtige elementer for mennesker til

at skabe mening i deres liv. Brugen af genstande til teknologisk aktivitet er her central, og det er gennem denne brug, at mening skabes (Pfaffenberger 2010). Gennem brug af værktøj skabes altså mere, end det fysiske arbejde producerer. Overfører man dette til Jackies arbejde på sin varevogn, byggede hun således ikke kun materialitet i form af et mobilt hjem, men forstod også sig selv som i færd med at udvikle sig til et særligt menneske. At dømme fra ovenstående citat var det et menneske, der var i stand til at klare svære og uforudsigelige begivenheder. Udtalelserne fra Jane, Yasuki og Jackie er altså eksempler på, at værktøj og byggearbejde blev tilskrevet værdi i kraft af deres fysiske og praktiske natur. De oplevede, at det hårde og uforudsigelige element i byggearbejdet styrkede dem som personer, og det selvudviklende arbejde fremstår derfor i høj grad som et individuelt projekt. For Jackie var processen imidlertid også mættet med forestillinger om social samhørighed, idet hun nu følte sig styrket i sin relation til sin far. Alt i alt kultiverede byggearbejdet for de involverede parter forskellige forbundne aspekter og idealer: materielle processer, hvor objekter blev skabt eller omformet; praktiske færdigheder, som man skulle lære at mestre; sociale relationer, som blev forstærket gennem samarbejdet; selvudvikling i form af selvstændiggørelse og det at mestre komplicerede processer. I det følgende afsnit vil jeg vise, hvordan værktøjet fra VTL ikke blot er en social teknologi, der „virker“ i de nære relationer, men også forestilles at have en relation til samfundet.

Værktøj til modstandsdygtighed

24-årige Brooke, som var frivillig i VTL, var endnu et af de mennesker, jeg mødte gennem VTL, der var i gang med at omdanne et køretøj, i hendes tilfælde en bus, til et sted, hvor hun kunne bo. Hun arbejdede med at pakke gaveæsker for et kendt kosmetikmærke, spillede bas i et punkband og brugte ellers meget af sin fritid på at istandsætte sin bus. Under et interview forklarede hun, hvorfor hun mente, at det var vigtigt, at folk lærte at bruge værktøj.

Det er en følelse af at have udrettet noget, når man kan ordne noget selv, eller når man lærer noget nyt. Jeg synes, det er vigtigt at vide, at man er i stand til en bred vifte af ting. Det er derfor, jeg synes, det er vigtigt, at der findes et sted, hvor man kan lære i det mindste det her med at arbejde med værktøj og bygge ting. Der er bare så mange mennesker, der ikke gør det længere eller ikke gider. Men jeg synes, det er vigtigt at vide, at man har den evne, for man ved jo aldrig, hvad der kan ske [...] Hvis ikke man er i stand til at bygge, så er man afhængig af at kunne købe ting fra en butik som Ikea fx. Eller man er afhængig af andre mennesker, der kan ordne ting for en. Så hvis folk selv havde evnen til at bygge eller ordne ting, så ville de ikke være afhængige af andre.

Det at være i stand til at bygge og vide, hvordan man bruger værktøj, var for Brooke en vigtig færdighed. Hendes holdning til, hvorfor dette er vigtigt, afspejler en forestilling om at være i stand til selvstændigt at kunne handle i sit liv, hvis der skulle ske noget uventet. Denne måde at beskrive værktøj som noget, der kan sikre én imod det uforudsete, „hvis der skulle ske noget“, stødte jeg på flere gange under mit feltarbejde. Flere kaldte dette for modstandsdygtighed (*resilience* på engelsk). Første gang jeg hørte brugen af ordet modstandsdygtighed, var da Finn, bestyreren af VTL, brugte det til at beskrive, hvordan han forestillede sig, at værktøjet fra VTL påvirkede medlemmernes liv. Finn var 32 år, og ud over sin stilling som bestyrer af VTL var han også deltidsansat i en anden nonprofit-organisation i Vancouver og havde en kandidatgrad i bæredygtig udvikling. Da han forklarede modstandsdygtighed som en særlig måde at være selvstændig eller uafhængig på, spurgte jeg ind til, hvorvidt denne modstandsdygtighed skulle forstås som værende „imod noget“.

Det er nok imod, hvor hårde og dyre tingene nogle gange kan være. Det er det, at folk har evnerne til at fikse det, hvis noget går galt i deres liv, og det er, at disse evner er ret håndgribelige. For eksempel hvis min trappe går i stykker, så ved jeg, hvordan man ordner det. Jeg behøver ikke hyre nogen til at ordne det for mig.

Der er flere paralleller mellem Finns definition af ordet modstandsdygtighed og måden, Brooke taler om evnen til at bygge og bruge værktøj på. Det er en måde at blive uafhængig af andre på og for Brooke særligt en specifik kategori af andre. Brooke brugte den multinationale virksomhed Ikea som eksempel på den kategori af aktører, hun ønskede at være modstandsdygtig over for. En anden virksomhed, som mine samtalepartnere nævnte på tilsvarende vis, var the Home Depot. Home Depot er en stor amerikansk byggemarkedskæde, hvor man kan låne værktøj på dagsbasis, men også købe alt inden for boligforbedring. Home Depot var det mest hyppige svar, brugerne gav, når de skulle svare på, hvilke andre steder der tilbød en tilsvarende service som VTL's. Dog blev det altid fremhævet, at der var en væsentlig forskel på VTL og Home Depot, idet deres økonomiske strukturer er forskellige. Hvor VTL gav medlemmerne adgang til værktøj gennem lån, var det hos Home Depot særligt gennem salg. Et citat fra bestyrelsesmedlem Olivia viser tydeligt, hvad mange af mine samtalepartnere tænkte om steder som Home Depot. Olivia var 31 år gammel, i gang med en kandidat i kommunikation og havde været medlem af VTL, siden det åbnede i 2011. Under et interview kom vi ind på begrebet modstandsdygtighed. Olivia definerede begrebet på følgende måde: „Modstandsdygtighed er ikke at skulle være afhængig af steder som Home Depot.“ Olivia forklarede også, at det for hende var en af VTL's vigtigste opgaver at minde folk om, at der eksisterede alternativer til steder som Home Depot. Eller som hun

sagde: „Ethvert alternativ til det kapitalistiske system, som vi er nødt til at leve i.“ Ifølge Olivia kunne man løsrive sig fra det kapitalistiske system, som Home Depot er et eksempel på, ved at engagere sig i VTL og i stedet få adgang til værktøj på helt andre vilkår. Brookes og Olivias udtalelser er eksempler på, hvordan mange af de mennesker, jeg mødte i VTL så organisationen som et tilbud, der kunne gøre én mere uafhængig af en særlig gruppe store virksomheder. VTL blev sat i modsætning til disse virksomheder, og dette blev begrundet med deres økonomiske struktur. Bestyrelsesformand Matt forklarede det således:

I modsætning til andre virksomheder er vores primære mål [med at drive VTL] ikke at skabe profit eller vækst. For os ligger værdien i noget mindre håndgribeligt. Det handler om fællesskabet. Det handler om at bygge noget, der ikke nødvendigvis kun er finansielt. [...] Der er en forskel i ideologi, i vores værdisystem.

For brugere af VTL og særligt de frivillige og den ansatte bestyrer var VTL et økonomisk og politisk alternativ. Denne forståelse af organisationen VTL's formål og drift som „anderledes“, fordi det var fællesskabsorienteret, var ikke alene tydelig i brugernes forståelse af de pengetransaktioner, der foregik i VTL, men kunne også identificeres i måden, de omtalte deres egen og andre medlemmers byggepraksis på. At værktøjet og byggearbejdet i VTL var tæt forbundet med forestillinger om økonomiske og politiske strukturer i samfundet, vil en historie, Finn fortalte mig, fungere som eksempel på:

I det sidste hus, jeg boede i, havde jeg nogle naboer, der havde hyret en fyr til at bygge et skur for dem. Det var et ret stort skur, og det tog fyren nogle dage, så jeg så ham hver dag, og vi endte med at falde i snak. På et tidspunkt spurgte han, hvad jeg arbejdede med, og jeg fortalte ham, at jeg drev et værktøjsbibliotek. Lige så snart jeg fortalte ham det, åbnede han op. Han fortalte mig, at han havde været hjemløs og afhængig af heroin, og at der i den tid var et værktøjsbibliotek i det område, hvor han holdt til. Han brugte værktøjet til at starte sin egen renoveringsforretning, bare et lille skridt ad gangen. Og det voksede, og på et tidspunkt fik han råd til at købe en varevogn, begyndte at få flere og flere ordrer og blev mindre hjemløs. Dybest set, sagde han, var det takket være initiativer som Vancouver Tool Library, at han havde kunnet vende sit liv om på den måde. Og jeg blev bare så ... Jeg græd. Ikke foran ham, men ... I ved. Det kan virkelig ændre folks liv. Det tror jeg virkelig på, at det kan. Og det bringer mennesker sammen. Man kan skabe fællesskaber gennem det.

Der er flere interessante pointer at tage med fra denne beskrivelse. Gennem værktøjsbiblioteket og entreprenørskabet arbejder håndværkeren fra Finns fortælling sig ud af et misbrug og ind i en tilværelse som erhvervsdrivende. For Finn er han et eksempel på „den lille mand mod systemet“, der på trods af dårlige forudsætninger arbejder sig op fra bunden og herigennem bliver præmieeksemplet på

VTL. Entreprenørskabet hænger her tæt sammen med en stærk social bevidsthed. Dette var for Finn et eksempel på, hvordan medlemskab af et værktøjsbibliotek kunne gøre borgere mere uafhængige af og modstandsdygtige over for livets og samfundets hårde og uretfærdige vilkår. Dette var den samme forståelse af begrebet modstandsdygtighed, som Jackie gav udtryk for, da hun havde lært at anvende værktøj. Flere af mine samtalepartnere italesatte samme forestilling. Følelsen af at være i stand til at kunne reagere i uventede situationer og ikke være afhængig af ydelser og varer, der koster penge, blev af mine samtalepartnere også kaldt „empowerment“, uafhængighed eller selvstændighed. Idealet om at være et uafhængigt og modstandsdygtigt menneske sameksisterede ofte med et ideal om at leve sparsomt, om ikke at akkumulere for mange forbrugsgenstande og at gøre en dyd ud af nødvendighed. Sociolog Phillip Vannini og journalist Jonathan Taggart (2015) beskriver dette som „Thoreau-effekten“. Den amerikanske forfatter Henry David Thoreau, som levede i første halvdel af 1800-tallet, er stadig i dag frontfigur for en spartansk livsstil, der i særdeleshed er udbredt i USA og Canada. I Vannini og Taggarts studie af canadiere, der lever „off-grid“, det vil sige uden for strøm- og vandnettet, kalder de Thoreau for den mest kendte „off-gridder“ i verdenshistorien (Vannini & Taggart 2015:96-98). Thoreau beskriver i sin bog *Walden* (1951 [1854]), hvordan han tilbragte to år af sit liv i en lille hytte i Massachusetts' skove og levede uden storbyens bekvemmeligheder. I stedet for at beskrive denne tid som besværlig og ubehagelig betoner han nydelsen i at leve en enkel livsstil.

Skal vi for evigt overlade tømreren konstruktionens nydelse? [...] I hele mit liv har jeg aldrig mødt en mand så optaget af så enkel og naturlig en beskæftigelse som det at bygge sit eget hus. Vi tilhører fællesskabet. Det er ikke skrædderen alene, der er den niende del af en mand; det er lige så meget præsten, sælgeren og landmanden. Hvor skal denne arbejdsdeling stoppe? Og hvilket formål skal den i sidste ende tjene? Andre må uden tvivl gerne tænke for mig, men jeg ønsker ikke, at de skal gøre det i en sådan grad, at jeg ikke kan tænke for mig selv (Thoreau 1951:61; egen oversættelse).

I dette citat sætter Thoreau ord på idealet om det autonome, uafhængige individ, der er selvforsynende fremfor at være afhængig af og en del af samfundets arbejdsdeling. Inddragelsen af Thoreau er et forsøg på at belyse, hvilke forestillinger om samfundet og menneskets placering i det som flere af mine samtalepartnere var guidet af i deres brug af værktøj. At være fuldstændig selvforsynende var ikke et ideal, nogle af mine samtalepartnere efterstræbte, men Thoreaus tanke om at være uafhængig og selvforsynende har meget til fælles med idealet om modstandsdygtighed, som jeg hørte så ofte under mit feltarbejde. Det var en forestilling om, at mennesker i højere grad selv bør producere fremfor at være afhængige af an-

dre. På denne måde blev værktøjet en del af brugernes ønske om at løsrive sig fra denne afhængighed. I antropolog Marcia-Anne Dobres' (2010) terminologi var værktøjet altså en teknologi, der gjorde mere end fysisk at transformere den materielle verden fra en tilstand til en anden. Når værktøjet blev brugt til særlige formål, fremstod det hermed som en social teknologi, der kunne gøre brugerne selvstændige og uafhængige. I makerspacebevægelsen var der dog forskel på, hvem man søgte uafhængighed fra, og hvem man gerne ville være afhængig af og indgå i et fællesskab med. I Jackies og Finns fortællinger blev byggeprocesser således ofte forbundet med fællesskab og social samhørighed. Jackie var glad for den forbundethed, hun havde opbygget med sin far i arbejdet med at bygge sin varevogn, ligesom håndværkeren fra Finns fortælling var afhængig af værktøjsbibliotekets hjælpende hånd, hvorfor Finn derfor så afhængigheden som noget positivt og frisættende. I modsætning hertil var gruppen af aktører, man ønskede uafhængighed fra, ofte mere diffuse størrelser som „andre mennesker“, „samfundet“ og „kapitalismen“, men tog også lejlighedsvis fysisk form af virksomheder som Ikea og Home Depot. På tværs af brugernes opfattelser af værktøj, byggearbejde og deres engagement i VTL kan identificeres sammenfaldende politiske projekter, der baseres på idealer om et selvstændigt individ styrket af fællesskabet og modstanden over for store virksomheder.



Medlemmer og frivillige i VTL optaget af et fælles byggeprojekt.

Fra nødvendig til privilegeret brug af værktøj

De eksempler på makers, som jeg har præsenteret i denne artikel, har det til fælles, at de alle gør sig forestillinger om forholdet mellem værktøjet og den måde, det bruges på. Jeg har vist, hvordan værktøjet fra VTL var en teknologi, de oplevede gjorde dem til handlende og modstandsdygtige mennesker. Værktøjet i VTL er ikke blot neutrale materielle genstande, de er spundet op i nogle særlige sociale og politiske idealer. Værktøjet, som brugerne lånte i VTL, blev forbundet med idealer om at være et særligt handlende og producerende menneske, om social forbundethed og politisk modstandskraft. På denne måde indgår værktøjet i sociale praksisser, der ikke blot producerer funktionelle og æstetiske objekter, men også skaber selverkendelse og sociale relationer. Ved at bruge værktøj til at fremstille og ændre fysiske objekter fik deltagere i VTL mulighed for samtidig at skabe og forstå sig selv som særlige mennesker i overensstemmelse med nogle idealer, som lå ud over selve processerne, de indgik i. For Jackie handlede byggeprocessen lige så meget om at blive en person, der kunne udholde hårdt arbejde og uforudsete udfordringer, som den handlede om at istandsætte en varevogn. På tilsvarende vis gjaldt det for Yasuki, at hans brug af værktøj handlede om at forstå sig selv som et kreativt og producerende menneske, og for både Brooke og Finn kunne værktøjet gøre dets brugere modstandsdygtige. Jeg vil dog yderligere argumentere for, at værktøj og byggearbejde blev opfattet på denne særlige måde, fordi det var forbundet med makerspacet VTL. Som jeg har vist, blev VTL af flere opfattet som værende et alternativt rum i kraft af måden, som organisationen tilbyder brugerne adgang til teknologi på. Jeg har også vist, at denne opfattelse havde indflydelse på, hvordan brugerne forstod værktøjet, de brugte. At værktøjet i VTL blev opfattet som særligt, indebar imidlertid også, at der for nogle af brugerne fulgte bestemte forventninger med til, hvordan man „burde“ bruge det. Det var særligt blandt de af brugerne, der var involveret i organisationens drift, at disse forventninger eksisterede. Herunder vil jeg vise, hvordan dette gjorde sig gældende, gennem en episode genkaldt af bestyreren Finn.

Eftersom Finn var bestyrer og eneste ansatte i VTL, var det ikke overraskende, at han var den, der gjorde sig flest overvejelser over, hvad VTL skulle være for et sted. Finn var det medlem af organisationen, som jeg under mit feltarbejde tilbragte mest tid sammen med. I løbet af de mange timer, vi tilbragte sammen, blev det tydeligt, at der for Finn var „rigtige“ og „forkerte“ måder at anvende værktøjet fra VTL på. Dette handlede ikke om den teknisk korrekte anvendelse, men syntes i højere grad at være et moralsk spørgsmål. Flere andre i organisationen beskrev ligeledes uskrevne regler for, hvordan man burde bruge værktøjsbibliotekets servicier og værktøj. De opererede med en modsætning mellem „privilegeret“, som betegnede ikke-ønskværdig brug af værktøjet, og „nødvendighed“

og „tilgængelighed“, som lå i den anden ende af skalaen. På den måde kom ord om brugen til at betegne de mennesker, som brugte værktøjet, og deres økonomiske vilkår. Finn gav flere gange udtryk for, at han var ærgerlig over, at organisationen ikke kunne styre, hvad medlemmerne brugte værktøjet til. Under en vagt fortalte han en historie om et medlem, der en dag var kommet ind i VTL for at låne en del værktøj. Efter vanlig skik havde Finn spurgt ind til, hvad hun byggede. Medlemmet havde fortalt, at hun var i gang med at åbne en butik i Chinatown og derfor udførte nogle istandsættelser, som hun skulle bruge værktøj til. „Jeg ved ikke, om I er bekendt med, hvad der sker i Chinatown?“ spurgte han Svendsen og mig, og da vi rystede på hovedet, tilføjede han: „Chinatown har ændret sig drastisk. Det er gentrificering.“ Gentrificering foregik overalt i Vancouver, forklarede han, men Chinatown var et særligt stærkt eksempel. Ejendomspriserne var steget gevaldigt, og folk var blevet presset ud af deres hjem. Finn fortalte, at prisstigningen hang sammen med, at området var blevet mere og mere attraktivt for en ny gruppe af mere velhavende mennesker. Butikken, som medlemmet var i gang med at sætte i stand, var en smart genbrugsforretning, og ifølge Finn bidrog netop denne slags virksomheder til den negative udvikling, han så i Chinatown. Finn fortalte, at han syntes, det var ærgerligt, at medlemmet anvendte VTL's værktøj til at bidrage til gentrificeringen af Chinatown, og tilføjede: „Hvis hun tror, at hun bygger fællesskab, så tror hun galt.“ Det var tydeligt, at medlemmet efter Finns mening havde anvendt VTL's værktøj helt forkert.

Episoden, som Finn her gengav, er et eksempel på, hvordan brugen af værktøj i VTL, hvis ikke forsøges, så ønskes reguleret. Modsat personen i Finns tidligere eksempel, den forhenværende stofmisbruger, faldt det kvindelige medlem i denne fortælling klart i den privilegerede ende af skalaen mellem nødvendig og privilegeret brug af værktøj. At hun ikke „byggede fællesskab“, som ellers var så central en del af organisationens mandat for Finn, syntes at være udslagsgivende i denne sammenhæng. Det forhold, at der eksisterede en forestilling om, hvordan og til hvilke formål værktøjet „burde“ bruges af medlemmerne, vil jeg i det følgende bruge Pfaffenbergers forståelse af „teknologisk rekonstituering“ til at belyse.

Konstruktionen af modstandsobjekter

I artiklen „Technological Dramas“ (1992) beskæftiger Pfaffenberger sig med teknologiers politiske dimension. Her argumenterer han for, at man i teknologiske objekters og innovationers design ofte kan læse de politiske systemer, de er skabt i (op.cit.283). Pfaffenberger ser ikke teknologi som en voldelig kraft, der af politiske regimer påtvinges samfund og individer, men i højere grad som en kraft legitimeret af symbolske diskurser som ritualer og myter (op.cit.284). Gennem

disse etableres bredt accepterede forestillinger om, hvordan og til hvilke formål objekter og teknologier bør anvendes, forestillinger, som kan være med til at regulere objekters brug. Pfaffenberger omtaler dette som teknologiske objekters „politiske intention“ (op.cit.294). Blot fordi objekter har en politisk intention, er det dog ikke givet, at de bliver anvendt i overensstemmelse med den. Den brug eller handling, som et objekt motiverer til, er altid til social forhandling og kan i en vis udstrækning fortolkes frit af de mennesker, der anvender den (op.cit.284).

I denne forbindelse vil jeg fremhæve de processer, som Pfaffenberger betegner som „teknologisk rekonstituering“. Nogle gange sker det, at grupper af mennesker aktivt forsøger at gentænke teknologier og teknologisk produktion af objekter. Dette er ofte motiveret af, hvad de selv ser som en revolutionær ideologi (op.cit.304). Gennem denne alternative brug af teknologier skaber aktørerne det, som Pfaffenberger kalder „modstandsobjekter“, der opleves at legemliggøre egenskaber, der kan ophæve eller omvende det dominerende systems politiske implikationer (op.cit.286). Et eksempel her kunne være hackerens computer, der anvendes til et andet formål, end den oprindeligt var tiltænkt. Gennem denne nye brug af teknologien vender hackere hermed den politiske magt på hovedet. På tilsvarende vis, vil jeg foreslå, kan man forstå brugernes oplevelse af VTL, det værktøj, de låner, og de objekter, der bygges. Den adgang til værktøj, som VTL faciliterer, skaber en oplevelse af, at mennesker, der måske normalt ikke ville anvende værktøj, nu pludselig har mulighed for det. Det ser vi særligt i workshop-deltageren Janes fremhævelse af, at VTL har givet hende mulighed for at lære at bruge værktøj, og i Finns fortælling om den tidligere stofmisbruger, der gennem et værktøjsbibliotek fik mulighed for social mobilitet. Brugere af VTL italesætter desuden, at værktøjet har potentialet til at gøre dem mere uafhængige, modstandsdygtige og i højere grad socialt forbundne til andre mennesker.

I Pfaffenbergers terminologi står dette i modsætning til det dominerende systems politiske implikationer, da flere brugere italesætter „hvor hård og dyr verden kan være“, og hvordan „almindelige virksomheder“ bare er ude på at skabe profit og vækst af værktøjsbrugere. Værktøjet, der lånes i VTL, kan altså siges at opstå som et modstandsobjekt med potentiale til at ophæve dominerende politiske strukturer, når det anvendes af brugerne. På samme måde opleves flere af de objekter, som brugerne bygger på med værktøjet fra VTL, også at repræsentere et alternativ til eller en modstand mod det omgivende samfund. Det er eksempelvis værd at bemærke, at varevognshjemmet og dets mange afskygninger var et populært byggeprojekt for flere brugere i VTL. At bo i sin bil blev omtalt som en måde at undgå en dyr husleje på og at leve uden for mange unødvendige forbrugsgenstande. Her blev en tilstand, som i Nordamerika ellers typisk er forbundet med borgere med få ressourcer, blandt brugere i VTL til et mål, man ar-

bejdede sig hen imod. Målet var en nøjsom og fri tilværelse, og det var ikke et valg truffet af nødvendighed, men som en kommentar om samfundet. De objekter, der bygges af brugerne i VTL, kan altså anskues som det, Pfaffenberger kalder modstandsobjekter, ligesom værktøjet i sig selv kan det. Det, at VTL opleves at gøre værktøj mere tilgængeligt, etablerer organisationen som et forsøg på teknologisk rekonstituering forstået på den måde, at det er et forsøg på at redefinere brugen og forståelsen af en eksisterende teknologi. Hvor værktøj „uden for“ VTL bliver fremhævet som værende en teknologi, der er utilgængelig, dyr og forbeholdt en særlig demografisk (og magtfuld) gruppe, bliver værktøjet i VTL forstået som værende særligt socialt og tilgængeligt for alle. Det, at brugerne har adgang til værktøj gennem et lokalt fællesskab, hvor værktøjet lånes fremfor at blive købt, synes at ændre, hvordan det opfattes som teknologi. Brugerne oplever, at værktøjets politiske intention udviskes, og at de kan indgå i interaktion med det på nye måder, hvor det bliver en del af et hverdagspolitisk arbejde om at kultivere et særligt menneskesyn, et stærkt fællesskab og en politisk modstand. Interessant er det dog, at brugerne i VTL synes at knytte nye politiske intentioner til værktøjet, der lånes i VTL. Hvor det, der før regulerede værktøjets brug, var dyre priser og forestillinger om, hvem der kunne bruge værktøj, var det nu fællesskabet VTL, der kunne regulere brugernes anvendelse af værktøjet. Det ser vi særligt i bestyreren Finns omtale af „rigtige“ og „forkerte“ måder at bruge værktøjet på. Det, at brugerne har adgang til værktøjet gennem fællesskabet VTL, har betydning for, hvordan det opfattes og bruges. Makerspacet VTL opstår herigennem som et diskursivt socialt rum, hvor særlige teknologiske handlinger er accepterede, og andre ikke er. Gennem løbende arbejde, som brugere af VTL udfører på sig selv og hinanden om at italesætte og anvende værktøj på en særlig „rigtig“ måde, skabes og opretholdes dette rum.

Konklusion

I Vancouver Tool Library låner brugerne værktøj, som de anvender på et væld af forskellige måder. Min undersøgelse viser imidlertid, at flere brugere havde mere til fælles end et ønske om adgang til værktøj. Særlige forestillinger om værktøj og dets brug gik igen blandt dem. Dette var forestillinger om, at arbejdet med værktøj fra VTL var en handling, der havde potentiale til at gøre brugeren til et aktivt, handlende og modstandsdygtigt menneske. Jeg har vist, at brugerne af VTL gennem anvendelse af værktøj skabte mening i deres liv, og at værktøjet, de lånte i VTL, dermed fremstår som en social teknologi, der både skaber selverkendelse og sociale relationer. Brugen af værktøj var mættet af betydning, der lå uden for de fysiske teknologiske processer, der fandt sted. I VTL's tilfælde var

det særligt forestillinger om at være et økonomisk alternativ og et modstandsdygtigt fællesskab, der påvirkede den måde, brugerne forstod værktøjet på. Gennem disse forestillinger opstod VTL som et socialt, politisk og moralsk rum, der blev skabt og opretholdt af brugernes italesættelser og praksis. Artiklen er dog ikke en entydig fortælling om, at VTL indgik i alle brugernes liv på samme måde og bidrog til at gøre dem mere uafhængige af store virksomheder og forbundne med fællesskabet. Min empiri viser også, at værktøjet i VTL blev anvendt til formål, der ikke nødvendigvis var motiveret af politiske ambitioner om at udgøre en modstand til det omgivende samfund, men at det særligt var i situationer, hvor forskellige opfattelser af „rigtig“ og „forkert“ brug af makerspaces mødtes, at der var noget på spil for de involverede. Artiklen er dermed et bidrag til og en nuancering af litteraturen om makerspaces samt et forsøg på at skabe en forståelse af, hvilke sociale og politiske fællesskaber der opstår i kølvandet på det, der kaldes makerbevægelsen.

Noter

1. Alle citater på dansk er af egen oversættelse.

Litteratur

- Anderson, Chris
2012 Makers. The New Industrial Revolution. New York: Crown Business.
- Barba, Evan
2015 Three Reasons Why the Future Is in the Making. *Science, Technology & Human Values* 40(4):638-50.
- Coleman, E. Gabriella
2013 Coding Freedom. The Ethics and Aesthetics of Hacking. Princeton: Princeton University Press.
- Dobres, Marcia-Anne
2010 Meaning in the Making. Agency and the Social Embodiment of Technology and Art. In: M.B. Schiffer (ed.): *Anthropological Perspectives on Technology*. Pp. 47-76. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Dougherty, Dale
2012 The Maker Movement. *Innovations* 7(3):11-14.
- Dousay, Tonia A.
2017 Defining and Differentiating the Makerspace. *Educational Technology* 57(2):69-74.
- Hatch, Mark
2013 The Maker Movement Manifesto. Rules for Innovation in the New World of Crafters, Hackers, and Tinkerers. New York: McGraw Hill Professional.

- Maxigas, Peter
 2014 Hacklabs and Hackerspaces. Tracing Two genealogies. In: J. Söderberg & P. Maxigas (ed.): Book of Peer Production. Pp. 48-58. Aarhus: NSU Press.
- Pfaffenberger, Bryan
 1992 Technological Dramas. *Science, Technology and Human Values* 17(3):282-312.
 2001 Anthropology of Technology. In: N.J. Smelsner & P.B. Baltes (eds): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Pp. 15515-21.
 2010 Symbols Do Not Create Meanings. Activities Do. Or Why Symbolic Anthropology Needs the Anthropology of Technology. In: M.B. Schiffer (ed.): *Anthropological Perspectives on Technology*. Pp. 77-86. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Söderholm, Jonas
 2016 Borrowing Tools from the Public Library. *Journal of Documentation* 72(1):140-55.
 2018 Tool Lending Librarianship. *Journal of Librarianship and Information Science* 50(4):374-85.
- Tanenbaum, Joshua, Amanda Williams, Audrey Desjardins & Karen Tanenbaum
 2013 Democratizing Technology. Pleasure, Utility and Expressiveness in DIY and Maker Practice. CHI'13: Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems:2603-12.
- Thoreau, Henry David.
 1951 [1854] *Walden*. New York: Norton.
- Toombs, Austin, Shaowen Bardzell & Jeffrey Bardzell
 2014 Becoming Makers. Hackerspace Member Habits, Values, and Identities. In: J. Söderberg & P. Maxigas (eds): Book of Peer Production. Pp. 36-45. Aarhus: NSU Press.
- Toronto Tool Library
 2017 Tool Libraries. Spirit of a Global Movement. <https://torontotoollibrary.com/tool-libraries-spirit-of-a-global-movement>. Læst 24.1.2019.
- Vannini, Phillip & Jonathan Taggart
 2015 *Off the Grid. Re-Assembling Domestic Life*. New York: Routledge.

INKLUSION I DET DIGITALE FÆLLESSKAB

Hacking af open source-software og progressiv politik i New York City

MADS SKOVGAARD OG SØREN ELIAS BENDIXEN

Søren: Hvad betyder det at hacke noget? Er det et begreb, alle teknologifolk bruger, eller bruges det kun af aktivister?

David: Hacking er et bredt begreb ...

Søren: Hvordan bruger du det?

David: Hacking indebærer at bygge noget ... Eller at tage noget, der allerede eksisterer, og så bare omdanne det til noget andet. Noget bedre.

Vi sidder på en café med David, der er en af stifterne af det politisk motiverede hackerfællesskab The Political Hack Night (Den Politiske Hack Night). Caféen ligger et par gader væk fra de Manhattan-lokaler, der danner de fysiske rammer for fællesskabets arrangementer. Selv om ovenstående uddrag handler om hacking, bruger David en stor del af interviewet på at fortælle om sine frustrationer; frustrationer over den drejning, den politiske situation har taget i USA, efter at Donald J. Trump blev valgt til præsident i 2016, og frustrationer over, at mange af de mennesker, David omgås i sin dagligdag, ikke forstår alvoren af situationen. David omgiver sig primært med teknologifolk, men de har, som han beskriver i interviewet, „ingen anelse om, hvad der foregår [i politik]“.

Denne artikel tager udgangspunkt i et tre måneder langt feltarbejde, hvor vi blev en del af fællesskabet omkring Den Politiske Hack Night. Det indebar foruden socialt samvær i weekender og på hverdagsaftener faste møder hver anden tirsdag, hvor omdrejningspunktet var hacking af software samt en lang række progressive politiske arrangementer. Ved disse arrangementer blev der diskuteret politik og visioner for det fremtidige amerikanske samfund. Formålet med artiklen er at undersøge, hvad der sker i skæringspunktet af vores informanternes hacking af open source-software og deres progressive politiske projekt. Vi vil vise, hvordan flere umiddelbare modsætningsforhold forenes i dette skæringspunkt, og artiklens overordnede problemstilling lyder dermed således: Hvordan kan man forstå hacking ved Den Politiske Hack Night set i lyset af deltagernes ambiva-

lente politiske position, der placerer dem i et spændingsfelt mellem partipolitiske forsøg på at vinde embedspositioner i det etablerede politiske system samt idealer om at skabe drastisk forandring i det samme politiske system?

For at undersøge dette spørgsmål tager vi udgangspunkt i det, Adrian MacKenzie og Simon Monk kalder „adskilte former for kontrol“, der beskriver de måder, hvorpå hackerfællesskaber organiseres (MacKenzie & Monk 2004: 103). Artiklen beskæftiger sig dermed ikke direkte med det, MacKenzie og Monk kalder „hands-on-arbejde“, som er det konkrete kodearbejde, men har fokus på de idealer, der artikuleres i forbindelse med Den Politiske Hack Night, der danner den organisatoriske ramme for begivenhederne.

Problemstillingen undersøges i tre trin. Hackerfællesskaber er et globalt udbredt fænomen, og derfor placerer vi først fænomenet i en bredere kontekst af globale hackerfællesskaber for bedre at kunne forstå det specifikke fællesskab ved den Politiske Hack Night. Det gør vi ved at udforske den eksisterende litteratur om hackerfællesskaber, som fremhæver, hvordan liberale idealer er definerende for det tekniske arbejde med open source-software. Med dette som afsæt beskæftiger vi os dernæst med det for os iøjnefaldende aspekt, der adskiller Den Politiske Hack Night fra hackerfællesskaber, som de er beskrevet i den eksisterende litteratur. Vi har valgt at beskrive dette aspekt som Den Politiske Hack Nights ideal om inklusion, der er inspireret af græsrodsbevægelser som Occupy Wall Street. I et forsøg på at forstå betydningen af dette ideal om inklusion for vores informanternes hackerfællesskab reintroducerer artiklen slutteligt Claude Lévi-Strauss' (1962) begreb bricolage.¹ At være en bricoleur skal her forstås som en bestemt måde at tænke på; man forsøger ikke at overskride strukturelle begrænsninger, men man holder sig inden for en allerede etableret forklaringsramme ved at genbruge eksisterende positioner i nye sammenhænge (Lévi-Strauss 1962:13). Med udgangspunkt i dette begreb er argumentet i artiklen, at udviklingen af digital software med politiske formål skaber en sammenhængende bricolage af tilsyneladende modstridende moralske og politiske positioner. Både moralen omkring arbejdet i open source-software samt idealet om inklusion er inspireret af bevægelser, der har udgangspunkt i systemkritisk græsrodspolitik. Ved Den Politiske Hack Night fremstår kombinationen af disse idealer derimod som et statsunderstøttende projekt. Deltagerne ved Den Politiske Hack Night balancerer med andre ord i en dobbelthed mellem systematisk partipolitisk engagement, hvor målet er inklusion af mennesker, der står uden for systemet, og systemomvæltende aktivisme, der er kendetegnende for dele af Den Progressive Bevægelse, og som ligeledes associeres med de dele af hackermiljøet, som promoverer libertære idealer. Artiklen viser, at det er i denne dobbelthed, hvor moral og politik forhandles, at hacking opstår som et særpræget politisk fænomen. Med andre ord er hacking ikke

blot et middel for vores informanter til at udbrede den progressive politik i den amerikanske befolkning, men den er det rum, hvor den progressive politik kontinuerligt forhandles.

Baggrunden for Den Politiske Hack Night

Før vi påbegynder artiklens tre trin, vender vi først kort tilbage til caféen med David. David, der beskriver sig selv som politisk progressiv, forklarer os, at progressiv politik fremmer bestemte værdier, der med Davids egne ord indebærer „en leveværdig mindsteløn, at sundhedsomkostninger dækkes af det offentlige, og at offentlig uddannelse ikke bare er gratis for borgere, men også er af høj kvalitet“. Disse værdier danner et meget bredt rammeværk for at definere *The Progressive Movement* (Den Progressive Bevægelse), da det er værdier, der både kan associeres med såkaldte etablisementpolitikere i Det Demokratiske Parti og forskellige grupperinger af aktivister, der primært arbejder uden for det officielle partipolitiske system. „Man kan godt være progressiv og demokrat, men man behøver ikke være demokrat for at være progressiv,“ forklarede en deltager ved et politisk møde og understregede dermed tvetydigheden i begrebets betydning.

Det er med baggrund i Bernie Sanders' politiske kampagne og med yderligere politisk inspiration fra græsrodsbevægelser som Occupy Wall Street og Black Lives Matter, at Den Progressive Bevægelse i dag befinder sig i en ambivalent position imellem partipolitik i det repræsentative demokrati og systemisk uafhængige og decentraliserede protestbevægelser (Thrush 2019). Den førstnævnte tilgang er en officiel tilgang, hvor politikere forfølger de muligheder, som nationalstatens institutioner og det repræsentative demokrati tilbyder dem. Den sidstnævnte tilgang forsøger derimod at skabe opmærksomhed omkring bestemte politiske agendaer ved at organisere store folkemængder til demonstrationer og politiske møder uden for det politiske system. Når progressivisme omtales i medierne i dag, refereres der primært til den førstnævnte tilgang og den gruppe af venstreorienterede politikere, der blev valgt eller stillede op til officielle politiske embedspositioner, blandt andet ved det amerikanske midtvejsvalg i 2018. Af nævneværdige kandidater (som alle havde en eller flere af vores informanter som frivillige aktivister ved deres kampanjer) kan fremhæves Alexandria Ocasio-Cortez, som blev valgt til Repræsentanternes Hus i Kongressen for Queens og The Bronx i New York City, Julia Salazar, som blev valgt til Statssenatet i New York State, og Beto O'Rourke, som tabte til Ted Cruz i kampen om at blive senator for Texas. Når vores informanter taler om den progressive bevægelse, er det på mange måder en bred terminologi, der omfatter begge disse aspekter af politisk engagement i

USA. Der fremstår således en vis dobbelthed i bevægelsen, som også kommer til udtryk i vores informanters praksis ved Den Politiske Hack Night.

To af stifterne af Den Politiske Hack Night, Julia og Ray, har arbejdet for henholdsvis Hillary Clintons og Bernie Sanders' præsidentkampagner i 2016, og associerer sig begge med Den Progressive Bevægelse. Under kampagnerne har de udviklet hjemmesider, apps, digitale kort og andre digitale løsninger til gavn for de respektive politikere. Ray har ikke stor tiltro til teknologifolk: „Softwareprogrammører er gode til at løse problemer – de ved bare ikke altid, hvad problemerne består af,“ fortæller han. Efter valget følte både Ray og Julia dog fortsat, at der var behov for at arbejde med digitale teknologier, og de havde fået øjnene op for potentialet i at rekruttere og mobilisere teknologikyndige personer til et progressivt politisk projekt.

Som vi beskrev i indledningen, er David ligesom Ray frustreret over den manglende politiske forståelse hos teknologifolk, og hans frustration forstærkes kun af de mange potentialer, han ser i digitale teknologier. Disse potentialer bliver ikke forløst, forklarer han os, fordi folk i teknogibranchen ikke interesserer sig for politik. „[Amerikanere] har generelt været så løsrivet fra det politiske liv, at vi nu har en siddende præsident, de fleste mennesker ikke kan lide. Nu ved [befolkningen] bare ikke helt, hvordan de skal organisere sig for at give sig selv mulighed for at skabe meningsfuld forandring,“ fortæller han os. Digitale teknologier har dette potentiale. Software kan, hvis det udvikles rigtigt, hjælpe folk til at organisere sig, når det er allermest nødvendigt, pointerer han.

Udgangspunktet for at starte Den Politiske Hack Night i 2016 var et ønske om at aktivere de politiske potentialer i softwareteknologi og give interesserede newyorkere muligheden for at bidrage til, at progressive politiske kandidater kan blive valgt til ledende politiske poster. David, Julia og Ray slog sig sammen og skabte rammerne for et hackerfællesskab baseret på et ideal om inklusion, som ifølge dem kan medvirke til at modarbejde den negative drejning, USA tager. Når de mødes på Manhattan i New York City hver anden tirsdag, er omdrejningspunktet oftest videreudvikling af open source-software – en praksis, som de kalder hacking.² Hacking skal her ikke forstås som i populæropfattelser af begrebet, der fremhæver et illegitimt indgreb i et teknologisk system, hvor copyright brydes, og teknisk kyndige hackere tiltvinger sig adgang imod de retmæssige ejeres vilje. I vores informanters definition er illegitime indgreb ikke en central del af hacking, da de arbejder ud fra en bestemt moral, der fordrer „fri“ og „åben“ adgang til software. Derimod er det manipulationen af denne „frie“ og „åbne“ software og de nye og „bedre“ ting, man kan skabe ved at ændre i koden, der er det centrale. Ved de Politiske Hack Nights manipulerer deltagerne softwarekode i apps, på hjemmesider og interaktive kort på legitim vis med henblik på at tilføje

og fjerne funktioner, ændre brugerflader og generelt tilpasse programmerne til de konkrete politiske formål. Under vores feltarbejde arbejdede de eksempelvis på softwarebaserede løsninger, der skulle overbevise potentielle vælgere om at stemme på progressive kandidater. Andre løsninger skulle gøre det nemmere for nye aktivister at engagere sig i progressive politiske kampagner. Vi undersøger, hvad hacking betyder for vores informanter, hvilket også indebærer den politiske og ideologiske forhandling, som finder sted i og omkring den tekniske produktion ved Den Politiske Hack Night.

De fleste af deltagerne ved Den Politiske Hack Night arbejder således aktivt for at få valgt progressive politikere til embedspositioner, men insisterer fortsat på brug af termen hacking, der i populærforståelsen ofte opfattes som en illegitim og systemomvæltende term. I det følgende afsnit vil vi undersøge de liberale (og til tider libertære) konnotationer, der historisk har været ved fænomenet hacking af open source-software, samt hvordan fænomenets tilhørende praksis relaterer sig til vores informanters projekt, der handler om at få politikere valgt gennem demokratiske valgprocesser med udgangspunkt i idealet om inklusion.

Hackermoral og open source-software

Søren: Hvad med det program, du udvikler på lige nu [ved Den Politiske Hack Night] – er det open source?

David: Ja, det er open source. Det er en del af [hacker]moralen. Intet er patent-beskyttet.

Søren: Moralén ved hack night [generelt] eller Den Politiske Hack Night?

David: Generelt i enhver form for hack night. Ikke kun vores Politiske Hack Night.

Idéen er at holde sig til hackermoralen, der siger, at man skal holde [software og data] åben og delevenlig.

I ovenstående uddrag fra et interview med David fremhæver han brugen af open source-software som en del af en specifik hackermoral. Hackermoral skal her forstås som nogle grundlæggende idealer, man bør efterleve, hvis man beskæftiger sig med den tekniske praksis, som er hacking af software.

Davids udlægning er inspireret af en tankegang om, at data og teknologi skal være „fri“ og transparent, så alle mennesker har „fri“ og „lige“ mulighed for at få gavn af det. Disse ideologiske refleksioner omkring hacking begyndte med hackingpioneren Richard Stallman. Han udviklede oprindeligt styresystemet GNU, imens han gik på MIT i 1983, ud fra filosofien om, at alle individer skal have fri adgang til information. Bevægelsen, der efterfølgende samlede sig omkring Stallmans filosofi, opstod som opposition til store teknologivirksomheders kontrol med og monopol på softwarekode, hvilket ifølge Stallman forhindrer indi-

videts uafhængige selvudfoldelse (Coleman & Golub 2008: 261). Stallman har derfor en klar liberal agenda: Software skal være en „fri“ platform, som individet selv kan tilpasse og anvende efter eget behov. For Stallman og hans følgere er det således idéen om, at alle med de rette kompetencer frit kan ændre og manipulere i softwarekoden. Kulturen omkring hacking har sidenhen været præget af denne logik, og med Stallman som forbillede sammenligner mange hackere deres praksis med ytringsfrihed. Derved skal „fri“ forstås som en „fri“ platform, der formidler muligheden til at handle og udtrykke sig efter det enkelte individs ønsker og behov (op.cit.262).

Både senere populærbeskrivelser og antropologers etnografiske beskrivelser af hackerfællesskaber afspejler Stallmans hackermoral og fremhæver, hvordan denne moralitet er inspireret af det kreative, autonome og problemløsende selv (Levy 1984; Coleman & Golub 2008; Coleman 2004). Antropologiske studier af hacking fokuserer ofte på brugen af open source-software og har yderligere fremhævet sammenhængen mellem liberale værdier og hackermoral (Coleman & Golub 2008:256). Andre påpeger, at kulturen omkring hacking af open source-software trækker på idealistiske forestillinger om åbenhed og absolut videns- og informationsdeling (Leach et al. 2009; Murillo 2019) – inklusive Christopher Kelty, der beskriver det som en livsstil i sig selv (Kelty 2004:499).

Kate Milberry (2009) tager Stallmans agenda et skridt videre og argumenterer med baggrund i sit feltarbejde i The Global Justice Movement for, at brugen af open source-software er et emancipatorisk og libertært projekt.³ Milberry skriver, at bevægelsen opfatter open source-software som „vinduet til en anden verden, der ikke er baseret på kommercialisering af viden og sociale relationer“ (Milberry 2009:19). I forlængelse af dette argumenterer hun for, at brugen af open source-software i sig selv bør ses som en modstand mod kapitalistiske virksomheders forsøg på at profitere på information og software ved at oprette patenter og copyrights (op.cit.20). Open source-software faciliterer dermed en praksis, der ifølge Milberry afføder social forandring og skaber „noget nyt ud af noget gammelt“ (op.cit.20). Med andre ord finder denne form for „fri“ og „åben“ vidensproduktion sted „uden for“ kapitalismens grænser og skaber et radikalt alternativ til eksisterende samfundsstrukturer, der er baseret på statens undertrykkelse af borgerne (op.cit.26). Ud fra Milberrys beskrivelse fremstår brugen af open source-software og dermed grundlaget for hackermoralen som et a priori-antiinstitutionelt fænomen; et revolutionært „fartøj“, som hun kalder det.

I litteraturen præsenteres hackermoralen tydeligt som inspireret af liberale og endda libertære idealer. Det følgende etnografiske udsnit beskriver begyndelsen på et af Den Politiske Hack Nights arrangementer og er skrevet ud fra første forfatters perspektiv. I udsnittet udspecificerer arrangørerne af arrangementet de overordnede

rammer for, hvordan arrangementet bør forløbe. Vi vil efterfølgende undersøge de politiske idealer bag disse rammer. Dermed bevæger vi os et skridt nærmere en forståelse af, hvordan rammerne relaterer sig til Den Politiske Hack Nights balancegang mellem en subversiv retorik og systemunderstøttende agenda.

Emojis, pronomener og adfærdskodeks

„Ding,“ lyder det, og elevatordørene åbner. Vi træder direkte ind i kontorlokalerne på 15. etage i Midtown Manhattan og bliver mødt af de efterhånden velkendte glasfacader, der adskiller forgangen med elevatorerne fra det mørke rum, der i kontortimerne agerer pauserum. Dagtimerne er dog overstået nu, og det er i stedet blevet tid til Den Politiske Hack Night. Vi bevæger os ind i lokalene og bliver mødt af Diane, der tager imod deltagere – nye som gamle.

„Hej venner,“ hilser Diane og tilføjer ihærdigt, at vi skal tage et navneskilt på, så folk kan se vores navn og foretrukne pronomener. „Husk en emoji!“ siger hun smilende og observerer mig, imens jeg står og overvejer, hvilken emoji jeg skal vælge til mit navneskilt. Jeg beslutter mig for et sikkert valg og tager det frodige, røde jordbær. „Åh ja, mad. Jeg valgte selv en pizzasliceemoji,“ griner Diane. „Jeg følte mig lidt sund for en gangs skyld, så jeg valgte jordbærret,“ tilføjer jeg imens jeg skriver mit navn efterfulgt af pronomenerne „han/ham“ på skiltet.

Jeg gør de resterende af deltagerne kunsten efter og tager et stykke pizza, hvorefter jeg finder en stol i rækkerne foran fjernsynet og sætter mig ved siden af Brian og Ray. Da jeg sætter mig, er David i gang med at slutte sin computer til fjernsynet. Han beder om folks opmærksomhed, og de cirka 15 mennesker, der befinder sig i rummet, samler sig hurtigt omkring fjernsynet og sætter sig ned. „Hej alle sammen! Godt at se jer,“ begynder David og fortsætter: „Velkommen til Hack Night. I aften er ikke udelukkende en arbejdsaften, for vi har også besøg af to personer, der gerne vil fortælle os om, hvordan de arbejder for at forbedre ligestilling blandt køn,“ forklarer han og henviser til arrangementets vanlige politiske oplæg. „Men først vil jeg lige læse vores adfærdskodeks op til nye deltagere og folk, der måtte have glemt det.“ David bevæger sig over til sin computer og trykker på tastaturet. Siden på hans præsentation skifter, og der står nu „ADFÆRDSKODEKS“ med versaler på skærmen. David læser højt fra skærmen og uddyber efter hvert punkt: „Vi har fire sociale regler, vi forventer, at alle lever op til, når de deltager i Hack Night. Den første er ‘no feigning surprise’ [ingen simulering af overraskelse]. Det betyder blot, at I ikke skal fremstå overraskede, når nogen påpeger, at der er noget, de ikke ved – eller hvis I er overraskede over noget, de godt ved. Det gælder både for tekniske ting og ikke-tekniske ting.“ Alle i lokalet virker indforståede med denne regel – flere nikker

stille, imens andre blot tygger videre i pizzaskorperne. „Den næste er ‘no well actually’s’ [ingen „rent faktisk“]. En ‘rent faktisk’ er, når nogen siger noget, der næsten – men ikke helt – er korrekt, hvorefter man giver en mindre rettelse. Vi vil gerne opfordre til et rum, hvor der er plads til at lære, og hvor folk føler sig komfortable med at lære af hinanden, men også til-lære hinanden. Den opførsel, vi her adresserer, er, når en rettelse bruges til at hævde viden eller dominans i en situation.“ Diane, der har stillet sig ved siden af David for at bidrage til at forklare adfærdskodekset for aftenen, går videre til det næste punkt: „No ‘backseat driving’ [ingen „bagsædekørsel“]. Hvis du overhører personer, der arbejder på et problem, bør du ikke byde sporadisk ind med dine råd fra den anden ende af lokalet. Dette kan føre til problemet med ‘for mange kokke’, men endnu vigtigere er, at det kan virke ubehøvet og forstyrrende at deltage halvt i en samtale,“ uddyber hun. „Det sidste punkt,“ siger Diane, „er ‘no subtle-ism’s’ [ingen „diskrete-ismer“]. Denne regel forbyder diskret racisme, sexism, homofobi, trans-fobi og andre former for bias. Diskrete-ismer er små ting, der får andre til at føle sig uvelkomne; ting, som vi uheldigvis alle kommer til at gøre af og til. Det var det hele, og nu til oplæg og arbejdsgrupper!“

Inklusion

I det ovenstående etnografiske udsnit fremgår det grundlæggende adfærdskodeks, som Den Politiske Hack Night er organiseret omkring. Det definerende aspekt af adfærdskodekset er en forestilling om asymmetriske magtforhold i sociale relationer, noget, vi har valgt at beskrive som deres ideal om inklusion. Antropologen David Graeber har med udgangspunkt i sin egen aktivistiske rolle i Occupy Wall Street-bevægelsen beskrevet demokratiske procedurer, der tilsvarende adfærdskodekset ved Den Politiske Hack Night har til formål at skubbe magtbalancen i den demokratiske proces fra magtfulde grupper af mennesker til i højere grad at inddrage mennesker, der ikke normalt er repræsenteret i den politiske beslutningsproces (Graeber 2013). Målet er ifølge Graeber at udfordre de eksisterende måder at lave politik på gennem decentraliserede protestbevægelser, der fokuserer på økonomisk ulighed. Black Lives Matter-bevægelsen har benyttet sig af lignende måder at organisere sig på, men har i højere grad haft fokus på identitetspolitiske udfordringer, i særdeleshed i relation til systemisk racisme i det amerikanske samfund (Maharawal 2017). Vores informanter har hentet inspiration fra disse bevægelser, og de opfatter på mange måder den progressive agenda som en forlængelse af bevægelsernes agenda. Dette afspejles i det politiske projekt, som fremføres ved Den Politiske Hack Night, og måden, hvorpå arrangementet organiseres. Ligesom Occupy Wall Street-bevægelsens ønske om en bredere og mere

repræsentativ folkelig deltagelse i den demokratiske beslutningsproces er Den Politiske Hack Night et forsøg på at inkludere mennesker, der normalt står uden for den teknologiske beslutningsproces. Som i Black Lives Matter-bevægelsen har de også fokus på identitetspolitiske udfordringer og opfatter eksempelvis identitetsmarkører som race, køn og seksualitet som grundlag for asymmetriske magtforhold. Med andre ord mener vores informanter, at alle mennesker automatisk vil have enten en fordel eller ulempe i de fleste sociale relationer på baggrund af ovenstående markører. Hos Ray, der er kommet til USA med sin familie fra et sydøstasiatisk land i en ung alder, kommer denne bekymring til udtryk, når han fremhæver, at teknologiverdenen er domineret af hvide mænd. For Ray repræsenterer disse hvide mænd både majoriteten af de mennesker, der arbejder i teknologisektoren, og de mest magtfulde mennesker – i kontrast til kvinder og farvede personer. Progressiv politik bør ifølge vores informanter modarbejde dette udgangspunkt, og det fjerde punkt på adfærdskodekset, reglen om „ingen diskrete-ismer“, refererer derfor direkte til, at man undgår diskrimination af personer på baggrund af eksempelvis etnicitet eller køn. Ligeså gør de obligatoriske navneskilte. Som det fremgår af det etnografiske uddrag, er det forventet, at man skriver sine personlige pronomener på navneskiltene. Det har til formål at undgå potentielle forudindtagede adresseringer baseret på stereotyper om heteronormative kønsopfattelser. Dermed medvirker navneskiltet ifølge vores informanter til at inkludere kønsminoriteter i arrangementet.

I denne artikel fokuserer vi dog primært på de tre andre punkter i adfærdskodekset. Det gør vi, da disse punkter, som det vil fremgå, eksemplificerer deltagernes ønske om at skabe et rum, der modarbejder ulige magtforhold, som er specifikke for teknologiverdenen. Forhåbningen for vores informanter er samtidig, at det kan bidrage til, at de nye teknologier, der udvikles, repræsenterer en bred del af befolkningen og ikke kun de teknologikyndige programmører. Hvordan skabes dette inkluderende rum i så fald? Adfærdskodekset, som altid læses op ved Den Politiske Hack Night, spiller en vigtig rolle i denne proces. Det fremstår som en måde, hvorpå organisatorerne kan regulere det sociale samvær ved arrangementerne, og er designet af stifterne til netop at udligne potentielle ulige magtrelationer. De tre punkter, som danner grundlaget for det, vi beskriver som inklusion i denne artikel, er rettet imod den form for asymmetriske magtforhold, der ifølge vores informanter opstår, når deltagere besidder forskellige niveauer af tekniske kompetencer. Tager man eksempelvis reglen om „ingen simulering af overraskelse“, henviser den til, at man ikke må iscenesætte sig selv som mere (eller mindre) vidende end andre personer. Ligeledes er både „ingen rent faktisk“ og „ingen bagsædekørsel“ en måde, hvorpå man undgår, at folk irettesætter andre og afbryder med „bedre“ løsninger – at man kort sagt undgår bedrevidenhed

over for personer med mindre viden. Idealet om inklusion ved Den Politiske Hack Night omhandler således vores informanternes ønske om at inkludere personer uden teknisk viden og kompetencer i den tekniske udviklings af software.

Ideologisk mangfoldighed

Inspirationen fra græsrodsbevægelsernes alternative måder at organisere sig på er således fremtrædende i vores informanternes politiske projekt og underbygges direkte af, at flere af dem aktivt har deltaget i bevægelsernes aktiviteter. Alligevel er det politiske projekt ved Den Politiske Hack Night, som en informant forklarede os det, baseret på at understøtte statens rolle i at skabe et „robust demokrati“, der arbejder for folket. Det erklærede mål for deltagerne ved Den Politiske Hack Night er som tidligere nævnt at institutionalisere det progressive udgangspunkt ved at vælge progressive politikere, der repræsenterer og praktiserer tilsvarende progressive idealer, til officielle embedspositioner. I lyset af vores etnografiske materiale mener vi derfor, at Milberry med sit argument om, at brugen af open source-software automatisk fordrer en bestemt libertær agenda, overser mangfoldigheden i hackeres brug af open source-software i politiske sammenhænge. Stef Jansen påpeger, at der længe har været en gennemgående tendens i antropologien til at se „staten“ som en a priori-undertrykkende enhed (Jansen 2014: 239). Med udgangspunkt i den etnografiske virkelighed omkring Den Politiske Hack Night ser vi således Milberrys portrættering af hacking af open source-software som et eksempel på dette. Jansen har kritisk beskrevet, at den form for entydige tilgange til staten har en tendens til at overse, hvordan mennesker ønsker og aktivt arbejder for en funktionel stat (op.cit.240). I studiet af hacking af open source-software medfører dette i vores optik, at man potentielt ekskluderer muligheden for at forstå, hvordan politisk motiverede hackere også går i dialog med officielle statslige instanser, som det eksempelvis var tilfældet i Peru, hvor open source-aktivister har arbejdet for en prostatsagenda (Chan 2004). På trods af at vores informanter påkalder sig den liberale retorik om absolut „fri“ og „åben“ adgang, og på trods af at idealet om inklusion er inspireret af græsrodsbevægelser, er hacking af open source-software ved Den Politiske Hack Night ikke et entydigt ideologisk projekt som det, Milberry beskriver. Derimod er det et pragmatisk projekt, hvor deltagerne kontinuerligt forhandler rammerne for deres tekniske arbejde, sociale samvær og politiske ambitioner i det rum, der udledes i dobbeltheden; på den ene side „inden for“ statens etablerede partipolitiske rammer og på den anden „uden for“ disse rammer i græsrodsbevægelsernes bestræbelser på at skabe forandring.

Ifølge deltagerne er inklusionsidealet og målet om at frembringe digitale teknologier, der repræsenterer alle dele af befolkningen, det, der adskiller deres Politiske Hack Night fra andre hack nights. Vi har allerede set, hvordan idealet om inklusion implementeres gennem adfærdskodekset, men hvordan påvirker det vores informanternes konkrete praksis ved Den Politiske Hack Night, når de arbejder med open source-software? Dette vil vi udfolde i det følgende etnografiske udsnit. Hvor det første etnografiske udsnit bestod af stifternes introduktion til arrangementets overordnede rammer, er det følgende udsnit taget fra anden forfatters deltagelse i en af de arbejdsgrupper, der sædvanligvis fulgte efter introduktionsdelen ved Den Politiske Hack Night.

I lære som hackere

Jeg kigger en anelse forvirret ned over Evans skærm, da han spørger, om jeg vil hjælpe til. De fleste deltagere arbejder allerede flittigt, men jeg føler mig malplaceret på grund af mine manglende kodningsevner. Jeg ved ikke præcist, hvordan jeg kan bidrage, og fortæller Evan dette. Han er i begyndelsen af 30'erne, han har lysebrunt hår, skægstubbe og en lidt for lille Deadpool T-shirt på. Evan er jobsøgende, men han har tidligere arbejdet i en IT-afdeling i et stort forsikringsfirma. Han sidder ved bordet sammen med fire andre mænd, der har medbragt hver deres computer. Jeg fortæller, at jeg ikke har stærke tekniske kompetencer, men at jeg meget gerne vil kigge med. „Selvfølgelig!“ svarer Evan venligt og rykker sig lidt, så jeg kan se med på hans computerskærm.

Evan har sagt ja til at hjælpe med at videreudvikle softwareprogrammet Spoke, og han er allerede godt i gang med at arbejde på sin computer.⁴ „Jeg er ved at installere et program, jeg skal bruge, for at jeg kan arbejde med Spoke,“ fortæller Evan, da jeg spørger, hvad han laver. Installationen af et softwareprogram på computeren lyder i udgangspunktet ikke fjernt for mig, men det, der finder sted på Evans skærm, ligner ikke noget, jeg har set før. Evan klikker hurtigt og selvsikkert rundt mellem forskellige vinduer på skærmen. „Dette vindue er en guide til, hvilke programmer der skal bruges til installationen,“ forklarer han efter at have aflæst forvirringen i mit ansigt. Evan hopper straks over i et andet vindue og fortsætter: „... og det her er Notepad. Her har jeg en masse kode liggende.“

Evan har problemer med installationen og kan ikke finde hjælp i guiden. „Er der nogen af jer, der har oplevet dette problem?“ spørger han de andre deltagere, der arbejder på samme projekt. Alle har enten næsen begravet i computeren eller er opslugt af en samtale med sidemakkeren. Mark, der sidder på den modsatte side af bordet, rejser sig dog hurtigt og stiller sig bag ved Evan og mig, hvorefter han fører blikket ned over Evans skærm. „Måske, hvis du ...“ siger Mark eftertænk-

somt og afslutter sætningen med teknisk lingo. Evan hamrer ihærdigt løs på tastaturet. Det lader dog ikke til, at Evan har succes med sit forsøg, og en tredje deltager blander sig nu. Han virker til at have identificeret deres problem og fortæller, at han havde den samme udfordring: „Jeg fik hjælp fra nogle venner. Jeg kan lige sende dig den guide, de gav mig,“ fortæller han hen over bordet. Han går online og sender en guide til Evan, som hurtigt skimmer den igennem. Evan kopierer programmeringskode fra den tilsendte guide over i programmet Notepad. „Jeg er nødt til lige at køre nogle test,“ fortæller han mig. Jeg koncentrerer mig om at følge med i processen. Heldigvis er Evan tålmodig over for min uvidenhed, og han svarer pædagogisk på alle mine spørgsmål. „Jeg har heller aldrig arbejdet med det her program før,“ siger Evan nærmest for at imødekomme og undskylde min uvidenhed, hvorefter han uddyber: „Men der er altid nogen, der har haft det samme problem som dig, så hvis du ved, hvor du skal lede, kan du finde svar på de fleste udfordringer ved at spørge, hvordan andre har løst det. Eller du kan deltage i arrangementer som det her.“ „Hvordan fungerer [arbejdsprocessen] i praksis?“ spørger jeg Evan og henviser til, at han netop har udvalgt en arbejdsopgave fra det onlineforum, hvor projektets opgaver udbydes. „Alle, der er med i projektet, kan udbyde arbejdsopgaver til forummet, og så kan man byde ind med løsninger. Når man har omprogrammeret koden, sender man det tilbage til forummet, hvor tovholdere på projektet gennemgår det, man har lavet, før det bliver godkendt og implementeret i programmet.“ „Hvorfor valgte du så den opgave?“ spørger jeg nysgerrigt. „Jeg har tidligere arbejdet med sikkerhedssoftware, og den her opgave omhandler programmets log-in-funktion – det var her, jeg kunne bidrage.“ „Hvad arbejder de andre så på?“ spørger jeg igen. „Det ved jeg egentlig ikke – sikkert det, de synes er spændende. Lidt her og lidt der, tror jeg,“ svarer Evan.

Progressive hackers mytiske tænkning

Lévi-Strauss præsenterer i sin bog *The Savage Mind* (1962) betegnelsen *bricoleur*. Han udvikler denne betegnelse i et forsøg på at beskrive, hvad han kalder „mytisk tænkning“. Mytisk tænkning, skriver Lévi-Strauss, er en måde at forstå verden på ved at konstruere mening ud fra, hvad han definerer som et repertoire. Repertoire skal forstås som summen af den eksisterende viden, der er til rådighed om verden hos bricoleuren, og udgør således en forklaringsramme for, hvordan verden hænger sammen. I forlængelse af dette kan forandring i verden således kun foregå inden for denne forklaringsramme i kraft af det givne repertoire, der med Lévi-Strauss' ord altid vil være begrænset (Lévi-Strauss 1962:11). En bricoleur arbejder ud fra den mytiske tænkning og løser med andre ord sine problemer ved at benytte „hvad der lige er ved hånden“ af forklaringer (ibid.). At udføre brico-

lage i denne sammenhæng skal således forstås som en bestemt måde at tænke på, der opererer inden for bestemte rammer.

Ser man på det etnografiske uddrag i foregående afsnit, kan produktionsprocessen i hacking af open source-software i sig selv beskrives som en bricolage; det er en kollektivistisk proces, hvor hackere som Evan, der her forstås som bricoleur, videreudvikler på eksisterende software ved at benytte „hvad de lige har ved hånden“. Det kan være guides på internettet og medhackere, der kan hjælpe med erfaringer fra lignende softwareprogrammer. Hackerne indgår i en cirkulær produktionsproces ved Den Politiske Hack Night, når de benytter „gammel“ software taget fra andre sammenhænge og anvender det til nye formål. Vores informaners hacking går dog videre end dette. I lyset af Lévi-Strauss' tanker om bricolage fremstår fænomenet i vores optik som en bredere form for mytisk tænkning, hvor deltageres repertoire rækker ud over den tekniske udviklingsproces alene. Vores informanter inddrager forskellige politiske idealer i deres forsøg på at løse de problematikker, de møder – vi har her fremhævet både hackermoralens liberale individualisme og det progressive ideal om inklusion. Det er med andre ord de forskellige idealer og moralske grundlag, som vores informanter „netop har ved hånden“, der benyttes i en bricolage til at „fikse“ de ting, de er utilfredse med i samfundet. Den mytiske tænkning udgør ifølge Lévi-Strauss et system i sig selv, og bricoleuren overskrider ikke dette system. Bricoleuren manipulerer derimod med det repertoire, som er til rådighed inden for det eksisterende system – eller som David sagde, da han beskrev hacking, „at tage noget, der allerede eksisterer, og gøre det bedre“. I dette tilfælde udgøres vores informaners forklaringsramme, deres mytiske tænkning, både af de politiske strukturer, som staten tilbyder dem, og deres ønske om at gøre inklusion til en dominerende værdi i disse strukturer samt af de subversive idealer, som hackermoralen og dele af den progressive ideologi er inspireret af. Hacking ved Den Politiske Hack Night fremstår som et produkt af en mytisk tænkning, der både indeholder prostat og libertære dele. Deltageres repertoire af idealer, kompetencer og politiske overbevisninger udgør den politisk-teknologiske praksis, som hacking er ved Den Politiske Hack Night – på en og samme tid systemkritisk og systemunderstøttende. I hacking af open source-software inddrages umiddelbart modstridende elementer og skaber en sammenhængende og meningsfuld bricolage for deltagerne ved Den Politiske Hack Night.

Hacking som progressivt politisk projekt

I denne artikel har vi indtil videre beskrevet den eksisterende litteratur om open source-softwarehackerfællesskaber, som fremhæver, hvordan disse fællesskaber

primært er baseret på, at teknisk kompetente individer har adgang og frihed til at manipulere med software. Vi har yderligere beskrevet, hvordan Den Politiske Hack Night adskiller sig fra disse fællesskaber i kraft af idealet om inklusion. Dette ideal stræber efter at udligne ulige magtforhold baseret på tekniske færdigheder. Med udgangspunkt i studier af Gabriella Coleman og Alex Golub (2008) samt James Leach et al. (2009) vil vi i denne afsluttende del af artiklen undersøge, hvordan kombinationen af hackermorale og det progressive ideal om inklusion medfører en genforhandling af deltagernes tekniske praksis ved Den Politiske Hack Night. Med andre ord vil vi vise, hvordan deres politiske idealer skaber rammerne for en mere kollektivistisk proces, hvor deltagere inddrages i den systematiske udvikling af software, uanset hvilke tekniske forudsætninger man har for at bidrage til processen.

Med baggrund i sine studier af open source-softwarebevægelsen argumenterer Leach et al., at selve produktionsprocessen omkring open source-software overordnet er baseret på, at alle hackere indvilliger i at gøre deres arbejde tilgængeligt for andre hackere. Med andre ord er der en accept af, at produktionen af software er et kollektivt anliggende, hvor alle bidrager med forbedringer til den pågældende open source-software (Leach et al. 2009:55). Et godt eksempel på dette kan findes hos vores informanter i det etnografiske afsnit, hvor Evan aktivt går i dialog med sine medhackere for at finde løsninger på de udfordringer, han møder. De hjælper ham gladeligt og bidrager således til den kollektive udformning af softwareproduktet. I denne udlægning konstrueres open source-software dog umiddelbart som et oxymoron; produktionsprocessen er et kollektivt anliggende, som Leach forklarer, men moralen bag hacking af open source-software er blevet beskrevet med et fokus på individuel frihed og kreativitet. Coleman og Golub anerkender dette umiddelbare modsætningsforhold mellem det, de kalder „hackerpraksis“ – som svarer til, hvad Leach kalder „practice of production“ (ibid.) – og den bagvedliggende moral. Moralens bag den „politiske og økonomiske ideologi“, som Coleman og Golub kalder det, er baseret på liberale frihedsværdier, men centralt i produktionsprocessen omkring open source-software er der en bevidsthed om forbindelsen til et fællesskab af udviklere, der gør alt kodelarbejde muligt, og udførelsen af open source-softwarehacking er dermed kollektiv (Coleman & Golub 2008:263). Der fremstår således to aspekter af hacking af open source-software, som den er blevet fremstillet i tidligere etnografiske beskrivelser; hvad vi her vil kalde „produktionsprocessen“ og „hackermorale“. Med udgangspunkt i denne udlægning mener vi ikke, at hackermorale skal ses som et direkte resultat af den konkrete teknologiske produktionsproces, som det fx fremstår i den tidligere fremhævede analyse af Milberry. Vi tager her udgangspunkt i Mikhail Bakhtins definition af moral, hvilket Coleman og Hill

(2005) tidligere har gjort i en artikel om relationen mellem produktionsproces og hackermoral. Bakhtin fremhæver, at moral er en dynamisk konstruktion, der opstår gennem socialisering. Dermed åbner Bakhtin op for, at moral er foranderlig, når handlinger og kulturelle kontekster ændres. Coleman og Hill beskriver, hvordan deres informanter i et hackerfællesskab opnår nye moralske forestillinger om frihed og ligestilling i samspejlet mellem open source-software, debatter, vittigheder, sociale relationer, vidensdeling og læring – kort sagt som produkt af sociale relationer (Coleman & Hill 2005:275). Hackermoralen, der står for absolut „fri“ og „åben“ adgang og deling, bør i dette perspektiv ikke alene forstås som et resultat af brugen af bestemte former for teknologi, men derimod som brugen af bestemte former for teknologi, af bestemte grupper af mennesker, i bestemte kontekster. På trods af at hackermoralen hos hackerfællesskaberne potentielt kan opfattes som en universel moral, der hænger uadskilleligt sammen med hacking af open source-softwares produktionsproces, åbner Bakhtins perspektiv op for et indblik i, hvordan både moralske og politiske idealer tilpasses i relation til de tekniske produktionsprocesser og vice versa. Frem for at være en direkte kausalitet af produktionsprocessen fremhæver vi dermed, at det bør ses som en dialektik, hvor produktionsproces og hackermoral konstant udvikler sig i relation til hinanden, men ikke nødvendigvis i overensstemmelse med hinanden.

Dette leder os videre til den sidste del af analysen og spørgsmålet om, hvad der sker med hacking af open source-software, når eksterne politiske idealer – i dette tilfælde en progressiv politisk agenda – introduceres til dialektikken mellem hackermoral og produktionsproces. Produktionsprocessen i hacking er oftest forbeholdt personer med de tekniske forudsætninger, der tillader dem at bidrage til processen. Processen er kollektivistisk, som Leach beskriver det, men det kræver normalt på forhånd givne tekniske kompetencer for at kunne deltage. Hvis man vil forstå, hvordan denne bricolage foregår ved Den Politiske Hack Night, må man derfor spørge: Hvordan udledes idealet om inklusion i et miljø, der grundlæggende er baseret på enormt specialiserede kompetencer, og som derfor i sagens natur ekskluderer personer, der ikke besidder disse kompetencer? I vores informanternes tilfælde udledes det ved, at præmissen for hackerfællesskaberne vendes på hovedet med udgangspunkt i idealet om inklusion. Vi var fra begyndelsen af vores feltarbejde bevidste om de meget specifikke færdigheder, som kodning af software indebærer. Inden vi tog af sted, læste vi antropologisk litteratur om hackerfællesskaber, der beskriver de specialiserede kompetencer, som kræves for at deltage, og hvordan dette kan føre til eksklusion af personer med manglende teknisk ekspertise (Leach et al. 2009:60). I løbet af sommeren inden vores feltarbejde havde vi derfor brugt de ledige timer, vi havde til rådighed, i et lettere desperat forsøg på at tillære os selv de nødvendige programmeringskom-

petencer. Da vi ankom i felten, var vores evner dog endnu ikke gode nok til, at vi kunne bidrage med konstruktiv teknisk viden eller ekspertise, og vi frygtede derfor, at vi ville være til mere besvær end gavn med vores mange spørgsmål og antropologiske nysgerrighed. Ved Den Politiske Hack Night var teknologisk ekspertise dog ikke udgangspunktet. Derimod var mange deltageres manglende tekniske kompetencer netop et incitament til, at de blev inddraget i hackingprocessen. Ikke alene bliver der opfordret til denne inklusion via det officielle adfærds-kodeks, hvor de fleste af punkterne er dedikeret til at inddrage personer uden den rette tekniske ekspertise. Det etnografiske uddrag med Evan viser yderligere, hvordan han skruede ned for tempoet og tog sig tid til at forklare, hvad der foregik på skærmen, vel vidende, at vi ikke havde de rette tekniske forudsætninger for at kunne forstå, hvad han præcist foretog sig. I vores møde med Evan og de andre deltagere tillod vores teknologiske kompetencer (eller mangel på samme) os ikke at bidrage til softwareudviklingen i fx Spoke-projektet. Alligevel forsøgte de at inddrage os i processen, fordi vi viste interesse, nysgerrighed og vilje til at prøve at forstå, hvordan teknologien fungerer – og fordi adfærdskodekset opfordrede dem til det. Adfærdskodekset skaber et incitament til at inddrage personer, der netop mangler teknologiske færdigheder, i hackingprocessen ud fra devisen om, at digitale teknologier skal repræsentere andre end de teknologikyndige udviklere. Deltagelsen af personer med meget forskellige ikke-tekniske baggrunde ved Den Politiske Hack Night illustrerer dette (journalistik, reklamebranchen, finanssektoren, jura m.m.), og det skabte en situation, hvor der blev gjort anstrengelser for at selv vi (to hvide universitetsuddannede mænd, der ifølge vores informanternes ræsonnement repræsenterer majoriteten af de personer, der ellers færdes i teknologiverdenen, og som derfor ikke umiddelbart appellerede til inklusion) var en vigtig del af hackingprocessen. Vores informanter vender således præmissen på hovedet og opstiller et nyt udgangspunkt, hvor personer med manglende tekniske kompetencer ikke udelukkes, men derimod opfordres til at deltage.

Dobbeltheden i hacking ved Den Politiske Hack Night opstår i kombinationen af det antiinstitutionelle og emancipatoriske udgangspunkt, der gør sig gældende for både græsrodsbevægelserne og udvikling af open source-software, samt vores informanternes bestræbelser på at skabe stærkere statslige institutioner ved at udvikle software. I denne kontekst medfører det, at hacking får et fokus på inklusion, der introducerer et blik for at inddrage personer uden tekniske kompetencer i udviklingsprocessen af den software, som skal repræsentere andre end blot de teknisk kyndige udviklere.

Konklusion

Vi har fremhævet, at tidligere studier af hackerfællesskaber beskriver, hvordan hackermoral og produktionsprocessen i open source-software har betydning for hacking som fænomen. Vi har taget udgangspunkt i denne litteratur, men vores intention har været at bidrage til litteraturen ved at undersøge, hvordan introduktionen af bestemte eksplicite idealer om inklusion, der umiddelbart fremstår kontrasterende til tidligere etnografiske udlægninger af hackermoralen, er med til at udvide forståelser af fænomenet.

For deltagerne ved Den Politiske Hack Night er hacking ikke en subversiv praksis, hvilket det ellers ofte er blevet associeret med i populærforståelser af fænomenet, og hacking bør således ikke reduceres til hverken en individualistisk eller decideret libertær ideologi og praksis. Derimod fremstår hacking også som et socialt fænomen, der udgøres af de mange forskellige aspekter af vores informanternes aktivistiske virke, som vi beskriver i denne artikel, og hvor det digitale kun er én del af det: Idealer om inklusion forenes med hackermoralen og den kollektivistiske produktionsproces i open source-software. Ikke desto mindre opstiller dette tilsyneladende grundlaget for Den Politiske Hack Night som en række paradokser; open source-software fremstår i sig selv som et oxymoron, når den Stallman-inspirerede individualistiske hackermoral påkaldes af deltagerne, samtidig med at produktionsprocessen er et kollektivt anliggende. Yderligere indebærer deltagerens politiske projekt et ideal om inklusion, der igen opstiller et modsætningsforhold for inklusionen af ikke-specialiserede individer i en hyperspecialiseret praksis. Med andre ord er hacking for vores informanter både „fri“ og „åben“ for det enkelte individ og inkluderende med et kollektivt anliggende. Det udfordrer det politiske system og opretholder det. Hacking fremstår som en sammenfletning af politiske og moralske positioner – deltagerens repertoire, der både udfordrer de eksisterende strukturelle begrænsninger og stræber efter at skabe nye strukturer ud fra idealet om inklusion. Denne dobbelthed kendetegner Den Politiske Hack Night som en bricolage, og det er i dialektikken mellem de forskellige dele af denne bricolage – mellem hackermoral og inklusion, at betydningen af begreberne løbende forhandles og udvikles i nye kontekster, men inden for rammerne af deres eksisterende forståelse af verden. Det progressive ideal om inklusion kommer i en kontekst af hacking af open source-software til udtryk ved et øget fokus på at inddrage ikke-teknisk kyndige personer i produktionsprocessen på lige fod med teknisk kyndige personer. Dette sker i et håb om at gøre teknologiverdenen mere mangfoldig og skabe teknologier, der repræsenterer den brede befolkning og ikke kun en lille gruppe af teknisk kyndige hvide mænd, som Ray har beskrevet det. Det er i dette projekt, at græsrods politik og partipolitik forenes, og ambitionen om at hacke sig til et bedre samfund udledes.

Noter

1. Lévi-Strauss definerede oprindeligt dette begreb ud fra en præmis om, at der er „civiliserede“ og „uciviliserede“ samfund. Det uciviliserede menneske kunne beskrives som en bricoleur i kontrast til det civiliserede menneske, som han beskrev som „ingeniør“. Præmissen om, at der skulle være civiliserede og uciviliserede samfund, er for længst blevet kritiseret og problematiseret i antropologien af fx Bruno Latour (1993). Vores intention er at arbejde med bricoleurbegrebet ud fra definitionen i sig selv, og vi køber os ikke ind på den forældede kategorisering, der var baggrunden for den oprindelige udformning af begrebet.
2. Vi anerkender forskellene mellem det, der betegnes som open source-software, og free software, men vi vil for forståelighedens skyld omtale aspekter af disse under samme paraplyterm: open source-software. Dette skyldes for det første, at vores informanter konsekvent omtaler deres praksis som „hacking af open source-software“, og for det andet, fordi forskellene i dag, som Coleman og Golub påpeger, hovedsageligt er semantiske (Coleman & Golub 2008:262).
3. Milberry henviser ligeledes til bestemte idealer om absolut „frihed“, men vi fremhæver hendes udlægning af hackerfællesskaber, der arbejder med open source-software, som „libertær“, fordi hun modsat eksempelvis Coleman og Golub eksplicit fremhæver en antistatlig agenda.
4. Spoke er et semiautomatiseret softwareprogram, der gør det nemt for aktivister at sende SMS-kædebeskeder med politiske budskaber til hundredvis af potentielle vælgere.

Litteratur

Chan, Anita

2004 Coding Free Software, Coding Free States. Free Software Legislation and the Politics of Code in Peru. *Anthropological Quarterly* 77(3):531-45. <https://doi.org/10.1353/anq.2004.0046>.

Coleman, Gabriella

2004 The Political Agnosticism of Free and Open Source Software and the Inadvertent Politics of Contrast. *Anthropological Quarterly* 77(3):507-19.

Coleman, Gabriella & Alex Golub

2008 Hacker Practice, Moral Genres and the Cultural Articulation of Liberalism. *Anthropological Theory* 8 (3):255-77. <https://doi.org/10.1177/1463499608093814>.

Coleman, Gabriella & Benjamin Hill

2005 The Social Production of Ethics in Debian and Free Software Communities. *Anthropological Lessons for Vocational Ethics. Free/Open Source Software Development*:273-95. <https://doi.org/10.4018/978-1-59140-369-2.ch013>.

Graeber, David

2013 The Democracy Project. A History, A Crisis, A Movement. New York: Spiegel and Grau.

Jansen, Stef

2014 Hope For/Against the State. Gridding in a Besieged Sarajevo Suburb. *Ethnos* 79(2):238-60. <https://doi.org/10.1080/00141844.2012.743469>.

Kelty, Christopher M.

2004 Culture's Open Sources. Software, Copyright, and Cultural Critique. *Anthropological Quarterly* 77(3):499-506. <https://doi.org/10.1353/anq.2004.0042>.

- Latour, Bruno
1993 We Have Never Been Modern. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Leach, James, Dawn Nafus & Bernhard Krieger
2009 Freedom Imagined. Morality and Aesthetics in Open Source Software Design. *Ethnos* 74(1):51-71. <https://doi.org/10.1080/00141840902751188>.
- Lévi-Strauss, Claude
1962 The Savage Mind. University of Chicago Press. <http://web.mit.edu/allanmc/www/levistrauss.pdf>.
- Levy, Steven
1984 Hackers. Heroes of the Computer Revolution. Doubleday. <https://www.stevenlevy.com/index.php/books/hackers>.
- MacKenzie, Adrian & Simon Monk
2004 From Cards to Code. How Extreme Programming Re-Embodies Programming as a Collective Practice. *Computer Supported Cooperative Work (CSCW)* 13(1):91-117. <https://doi.org/10.1023/B:COSU.0000014873.27735.10>.
- Maharawal, Manissa
2017 Black Lives Matter, Gentrification and the Security State in the San Francisco Bay Area. *Anthropological Theory* 17 (3):338-64. <https://doi.org/10.1177/1463499617732501>.
- Milberry, Kate
2009 Geeks and Global Justice. Another (Cyber)World Is Possible. Thesis, School of Communication – Simon Fraser University. <http://summit.sfu.ca/item/9797>.
- Murillo, Luis Felipe R.
2019 Hackerspace Network. Prefiguring Technopolitical Futures? *American Anthropologist* 121(3). <https://doi.org/10.1111/aman.13318>.
- Thrush, Glenn
2019 Outsider or Insider? How Bernie Sanders Learned to Walk the Line. *The New York Times*, 6. juli, par. U.S. <https://www.nytimes.com/2019/07/06/us/politics/bernie-sanders-senate.html>.

POSITION

EN ROBOT PÅ OPERATIONSSTUEN

Om synæstesi, haptisk syn og teknologidesign

PERLE MØHL

I robotkirurgiensemblet, hvor menneske og robot smelter sammen og bliver til en kirurgisk cyborg, og hvor de menneskelige færdigheder er teknologisk forbedrede og omvendt, er kirurgens sanselige inputs samtidig væsentligt begrænsede af maskinens konfiguration. Dette får kirurgdelen i ensemblet til at udvikle nye, sanselige evner: De lærer at føle med øjnene.

Empiri

På et hospital i Region Hovedstaden opererer kirurger og robotter sammen. Der er fire robotter i brug på operationsstuerne (og omtrent 30 kirurger), og en ældre robotmodel bruges til træning og simulering i kælderen.¹ Robotterne på hospitalet er alle „da Vinci“-robotter, produceret af det amerikanske firma, Intuitive, som indtil videre har monopol på kirurgiske robotter. „Men der er andre, der bider dem i hælene,“ fortæller Niels, chefurológ og erfaren robotkirurg. Han og operationssygeplejerske Emma underviser kirurger og kirurgiske sygeplejersker i robotkirurgi. Under træningsprogrammet lærer deltagerne blandt andet at pakke robotens arme ind i særlige (og særligt dyre) engangsdraperinger, at køre robotten med dens lange, tunge arme i stilling ved operationslejet og at føre robotinstrumenterne ind igennem „porte“ i en fantompatientens neoprenmaveskind. (Fantompatienten er en plastiktorso iført en våddragt, hvilket mest af alt får patienten til at ligne en arm- og benløs livredder). Når alting er på plads, begynder kursisterne at øve sig i at styre robotten og skiftes ved operationskonsollen, så alle får prøvet, hvordan det er at sidde ved konsollen, langt fra operationsbordet og holdet. De lærer også at afinstallere alting meget hurtigt, hvis noget skulle gå galt, og der akut skal skiftes til åben kirurgi.

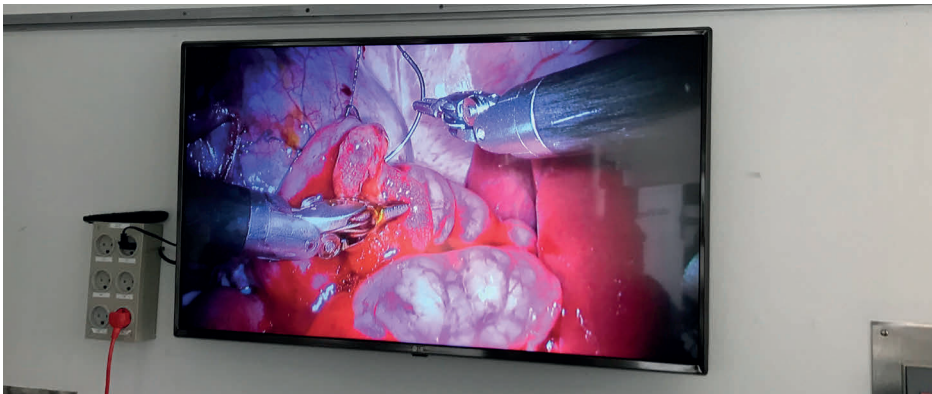
Mens resten af teamet står ved operationsbordet, som de plejer, skiftes deltagerne til at sidde ovre i konsollen to-tre meter fra patienten. Her kan de med håndcontrollere og fodpedaler bevæge både robotarmene og kameraet, skifte mellem instrumenter, se og navigere i plastikpatientens bughule og lave sting på et kunstigt organ: en silikonepude placeret inde i patienten.



Efter en dags træning på fantompatienten går de videre til et levende emne – „grise-træning“ – og her bliver tingene meget mere naturtro og opgaverne mere risikable. Der er anæstesi, hjertemonitor, blødninger og rigtige organer, der kan blive skadet, og der er en reel risiko for at dræbe „patienten“. Fra konsollen lærer de at finde vej inde i kroppen og identificere væv og organer gennem kameraet; de udfører operationelle indgreb såsom at adskille bindevæv og skære i og helt eller delvist at fjerne organer, at afsondre blodkar og nerver og stoppe blødninger ved at brænde eller sætte klemmer på kar med robotens små hænder. Alt dette er for kirurgernes vedkommende handlinger, de har udført før – men nu skal de udføres på afstand, i samspil med robotens arme og hænder, og ved udelukkende at kunne se indgrebsområdet og patienten i nærbillede igennem det endoskopiske kamera. De har intet haptisk feedback, og kommunikationen med resten af holdet er ret begrænset, fordi kirurgen sidder med ansigt og ører helt inde i konsollen.

Den visuelle oplevelse – udsynet, skarpheden, farverne – er til gengæld fænomenal. Det er 3D – endda 3DHD i den nyeste version – og man kan fornemme dybde

og relative afstande, man kan bevæge sig rundt, åbne sprækker, tage fat i nerve- og karbundter og skubbe væv og organer til side med de små robothænder. Kameraet er udstyret med en lampe og arbejder med en faktor-10-forstørrelse. Man er midt i handlingen så at sige. „Se der, en arterie, der står og pumper – vi skal ind bag den og rundt om det der fedtvæv, så er vi ved at være der. Det er nok pancreashalen, der stikker frem derovre, pas på. Og der er milten inde bagved, du må endelig ikke røre den, så har vi balladen.“ Vi følger en binyreoperation på den store skærm på væggen i fuld farve. Bevægelserne af hænderne i bughulen minder mest af alt om en miniaturearkæolog eller opdagelsesrejsende, der gradvist bevæger sig fremad, skærer og hugger sig vej og søger efter åbninger (i junglen), i et subjektivt close-up. Billedet producerer en fornemmelse af intimitet og umiddelbarhed, en meget mærkværdig følelse af at være der, dér midt inde i patientens krop, blandt alle karrene og nerverne og bindevævet. Sætter vi mon fodspor?



Selv om kirurgiske robotter oprindeligt blev bygget til teleoperationer (og som så megen anden teknologi til militære teleoperationer), er kirurgkonsollerne i på dette hospital placeret inde på operationsstuerne som sagt ca. to-tre meter fra operationsbordet. Robotsystemet er udstyret med et tovejskommunikationssystem med mikrofoner og højttalere i begge ender. Men lyd kvaliteten er ikke altid optimal, og systemet bliver ofte slukket, fordi det forstyrrer mere, end det gavner. Så kirurgerne kan kun vagt høre diskussioner, kommentarer og lyde fra operationsområdet. For at kommunikere med teamet er de ofte nødt til at løfte hovedet helt fra konsollen og hæve stemmen, og så bliver robotten automatisk immobiliseret, og operationen standser. Kommunikationen er dermed stort set reduceret til højlydt, direkte tale – alt andet går tabt.

Så kirurgerne arbejder relativt isoleret, langt fra resten af holdet og patienten, med de komplikationer, det kan give. Men de taler også om øget præcision og koncentration, og nogle indrømmer, at de faktisk kan lide den afstand og isolation, som opstår, når robotten er med. De kan arbejde i timevis uden at blive

trætte. Robotarmene fjerner endda eventuelle smårystelser fra hænderne, som kan opstå, når de har siddet der længe. Selv om robotten ikke er intelligent eller automatiseret og dermed ikke er en selvkørende robot i den klassiske forstand, er der noget bionisk over dette kirurg-robot-væsen, hvor robottens mange arme, 3DHD-syn, umådelige kræfter og stabilitet smelter sammen med den menneskelige krop og sanser og forbedrer kirurgens syn, præcision og udholdenhed.

Når man sidder i konsollen og kigger ned gennem den stereoskopiske 3D-søger og ind i patientens bughule eller bækken, bevæger de små robotinstrumenter sig ligesom ens egne hænder: De kan dreje 360°, gribe væv og nåle og skære og lave sting. Deres placering i søgeren svarer til, hvor ens egne kødelige hænder klemmer om kontrollerne bag søgeren, så de fremstår grangiveligt, som var de ens egne hænder. Det hele er meget intuitivt, som virksomhedsnavnet også antyder. Og det kan jeg sige, for jeg har siddet i konsollen og deltaget i træningsprogrammer med simulering og operation på et levende testemne. Robothænderne er mere end et værktøj eller en forlængelse af ens krop. De overtager faktisk i ens bevidsthed ens egne armes og hænders plads og gøren og laden, præcis som en protese. Og med større og større overbevisningskraft fremstår robotensemblet som en *cyborg* – også for tilskueren, som følger dens færd på storskærmen.

Men præcis som med en protese, mangler der noget vigtigt: følelsen af berøring. Protesehænderne har ingen følesans og sender ikke noget haptisk feedback til resten af kroppen, og dermed har kirurgen overhovedet ingen haptisk fornemmelse for, hvad hun rører ved med sine små metalhænder. Og fordi robothænderne er så ualmindelig stærke og kan gennembore organer og flænske kar og nerver med et lille klem af en pegefinger i fingercontrollerne, kræver det ekstrem opmærksomhed på ens bevægelser inde i patientens indre. Den manglende følesans bliver betragtet som en særlig udfordring i uddannelsen af robotkirurger og deres senere praksis, både på danske hospitaler og i medicinsk forskning generelt (fx Bethea et al. 2004; Rangarajan et al. 2020). Siden de første robotter blev markedsført i de tidlige 2000'ere, har der derfor været stadige forsøg på at finde teknologiske løsninger på problemet, fx små buzzere i fingercontrollerne eller visuelle signaler på skærmen (se fx. Culmer et al. 2020; Desai 2013; Ehrampoosh et al. 2013; Bethea et al. 2004), men ingen af disse løsninger har endnu været tilfredsstillende, blandt andet på grund af for lang elektronisk reaktionstid (Culmer et al. 2020). Udviklerne lover, at med 5G vil hastighedsproblemet blive løst ...

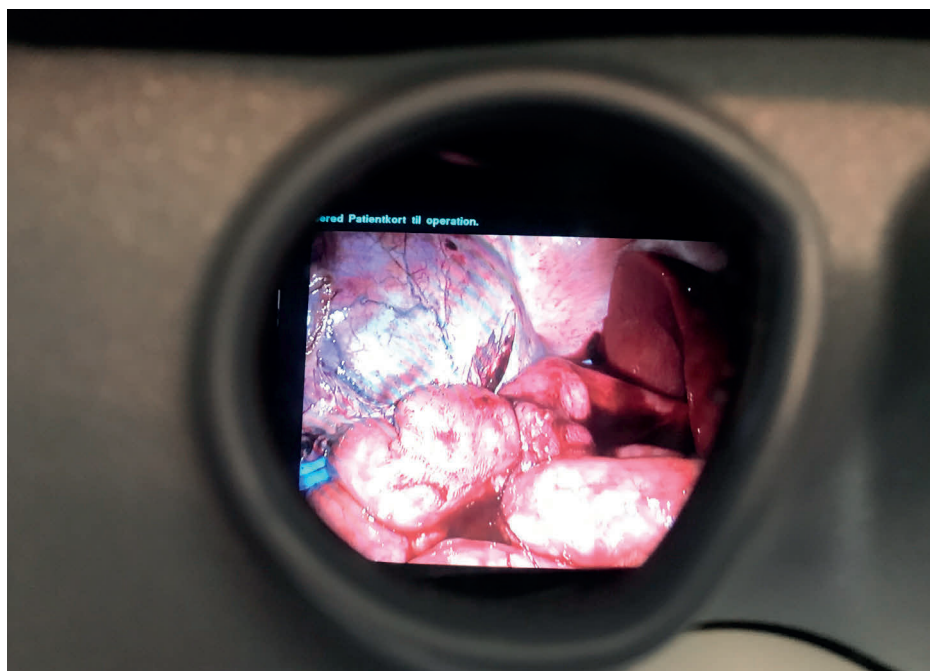


Analyse

Så kirurgen i konsollen kan ikke føle, hvad robothænderne berører, hvad instrumenterne gør, eller den kraft, de udøver, og kan ikke nødvendigvis høre, hvad der foregår i og omkring patienten. Ud over den direkte verbale kommunikation er alle de fornemmelser, som kirurger normalt er afhængige af i deres interaktion med patientkroppe og resten af holdet – herunder lugt og proprio- og alteroception, det vil sige deres kropslige fornemmelse af, hvor deres egen og andres kroppe er, og hvordan de bevæger sig, såvel som mange typer tegn, metakommunikation og generel multi-semiotisk kommunikation – altså reduceret til at foregå igennem og afhængigt af én enkelt sans: den visuelle (for ikke at sige den televisuelle) og omhandler stort set kun det, der sker lige i operationsfeltet. Dette fænomen har været et hovedfokus i min hidtidige forskning i robotkirurgi: Hvad består robotensemblet af, hvordan fungerer det sensorisk, og hvordan håndterer kirurger manglen på sanselige indtryk, berøring og haptisk feedback – hvordan får de en fornemmelse af „kødelig berøring“?²

Teknologiudviklere har som sagt forsøgt at finde teknologiske løsninger på den manglende følesans. Min hypotese – eller position – er, at løsningen faktisk allerede findes inden for de eksisterende robotensembler: For at kompensere for den manglende følesans udvikler kirurgerne et haptisk syn. De lærer at føle med øjnene, i høj grad som en kropslig og ubevidst, tavs viden og som en videreudvikling og præcisering af en færdighed, som de, forslår jeg, allerede løbende har inkorporeret igennem hele deres øvrige kirurgiske og diagnostiske

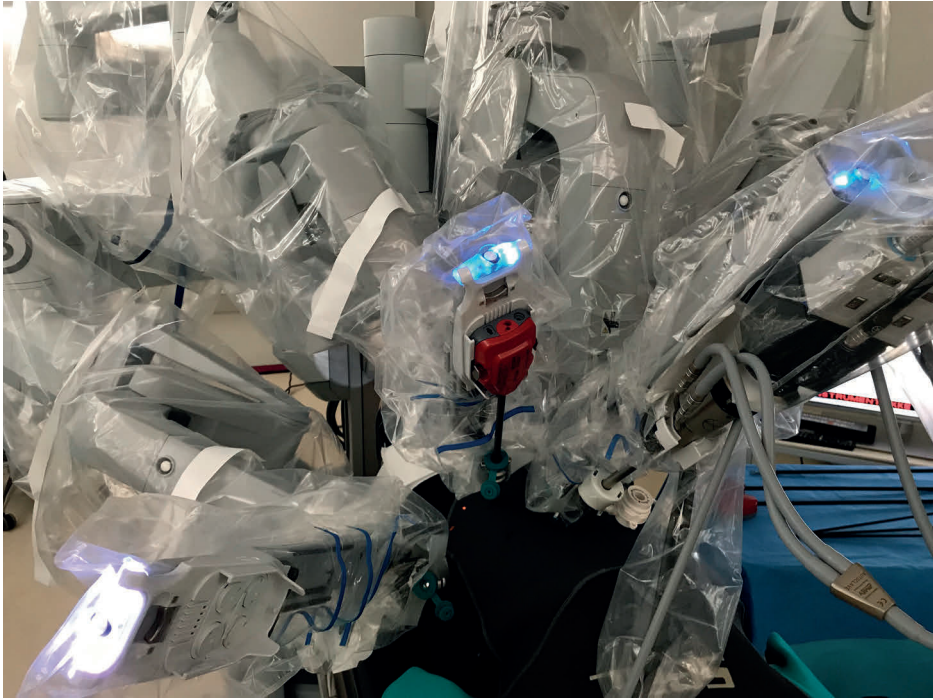
praksis. I robotensemblen bliver det haptiske syn den fremmeste og eneste følesans, hvormed de kan mærke densiteter, konturer og modstand fra de forskellige organ- og vævstyper – med deres øjne.



Det haptiske syn – det, at kunne føle berøring med øjnene – er et perfekt eksempel på Merleau-Pontys beskrivelse af *synæstetik* (2005): det sensoriske fænomen, at sanserne i praksis arbejder eller ligefrem smelter sammen. I klinikken og populærvidenskabeligt betegner „synæstetik“ som regel diagnosen på, hvad man betragter som en sensorisk dysfunktion, nemlig at visse mennesker fejlagtigt blander ting sammen og fx forbinder bestemte farver med bogstaver og/eller tal. Det haptiske syn, som netop er en sammensmeltning af syn og følesans, kontrasterer således med den fremherskende anatomiske og taksonomiske ontologi, der ser sanserne som perfekt isolerede. Denne ontologi er igen forbundet med billedet af den fragmenterede krop og de anatomisk isolerede organer – en taksonomisk og funktionel kortlægning, som Leonardo da Vinci³ i øvrigt deltog i (Foucault 1972; Hillman & Mazzi 1997). I det haptiske syn blandes sensoriske inputs: trykbølger (følesansens input) udgøres af elektromagnetiske lysbølger (synets input). Dermed har det haptiske syn en omvendt parallel i en anden medicinsk visualiseringsteknologi, nemlig et STM-mikroskop (Scanning Tunneling Microscope) og dets efterfølger, ATM (Atomic Force Microscope). Begge danner et billede af et atom ved at *berøre* det med en tungstentip eller mekanisk sonde, „et møde,

der engagerer følelsen af berøring frem for synet“, som Barad skriver (2007:52; min oversættelse). Gennem tippens mekaniske *berøring* kan patologen således se, endnu et ekko af en cyborg’sk synæstetisk logik.

Den måde, den bioniske kirurg på robotstuen føler med sine hybridøjne, forbliver generelt tavs og ikke-eksplikeret. Under træningen nævnes problemet med manglende haptisk feedback af og til, men der er ingen specifikke moduler til optræning af haptisk syn i robotten, hvor det ellers er en helt fundamental og uundværlig sans. Og der er ingen ord til at beskrive fænomenet/sansen, blot hyppige opfordringer til øget opmærksomhed – „pas på, du trækker for hårdt!“, „hold godt øje med milten“, „hov, skub ikke så hårdt til nyren med tippen!“. De digitale simuleringsværktøjer, der er indbygget i da Vinci-robotten, bruges til at træne og evaluere bevægelse og præcision, men haptisk syn som sådan trænes ikke. Ikke desto mindre synes kirurgerne at bero på deres forudgående erfaringer fra kikkertoperationer, hvor de også kan følge deres instrumenters og organers og vævs bevægelser på skærmen, men til gengæld har en direkte trykfølelse via instrumenterne fra det væv, de rører ved og hiver i. Når de arbejder sammen med robotten, udvikler de yderligere deres evne til at vurdere det tryk, de udøver, ud fra en række visuelle tegn, afhængigt af typen af indgreb, og hvilke vævstyper og organer de opererer på. For det første kan de direkte se, hvad det er, instrumenterne rører ved, og i nogen grad vurdere, hvor meget de trykker eller trækker – selv om de i starten under træningen kan komme til at skubbe for hårdt og perforere organer med hænderne eller trække tråden igennem hud eller væv, når de laver sting. For det andet reagerer nogle vævstyper på tryk ved at ændre farve, generelt på grund af ændret blodgennemstrømning, og dette bruges også som en indikation på tryk. For det tredje kan tryk på organer visuelt vurderes ved at se på lysrefleksioner på de blanke overflader, og dette synes også at være en indikation, som kirurgerne bruger. Men igen, alle disse visuelle færdigheder eksisterer som regel som tavs, kropsligt indlejret viden, selv om de af og til bliver ekspliciteret i træningssituationer og under supervision ved operationer såvel som i mine diskussioner med robotkirurger og kursusdeltagere. Men som sagt er der ikke et vokabular for det. Som John Berger minder os om, kommer synet før ordene (1972), men derudover *undsiger* synet sig også ofte ordene, og dette gælder også – og måske især – for det haptiske syn, som vi sjældent overheadet bemærker, at vi bruger.



I robotkirurgicyborgen er menneskelige og metalliske kropsdele således forbundne og sammensmeltede, ligesom de forskellige sanseegenskaber, der er operative i cyborgen, er synæstetisk forbundne. Menneskets syn er en integreret del af ensemblet, og det er konfigureret af de mekaniske og optiske dele, som det fungerer igennem, og trænes yderligere til at udvikle en funktionel følelse af berøring.

I robotkirurgiensemblet er ikke kun sanserne sammenflettede og synæstetiske, men maskine- og menneskefærdigheder og -former konfigurerer hinanden indbyrdes. Det er en ægte cyborgfigur af kød og mekanik, der opløser dualismer og arbejder i menneskelig-materiel gensidighed. Gensidighed indebærer dog ikke nødvendigvis en symmetri i ensemblet (Suchman 2007), for robotten er konfigureret og betjent af mennesker. Men den har sine materielle specificiteter, som medkonfigurerer de kirurgiske praksisser og sanser i ensemblets arbejde. Haraway bruger netop cyborgfiguren og dens materiel-semiotiske egenskaber til at opløse dualismer og få øje på noget nyt om menneskelige sanser, færdigheder og socialitet (2016). Robot-kirurgi-ensemblet som cyborg bliver således et analytisk værktøj, en „talefigur“, til at pege på bredere samfundsmæssige sammenhænge og betydninger – fx økonomiske, teknologipolitiske, ansvarsmæssige, sundhedspolitiske – der udkrystalliseres i og omkring ensemblet.

Her har det handlet meget om at blotlægge de menneskelige sanser i ensemblet, og hvordan de konfigureres og ændres. Men der er andre relationer på spil om-

kring ensemblet, som robotten introducerer. Robotten kan ikke „tænke“ og „se“, fx ved at udføre løbende billedanalyser og handle på dem, som de ansigtsgenkendelsessystemer, som jeg tidligere har forsket i. Men den har ikke desto mindre en form for visuel kontrolfunktion og autonomi, som introducerer andre aktører i de operative indgreb, og som spiller ind i ensemblets politiske økonomi. Operationerne optages nemlig løbende på video i konsollen, og disse videoer er direkte tilgængelige for Intuitives europæiske supportteam i Schweiz, som er koblet til robotten online og kan følge med i enhver bevægelse, der foretages inde i patienten. Og hvis kirurgen har logget ind på konsollen – hvilket nogle kirurger vælger ikke at gøre – er videoen og data fra operationen knyttet til vedkommendes profil. Så der er altså en anden type „tele-vision“ på spil end kirurgens, og som løbende monitorerer og evaluerer robotensemblets handlinger og effektivitet. Det sker angiveligt i supportøjemed, men som med al anden overvågning er det brugbart også til andre og/eller kommende formål, i dette tilfælde, blandt andet kommercielle formål samt spørgsmål om firmaets ansvar i forbindelse med fejl og klager. For markedet er hårdt, der er konkurrenter på vej med nye kirurgiske robotter, og de økonomiske stakes er helt enorme, både på kortere og længere sigt. Brugen af AI (kunstig intelligens), AR („augmented reality“)⁴ og en øget automatisering af arbejdsprocesser, analysearbejde og diagnosticering inden for sundhedsområdet er i rivende udvikling og kommer måske inden længe til at udgøre lige så store økonomiske og teknologiske satsningsområder som de militære. Og så bliver forståelsen af menneske-maskine-interaktioner, af de teknologiske specificiteter og processer og af, hvordan de spiller sammen med, former og formes af menneskelige sanser, analyseapparater og ageren – samt de teknologipolitiske spørgsmål, de bringer med sig, kun yderligere presserende.

Noter

1. Der er i 2020 i alt 26 robotter i aktivitet i hele Danmark, og de bruges især inden for urologi, gynækologi og mave-tarm-kirurgi; men flere andre specialer begynder i stigende grad at bruge robotter.
2. Jeg kalder det „a sense of flesh“.
3. Da Vinci både kortlagde den menneskelige krop og byggede en menneskelignende robot, som netop har givet navn til Intuitives kirurgiske robot, da Vinci®. Leonardos oprindelige tegninger (uden ®) var i 2002 grundlaget for en genbygning af hans „robotridder“, og robotten er funktionel – dog ikke til kirurgi (Leonardo Davinci Robot Society 2020).
4. „Augmented reality“ kan fx på skærmen blande direkte billeder af et organ med MR-scanninger af organet, så kirurgen hele tiden kan se præcis, hvor der skal opereres. Teknologien arbejder i 3D og kræver enorm computerkraft, så scanningsbilledet hele tiden ligger præcist i forhold til det direkte billede, som ændrer sig, når kirurgen flytter sit kamera.

Litteratur

- Barad, Karen
2007 Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning. Durham, NC: Duke University Press.
- Berger, John
1972 Ways of Seeing. Harmondsworth: Penguin.
- Bethea, Brian T., Allison M. Okamura, Masaya Kitagawa, Torin P. Fitton, Stephen M. Cattaneo, Vincent L. Gott, William A. Baumgartner & David D. Yuh
2004 Application of Haptic Feedback to Robotic Surgery. *Journal of Laparoendoscopic and Advanced Surgical Techniques* 14(3):191-95. <https://doi.org/10.1089/1092642041255441>.
- Culmer, Peter, Ali Alazmani, Faisal Mushtaq, William Cross & David Jayne
2020 Haptics in Surgical Robots. *Handbook of Robotic and Image-Guided Surgery*. Elsevier Inc. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-814245-5.00015-3>.
- Desai, Jaydip
2013 Haptic Feedback System Integration for a Prototype Robotic Surgical Unit. Afhandling. Stevens Institute of Technology.
- Ehrampoosh, Shervin, Mohi Dave, Michael A. Kia, Corneliu Rablau & Mehrdad H. Zadeh
2013 Providing Haptic Feedback in Robot-Assisted Minimally Invasive Surgery. A Direct Optical Force-Sensing Solution for Haptic Rendering of Deformable Bodies. *Computer Aided Surgery* 18(5-6):129-41. <https://doi.org/10.3109/10929088.2013.839744>.
- Foucault, Michel
1972 Naissance de la Clinique. Paris: Presses Universitaires de France.
- Haraway, Donna
2017 A Cyborg Manifesto. In: C. Wolfe (ed.): *Manifestly Haraway*. Pp. 3-90. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://doi.org/10.2307/3178066>.
- Hillman, David & Carla Mazzio (eds)
1997 Introduction. Individual Parts. In: D. Hillman & C. Mazzio (eds): *The Body in Parts. Fantasies of Corporeality in Early Modern Europe*. Pp. xii-xiii. London & New York: Routledge.
- Leonardo Davinci Robot Society
2020 Exploring the Robotic World of the Renaissance Master. The Robots. <https://www.leonardorobotsociety.org/the-robots.html>. Læst 18.4.2020.
- Merleau-Ponty, Maurice
2005 Phenomenology of Perception. London & New York: Routledge.
- Rangarajan, Karan, Heather Davis & Philip H. Pucher
2020 Systematic Review of Virtual Haptics in Surgical Simulation. A Valid Educational Tool? *Journal of Surgical Education* 77(2):337-47. <https://doi.org/10.1016/J.JSURG.2019.09.006>.
- Suchman, Lucy
2007 Human-Machine Reconfigurations. Plans and Situated Actions. Cambridge: Cambridge University Press.

POSITION

AT UNDSKYLDE ELLER IKKE UNDSKYLDE

ER DET SPØRGSMÅLET?

MY MADSEN

Undskyld, at denne position ikke er med i temanummeret *Undskyld, Tidsskriftet Antropologi* nr. 80. Den passer jo slet ikke ind i temaet for dette nummer, *Teknologi*. Det er et brud på etiketten for temanumre, hvor læseren kan vælge specifikke temaer og fordybe sig i dem uden at blive forstyrret af alt muligt andet. Nu har jeg ødelagt det. Det er min fejl, og jeg undskylder for det. Tak til *Tidsskriftet Antropologi* for, at positionen måtte komme med alligevel.

Næh, hov! Det vil jeg ikke undskylde for! Jeg kunne ikke nå deadline til *Undskyld*, jeg har alt for travlt, fordi jeg skal leve op til alt for mange forventninger. Desuden er den akademiske verden en elite- og konkurrenceverden, hvor det forventes, at man har mulighed for at skrive uden at få løn for det. Forfattere burde få en undskyldning for alle de timer, de lægger *gratis*!

Men, vent lige lidt. Er undskyld-eller-ikke-undskyld egentlig det eneste spørgsmål? Kan man ikke udvide debatten lidt ved at spørge, hvorfor tingene er eller er blevet, som de er? Hvilke forestillinger om „rigtig“ og „forkert“ ligger der bag en undskyldningskontrovers? For når det kommer til undskyld, handler det jo faktisk om, *hvorfor* nogle og ikke andre har ret; ret til at blive hørt, ret til at være med, ret til at have ret og ret til at være „rigtig“ inden for de sociale sammenhænge, som en undskyld-eller-ikke-undskyld-kontrovers er opstået i. I det følgende vil jeg se nærmere på sådanne kontroverser med eksempel i sociale studiestartsforløb på videregående uddannelser i Danmark, nærmere bestemt Copenhagen Business School (CBS) og Københavns Universitet (KU).

Kontroverser over studiestart

Den offentlige bevågenhed på studiestart og rustursforløb starter så småt i 2015, da en kvindelig studerende fortæller *Djøfbladet* om sine oplevelser under intro-

turen på CBS.¹ Hun fortæller blandt andet, at „to af drengene skulle stå med en banan mellem deres ben ... to piger skulle så sætte sig på knæ og se, hvor langt de kunne få bananen ind i munden“, og at under en aktivitet „skulle drengene omtale kvinder som ludere ... kaldte de os for piger eller kvinder, så skulle de straffes ved at drikke“. Det, hun fandt anstødeligt, var den klare rangfordeling mellem kønnene, som disse aktiviteter insinuerede, hvor kvinder tydeligt havde lavere social rang end mænd.

I en efterfølgende undersøgelse på CBS viste det sig, at der mellem 2012 og 2014 havde været flere tilfælde, hvor studerende havde følt sig krænkede under studiestartsaktiviteter. Det fik uddannelsesdekanen på CBS, Lars Molin, til at igangsætte en skærpelse af regler og ledelsesmæssig involvering i aktiviteterne. „Jeg vil gerne understrege, at det her er et ledelsesansvar, og give en undskyldning over for de studerende, som har følt sig krænket,“ udtaler han til *Djøfbladet*.² Universitetet skal nemlig være tolerant og inkluderende og sikre, at alle studerende føler sig velkomne. I 2016 kom Lars Molins undskyldning i praksis til at forme sig som en række regler og skærpselser rettet mod de studerende. Der skal blandt andet være klare regler for alkohol, stoffer og sexistisk og anden krænkende adfærd; der indføres sanktioner som advarsel, karantæne fra studiet eller udsmidning fra studiet, hvis reglerne fremover overtrædes på introture; øget ledelsesfokus på introture; klar kommunikation af rammer og regler; bedre information til de nye studerende om formålet med intro og CBS' forventning til, hvordan man opfører sig på et universitet. De 25 studerende, der fungerede som introvejledere i 2015, får en påtale, men „... fremover falder hammeren for alle, som ikke følger reglerne,“ udtaler Lars Molin i en pressemeddelelse.³

I 2019 blev 25 studerende (introvejledere) bortvist fra CBS, efter at en (ny) medstuderende havde klaget over dem til ledelsen for at have overtrådt reglerne på rustur i forbindelse med en ølstafet.⁴ De ansvarlige rusvejledere beklagede, at det kom så vidt, da de havde modereret og tilpasset ølstafetten, så de mente, den overholdt reglerne. Introvejlederen Anders fortæller *Djøfbladet*:

Vi videreførte stafetten, fordi vi synes, at det var noget af det fede på vores eget introforløb. Vi sørgede for at købe en masse vand og sodavand, og vi har været meget omhyggelige med at sige, at det var frivilligt at deltage. Vi tænkte ikke, at det ville være et problem, når vi tog alle de forholdsregler og ellers var meget opmærksomme.⁵

Yderligere 44 studerende står til at skulle drages til ansvar i lignende sager. Desuden har CBS' ledelse – under modstand fra CBS' egen studenterorganisation – afkortet introforløbet og indført alkoholforbud for rusvejledere.⁶

Jeg lader lige dette tankevækkende billede på større inklusion og tolerance fra CBS stå. I stedet bevæger jeg mig videre til nogle af de studiestartsrelaterede undskyldninger og krænkelser på KU.

På KU starter det så småt i 2017, hvor sager med udklædningsfester kommer i søgelyset. Blandt andet de medicinstuderendes årligt tilbagevendende festindslag „Bar Mitzvah“ vækker kritik. Her påpeger antropolog Karen Lisa Salamon, at de medicinstuderende spiller på fordomme og latterliggørelse af minoriteter.⁷ Tidligere, i 2015, havde Salamon også kritiseret udklædningsaktiviteter i Institut for Antropologis studiestart for at bygge på klassiske fordomme – samme år som Afrodansk Forening klagede over de antropologistuderendes „blackfacing“ under studiestarten.⁸ Salamon pointerer et problem i, at KU er landets største kultur- og opdragelsesinstitution for de mennesker, der i fremtiden skal definere den demokratiske samtale og skal lytte til og forholde sig til anderledeshed, men at der tilsyneladende er et fravær af refleksion over, hvilken socialisering der egentlig foregår blandt de studerende. „Det virker, som om de studerende er uforberedte på, at de repræsenterer en institution og opbygningen af et professionsfællesskab, og det virker naivt,“ siger Salamon til *Uniavisen*.⁹

Sagerne fra KU tager rigtig fart i 2018, sandsynligvis hjulpet på vej af #MeeToo, der jo netop i løbet af 2017-18 blev en verdensomspændende bevægelse for opmærksomhed på krænkelser. I starten af september 2018 retter tre studerende uafhængigt af hinanden henvendelser til Juridisk Fakultets ledelse for at gøre opmærksom på deres forargelse over anstødelige stereotypiseringer i studiestartens udklædningsaktiviteter. Det får daværende prodekan, Stine Jørgensen, til at sende en intern mail til alle tutorer i studiestarten på jura, hvor hun gør dem opmærksom på problematikken og i henhold til fakultetets værdier om diversitet og ingen diskrimination opfordrer til, at de revurderer udklædningstemaerne. Herefter bliver de udklædningstemaer, som skabte forargelse – mexicaner, white trash, ghetto, indianer og church camp – ændret til hattefest, trailerpark, hiphop, det vilde vesten og sommerlejr.¹⁰

Men den egentlige eksplosion af bevågenhed kommer først, efter at jurist og direktør for tænketanken Justitia, Jacob Mchangama, senere samme måned poster prodekanens mail på sin Facebook-side.¹¹ I følgeteksten erklærer han, at der er tale om et reelt udklædningsforbud fra ledelsen, og han kritiserer både instituttet og KU for at svigte deres opdragende ansvar over for de studerende:

Det er efter min opfattelse et kæmpe svigt, at KU opfatter ‘inklusion’ og ‘diversitet’ som værdier, der bygger på selvcensur, og at de studerende ikke må krænkes og stødes. Universitet bør jo netop være et sted, hvor unge mennesker konfronteres med ideer og ytringer, som udfordrer dem, gør dem ukomfortable, provokerer dem og får dem til at tænke kritisk og selvstændigt.

Også jurist Leif Donbæk retter kritik mod Juridisk Fakultet og KU, idet han adresserer de studerende:

Vi er jurister, for pokker, vi lever af at krænke hinanden ... bliver man som jurastuderende stødt over, at nogle er klædt ud som indianere, er man på det forkerte studium. For man overlever ikke 20 sekunder i jobbet som jurist efter endt uddannelse. Med andre ord: Gør os alle og branchen en tjeneste. Drop ud.¹²

Sagen kører i flere medier, der refererer til KU's „udklædningsforbud“ og „kraftige påbud“,¹³ selv om der, som både Stine Jørgensen og daværende juraspeciale-studerende og folketingsmedlem Kristian Hegaard fremhæver, faktisk ikke var tale om noget sådant.¹⁴ Sagen om blandt andet de jurastuderendes udklædninger medfører dog, at der i 2019 bliver udarbejdet et opdateret praksiskodeks og skærpede retningslinjer for studiestartsaktiviteter på KU, hvor det blandt andet fremgår, at studiestarten skal understøtte en følelse af samhørighed med andre studerende såvel som med fakultetet og fagligheden; ikke overskride grænser eller krænke, men bygge på respekt og inklusion; give et realistisk billede af, hvad de (nye studerende) går ind til både fagligt og socialt.¹⁵

Jeg forlader her også KU-studiestartens krænkelses- og undskyldningsdebat, hvor der bemærkelsesværdigt nok egentlig aldrig bliver sagt undskyld til nogen, men i stedet bliver rettet megen og modstridende kritik hele vejen fra KU generelt ned til specifikke studerende.

Lad mig i stedet se på, hvordan disse kontroverser også kan forstås som mere end en ophedet debat om ret og uret.

Groteske ritualer og social oplæring

Sociale og socialiserende studiestarter kan anses som overgangs- og indvielsesritualer i en klassisk forståelse, hvor deltagerne indtager en ny position, som ritualet markerer (se blandt andet Dias & José Sá 2014; Carstensen 2013; Pedersen 1992; Sande 1996). Men som Victor Turner (1969) viser, er overgangsritualet ikke bare en markering. Det fungerer også oplærende i forhold til den nye position og de nye sociale sammenhænge. Det sker blandt andet gennem overdrevne eller groteske fremstillinger af det „rigtige“ og „forkerte“ (såsom rituelle monstre). Selv groteske scener i ritualer bekræfter derfor, hvilke måder at tænke, forstå og gebærde sig på, der er rigtige og forkerte. Hvis studiestart anses som ritual, kan selve aktiviteterne forstås som groteske fremstillinger af „rigtig“ og „forkert“ inden for den sociale kontekst. I forlængelse af dette viser Catrine Hasse (2008a, 2008b), hvordan der altid findes to pensa for studerende. Det ene handler om at tilegne sig det faglige stof, man præsenteres for i undervisningen. Det andet handler om at tilegne sig en

social form, hvor man agerer den faglige læring på den rigtige måde. Det er en social oplæring eller socioprofessionalisering, som foregår løbende gennem omgang med institutionen, undervisere og andre (ældre) studerende, både i undervisningen og i de sociale aktiviteter, som de studerende engagerer sig i.¹⁶

Når disse to teoretiske rammer bringes sammen, kan studiestartsaktiviteter forstås som groteske ritualer af oplæring i det socioprofessionelle. Begivenheder i en studiestart kan på den måde forstås som den rituelle, outrerede, synlige top af et socioprofessionelt isbjerg af implicitte og eksplicitte sociale normer og regler på uddannelsesinstitutionen. Det er måske nok lidt groft stillet op, ja, indrømmet. Men det er da tankevækkende, at fx CBS' ledelse bruger samme retorik over for de studerende, som de kritiserer de studerende for at bruge over for hinanden: Der er regler, du skal følge, ellers skal du straffes. Og hvis jeg fortsætter med at tænke højt, er det da også interessant, at de studerende bliver kritiseret for rituelt at rangere kvinder lavere end mænd på en institution, hvor kønsfordelingen af ansatte over ph.d.-niveau ligger på plus 75 procent mænd.¹⁷ Og på KU, hvor vi, som Salamon pointerer, jo netop har som mål ikke at være kulturstereotypiserende eller essentialiserende, er det så underligt, hvis rusvejledere præsenterer studenterkulturen og fagkulturen ved at arrangere aktiviteter, der ironiserer over og latterliggør essentialiserende og stereotypiserende repræsentationer gennem overdreven karnevalistisk udklædning? Og hvis man som Jacob Mchangama mener, at universitetet er det sted, den virkelig kritiske og analytiske vinkel på verden udspringer gennem provokation, er det så egentlig underligt, at rituel provokation finder sted netop på universiteter? Igen, dette er bare tanker, men med den rituelle forståelse i baghovedet er det tankevækkende tanker.

Kunne det være, at de studerende, der arrangerer aktiviteter og ikke føler sig stødt, hverken er naive eller hensynsløse, men derimod ekstremt *adaptive*? Studerende, der har luret ikke bare det faglige, men også det sociale pensum gennem omgangen med deres uddannelsesinstitution. Når CBS ønsker klar kommunikation af rammer og regler og bedre information til de nye studerende om, hvordan man opfører sig på et universitet, er spørgsmålet, om det ikke netop var det, de studerende fik gennem studiestartens aktiviteter – om end på en grotesk og anstødelig måde.¹⁸ Er de studerende egentlig så uforberedte på, at de repræsenterer en institution og et professionsfællesskab, som Salamon pointerer? Når man læser debatten om studiestartskontroverser, er det i hvert fald påfaldende, at intet er helligt for kritik på KU, hverken majoriteter eller minoriteter, ledelser, interne mails eller nye studerende (man kan så undre sig over, hvordan KU i praksis vil opfylde sit kodeks om samhørighed, respekt og inklusion, samtidig med at man vil give de studerende et realistisk billede af, hvad de går ind til). Er det, der mangler, refleksion over måske ikke kun, hvilken socialisering der foregår

blandt de studerende, men også, hvilken implicit og eksplicit *socioprofessionalisering* de studerende møder på deres uddannelsesinstitution?

Undskyld-kontroverser i studiestarten handler om meget mere end bare at bedømme, hvem der har ret eller ej, hvem der skal „droppe ud“ eller ej, hvem der skal „have med hammeren“ eller ej. Det handler også om, hvorvidt man egentlig ønsker at ændre på de dominerende sociale strukturer, der udgør socioprofessionalismen på en given uddannelse, på en given institution. Som sådan er det måske mindre interessant, når man ihærdigt griber ind og regulerer de studerendes studiestartsaktiviteter. Det interessante er, hvordan disse overdrevne og groteske aktiviteter relaterer sig til sociale og professionelle former, der er gennemgribende på uddannelsen: *hvorfor* nogle og ikke andre har ret; ret til at blive hørt, ret til at være med, ret til at have ret og ret til at være „rigtig“ inden for de sociale (og faglige) sammenhænge, kontroversen er opstået i.

Noter

1. Se blandt andet <https://www.djoefbladet.dk/artikler/2015/12/blowjoblege-og-strip.aspx> og <https://www.bt.dk/danmark/vanvittig-rustur-pigerne-skulle-paa-knae-og-se-hvor-langt-de-kunne-faa-bananen-ned>. Læst 6.4.2020.
2. <https://www.djoefbladet.dk/Artikler/2016/1/Gr%C3%A6nseoverskridende%20rustur%20f%C3%A5r%20konsekvenser.aspx>. Læst 6.4.2020.
3. <https://www.djoefbladet.dk/Artikler/2016/1/Gr%C3%A6nseoverskridende%20rustur%20f%C3%A5r%20konsekvenser.aspx>. Læst 6.4.2020.
4. <https://www.djoefbladet.dk/artikler/2019/12/cbs-studerende-smidt-ud-for--oe-lstafet.aspx> og <https://www.berlingske.dk/samfund/cbs-reaktor-efter-bortvisninger-nar-reglerne-abenlyst-ikke-er-blevet-samt> samt <https://www.berlingske.dk/samfund/bortviste-cbs-studerende-der-var-ikke-nogen-af-os-der-i-vores-vildeste>. Læst 16.4.2020.
5. <https://www.djoefbladet.dk/artikler/2019/12/cbs-studerende-smidt-ud-for--oe-lstafet.aspx>. Læst 16.4.2020.
6. <https://www.berlingske.dk/samfund/cbs-aendrer-introforloeb-efter-flere-uheldige-episoder-og-det-moeder>. Læst 16.4.2020.
7. Se beskrivelsen i de medicinstuderendes blad *MOK*: <http://mok.dk/wp-arkiv/web/50/mok08.pdf>. Læst 17.4.2020.
8. Foramtale: <https://uniavisen.dk/skal-de-laegestuderende-lov-lave-sjov-med-joeder-naar-de-holder-fest/> og <https://goldberg.nu/2020/02/karneval-som-anledning>. Læst 17.4.2020.
9. <https://uniavisen.dk/skal-de-laegestuderende-lov-lave-sjov-med-joeder-naar-de-holder-fest/>. Læst 17.4.2020.
10. <https://www.berlingske.dk/samfund/her-er-klagerne-der-satte-en-stopper-for-mexicanerfest-paa-koebenhavns>. Læst 17.4.2020.
11. <https://www.facebook.com/jmchangama/posts/10156710933854859>. Læst 17.4.2020.

12. https://www.berlingske.dk/kommentatorer/vi-er-jurister-for-pokker-vi-lever-af-at-fornaerme-hinanden.-sa-drop-de-nye_. Se eventuelt også Fristrup, Kristensen og Larsens (DPU) debatindlæg fra Forskerforum, november 2019, side 24-25. Læst 17.4.2020.
13. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/koebenhavns-universitet-forbyder-kraenkende-udklaedning> og <https://www.kristeligt-dagblad.dk/debat/jacob-mchangama-universitet-gaar-langt-bekaempe-kraenkelse> og <https://www.berlingske.dk/samfund/ku-kritiseres-for-at-skrive-ind-over-for-indianer-og-mexicaner-udklaedning>. Læst 16.4.2020.
14. Se <https://www.berlingske.dk/samfund/her-er-klagerne-der-satte-en-stopper-for-mexicanerfest-paa-koebenhavns> og <https://www.bt.dk/debat/kristian-hegaard-indianer-udklaedning-er-kraenkende>. Stine Jørgensens mail kan ses i sin helhed her: <https://www.facebook.com/jmchangama/posts/10156710933854859>. Læst 16.4.2020.
15. https://uddannelses kvalitet.ku.dk/docs/procedurer-og-retningslinjer/Retningslinjer_for_studiestart.pdf. Læst 16.4.2020.
16. Dog er dette ikke lig med, at der ikke finder diskrimination sted, for, hvis du ikke er med eller kan forstå ritualet „rigtigt“, ja, så er du udenfor. Og forståelse for ritualet beror på, i hvor høj grad man er del af majoritetens sociokulturelle forudsætninger eller ej.
17. <https://www.cbs.dk/cbs/profil/noegletal/koensstatistik>. Læst 16.4.2020.
18. Dette er ikke kun et udtryk for min egen analytiske grovhed. Siden studiestartskontroverserne på både CBS og KU har der været flere klagesager om sexism og diskriminering på videregående uddannelsesinstitutioner i Danmark. Se blandt andet her, hvor studerende skriver et åbent brev til dagbladet *Information* om sexchikane og kønsdiskrimination på Roskilde Universitet, Danmarks Tekniske Universitet, Københavns Universitet, Aarhus Universitet og Copenhagen Business School: <https://www.information.dk/indland/2018/02/studerende-bag-aabent-brev-rektorer-sexchikane-nationalt-problem>. Læst 16.4.2020.

Litteratur

- Carstensen, Gunilla
2013 Initiation Into Engineering. Stability and Change in Gender Orders. *International Journal of Gender, Science and Technology* 5(2):127-48.
- Dias, Diana & Maria José Sá
2014 Initiation Rituals in University as Lever for Group Cohesion. *Journal of Further and Higher Education* 38(4):447-64. Doi:10.1080/0309877X.2012.7222198.
- Hasse, Cathrine
2008a Learning and Transition in a Culture of Playfull Physicists. *European Journal of Psychology of Education* 23(2):149-64. Doi:10.1007/BF03172742.
2008b Cultural Body Learning. The Social Designation of Code-Curricula. In: T. Schilhab, M. Juelskjær & T. Moser (eds): *Learning Bodies*. Pp. 193-214. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Pedersen, Willy
1992 Overgangsritualer, liminalitet og rus. *Nordisk Alkoholtidsskrift* 9(2):98-108.
- Sande, Allan
1996 Rus som sekularisert ritual. *Norsk antropologisk tidsskrift* 7(4):302-11.
- Turner, Victor
1969 *The Forest of Symbols*. Ithaca: Cornell University Press.

ANMELDELSER

STEFFEN DALSGAARD & MORTEN NIELSEN (EDS): *Time and the Field*. New York: Berghahn Books 2015. 166 sider. ISBN 978-1-78533-087-02. Pris: 190 kr. (pb).

De tidlige vilkår, som i mange år har muliggjort det traditionelle, længerevarende etnografiske feltarbejde og bidraget til dets videnskabelige tyngde, er under hastig forandring. Det peger blandt andet George Marcus på i efterordet til nærværende bog, *Time and the Field*, og henviser til, at denne hastige forandring af feltarbejdets tidlige vilkår blandt andet skyldes, at universitetsstuderende i dag er under stadigt større pres for at færdiggøre deres uddannelser inden for en given tidsramme. Ifølge bogens redaktører, antropologerne Steffen Dalsgaard og Morten Nielsen, er tid netop en afgørende faktor i det antropologiske arbejde, og derfor mener de også, at det er bemærkelsesværdigt, i hvor høj grad *tid* som et element af både feltarbejdet og felten hidtil er undsluppet antropologers opmærksomhed. Når tid og temporalitet endelig har fået opmærksomhed, har fokus været på *deres* tid, altså informanternes tid, og ikke på tid som en grundlæggende del af også den etnografiske tilgang.

Time and the Field er et forsøg på at gentænke felten som værende mere end blot det fysiske rum, hvor antropologen tager hen. Det er ikke, fordi vi skal holde op med at tænke på rum, men forfatterne ønsker at gøre os opmærksomme på, at rum er blevet teoretiseret på bekostning af tid i den antropologiske tale om felten. I bogens andet kapitel udtrykker Steffen Dalsgaard det sådan, at hvis man kun diskuterer sted, overser man halvdelen af ligningen! Dalsgaard og bogens anden redaktør, Morten Nielsen, ønsker således at bringe det tidlige aspekt af felten i fokus ved at begrebsliggøre alle de måder, hvorpå feltarbejderen ikke kun skal forholde sig til de lokale kulturelle måder, som tid anskues på, men også selve forholdet mellem tid, felten og feltarbejderen.

I introduktionen fremlægger redaktørerne deres bidrag til kritikken af etnografi og dens rolle i antropologisk produktion af viden, der ifølge dem startede med en lignende bog, nemlig *Writing Culture* af James Clifford og George Marcus fra 1986. Det er derfor også på sin plads, at Marcus får efterordet.

Bogen består af ni kapitler skrevet af forskellige (hovedsageligt) danske antropologer. Disse bidrag præsenterer tilsammen en form for „multitemporalitet“ – alt fra antropologens oplevelse af tid i felten (sågar kedsomhed) til, hvordan forholdet mellem feltet og feltarbejderen ændrer sig *over tid* på grund af antro-

pologens episodiske feltarbejde over mange år, samt de vanskeligheder, som er forbundet med at producere etnografiske tekster. Forfatterne bidrager derudover med indsigtsfulde refleksioner over, hvordan stedet – det vil sige det geografiske og fysiske rum – har fyldt hos dem hver især.

Bogen er inddelt i tre dele. De første kapitlers omdrejningspunkt er informanter, og hvordan de reflekterer over og handler på baggrund af forskellige temporale orienteringer. De næste kapitler handler om forskellige tider, forskellige tider i felten, men også imellem felten og feltarbejderen. De sidste kapitlers hovedfokus er på „methodologies of time and timing“, herunder fx, hvordan tilstedeværelse, fravær og tilbagevendelse udgør lige vigtige dele af ethvert længerevarende feltarbejde. Fælles for næsten alle kapitlerne er, at tilstedeværelse udgør en forudsætning for antropologernes bidrag og redaktørernes forståelse af tiden i felten og feltarbejdet. Eksempelvis mener Michael Whyte, at „episodisk feltarbejde“ eller det at genbesøge felten er et undervurderet element af antropologisk praksis. Igennem genbesøg kan feltarbejderen kontinuerligt forsøge at genetablere sociale relationer og dermed forstå narrativer, som udspiller sig over lang tid. Inger Sjørlev argumenterer endvidere for, at genbesøg sammen med kedsomhed og „ufokuseret tilstedeværelse“ (som er anderledes end „feltarbejde efter aftale“) tilsammen giver feltarbejderen mulighed for at identificere sociale rytmer.

Hvis man som læser søger inspiration til sit eget arbejde – uanset om det er feltarbejde eller udvikling af etnografisk indsigt – er særligt bogens anden og tredje del relevant. Her giver Ton Otto blandt andet et meget konkret råd i kapitel 4, „Times of the Other“, nemlig, at feltarbejderen skal udføre feltarbejdet *sammen* med dennes samtalepartnere her og nu, og at informanternes og feltarbejderens forskellige tidslige orienteringer bliver tydelige ved deltagelsen i lokale begivenheder. Det er netop deltagelsen og tilstedeværelsen, der tillader, at indsigter ved tilfældigheder opstår.

I kapitel 3 indbydes læseren til konstruktiv selvkritik af Anne Line Dalsgaard og Martin Demant Frederiksen, som har lavet feltarbejde blandt unge i Brasilien og Georgien. I et tankevækkende og ærligt kapitel beretter Dalsgaard og Frederiksen om, hvordan deres konklusioner måtte redigeres, hver gang de havde genbesøgt felten, fordi den fremtid, de så for deres informanter, viste sig at være forvandlet. Kapitlet problematiserer etnografiens måde at *repræsentere* det levede liv på og påpeger, at antropologer i deres analyser ofte, men fejlagtigt gør sig til dommere over, hvorvidt deres informanternes aspirationer for fremtiden er plausible eller ej. For at løse denne problematik opfordrer forfatterne til, at vi som antropologer tilfører vores analyser og tekster en form for åbenhed, som afspejler potentialet i vores informanternes fremtid, frem for at lade dem stå som færdige historier.

I kapitel 8, der fremstår som bogens mest teoretiserede bidrag, introducerer Morten Axel Pedersen og Morten Nielsen begrebet „trans-temporal hinge“. Begrebet tager udgangspunkt i Matt Hodges' (2008) argument om, at antropologer ofte opererer med en spatial forståelse af tid som værende lineær, herunder at tid implicit involverer „forandring“ fra ét til noget andet. „Trans-temporal hinge“ er en måde, hvorpå man eksplicit kan begrebsliggøre tid som værende konstitueret af flere temporaliteter på samme tid, og hvor den binære distinktion mellem før og efter ikke giver mening. Det er et slags hængsel eller midtpunkt, som forbinder de mange temporaliteter og steder i vores feltarbejde i samme analytiske ramme for at skabe etnografisk indsigt.

Til trods for bogens mange fine præsentationer af indsigter, kunne flere af kapitlerne sagtens have indeholdt flere eksempler eller have dvælet mere ved hvert emne. Læseren skal have en relativt stor forforståelse af de debatter og udviklinger, som disciplinen har gennemgået, for at få en meningsfuld indsigt ud af den. Dette er på sin vis helt acceptabelt, men omvendt berører bogen et så relevant emne, at den med fordel kunne udkomme i en udvidet udgave til endnu større gavn for både studerende og praktiserende antropologer. Disse nutidige og fremtidige antropologers feltarbejde er underlagt nogle tidslige rammevilkår, herunder fremdriftsreformer, prekære ansættelser og stigende konkurrence om fondsmidler, som uundgåeligt vil influere den antropologiske disciplins stemme og produktion af viden.

Mathias Sosnowski Krabbe

Cand.scient.anth.

Videnskabelig assistent ved Institut for Marketing & Management

Syddansk Universitet

Ph.d.-studerende ved Max Planck

SOFIE DANNESKIOLD-SAMSØE, YVONNE MØRCK & BO WAGNER SØRENSEN: Æresrelateret social kontrol. Teori og praksis i socialt arbejde. København: Akademisk Forlag 2019. 313 sider. ISBN 9788750053484. Pris: 299,95 kr.

Med afsæt i sociologisk og antropologisk teori giver Sofie Danneskiold-Samsøe, Yvonne Mørck og Bo Wagner Sørensens nye bog *Æresrelateret social kontrol. Teori og praksis i socialt arbejde*, læseren et solidt ståsted i forhold til at forstå sociale og kulturelle dynamikker omkring æresrelateret social kontrol. Henvendt til fagpersoner kaster bogen lys over de udfordringer og dilemmaer, som socialarbejdere kan stå med, i mødet med borgere underlagt æresrelateret kontrol og

vold. På en direkte og ærlig måde viser bogen, hvordan der konstant opstår både en personlig og faglig tvivl i arbejdet med dette emne. Forfatterne formår at behandle og diskutere den professionelle tvivl som et afgørende vilkår i arbejdet med æresrelateret social kontrol, og på den måde er bogen et vigtigt bidrag til det socialfaglige område.

Forfatternes gennemgående argument er, at mellemøstlige æresbegreber og en kollektivistisk familiestruktur, hvor især piger og kvinder må underordne sig mandlige slægtninge, udgør fundamentet for den sociale kontrol, man kan opleve i nogle etniske minoritetsmiljøer. Bogen viser, hvordan æresbegrebet har social betydning i nogle familier og ikke mindst implikationer for de socialarbejdere, der i deres daglige arbejde er i berøring med familier, hvor æreskultur – her forstået som en række sammenhængende ideer om køn, seksualitet og familierelationer – har en negativ indvirkning på familiemedlemmers trivsel og sikkerhed.

Bogen er inddelt i otte kapitler, der især behandler forskellige aspekter af æresrelateret social kontrol. I første kapitel behandles fænomenet social kontrol og dets relation til æreskultur. Forfatterne indrammer begrebet og foreslår, at vi taler om *æresrelateret social kontrol*. På den måde kobles både æreskultur og patriarkalske kønsstrukturer sammen med det sociologiske begreb social kontrol – et begreb, de i bogen definerer som en organiseret respons på afvigende handlinger, der har til formål at opretholde social orden (s. 25). Æresrelateret social kontrol er altså ifølge forfatterne familiens, slægtens og det etniske baglands forebyggende adfærdsregulering og sanktioner i form af tvangsbaseret kontrol over for gruppe-medlemmer, der reelt eller potentielt afviger fra gældende normer for køn, seksuel adfærd og identitet (s. 47). Formålet med den kontrol er ifølge forfatternes analyse at opretholde eller genoprette familiens ære inden for en patriarkalsk kønsorden. I kapitel 2 skriver forfatternes sig ind i den akademiske debat om vold og kontrol blandt minoriteter. Ifølge de tre forfattere er der mangel på forskningsbaseret viden om dette område, hvilket de mener beror på en høj grad af berøringsangst. I de to følgende kapitler er forholdet mellem æresrelateret social kontrol og kultur i fokus. I bogens tredje kapitel inddrages begreber fra international voldsforskning om fx tvangsbaseret kontrol. Forfatterne argumenterer for et bredt voldsbegreb, der inddrager psykisk og kønsbaseret vold, hvilket eksemplificeres med en case om en pige udsat for social kontrol. I denne case er pigens største problem ikke den fysiske vold, hun udsættes for, men den manglende mulighed for et ungdomsliv med selvbestemmelse og personlig autonomi. Forfatterne fokuserer på kulturbegrebet i fjerde kapitel, og forholdet mellem social kontrol, æreskultur og patriarkalske familiestrukturer udfoldes i bogens femte kapitel. Med afsæt i antropologen Suad Josephs begreb *patriarkalsk forbundethed* redegør kapitlet for den centrale betydning, slægtskab og patriarkalske familierelationer har i

familier med mellemøstlig baggrund. Begrebet patriarkalsk forbundethed anvendes til at udfolde en særlig patriarkalsk familiestruktur, som er styrende for de interesser og magtpositioner, der kan være i spil, når der opstår konflikter i familien; konflikter, der potentielt kan udvikle sig til æresrelaterede konflikter. I de efterfølgende kapitler om familielivets brændpunkter i form af kærester, homoseksualitet, blandede ægteskaber og skilsmisse (kapitel 6) og intimt medborgerskab (kapitel 7) præsenteres temaer, som skal bidrage til læserens forståelse af æresrelateret social kontrol. En af bogens styrker er den måde, hvorpå hvert kapitel behandler mulige implikationer for fagpersoner. Forfatterne lykkes fint med at skabe refleksioner om udfordringer i den sociale faglige praksis. I bogens afsluttende kapitel udfoldes fagpersonernes dilemmaer, og med afsæt i empiriske eksempler diskuteres forholdet mellem almene og særlige tilgange i det sociale arbejde med æresrelateret social kontrol.

Overordnet set lykkes bogen med at give en struktureret og præcis indføring i nogle af de sociale og kulturelle logikker, der kan være på spil i familier, hvor patriarkalske slægtsstrukturer er til stede. Set ud fra en social faglig praksis kunne man indvende, at forfatterne opererer med et relativt snævert æresbegreb, der ikke tager højde for de mange forskellige faktorer og vilkår, som forestillinger om ære formes og udfordres af. Med afsæt i egne erfaringer fra den socialfaglige praksis er det min oplevelse, at minoritetsfamilier selv taler om ære på sammensatte og komplekse måder. Selv om der løbende tages forbehold for den kontekst, som familien eller borgeren befinder sig i, kunne man have ønsket sig, at dette blev underbygget med flere empiriske eksempler, der for læseren tydeliggjorde den kompleksitet, som æresbegrebet ofte er behæftet med. Bogens gennemgående begreb om æresrelateret social kontrol, der hviler på en idé om en række sammenhængende strukturer for social orden og patriarkalske kønsrelationer, kan fungere rigtig godt som et bagtæppe til at forstå nogle af de udfordringer, som familierne kan stå i. Fra et antropologisk perspektiv mener jeg dog, at man bør være meget forsigtig med udelukkende at læne sig op ad forestillinger om æreskultur som en række sammenhængende sociale systemer, da man i praksis vil opleve, at den unges – og forældrenes – virkelighed ofte er udgjort af mere usammenhængende og fragmentariske strukturer, end hvad der lægges op til i bogen. Som læser kunne man også have ønsket sig, at forfatterne havde fokuseret mere på de dilemmaer og udfordringer, som også forældre med minoritetsbaggrund kan møde i forbindelse med at skulle være familie i nye kulturelle og sociale kontekster. Særligt fædre, sønner og brødrers stemmer synes at være fraværende i den danske faglitteratur på området, og man kunne derfor have håbet, at denne bog havde styrket vores kendskab til forældreperspektiverne, da disse er af afgørende betydning for at forstå dynamikkerne omkring æresrelateret social kontrol.

Bogens helt store styrke er den måde, hvorpå hvert kapitel behandler mulige implikationer for fagpersoner. Læseren inviteres løbende til refleksion over de dilemmaer, som fagpersoner står i, når de møder unge og familier, hvor æresrelaterede problematikker er på spil. Bogen er uden tvivl et vigtigt bidrag og kan derfor anbefales til de fagpersoner, som i deres arbejde støder på problemstillinger omkring æresrelateret social kontrol.

Jeppe Schmidt Grüner

Antropolog

Styrelsen for International Rekruttering og Integration

HENRIK HVENEGAARD MIKKELSEN: *Cutting Cosmos. Masculinity and Spectacular Events among the Bugkalot*. Oxford & New York: Berghahn Books 2018. ISBN 978-1785337703. Pris: 729,95 kr.

Hvordan konstitueres og opretholdes egalitet som samfundsorden? Dette spørgsmål er det væsentligste omdrejningspunkt i *Cutting Cosmos*, som tager udgangspunkt i bugkalotfolket – en etnisk minoritet i Sierra Madre-bjergene i Luzon i det nordlige Filippinerne – hvor Mikkelsen har foretaget etnografisk feltarbejde i 2009-10. Bogen igennem viser forfatteren overbevisende, hvordan bugkaloternes egalitære samfundsorden paradoksalt nok konstitueres gennem et maskulint ideal om „vildskab“, der indebærer selvhævdelse, individuel dominans, vold, uforudsigelighed og total social uafhængighed.

I bogen introduceres læseren først til bugkalotfolket gennem tidligere studier af ilongotfolket – bugkalotfolkets navn, før kristendommen blev udbredt i Luzon – udført af de amerikanske antropologer Michelle og Renato Rosaldo op gennem 80'erne. Her bliver vi præsenteret for ilongoternes egalitære samfundsorden i de landsbyer, de bebor, men det er især hovedjagten, som Rosaldo'erne har fremhævet som et signifikant træk. Hovedjagt beskrives af Rosaldo'erne som en rituel handling, der bidrager til opretholdelse af samfundet, idet den blandt andet fungerer som en form for initiering af unge drenge til mænd som en måde at slippe af med en akkumuleret maskulin spænding på og som en måde for mænd at slippe af med følelser på, der ikke kan rummes i den egalitære orden. Mikkelsens studier og etnografi viser dog, at hovedjagt sandsynligvis ikke har været praktiseret ret meget blandt bugkalotfolket de seneste 50 år, og alligevel er deres samfund ikke brudt sammen, men følger samme egalitære orden, som da Rosaldo'erne var der. Af Rosaldo'ernes forskning og sin egen etnografi uddrager Mikkelsen den pointe, at det ikke så meget er hovedjagten, der udgør en signifikant handling i opretholdelsen af samfundets orden, som selve det „cut“ eller snit, hovedjagten repræsenterer i verden både konkret og kosmologisk.

Centralt i argumentet er Mikkelsens opstilling af en bugkalotkosmologi, der rummer både kaos og orden. Verden er som udgangspunkt et vildt, uforudsigeligt kaos (kaosmologi), og ind i dette kaos „udskærer“ bugkaloterne sig en plads, et samfund, orden. Som sådan er samfundet og det almindelige hverdagsliv hele tiden i fare for at „gro til“ eller „flyde ud“ i verdens kaos. Mikkelsen viser, at fordi idealet for maskulinitet hos bugkaloterne i højeste grad repræsenterer det vilde, uforudsigelige kaos, kommer repræsentationen af orden særligt til udtryk gennem udøvelsen af det at være en mand.

Mænd og maskulinitet fungerer ifølge Mikkelsen som en bevægelse mellem to kvaliteter, hvis yderligheder begge er kaotiske om end på vidt forskellige måder. Den ene, *liget*, er en væren, der er totalt socialt betinget, hvilket indebærer alt fra ikke at have sit eget hjem/egen indtægt til at blive intimideret af andre mænds stærke(re) personlighed. Liget, som især beskrives ved unge mænds adfærd, har en spredt, usammenhængende, udflydende karakter af vægelsind, nervøsitet, urolig energi, bevægelse, ubeslutsomhed m.m. Den anden er kvaliteten *beya*. *Beyas* yderpunkt er det ultimative maskuline ideal og bliver i bogen beskrevet gennem den dæmoniske karakter *mansasadile*, der er karakteriseret ved total ligegyldighed over for og overskridelse af den sociale orden. *Mansasadile* er karakteriseret ved urovækkende stoicisme, fuldstændig selvcentreret uberegnelighed og konstant potentiale for vold.

At blive/være en mand handler om selvkontrol („composure“) og beskrives af Mikkelsen som en bevægelse eller „sammentrækning“ af mandens personlighed gennem akkumulering af *beya* og reducering af *liget*. En respekteret mand er derfor en mand med meget *beya*. Men her er der ikke bare tale om en lineær akkumulering af *beya*, for *beya* kan også få selvkontrollen til at tippe ud i kaos igen, og manden kan risikere at blive *mansasadile* – inkarneret kaos. Hvis en mand har meget *beya*, må han også sørge for at afbalancere *beya* for at blive ved at være en mand. Han må altså kontrollere potentialet for kaos.

Bogen viser endvidere – gennem et fokus på overskridelser („transgression“) af samfundsordenen, der konkretiserer potentialet for (maskulin) vildskab og kaos – hvordan samfundet findes gennem en balancegang mellem orden og kaos. Denne balancegang udføres af mændene. Mikkelsen giver flere etnografiske eksempler på sådanne overskridelser, blandt andet dansen *ta'gem*, hvor især midaldrende mænd ved festlige lejligheder pludselig og enkeltvis tager tøjet af og bryder ud i truende, jagtliggende bevægelser, mens de stirrer vildt på tilskuerne. Samtidig foregår disse overskridelser altid på en socialt ritualiseret måde; de er blandt andet overvåget, af begrænset varighed og går efter tur. Sådanne overskridelser af den sociale orden, argumenterer Mikkelsen, fungerer som et „kosmologisk snit (cut)“ i verden. Overskridelserne tydeliggør nemlig på én gang verdens kaotiske

udgangspunkt, samtidig med at de tæmmes og sanktioneres socialt, hvorved der sker en (gen)etablering af samfundets orden. Bugkaloternes egalitære samfundsorden konstitueres derfor *ikke på trods af* det ultimative maskuline ideal om et autonomt, vildt kaos, men derimod *i kraft af* det maskuline ideals konstante potentiale for realisering og mændenes overskridelser. Det er mændene, der skal skabe samfundsordenen ved at „cutte kosmos“ – ved på én gang at overskride den herskende orden og kontrollere det ultimative, vilde kaos.

Selv om Mikkelsen gør klart, at bugkalotsamfundet beror på kønnede hierarkier, er det et interessant perspektiv inden for køns- og maskulinitetsforskning at forstå mændenes dominerende rolle som selvsanktionerende snarere end dominerende over for andre subjektpositioner som fx kvinder. Mændenes rolle i samfundet er at opretholde orden, men det gør de netop ved at kontrollere det maskuline potentiale for kaos. Bogen giver derved en forståelse af positionen „mand“ som et socialt og personligt balancearbejde i modsætning til den typiske (vestlige) forståelse af „mand“ som en lineær bestræbelse mod et ultimativt maskulint ideal (se fx Connells arbejde med maskulinitetsforskning). Hos bugkalot er der ingen lineær bestræbelse mod det ultimative maskulinitetsideal. For at være i kategorien „mand“ skal man nemlig netop ikke (for) tæt på det ultimative ideal. Ej heller er „mand“ en individuel akkumulering af maskulinitet, men derimod netop en kollektiv balancegang.

På trods af at bogen tager lidt rigeligt med store emner op for sin kapacitet (fx egalitet, maskulinitet, kosmologi, ideal), byder den alligevel på en aldeles læsevenlig og interessant diskussion af problematikker ved den egalitære samfundsordens opretholdelse i et maskulint domineret samfund. Især med perspektiverne på „overskridelser“ som opretholdende for orden og på „mand“ som selvsanktionering og socialt balancearbejde udvides rammerne for alle, der kender mest til den klassisk vestlige, hegemoniske maskulinitetsforståelse (fx Cornell), men gerne vil udforske „mænd og maskulinitet“ gennem andre forståelser.

My Madsen

Postdoc

Center for Social Data Science

Københavns Universitet

REDAKTIONEN HAR MODTAGET

KRISTENSEN, REGNAR & CLAUDIA ADEATH VILLAMIL: *The Children of Gregoria. Dogme Ethnography of a Mexican Family.* New York & Oxford: Berghahn 2020. 292 sider. ISBN 978-1-78920-653-1. Pris: £ 110.

SALTOFTE, MARGIT: *Kreativitet i mellemrum. Antropologisk undersøgelse af kreativitet i skolens mellemrumszoner.* Aalborg: Aalborg Universitetsforlag 2020. 180 sider. ISBN 978-87-7210-312-9. Pris: 250 kr.

SEN, ATREYEE, JOHAN LINDQUIST & MARIE KOLLING: *Who's Cashing In? Contemporary Perspectives on New Monies and Global Cashlessness.* New York & Oxford: Berghahn 2020. 198 sider. ISBN 978-1-78920-915-0. Pris: £ 14,95.

FORFATTERLISTE

Søren Elias Bendixen er cand.scient.anth. fra Institut for Antropologi ved Københavns Universitet.

Tom Børsen er lektor, studienævnsformand og ph.d. Institut for Planlægning, Aalborg Universitet København.

Simone Anna Felding er ph.d.-studerende på Deutsches Zentrum für Neurodegenerative Erkrankungen, Witten/Herdecke Universität. Her undersøger hun brugen af sociale robotter på plejehjem. Hun har tidligere arbejdet på Københavns Universitet med velfærdsteknologier og plejehjem.

Lene Teglhus Kauffmann er lektor, antropolog og ph.d. Ansat ved Professionshøjskolen Absalon med forsknings- og udviklingsopgaver såvel som undervisning af sygeplejestuderende. Forsker i emner som teknologi, omsorg og demens i rammen „det nære sundhedsvæsen“ og med et antropologisk udgangspunkt.

Mette My Madsen er postdoc ved Copenhagen Center for Social Data (SODAS), Københavns Universitet. Hun har forsket i sociale studiestartsaktiviteter og professionalisering hos ingeniørstuderende. Desuden har hun forsket i interdisciplinær kollaboration og vidensepistemologi samt i teknologi, „big data“ og kombinationer af forskellige datatyper.

Mia Krogager Mathiasen er cand.scient.anth. fra Aarhus Universitet. Hun har som videnskabelig assistent ved Research Unit for Robophilosophy, Institut for Filosofi og Idehistorie, Aarhus Universitet, samt ved Fremtidsteknologi, Kultur og Læring, Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet, lavet feltarbejde samt metodeudvikling om fremtiden med (sociale) robotteknologier. Hun arbejder i dag som konsulent i Direktionens Stab, Herning Kommune.

Sophia Forchhammer Mortensen er kandidat i antropologi.

Perle Möhl er antropolog, ph.d. fra Københavns Universitet og forsker ved Copenhagen Academy for Medical Education & Simulation. Hun arbejder aktuelt med

teknologier, visualitet, sanser og menneske-maskine-interaktion, blandt andet i forbindelse med grænse- og sikkerhedskontrol, robotkirurgi og svæveflyvning.

Nete Schwennesen er lektor på Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Hendes aktuelle forskning handler om digitalisering af ældreomsorgen i Danmark med særligt fokus på forholdet mellem teknologi, materialitet og affekt.

Ulla Skjødt er lektor og ph.d. Ansat ved Professionshøjskolen Absalon med forsknings- og udviklingsopgaver såvel som undervisning på sygeplejerske- og efter- og videreuddannelsen. Forsker i emner som udsatte voksne, demens og teknologi i rammen „det nære sundhedsvæsen“ og med et filosofisk udgangspunkt.

Mads Skovgaard er cand.scient.anth. fra Institut for Antropologi ved Københavns Universitet.

Line Steenhold er cand.scient.

Christina Vestergaard er cand.mag. og ph.d. i antropologi fra Aarhus Universitet. Hun er ansat i et større tværfagligt forskningsprojekt om mennesket og sociale robotter (Integrative Social Robotics) ved Research Unit for Robophilosophy, Institut for Filosofi og Idehistorie, Aarhus Universitet, støttet af Carlsberg, Semper Ardens.

DANSKE RESUMEER

Simone Anna Felding & Nete Schwennesen: Bag skærmen på en digital platform. Kunstfærdigt integrationsarbejde og nye samarbejdskonstellationer

I denne artikel undersøges det manuelle og algoritmiske arbejde, der foregår bag skærmen på en digital platform, som er designet til at afhjælpe og forebygge ensomhed. Platformen udbydes til kommuner af en privat virksomhed og finansieres af kommunerne via et abonnement, som giver kommunens borgere fuld adgang til at oprette sig som brugere og benytte platformen gratis. Baseret på en etnografisk undersøgelse af virksomheden, kommuner og brugere ser vi nærmere på det omfattende og usynlige arbejde, der foregår bag skærmen på Venskabsportalens brugergrænseflade og viser, hvordan dette arbejde artikuleres og mobiliseres manuelt såvel som digitalt via algoritmer. Konkret viser dette arbejde sig gennem et omfattende manuelt og digitalt screeningsarbejde samt online- og offlinepromoveringen af platformen. Vi viser, hvordan det er en krævende og omfattende proces, som er rettet mod, at brugere er aktive på platformen, at de får svar, at de har tillid til den, samt at kommunerne forbliver tilfredse med samarbejdet. Hermed udfordres forståelsen af platformen som neutral, automatisk og teknisk, og den fremstår i stedet som en skrøbelig anordning af forbindelser mellem mennesker og teknologi, som kontinuerligt skal vedligeholdes for ikke at bryde sammen. Vi viser, hvordan der opstår et paradoksalt forhold til teknologien, når Venskabsportalen på den ene side mobiliserer en forestilling om platformen som en teknologi, der er i stand til at fungere automatisk, og på den anden side må indgå i et krævende usynligt integrationsarbejde for at få den til at indfri de forventninger, kommunerne har til platformen. Hermed opretholdes forestillingen om teknologien som et teknisk og neutralt værktøj, som på ironisk vis både udgør en forudsætning og en mulig trussel for virksomhedens forretningsmodel. Herudover peger vi på, at der er et tillidsparadoks iboende i platformen, hvor screening og justering af indhold på en og samme tid er afgørende for at opretholde platformen som et trygt rum, hvor brugerne ikke oplever negative reaktioner på deres sårbarhed og åbenhed, men at virksomheden samtidig risikerer at bryde den tillid ved at redigere for meget i indholdet og hermed blive for synlig over for brugere og kommuner.

Søgeord: privat-offentligt samarbejde, digitale platforme, ensomhed, digital etnografi, digital infrastruktur, kunstfærdigt integrationsarbejde

Lene Tegllus Kauffmann & Ulla Skjødt: Livshistorier som grundlag for værdighedsgenererende praksis?

Artiklen handler om, hvordan livshistorier bidrager til pleje- og omsorgspersonalets praksis med at fremme værdighed for mennesker, der lever med demens på plejecentre. Disse mennesker er ikke længere i stand til at tage vare på sig selv og er dermed afhængige af hjælp døgnet rundt. Vi diskuterer, hvordan livshistorier danner grundlag for at arbejde med værdighed, og ser nærmere på, hvordan arbejdet organiseres omkring dette. På et overordnet niveau iagttager vi livshistorien som en omsorgsteknologi, men vi går i dybden med en undersøgelse af, hvordan livshistorier skaber forskellige tilgange til håndtering af identitet og konstruktion af virkeligheden. Det, man kan kalde livshistorie som tilgang til pleje og omsorg, reflekterer en politisk ambition om at fremme værdighed, og artiklen konkluderer, at det er muligt at nå dette mål, hvis livshistorien anvendes med et fokus på væren og dermed skaber en forbindelse mellem fortid, nutid og fremtid, som tillader en udfoldelse af selvets autenticitet, selv under de svære betingelser, som sygdommen skaber.

Søgeord: livshistorier, demens, identitet, virkelighedskonstruktion, værdighed

Line Steenhold & Tom Børsen: Fra adfærdsstyrende kontrol til individuel digital mediering. Kritisk teknologiteoretisk analyse af dagpengesystemets digitale ressourcer

Denne teknoantropologiske artikel analyserer med kritisk teknologiteori ledige a-kassemedlemmers interaktion med dagpengesystemets digitale værktøjer. På baggrund af observationer på jobcentre og a-kasser samt interviews med ledige og jobkonsulenter kortlægger artiklen, hvordan ledige opfatter dagpengesystemets digitale platforme som ukoordinerede, svære at navigere i, unyttige, meningsløse, adfærdsstyrende og kontrollerende. Analysen bidrager til at belyse, hvordan digitale værktøjer påvirker lediges adfærd samt praksis, og den stiller således skarpt på, hvordan digitalisering og adfærd er viklet ind i hinanden. Et felt, hvor det personlige møde forsvinder i effektiviseringen, fordi det digitale erstatter eller overtager det personlige møde. Truslen om økonomiske sanktioner bliver medieret gennem digitale styringsværktøjer, som får ledige til at frygte, at de ikke gør det godt nok, eller at de kommer til at lave fejl. Dette får ledige til at udvikle handlestrategier, der tilfredsstillende systemets krav, men ikke er rettet mod at få et job. Artiklens anden del præsenterer lediges egne forslag til forbedring af de digitale værktøjer. Konkret foreslås de digitale ressourcer redesignet væk fra den kontrolfunktion, de i dag understøtter, til at mediere individuel digital identitet, herunder digital støtte til den enkelte i jobsøgningen.

Søgeord: ledige, dagpengesystemet i Danmark, Jobnet.dk, teknoantropologi, kritisk teknologiteori, individuel digital mediering

Mia Krogager Mathiasen og Christina Vestergaard: Mini-public som meto- disk eksperiment i studier af fremtidsteknologier og sociale robotter

Denne artikel udspringer af spørgsmålet om, hvordan man som antropolog kan arbejde med fremtiden som forskningsobjekt, når det, som man ønsker at undersøge, endnu ikke er og derfor ej heller kan observeres med klassiske antropologiske metoder. Artiklens formål er at præsentere mini-public som en alternativ metode til kvalitativ dataindsamling og vidensformidling i antropologisk forskning af fremtidsscenerier. Dette sker ved en beskrivelse af et mini-public-event, der blev afviklet for frivillige repræsentanter fra forskellige samfundsgrupper i Aarhus i efteråret 2018 som led i et større tværfagligt forskningsprojekt på Aarhus Universitet om udviklingen og brugen af sociale robotter.

Søgeord: metodediskussion, fremtidsteknologier, eksperimenterende metoder, sociale robotter, „foreign entanglements“

Sophia Forchhammer Mortensen: Værktøj til fællesskab

Artiklen omhandler et makerspace i Vancouver, Canada. Gennem empiriske eksempler fra eget feltarbejde i efteråret 2017 udforsker jeg, hvilke betydninger værktøj har for brugere af Vancouver Tool Library. Jeg argumenterer for, at værktøj foruden at være en fysisk teknologi også fremstår som en social teknologi, idet brugerne anvender det til at skabe mening og selverkendelse. Jeg konkluderer, at værktøjet, der lånes i Vancouver Tool Library, bliver tillagt særlig værdi, fordi det har forbindelse til makerspacet, og at dette har indflydelse på, hvordan brugerne forstår det. Værktøjet indgår herigennem i et hverdagspolitisk projekt, som brugerne løbende engagerer sig i gennem deres engagement i makerspacet.

Søgeord: værktøjsbibliotek, makerspace, social teknologi, Nordamerika, adgangsbaseret forbrug

Mads Skovgaard & Søren Elias Bendixen: Inklusion i det digitale fællesskab

Med udgangspunkt i et lokalt hackerfællesskab på Manhattan i New York City udforskes i denne artikel de sociale og politiske omstændigheder, der udspiller sig i udviklingen af software til politiske formål. Hackerfællesskabet definerer sig selv som en del af Den Progressive Bevægelse, en venstreorienteret bevægelse, der er inspireret af institutionelt uafhængige og decentraliserede politiske bevægelser

som Occupy Wall Street, men alligevel arbejder for at få politikere, som de er enige med, valgt ind i etablerede politiske embedspositioner. Hackerfællesskabet mødes for at (videre)udvikle open source-software, der skal bidrage til det progressive politiske projekt. Det er tidligere blevet beskrevet i antropologisk litteratur, hvordan open source-softwarehackerfællesskaber lader sig guide af en bestemt liberalt inspireret hackermoral, men ved Den Politiske Hack Night introduceres ligeledes et progressivt ideal om inklusion som et ledende aspekt i organiseringen. Denne artikel undersøger således, hvad der sker, når hackerfællesskaber opstår i kraft af en venstreorienteret politisk agenda og dermed udformer sig i skæringspunktet mellem hacking af open source-software og progressiv politik. I forlængelse af dette argumenterer artiklen for, at denne form for politisk motiveret hacking kan forstås i lyset af Claude Lévi-Strauss' begreb bricolage, da denne form for hacking forener umiddelbart modsatrettede idealer i et samlet repertoire, der skaber rammerne for den sociale og politiske aktivitet omkring hackerfællesskabet. Vores analyse illustrerer endvidere, hvordan de forskellige politiske og moralske dele af vores informanternes repertoire løbende er til forhandling og kontinuerligt udvikles i relation til hinanden inden for rammerne af den eksisterende bricolage.

Søgeord: hacking, politik, progressivisme, inklusion, open source-software, bricolage

ENGLISH SUMMARIES

Simone Anna Felding & Nete Schwennesen: Behind the Scenes of a Digital Platform. Artful Integrations and Emerging Configurations of Collaboration

This article looks at the invisible articulation work behind the scenes of the digital platform called Venskabsportalen. Venskabsportalen is a private platform funded by Danish municipalities that aims to create connections between users of the platform, thereby strengthening social communities and preventing and alleviating loneliness. At first glance the platform appears to function automatically through algorithms that simply connect the unedited content posted by users through a random algorithm. Based on ethnographic studies of the company, the platform and its users, we show the vast amount of manual maintenance and repair work which is performed to make the platform function optimally. Specifically, we look at the online and offline promotion of the platform, the screening, editing and posting of the platform's content, and the different human and nonhuman actors who perform these actions. We analyze this work and the invisible valuations and ideologies that this articulation work inscribes into the platform. The users, the designers, the screeners and the municipalities, who fund the platform, the algorithms, the design, algorithms of other platforms used for marketing, etc. are all part of the socio-technical infrastructure which enables Venskabsportalen to function. Articulation work functions partly because of its invisibility – it makes the platform appear effortlessly functional and appealing to a wide range of actors, and it makes the platform a place that people trust. Paradoxically the invisible work, that enables the platform, risks becoming too extensive and visible, thereby breaking the illusion of functionality and appearing manipulative to the platform's users.

Keywords: private-public collaboration, digital platforms, loneliness, digital ethnography, digital infra-structure, artful integration, repair and maintenance

Lene Tegllhus Kauffmann & Ulla Skjødt: Life Stories as Tools for Generating Dignity in Practice?

The subject of the article is how life stories create meaning for people living with dementia in nursing homes, with no capacity of taking care of themselves and dependent on care day and night. We discuss how life stories help create the

basis of retaining dignity as well as help in organizing work tasks. While we view the life story as a technology of care, we also explore how the life story creates different approaches to the handling of identity and construction of reality in the nursing home context. The life story approach in the nursing home reflects a political ambition about promotion of dignity, and the article concludes that it is possible to meet this ambition, if the life story is used in ways that call for a focus on being and thereby creating a connection between past, present and future, thus, allowing the authenticity of the self to unfold, even under the difficult circumstances of dementia.

Keywords: life story, dementia, dignity, identity, construction of reality

Line Steenhold & Tom Børsen: From Behavioral Control to Individual Digital Mediation. A Critical Theory of Technology Analysis of the Danish Unemployment Benefit System's Digital Resources

This Techno-Anthropological article analyzes the interaction between unemployed members of an unemployment fund and the digital tools of the Danish unemployment benefit system by employing a critical theory of technology approach. The empirical data consists of interviews and observations generated at Danish unemployment insurance funds and at Job Centres. The article reveals that unemployed people perceive the unemployment benefit systems' digital platforms as uncoordinated, onerous to navigate, useless, meaningless, governing and controlling. Unemployed people's perception of the functions of the digital tools is explored. The analysis helps to elucidate how digital tools affect the behaviour and practices of unemployed people, thus examining how digitalization and behaviour are intertwined. It is a subject becoming more relevant as digitalization increases and personal meetings diminish. The threat of financial sanctions mediated through digital management tools make unemployed people fear that they are not doing as well as expected or that they will make mistakes. This causes unemployed people to develop strategies that only meet the systems' requirements but that do not target getting a job. The second part of the article presents the suggestions of unemployed users for improving the digital tools. It is argued that the digital resources should be re-designed away from the control functions they currently support, to mediate individual digital identity, thus digitally supporting the individual in their job search.

Keywords: unemployed, unemployment benefit system in Denmark, Jobnet.dk, techno-anthropology, critical theory of technology, individual digital mediation

Mia Krogager Mathiasen & Christina Vestergaard: Mini-Public as a Methodological Experiment in the Study of Technologies of the Future and Social Robots

Based on own experiences as anthropologists working in the emerging research field of Social Robotics, this article raises the question: How can social anthropologists work with the future as a research subject when the subject you wish to investigate is not yet “out there” and therefore cannot be observed with classical anthropological methods? The purpose of the article is to present Mini-public as an alternative method for qualitative data collection and dissemination of knowledge in anthropological research of future scenarios. This is done by describing a mini-public event that was held for representatives from different community groups in Aarhus in the fall of 2018 as part of a multidisciplinary research project about the development and use of social robotics at Aarhus University.

Keywords: methodology, technologies of the future, experimental methods, social robots, “foreign entanglements”

Sophia Forchhammer Mortensen: Tools for community

This article deals with a makerspace in Vancouver, Canada. Through empirical examples from my fieldwork in the fall of 2017, I explore the social meanings that tools have for the users of Vancouver Tool Library. I argue that besides being a material technology, the tools also become a social technology when my interlocutors use them to create meaning and self-awareness. I conclude that the tools are attributed value because they are used in the context of the makerspace Vancouver Tool Library and that this influences how the users understand and use them. The tools come to play an important part in an everyday political project that the users continuously engage in through their involvement in the makerspace.

Keywords: tool library, maker space, social technologies, North America, access-based consumption

Mads Skovgaard og Søren Elias Bendixen: Inclusion in the Digital Community

Hacking of Open Source-Software and Progressive Politics in New York City Centered on a local hacker community in Manhattan in New York City this article explores the social and political circumstances that unfold around the development of politically motivated software. The hacker community defines itself as a part of The Progressive Movement; a leftist movement, which is inspired by institutionally independent and decentralized political movements

such as Occupy Wall Street, but nonetheless endeavors to get politicians with progressive values properly elected for established political offices. The hacker community meets to (re)create open source-software that can contribute to the progressive political project. Anthropological literature has previously described how open source-software hacker communities are guided by a specific liberalist inspired hacker ethic, but at the Political Hack Night the participants introduce a progressive ideal of “inclusion” as an important part of the event. This article examines what happens when a hacker community emerges by virtue of a leftist political agenda and therefore is being configured at the intersection between open source-software hacking and progressive politics. The article also argues that this form of politically motivated hacking is to be understood in the light of Claude Lévi-Strauss’ concept of “bricolage”, as it unifies seemingly contradictory ideals in a total repertoire that creates the framework for the social and political activity around the hacker community. Moreover, our analysis illustrates how the political and moral parts of the participants’ repertoire is negotiated along the way and continuously evolves in relation to each other, within the framework of the existing bricolage.

Keywords: hacking, politics, progressivism, inclusion, open source-software, bricolage

GAMLE OG KOMMENDE NUMRE

32. INDFØDTE behandler emnet indfødte, oprindelige folk eller 4.-verdensfolk inden for rammerne af de aktuelle antropologiske interessefelter kulturel identitet og kompleksitet. Indfødte folks vilkår i den moderne verden frembyder spørgsmål af både teoretisk, praktisk og politisk art.

33. DYR tager udgangspunkt i den ganske forbløffende mængde materiale, som den zoologiske verden bidrager med til vores kategoriseringer af omverdenen. I dette nummer bringes eksempler på, hvordan vi tænker, bruger, fremstiller og forestiller os dyr.

34. AIDS-forskningen i antropologien har udviklet sig fra en hjælpedisciplin for epidemiologien til kritiske analyser af videnskabelige og politiske „sandheder“ om hiv/aids og konstruktive undersøgelser af lokale forudsætninger for forebyggelse og omsorg.

35-36. FELTER er et festskrift med artikler om sjæleanliggender, etnografer, pornografi, repræsentation, rationalitet, identitet, kunst og verden, rum, metaforik, ceremonielle dialoger, ånder, kroppe og performance, halve mennesker, myter og kosmologi, objekter, totemisme, fysikkens erkendelseslære og menneskekulturerne mv.

37. MELLEEMØSTEN Udsolgt.

38. BØRN har kun sjældent været del af det antropologiske genstandsfelt. Her belyses antropologiske perspektiver på børn og unge: Hvordan opfattes børn, hvad indebærer socialisering, og hvilke perspektiver og erfaringer har børn i forhold til deres omgivelser forskellige steder i verden?

39. MAD OG DRIKKE viser nye vinkler på de symbolske betydninger og sociale normer, som regulerer, hvad der indtages, hvornår, hvordan, sammen med hvem og i hvilke mængder.

40. OVERGANG ser på den antropologiske videnskab og den videnskabelige antropologi anno 2000. Hvilke erkendelser har overlevet 1980'ernes faglige selvrensning, og hvilke epistemer hører fortiden til? Hvilke klassiske antropologiske dyder kan dårligt undværes, og hvad er forholdet mellem anvendt antropologi og grundforskning?

41. ILLUSION har ofte negative konnotationer i retning af indbildning og forvrænget virkelighedsopfattelse. Her fokuseres på illusion som et empirisk forhold, dets kreative element i sociale og kulturelle sammenhænge samt dets virkemidler og konsekvenser.

42. DANSKHED Mens antropologer og andre analytikere dekonstruerer nationale fællesskaber, egenskaber og identiteter, polemiserer dette nummer ved at undersøge, hvordan og hvorvidt danskheden faktisk *er*: danske dufte, toner, omgangsformer, filmskatten og højskolesangbogen med mere. Er der tale om særligt danske forhold eller blot om forhold i Danmark?

43-44. SAMLING undersøger samlinger og samlere og overvejer begrebernes betydning for antropologien. Kategorier bringes sammen i nye konstellationer: museale dyrekategoriseringer, frimærkesamlinger, etnografiske samlinger, komplette samlinger, plane-spottere, klunsere, jæger-samlere og kunstsamlere.

45. KRITIK sætter fokus på den engagerede videnskab og videnskabsmand. Kritisk antropologi er ikke ny, men øget forskning og deltagelse i løsning af samfundsproblemer synes at skærpe den kritiske bevidsthed og kravet om stillingtagen. Hvad betyder det for den videnskabelige erkendelse og metode?

46. VOLD undersøger, hvorledes vold indgår i menneskers forestillinger og dagligliv. Temaet præsenterer et kontinuum af vold – mellem enkelte individer til vold omfattende en hel befolkning og afspejles i artikler om vold mod kvinder, overgreb på indfødte folk, civile lynchninger, borgerkrig, befrielseskrig og statsterror.

47. BYER I undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Abomey, Hanoi, Hby, Honolulu, København, København, Marseille, Máskat, Montreal og Mumbai.

48. BYER II undersøger med bidrag fra antropologer, litterater, arkitekter og kunstnere en række konkrete byer og overvejer fænomenets betydning for antropologien. Forskelligartede byundersøgelser udfoldes i beskrivelserne af Nuuk, Paris, Rio de Janeiro, Sarajevo, Shanghai, Skopje, Sun City, Sun City, Teheran og Århus.

49. PENGE handler om fjer, muslingeskaller, medaljoner, jetoner, betalingskort, bankoverførsler, mønter, sedler og andre værdier, som vises frem, gemmes væk, øremærkes og udveksles. Penge påvirker relationer og samfund og er derfor anledning til moralske og politiske problemstillinger om fællesskab og individualitet, magt og afmagt, ulighed og hierarki, følelse og marked.

50. SLÆGTSKAB er som antropologisk forskningsfelt i de sidste årtier blevet kraftigt udfordret. Nye betingelser forårsaget af udviklingen inden for den lægevidenskabelige forplantnings- og genteknologi samt presset fra ændrede globale forhold, gamle og nye krige og sygdomsepidemier skaber rum for helt nye kreative tankegange og praksis i slægtssammenhæng.

51. ARBEJDE er et „institutionaliseret“ begreb, i den forstand at betydningen af ordet ikke er noget, vi almindeligvis tænker over, men nærmere noget, vi tænker *med*. Det giver anledning til overvejelser om og perspektiver på, hvordan arbejde skal begribes, samt hvordan begrebet tillægges mening i forskellige sociale og kulturelle sammenhænge – i en tid, hvor arbejdet synes at fylde stadig mere i vores liv og bevidsthed.

52. HUKOMMELSE er et socialt fænomen med et vigtigt politisk aspekt. Udtrykt i repræsentationer af fortiden danner hukommelse, social og kollektiv, udgangspunktet for et samfunds selvforståelse og legitimering. Et samfunds „hukommelse“ refererer ikke nødvendigvis til et verificerbart fænomen i fortiden. Den kollektive hukommelse er kreativt skabende og udtrykker sig ud over i samfundsformer i materiel kultur og i kroppe.

53. KOGNITION tager bestik af den „kognitive revolutions“ betydning for aktuel antropologisk forskning. Værdien af dette nye teoretiske paradigme demonstreres og diskuteres i antropologiske analyser af religion, sprogtilegnelse, drømme, videnskabelig viden m.m.

54. LYD Udsolgt.

55. PERSON er ikke i sig selv antropologiens centrale omdrejningspunkt, det er derimod *relationen* mellem mennesker. Felten er fuld af mennesker, som vi umiddelbart identificerer som særskilte personer med egne livshistorier og -mål. Men hvad er egentlig en person? Hvordan skal vi forstå forholdet mellem individet og det sociale? Eksisterer der et „vi“ før et „jeg“ – eller forholder det sig omvendt? Hvorledes håndterer antropologien møder mellem forskellige personopfattelser? Nummeret undersøger sådanne spørgsmål og de metodiske, teoretiske og politiske udfordringer, der følger heraf.

56. KULTURMØDE bruges i stigende grad til at beskrive og forklare, hvordan personer med forskellig etnisk, kulturel eller national baggrund bringes sammen og undertiden støder sammen. Begrebet „kulturmøde“ blev fundet analytisk ufrugtbar og derfor opgivet i antropologien i 1960'erne. I de senere år har ikke-antropologiske kulturstudiefag været med til at sætte nye dagsordener for, hvilke temaer og angrebsvinkler der kan være relevante for at forstå det mudrede felt, som man – i mangel af bedre? – på ny betegner kulturmøder.

57. LOV OG RET Krav og ønsker fra individer og hele befolkningsgrupper formuleres i stigende grad inden for rammerne af et rettighedssprog, og en retlig forståelseshorisont spiller en stadig større rolle. Hvordan påvirker denne udvikling antropologiske studier af lov og ret? Dominerer rettighedsdiskursen i lige så høj grad på det empiriske plan som på det ideologiske? Er rettigheder mere tale end handling? Og hvordan spiller andre, ikke-legale forestillinger om retfærdighed sammen med retssamfundets juridiske univers?

58. SYGDOM vil belyse sammenhænge mellem forskellige fællesskabs/kulturers sygdomsopfattelser og håndteringer af sygdomme: Hvilke konflikter og løsninger opstår i og mellem forskellige fællesskaber, og hvilken placering gives eller tiltager de syge sig? Hvordan medvirker fællesskaberne til produktionen af sygdom, og hvilke muligheder har såvel det samlede fællesskab som de enkelte individer for at forebygge og behandle sygdomme?

59/60. HUS OG HJEM Hjemmet udtrykker et forhold mellem mennesker og mellem mennesker og materialitet, her især huset, som er ladet med betydning i form af bl.a. tilhørsforhold og ejendomsret. Det understøtter identitet og fællesskaber i form af familieliv, men er også platform for differentieringer mellem køn og generationer. Hjemmet er kort sagt et socialt og kulturelt fænomen, som udfoldes i form af forskellige praktikker – det er noget, man gør.

61. MAGI spillede en vigtig rolle i den klassiske antropologi som en indfaldsvinkel til forståelsen af de indfødtes særlige symbolske og rituelle handlinger for at nå ønskede mål. Siden er det blevet almindeligt at betragte magi mere bredt som et af mange forsøg på at håndtere usikkerhed i det moderne samfund. Magi kan således betegnes som en særlig form for menneskelig handling, hvor bestemte ord, genstande eller fænomener tillægges en indflydelse eller kraft, som ligger ud over ordene, genstanden eller fænomenet i sig selv. Magi er det kreative felt, hvor ønsker og håb kan udtrykkes og måske lede til eftertragtede mål.

62. SKOLE Skolen vil altid være et udtryk for et bestemt samfund med dets særlige værdier og strukturer. Den vil have til hensigt at bidrage til formationen af dette samfund ved at søge at skabe gode borgere. Derfor udgør skolen en arena, hvor der dagligt kæmpes om, hvilke kulturelle værdier, hvilken fortolkning af historien og hvilke samfundsmæssige normer der skal være gældende. Skolen bidrager dermed til komplicerede eksklusions- og inklusionsprocesser både i materiel, social og kulturel forstand og dermed til konstruktionen af forskellige former for medborgerskab.

63. FREMTID. Orienteringen mod fremtiden er en orientering mod verden med konkrete udtryk. Forholdet til fremtiden kan ses som et udgangspunkt for handling. Samtidig er uvished og mangel på kontrol over fremtiden en realitet

for store dele af verdens befolkning. Ideen om fremtiden kan derfor også være præget af desillusion, magtesløshed og håbløshed.

64. KLIMA Antropologien har gennem tiden beskæftiget sig med økologi som kulturelt og politisk fænomen og i det hele taget stadig afsøgt grænserne eller gensidigheden mellem natur og kultur. Klimaforandringerne tvinger endnu en gang antropologer til at udforske forholdet mellem mennesker og deres omgivelser, når ekstreme vejrbegebenheder, ændringer i årstidsmønstre, udsving i forekomster af naturressourcer og andet er blevet hverdag for mennesker kloden rundt.

65-66. TAVSHED Det kan undertiden være svært at identificere tavsheder i en aktuel, dominerende tradition, fordi vi typisk er en del af den. Men man kan uforvarende komme til at tale om det usigelige, og andres reaktioner vil snart gøre en opmærksom på, at man er ude i noget farligt. Man vil måske blive tiet ihjel eller disciplineret på anden vis. Tavsheder er ofte foruroligende og sigende. Men hvad siger de? Hvad dækker de over?

67. VERDEN(ER) Udsolgt.

68. OVERSKRIDELSER sætter fokus på et af antropologiens klassiske begreber (transgression) og udforsker forholdet mellem grænse og overskridelse og de bevægelser i kategoriseringssystemer og mulighedsrum, det medfører at krydse en grænse eller trodse et forbud. Hvad er overskridelser, og hvad kan begrebet bruges til? Er det grænserne, der fremhæver overskridelserne, eller overskridelserne, der fremhæver grænserne? Hvordan bruges begrebet overskridelse i nutidigt antropologisk arbejde?

69. FÆNOMENOLOGI belyser krops- og hverdagsfænomenologiens rolle i antropologisk teorihistorie og diskuterer og illustrerer traditionens metodiske og analytiske potentiale og begrænsninger. Et centralt mål for den fænomenologisk inspirerede forskning er at redegøre for de kulturelle grundantagelser og kropsliggjorte færdigheder, der organiserer menneskets prærefleksive engagement med omverdenen. Denne ambition rejser vigtige metodologiske spørgsmål omkring produktion og skriftlig formidling af viden om de aspekter af det sociale liv, der normalt undslipper refleksion og fortolkning.

70. OPTIMERING sætter fokus på menneskets stræben efter at selvudvikle, forandre og forbedre ved hjælp af en mangfoldighed af teknologier og medicinske produkter og services, som får afgørende betydning for menneskers selvforståelse og gør kroppen, livet og selvet til et personligt projekt. Tendensen er særligt tydelig inden for sundhed, selvudvikling og kropslig og mental perfektion. Temanummeret går i dybden med eksempler på optimeringspraksisser og de sociale og kulturelle sammenhænge, de eksisterer i, og undersøger, hvordan de forskellige

teknikker og praksisser påvirker hverdagsliv og forståelsen af, hvad det vil sige at være menneske.

71. BEHANDLING stiller skarpt på begrebet behandling, som synes at være det umiddelbare og selvfølgelige svar på mange og meget forskelligartede sociale problemer i dagens Danmark. Hvad forventes samfundet at tilbyde som modtræk til eller afhjælpning af problemer som fx alkoholmisbrug, narkomani, ludomani, spiseforstyrrelser, sexafhængighed og vold? Svaret er behandling. Et ansvarligt samfund kan ikke undlade at tilbyde behandling. Men hvad er behandling egentlig for en størrelse? Hvad betyder behandling? I hvilken udstrækning giver det mening at tale om behandling af diverse identificerede sociale problemer?

72-73. VELFÆRDSSTATEN præsenterer antropologiske bud på, hvordan velfærdsstaten, dens udvikling og forandringer kan forstås. Med udgangspunkt i Ove Kaj Pedersens bog *Konkurrencestaten* (2011) vil temanummeret diskutere konkrete empiriske cases fra de forskellige sektorer af velfærdsstaten og samfundslivet.

74-75. INNOVATION fremlægges og analyseres typisk ud fra et vestligt markedsorienteret perspektiv med fokus på økonomisk værdiskabelse. Dette nummer præsenterer antropologiske perspektiver på innovation og belyser innovative praksisser og forståelser på tværs af etnografiske kontekster. Det byder på 1) kritiske analyser af innovation som begreb i nutidens markedsorienterede samfund, 2) antropologiske bidrag fra vestlige og ikke-vestlige samfund og 3) diskussioner af en tilsyneladende tæt kobling mellem innovation og antropologi, herunder konkrete eksempler på antropologers arbejde med innovation.

76. GENRE udspringer af MEGA-seminaret i 2015, hvor arrangørerne slog et slag for en debat om antropologiske genreeksperimenter under rubrikken „alvorlig leg“. Målet for temanummeret er at fortsætte den „alvorlige leg“ med praksis og fremstilling. Det vil derfor være en platform for forsøg med og refleksioner over nye etnografiske metoder og eksperimenterende fremstillingspraksis.

77. ANTROPOLOGISK ETIK diskuterer vores rolle som forskere og stiller spørgsmålet: Hvem producerer vi egentlig viden for, og hvad er de etiske, sociale og politiske konsekvenser af vores forskningspraksis? Nummeret tager afsæt i nyere debatter om antropologiens relevans. Hvordan udvælger vi bestemte forskningsområder, og hvis interesser reflekterer det? Hvordan navigerer vi mellem forskelligartede krav til vores forskning? Hvad vil det egentlig sige, at antropologi som akademisk disciplin er forpligtet på sine felter?

78. DYSTOPIER Vi lever i en tid, hvor dystopier er blevet en fremherskende politisk teknologi. Dette nummer sætter fokus på dystopierne og særligt brugen

af skræmmende skildringer af samfundsformer og scenarier i forskellige sociale og politiske sammenhænge. Det analyserer således dystopier – i politik, i miljø og klima, i religion og teknologi, deres form, iscenesættelse og politiske anvendelse. Hvordan kan vi beskrive og begribe de refleksioner over menneskets, naturens og samfundets skrøbelighed, som dystopierne indebærer? Og hvad er effekten af dystopier som ny politisk teknologi?

79. DATA Hvordan identificeres og indhentes data, og hvordan behandles data implicit og eksplicit analytisk? Og hvad sker der, når data bliver „big“? Temanummeret beskæftiger sig med nye tilgange til og forståelser af videnskabelige data i antropologien og samfundsvidenskaberne i bredere forstand. I antropologien arbejdes der på forskellige måder med data, og temanummeret vil bringe disse forskellige måder frem i lyset samt diskutere og måske udvide rammerne for, hvad antropologisk viden kan bestå i.

80. UNDSKYLD Undskyldninger har fået stadig mere plads i nationale selvfortællinger. Flere stater er gået ind i arbejdet med at adressere de mere tvivlsomme kapitler i deres historie. Fortidens kolonimagtslande har delvist påtaget sig skyld for tidligere henlagte forbrydelser, for eksempel Frankrigs undskyldning til dets tidligere caribiske kolonier og statsminister Lars Løkke Rasmussens tilnærmelsesvis undskyldning for Danmarks rolle i slavehandlen i Dansk Vestindien. Dette nummer omhandler hele og halve undskyldninger, for eksempel i forbindelse med postkoloniale familiehistorier og repatriering af kulturarv.

81-82. TEKNOLOGI undersøger samspillet mellem mennesker og teknologi. Feltet spænder vidt fra fænomener som robotter, droner, overvågning og bioteknologi til energi, klima, transport, sociale medier og medicinske teknologier. Teknologi har altid været en del af det antropologiske projekt, men i nyere tid har det også givet anledning til faglig specialisering, der optræder under navnet teknoantropologi.

83. ARTER Fokus på (andre) arter inviterer til at kulegrave, hvad vi ved eller påstår at vide om mennesket, dets klassifikationer og relationer – og dets forhold til alt det, som i forskellige perioder har ligget uden for det menneskelige. I dette temanummer vil vi derfor kaste lys over nogle af de måder, hvorpå arter indgår i nye sociale relationer.

84. BØN Hvad vil det sige at bede? Hvilke ideer om virkning og virkelighed er indlejret i forskellige former for bønsspraksis? Og hvordan kan bøn fungere som en komparativ ramme for en antropologisk beskæftigelse med sociale dynamikker? Disse temaer ønsker vi at stille skarpt på i dette temanummer gennem en udforskning af konkrete typer af engagement med bøn.

85. VIRUS „En tsunami af virus truer“, kan man læse i medierne. COVID-19 har ramt os i foråret 2020, og de fleste har fået vendt op og ned på deres liv nærmest fra den ene dag til den anden. Hvad gør coronakrisen ved folk i Danmark og resten af verden? Hvordan reagerer de på smittefare og usikkerhed? Hvad gør den ved folks oplevelse af staten som markant aktør? Sker der en aktualisering af „samfundssind“ og nationalfølelse? Hvordan fungerer balancen mellem tvang og frivillighed? Hvad findes af konspirationsteorier?

86. ALDRING Aldring er et voksende antropologisk forskningsfelt. Dels er aldring ikke en tilstand, men en proces, som erfares hele livet, dels er aldring et uafværgeligt biologisk fænomen, hvis tolkning afhænger af den kulturelle og sociale kontekst. Hvordan formes aldring og alderdom i forhold til familien eller lokalsamfundet eller i mødet med sundhedssystemet og plejesektoren? Hvordan erfarer de ældre egen aldring? Hvordan rolle spiller faktorer som køn, familieforhold eller social baggrund for den enkeltes håndteringsstrategier?

